МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ПРОБЛЕМИ СЕМАНТИКИ СЛОВА, РЕЧЕННЯ ТА ТЕКСТУ

Випуск 31

Збірник наукових праць

Київ – 2013

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ПРОБЛЕМИ СЕМАНТИКИ СЛОВА, РЕЧЕННЯ ТА ТЕКСТУ

Випуск 31

Збірник наукових праць

Київ – 2013

Видавничий центр КНЛУ

ББК81я43
П78
УДК 800

Відповідальний редактор –
доктор філологічних наук, професор Корбозерова Н.М.
Відповідальний секретар –
доктор філологічних наук, професор Швачко С.О.
Редакційна колегія:
доктор філологічних наук, професор Гетьман З.О.
доктор філологічних наук, професор Гуйванюк Н.В.
доктор філологічних наук, професор Жайворонок А.О.
доктор філологічних наук, професор Карабан В.І.
доктор філологічних наук, професор Кочерган М.П.
доктор філологічних наук, професор Крючков Г.Г.
доктор філологічних наук, професор Ставицька Л.О.
доктор філологічних наук, професор Старикова О.М.
доктор філологічних наук, професор Стеріополо О.І.
доктор філологічних наук, професор Чередниченко О.І.

Друкується за рішенням вченої ради Київського національного лінгвістичного університету (протокол № 3 від 28 жовтня 2013 року).

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу мовної інформації.
Серія КВ № 8228 від 17.12.2003р.

Фахове видання з філологічних наук.
Бюлетень ВАК України №3 від 2010 року.
Перелік №175.

П78 **Проблеми семантики слова, речення та тексту :** зб. наук.пр. / М-во освіти і науки України, Київ. нац. лінгв. ун-т. / відп. ред. Н. М. Корбозерова. –
К. : Вид. центр КНЛУ, 1997–2013.
Вип. 31 / відп. ред. Н.М. Корбозерова. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2013. – 292 с. – Бібліогр. в кінці ст.

Збірник вміщує статті, в яких досліджуються актуальні проблеми лексичної, реченнєвої, та текстової семантики, пов’язані з мовними та стилістичними особливостями функціонування слова, словосполучення, речення та тексту.

Розраховано на широке коло філологів, викладачів ВНЗ, докторантів, аспірантів та пошукувачів.

УДК 800
ББК 81я43

АГЄЄВА В. О.
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

ІНТЕГРАЦІЯ АРХЕТИПНОЇ І СТЕРЕОТИПНОЇ СИМВОЛІКИ У СЕМАНТИЧНІЙ СТРУКТУРІ ЛЕКСЕМ *FIRE* І *ВОГОНЬ*

У статті проаналізовано семантичний об'єм лексем *fire* і *вогонь* у лексикографічних джерелах англійської і української мов; визначено спільні та відмінні значення цих лексем і виявлено ті, що мають архетипну і стереотипну природу; встановлено співвідношення між архетипною і стереотипною символікою у семантичній структурі досліджуваних одиниць.

Ключові слова: лексеми *fire* і *вогонь*, архетипна і стереотипна символіка, семантична структура лексеми.

В статье проанализирован семантический объём лексем *fire* и *огонь* в лексикографических источниках английского и украинского языков; определены общие и разные значення этих лексем і выявлены те, что имеют архетипную и стереотипную природу; установлено соотношение между архетипной и стереотипной символикой в семантической структуре исследуемых единиц.

Ключевые слова: лексемы *fire* і *вогонь*, архетипная и стереотипная символика, семантическая структура лексемы.

In the article the semantic volume of lexemes fire and огонь in lexicographic sources of the English and Ukrainian languages is analyzed; the common and different means of these lexemes are defined; and those of the archetypic and stereotypic nature are revealed; the ratio between archetypic and stereotypic symbolics in the semantic structure of studied units is established.

Key words: lexemes fire and вогонь, archetypic and stereotypic symbolics, semantic structure of lexeme.

Антропоцентрична й когнітивна спрямованість сучасної лінгвістики на вивчення особливостей відображення в мові різних аспектів дійсності, насамперед і самої людини як частини психофізичної реальності [1; 2; 3 та ін.], актуалізує аналіз тих мовних знаків, які онтологічно характеризуються перцептивною семантикою [4:45–54]. На особливу увагу заслуговує мовна концептуалізація відповідних почуттів людини і сприйняття нею перцептивно доступних об'єктів і явищ. З-поміж таких мовних знаків вирізняються номінації-першостихії, зокрема лексема-першостихія *вогонь*, що й досі не вичерпала своєї проблематичності в аспекті висвітлення архетипної і стереотипної символіки, яка формувалася у її семантичній структурі. Така постановка проблеми зумовлює **актуальність** пропонованої розвідки.

Мета статті – проаналізувати семантичну структуру лексем *fire* і *вогонь* в аспекті розкриття архетипної і стереотипної символіки, що відображена в їх полісемії.

© Агєєва В. О.

Завдання:

– проаналізувати семантичний об'єм лексем *fire* і *вогонь* у лексикографічних джерелах англійської і української мов;

– визначити спільні та відмінні значення цих лексем і виявити ті, що мають архетипну і стереотипну природу;

– встановити співвідношення між архетипною і стереотипною символікою у семантичній структурі досліджуваних одиниць.

Система основних архетипних символів зумовлена певним типом світобачення, характерного для лінгвокультурних спільнот. Якщо розуміти *архетип*, за О. Левченко, як "властивий різним культурам загальний зразок, принцип, що регулює напрямки вербалізації та оцінність" [5:72–75], то цілком логічним видається звернення до психоментальних процесів сприйняття навколишньої дійсності, що вплинули на формування значення багатьох мовних одиниць.

Ще за часів становлення сучасної психолінгвістики основне місце в колі її інтересів посіла проблема відношення думки і слова, яка конкретизується в питанні, як думка людини, її емоції знаходять своє вираження в слові [6]. На сьогодні питаннями реконструкції індивідуальної системи значень займається психосемантика, досліджуючи різні форми існування значення в індивідуальній свідомості: образи, символи тощо [7:3]. Відтак, свідомість людини визначається не тільки природними умовами, а й умовами суспільного життя. У результаті взаємодії з навколишньою дійсністю, у процесі спілкування з іншими людина відображає цю дійсність, здобуває знання про неї. Споглядання речей і явищ дозволяє помітити ті якості, які завжди повторюються [8:165, 180]. Проте мовці позначають словом лише те, що має інтерес із точки зору потреб спілкування. У першу чергу це те, що відповідає колективному досвіду людства або окремої спільноти.

На таких положеннях ґрунтується поняття *стереотипу* і тих мовних одиниць, що його позначають. Це перш за все образно-символічні найменування, до яких зокрема належать і ті, що мають семантику вогню.

Так, у Словнику символів культури України *вогонь* витлумачують як "символ духовної енергії; перетворення і породження; руйнівної і водночас народжуючої сили; кохання, плодючості, багатства, щастя, сімейного добробуту; сонця, зв'язку з небесним світом; роду; сили; очищення від зла; бога; потойбічного світу" [11: 55].

Кожен із архетипних символів загалом і вогонь зокрема корелює із архетипами неба і землі. Можна навести такий приклад кореляції вогню і

землі *Щоб пидъ нимъ* ***земля горіла*** *на косовый сажень*, де актуалізований основний ономасіологічний мотив вогню – горіння, покладений в основу його внутрішньої форми і не лише в українській мові, а й в англійській, – про що буде йтися нижче.

Попри свою універсальність, такі архетипно-стереотипні найменування, як вогонь характеризуються і специфічним семантичним наповненням у різних мовах, що простежується у відмінному наборі семантичних ознак і неоднакових принципах їх структурування. "Неповторні комбінації сем створюють неповторність смислових структур слів та інших одиниць у мовах відповідно до концептуального бачення та сприйняття світу кожною національною культурою" [9: 5].

Аналіз лексикографічних джерел англійської мови [12: 321; 13: 597; 14; 15] засвідчив, що лексема *fire* має таку систему значень: "1. стан горіння; 2. горіння, яке має негативно-деструктивний характер; 3. конкретний випадок такого горіння (укр. *пожежа*); 4. спалювання палива на колосниках, у печі і для обігрівання приміщення, приготування їжі тощо; 5. стрілянина з вогнепальної зброї; 6. сильне почуття; інтенсивні негативні емоції; ентузіазм, запал; 7. блиск, світло; 8. гарячка, лихоманка, запалення; 9. міцність алкогольного напою; 10. астрологічне значення щодо трьох "вогняних" зодіакальних сузір'їв: Овна, Лева і Стрільця; 11. одна з чотирьох стихій.

Для українського корелята *вогонь* Словник української мови в 11 т. подає такі дефініції: "1. розжарені гази, що виділяються під час горіння і світяться сліпучим світлом; полум'я; 2. (перен.) душевне піднесення, натхнення; пристрасть, запал; про того, хто має дуже енергійну, запальну вдачу; 3. те саме, що вогнище; 4. світло сонця, освітлювальних приладів; (перен.) блиск очей, що звичайно відображає якийсь внутрішній стан людини; 5. (розм.) жар, підвищена температура тіла; 6. стріляння з гвинтівок, гармат; 7. (у значені вигуку) військова команда для здійснення пострілу, наказ стріляти" [17: 715–716]. Інші тлумачні словники української мови: Новий тлумачний словник української мови у трьох томах 200 000 слів. Т. 1 / уклад. Василь Яременко, Оксана Сліпушко. – К. : Аконіт, 2007. – 926 с.; Великий тлумачний словник сучасної української мови. 170 000 слів / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К. : Ірпінь: ВТФ "Перун", 2004. – 1440 с; Сучасний тлумачний словник української мови. – Харків : Торсінг Плюс, 2007. – 672 с. / уклад. Яковлева А.М., Афонська Т.М. (55 000 слів); Тлумачний словник української мови. Понад 12 500 статей (близько 40 000 слів) / за ред. д-ра філологічних наук, проф.

В. С. Калашника – 2-ге вид. випр. і доп. – Х. : Прапор, 2005. – 992 с. подають майже ті ж значення.

Першими, а відтак, основними значеннями зіставлюваних лексем є: 1. стан *горіння; 2. горіння,* яке має негативно-деструктивний характер в англійській мові і якому відповідає перше значення *українського корелята* 1. розжарені гази, що виділяються під час *горіння* і світяться сліпучим світлом; полум'я. Хоча ці два значення дуже схожі, але в українській мові спостерігається більша деталізація. Збіг простежуємо не лише у плані прямого значення "горіння", а і у вторинних значеннях, тобто у його переносному витлумаченні, у напрямках його символічно-смислового розвитку, зокрема: 1. позначення станів і властивостей з афективно-емоційної сфери (передовсім людини); 2. стріляння з вогнепальної зброї; 3. блиск, світіння, джерелом якого не обов'язкого є вогонь або високотемпературний стан певної речовини. При цьому варто сказати, що архетипне значення вогню в англійській мові "вогонь як одна з чотирьох стихій (земля, вода, повітря та вогонь)" хоча і не виділяється в опрацьованих нами словниках української мови, але у відповідному культурно-історичному контексті ці лексеми мають саме таке витлумачення, бо стихія вогню – наймогутніша й містить численні асоціації. Зокрема, вогонь символізує духовну енергію, перетворення й переродження; руйнівну й водночас породжувальну силу; кохання, плодючість, багатство, щастя, сонце, зв'язок з небесним світом й очищення від зла [11: 55]. Це всі ті символи вогню, що мають архетипну природу. Якщо подивитися на значення 2. (перен.) душевне піднесення, натхнення; пристрасть, запал; про того, хто має дуже енергійну, запальну вдачу, то воно цілком передає семантику вогню як стихії.

Основними відмінними значеннями в англійських лексикографічних джерелах є "міцність алкогольного напою" – 9 значення і "астрологічне значення щодо трьох "вогняних" зодіакальних сузір'їв, Овна, Лева і Стрільця" – 10. В українських словниках наявне значення "військова команда для здійснення пострілу, наказ стріляти", де іменник *вогонь* трансформується у вигук "вогонь". Значення "підвищена температура тіла" є більш конкретним і нейтральним, тобто прямим, в українській мові, а більш експресивним, а тому переносним – в англійській (пор. "гарячка, лихоманка, запалення").

Варто окремо зупинитися на ізоморфізмі обох значень, які є символічними в обох мовах і мають стереотипну природу – це "блиск, світло". Говорячи про ізоморфізм значень, все ж таки варто уточнити, що

це значення є більш загальним в англійській мові і більш конкретним – в українській – “світло сонця, освітлювальних приладів; (перен.) блиск очей, що звичайно відображає внутрішній стан людини”.

Загалом лексеми *fire* і *вогонь* мають амбівалентну семантичну структуру, бо на тлі образів небесних світил (їхня життєдайна сила), що мають яскраво виражену позитивну конотацію, руйнівна іпостась вогню реалізується через уявлення про вогонь як носій смерті (пор. д.-пів. *furr* “вогонь”, але і.-є.**per-* “різати, жалити”). Тимчасом у міфології він символізує перемогу світла над мороком, життя над смертю. Це символ Святого Духа й всезагального очищення: пор., і.-є. **peuor-*, англ. *fire* “вогонь” і лат. *purus* “чистий”.

Очевидно, невипадково англійська лексикографія надає більш загальне символічне значення вогню як “блиску, світла”, бо в уявленнях носіїв англійської мови такі стереотипи вогню закріпилися фрагментарно і передусім стосуються емоційного стану людини.

Дозволимо собі скористатися висновками Бечко Я. В., зробленими в її кандидатській дисертації [4: 46]. Як зазначає дослідниця, і як у тому переконалися ми, проаналізувавши англійські й українські фразеологічні та інші лексикографічні джерела, “лише в українській мові наявні приклади, де лексема *вогонь* входить до складу фразеологізмів у значенні “світло, джерело освітлення”, напр.: *(вдень) з вогнем (зі свічкою, зі свічками) не знайти* “1. важко чи неможливо щось відшукати; 2. що-небудь дуже рідкісне, виняткове” [ІЛС “СУ”]; *на вогник* “для відпочинку, розмов” [ІЛС “СУ”]. Тут, щоправда, можна було б згадати і англ. *keep the home fires burning* “підтримувати сімейне вогнище, зберігати сім’ю, годувати сім’ю” (досл. “підтримувати горіння домашніх вогнищ”), однак, ця паралель видається непереконливою, по-перше, через те, що тут *fire* може мати фразеотвірне значення “домашнє вогнище” (їх у традиційному англійському домі може бути кілька: вогонь у каміні чи пічці, використовуваний для обігріву, і для освітлення помешкання, й вогонь у кухонній плиті для приготування їжі, див. [259, с. 155]) і, по-друге, значення “джерело освітлення” для англ. *fire* є не дуже характерним, обмежуючись лише деякими різновидами “світлогенерувальних” пристроїв” [цит. за пр. : 4: 46].

Українська лексема *вогонь* (*вогник*) у своєму переносному семантичному варіанті “душевне піднесення, натхнення; пристрасть, запал; про того, хто має дуже енергійну, запальну вдачу” виступає у словосполученнях із демінутивами цієї лексеми: *з вогником*, що має

символічне значення “1. захоплено, натхненно працювати; 2. сповнений завзяття, енергії; палкий” [ІЛС “СУ”] і відповідно його бінарна пара *без вогника* з семантикою “1. працювати неенергійно, мляво, без піднесення, захоплення; 2. людина без завзяття, неенергійна” [ІЛС “СУ”]. Тут слово *вогник* є синонімом до слів *завзяття, натхнення* (пор. *працювати з вогником / із завзяттям / із натхненням / з енергією* тощо) (пор. також тлумачення укр. *вогник* у Словнику української мови в 11 т. [17: 714]).

Емоційне символічне значення має первинний смисловий варіант “вогонь, полум’я”, функціонуючи як елемент внутрішньої форми у таких фразеологізмах, як англ. *one’s eyes flash* (или *shoot*) *fire* [10: 296] – його (її) очі мечуть блискавки, горять – йдеться про емоційне збудження, про негативні, сердиті почуття, про очі, які виражають ці почуття). Оскільки тут “блиск очей” є стереотипним вираженням емоційного збудження людини, то можна говорити про вторинну інтерпретацію семантики вогню в суто візуальному смислі.

Український корелят цього фразеологізму *метати* ***громи*** *і блискавки* “говорити роздратовано, погрожувати, обвинувачувати” є частковим еквівалентом з однаковим значенням, проте у компонентному складі маємо асиметрію, бо лексема очі в українському прикладі уявляється у свідомості носіїв мови. Для українців це певний стереотип поведінки при вираженні емоційного стану злості; є зрозумілим, що обличчя, зокрема очі обов’язково виражають роздратованість людини. В англійському словнику є також фразеологізм, де очі уявляються *flash (shoot) fire* – метати іскри (про очі), проте асоціації пов’язані не з громом і блискавкою, а з іскрою від власне вогню у значенні “блиск, світло”.

Як бачимо, і в англійських, і в українських лексикографічних джерелах важливою диференційною семантичною ознакою “блиск, світло” є зорове сприйняття вогню носіями зіставлюваних мов і формуванню стереотипів, пов’язаних із такою його символікою.

Проаналізувавши значення лексем *fire* і *вогонь* у сучасних тлумачних джерелах англійської та української мов, можемо визначити їх семантичну структуру, сформовану на основі таких ***спільних*** 1) ‘стан горіння’, 2) ‘полум’я, пожежа’, 3) ‘блиск, світло’, 4) ‘стрілянина’, 5) ‘висока температура’, 6) ‘емоційні (позитивні й негативні) почуття людини’ та ***відмінних*** 1) ‘спалювання палива на колосниках, у печі і под. для обігрівання приміщення, приготування їжі’, 2) ‘горіння, яке має негативно-деструктивний характер’ 3) ‘міцність алкогольного напою’, 4) ‘астрологічне значення щодо трьох “вогняних” зодіакальних сузір’їв

Овна, Лева і Стрільця' – в англійській мові та 'вогнище', 'наказ стріляти (вигук Вогонь!)' – в українській – ***семантичних ознак***. Щодо значення вогню як однієї з чотирьох стихій, що подане під 11 позицією в англійській мові, то зазначимо, що воно притаманне й українському кореляту, бо 1 значення лексеми *вогонь* в українських тлумачних словниках "вогонь – це розжарені гази, що світяться" розкриває суть вогню як стихії, тобто явища природи.

На основі аналізу дефініцій лексичних значень лексем *fire* і *вогонь* зі словникових статей сучасних тлумачних словників англійської та української мов, то можемо зазначити, що у мовній свідомості європейців, до яких належать англійці й українці, сформувався архетипно-стереотипний образ вогню як ментальна структура, яка є динамічною у плані стереотипізації його культурних смислів.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Белянин В. П.* Психолингвистика : [учебник] / Валерий Павлович Белянин. – М. : Флинта : Московский психолого-социальный институт, 2003. – 232 с. 2. *Горошко Е. И.* Интегративная модель свободного ассоциативного эксперимента / Елена Игоревна Горошко. – Х. ; М. : Издательская группа "РА–Каравелла", 2001. – 316 с. 3. *Залевская А. А.* Психолингвистические проблемы семантики слова / А. А. Залевская // Психолингвистические исследования. Слово. Текст : Избранные труды. – М. : Гнозис, 2005. – С. 86–132. 4. *Бечко Я. В.* Відображення семантичної структури багатозначних слів на фразеологічному рівні / Я. В. Бечко, С. С. Єрмоленко // Мовознавство. – 2010. – № 6. – С. 45–54. 5. *Левченко О.* Фразеологічна символіка : лінгвокультурологічний аспект / Олена Левченко. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2005. – 352 с. 6. *Prinz J. J.* Furnishing the Mind: Concepts and Their Perceptual Basis / Jesse J. Prinz. – Cambridge, MA : MIT Press, 2002. – 368 p. 7. *Петренко В. Ф.* Основы психосемантики : [учеб. пособие] / Виктор Федорович Петренко. – Смоленск : Изд. СГУ, 1997. – 400 с. 8. *Серебренников Б. А.* Роль человеческого фактора в языке : Язык и мышление / Борис Александрович Серебренников. – М. : Наука, 1988. – 242 с. 9. *Манакін В. М.* Когнітивні аспекти контрастивної семантики / В. М. Манакін // Проблеми зіставної семантики : зб. статей. – К. : КДЛУ, 1999. – С. 3–6. 10. *Кунин А. В.* Английская фразеология (теоретический курс) / А. В. Кунин – М. : Высшая школа, 1970. – 344 с.

ДОВІДНИКИ

11. Словник символів культури України / [за заг. ред. В. П. Коцура, О. І. Потапенка, М. К. Дмитренка, В. В. Куйбіди]. – 3-є вид. – К. : Міленіум, 2005. – 352 с. 12. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / [A. S. Hornby, A. P. Cowie]. – Moscow : Russian Language Publishers, 1982. – V. 1–2. 13. Longman Dictionary of Contemporary English. The Living Dictionary / [ed. by S. Bullon]. – Harlow, England : Pearson Education Limited, 2003. – 1949 p. 14. Collins Electronic English Dictionary and Thesaurus 1.0 [Електронний ресурс] // Словари и переводчики. – К. : Єнісей Груп, 2009. – 1 електрон. опт. диск (DVD-ROM). – Систем. вимоги: Windows 98/ME/2000/XP. – Назва з контейнера. 15. Новый большой англо-русский словарь [Електронний ресурс] / [авт. И сост. Ю. Д. Апресян]. – Режим доступу: http://translate.academic.ru/?lang=english&did[]=eng_rus_apresyan. 16. Інтегрована лексикографічна система "Словники України", версія 1.05. Інститут мовно-інформаційних досліджень НАН України [Електронний ресурс]. – Довіра, 2001-2005. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). – Систем. вимоги: Microsoft Windows 2000/XP, Internet Explorer 5.0+. 17. Словник української мови в 11 томах / [за ред. Білодід І. К., Бурячок А. А. та ін.]. – К. : Вид-во "Накова думка", 1970–1980. – Т. 1 – 799 с. – Т. 2 – 960 с.

© *Агєєва В. О.*

АНДРІЙЧЕНКО Ю. В.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ВИРАЖЕННЯ МОВНОГО СЕКСИЗМУ В ІСПАНСЬКІЙ МОВІ

У статті розглянуто основні аспекти мовного представлення ґендеру, особливостям вираження мовного сексизму в сучасній іспанській мові. Проаналізовано специфіку обирання граматичного роду лексичних одиниць-назв професій жінками для висловлювання у типових ситуаціях.
Ключові слова: ґендер, текст, комунікація, мовні стереотипи.

В статье рассмотрены основные аспекты языкового представления гендера, особенностям выражения речевого сексизма в современном испанском языке. Проанализирована специфика избрания грамматического рода лексических единиц-названий профессий женщинами для выражения в типичных ситуациях.
Ключевые слова: гендер, текст, коммуникация, языковые стереотипы.

The article describes the main aspects of language representation of gender, characteristics of speech expression of sexism in modern Spanish. Specific character of the election of grammatical gender of lexical units, the names of occupations for women in the expression of typical situations.
Key words: gender, text, communication, language stereotype.

Метою статті є аналіз мовної репрезентації ґендеру в сучасній іспанській мові.

Актуальність обраної теми зумовлена тим фактом, що протягом останніх років все частіше з'являються публікації, які висвітлюють ґендерну проблематику. Тому проблема прояву ґендерного сексизму в мові викликає велику зацікавленість в лінгвістичних колах і є однією з важливих і не вирішених до сьогодні.

Предметом статті слугує лексичний потенціал іспанської мови.

Об'єктом дослідження в даній статі обрані лексичні одиниці іспанською мовою, які марковані ґендерним параметром.

На сучасному етапі мовознавства на перший план численних досліджень виходить чоловік: у рамках антропоцентричної парадигми вивчається використання людиною мови в якості спілкування та відображення в мовних одиницях самої людини. Сьогодні ми говоримо про лінгвістику, відправною точкою якої є людина, її потреби, мотиви, цілі, наміри і очікування [1; 2; 3; 4; 5].

В теоретичних дослідженнях має місце концепція лінгвістичної теорії спілкування, яка сформувалася в наш час, до якої входить низка дисциплін: функціональна стилістика, культура мови, риторика,

© Андрійченко Ю. В.

лінгвістика тексту, психолінгвістика, соціолінгвістика, когнітивна лінгвістика. Об'єктами таких дисциплін є мова, текст, а також соціальні та психологічні характеристики мовця і слухача. Різні аспекти мовного спілкування вивчають прагматика, психолінгвістика, когнітивна лінгвістика, соціолінгвістика, етнолінгвістики, лінгвокраїнознавство.

Як відзначають дослідники, людське спілкування – явище багатопланове, при цьому кожна область мовознавства акцентує увагу на центральних для себе факторах. Опановуючи мову, дитина засвоює певне відношення до світу і згодом бачить його під певним кутом зору, нав'язаним структурою мови.

Проблема в тому, що всі створені в патріархальному суспільстві мови відображають таку картину світу, в якій жінкам відводиться другорядна, підпорядкована роль і нерідко приписуються негативні якості. Чоловіча монополія над мовою (андроцентризм мови) – один із способів, якими чоловіки забезпечують свою перевагу. І поки жінки продовжують використовувати успадкований від предків мову в незмінному вигляді, такий стан справ зберігається.

Вивчення соціокультурних аспектів ґендерної належності коммунікантів, що виявляються в різних типах дискурсу, залишається актуальним завданням сучасної лінгвістики як науки антропологічної спрямованості. Розкриваючи асиметричний дуалізм чоловічого і жіночого у мові, ґендерні дослідження вказують на нетотожність концептуалізації та категорізаціі себе і світу представниками різних біологічних статей, на несхожість вербалізаціїї ними фрагментів навколишньої дійсності.

Ідеологія фемінізму часто розглядається як одна зі складових постмодерністської філософії. Звідси – її підвищений інтерес до феноменів мови: мова фіксує картину світу з чоловічої точки зору, тому він не тільки антропоцентричний (орієнтований на людину), але і андроцентрічний (орієнтований на чоловіка): мова створює картину світу, засновану на чоловічий точці зору, від особи чоловічої суб'єкта, з точки зору чоловічої перспективи, де жіноче постає головним чином у ролі об'єкта, в ролі іншого або взагалі ігнорується.

В феміністській лінгвістиці виділяється два напрями: метою першого є виявлення мовного сексизму, тобто асиметрій в системі мови, спрямованих проти жінок, другим напрямком стали дослідження особливостей комунікації в одностатевих та змішаних групах, де аналізуються різні аспекти ведення діалогів. Представники першого

напряму виходять з того, що в мові зафіксовані патріархальні стереотипи, які нав'язують носіям мови певну картину світу, в якій жінці відводиться другорядна роль. У рамках цього напрямку досліджується, які образи жінок фіксуються в мові, в яких семантичних полях представлені жінки і які конотації супроводжують цього поданням. Дослідження мови в даному напрямку ґрунтується на гіпотезі Сепіра - Уорфа: мова не тільки продукт суспільства , а й засіб формування його мислення. В основі другого напрямку лежать дослідження, які передбачають, що на підґрунті патріархальних стереотипів, зафіксованих у мові, розвиваються різні стратегії мовної поведінки чоловіків і жінок.

Під терміном сексизм розуміється дискримінація людини за статтю по відношенню до іншої. Зазвичай під традиційно дискримінованою статтю розуміється жіноча стать. Сексизм охоплює всі галузі життя і людських відносин, і мова в цьому питанні надає гарний приклад [6:33-34]. Насправді, відношення між мовою і статтю може розумітися в двох площинах:

У вживанні мови відповідно за ґендерною належністю мовця (наприклад, вживання лайливих слів, що є не сприятливим з вуст жінок, може сприйматися з боку чоловіків-мовців);

По відношенню дискримінаційного сприйняття жінок в дискурсі, або в певних ментальних конструкціях, чи то у вживаних термінах, чи то в манері будування фрази.

Хоча ці два пункти є відображенням культурного сексизму, синтагма лінгвістичний сексизм використовується лише в другому випадку, у дискримінаційному вживанні мови, і в цьому задіяні як жінки, так і чоловіки [8]. Таким чином, мовці здійснюють лінгвістичний сексизм, коли повідомлення виявляється дискримінаційним завдяки своїй формі, а не змісту. І навпаки, у випадках коли завдяки словам або обраним конструкціям, дискримінація виявляється у змісті повідомлення, це є проявом соціального сексизму.

Всі іменники іспанської мови мають граматичний рід, але не всі відображають ґендерну належність. Наприклад, іменники: mesa, lámpara, casa належать до жіночого роду, іменники: cielo, libro, rascacielos – до чоловічого, але не мають нічого спільного з визначенням статі. Протягом XX століття різні тлумачення терміну ґендер ґрунтувалися навколо питання визначення його як лексичної або

граматичної категорії; тобто, чи має воно семантичну або синтаксичну цінність.

Одне з найпопулярніших питань полягає в тому, чи має сенс розмежовувати поняття стать і ґендер. Розмежування пов'язано з виключенням біологічного детермінізму, який приписує всі соціокультурні відмінності, пов'язані зі статтю, універсальним природним факторам. Ґендер слугує свого роду маркуванням проблемної галузі, вказуючи на те, що мова йде про соціальні та культурні кореляти біологічної статі.

Стать людини та її соціальні наслідки є однією з істотних характеристик особистості, протягом усього життя певним чином впливає на усвідомлення своєї ідентичності, на ідентифікацію суб'єкта іншими членами соціуму.

Концепт ґендер привертає увагу багатьох наукових дисциплін: прагматики, теорії комунікації, когнітивної лінгвістики, лінгводидактики і лінгвокультурології. В даний час є вже певна схематизація напрямків гендерних досліджень, яка дозволяє прояснити ситуацію становлення нової наукової дисципліни – лінгвістичної ґендерології.

Історична тенденція мови це – визначати ґендерну розбіжність за допомогою специфічних закінчень тих лексичних одиниць, які її не мають і які виражають живих істот. Наприклад, слова: español, traidor o señor в Середньовіччя не мали жіночого роду, були загальнородовими іменниками: el / la señor і лише пізніше отримали флективну морфему –a, яка вживається для фемінізації іменників. З моменту коли жінка стала обіймати відповідні посади в світі професій або в соціальній сфері, існує чітка тенденція формування специфічних іменників жіночого роду для надання назви певній діяльності, яка здійснюється за вже існуючими в мові формальними моделями: profesor / profesora, obrero / obrera; але, без сумніву, ще існує багато невідповідностей. Згідно нашому дослідженню, найбільш цікавим моментом є відкидання багатьма професіоналами-жінками фемінізованих закінчень назв своєї професії: тобто, жінки-лікарі надають перевагу називатися médico, жінки-нотаріуси – notaries, жінки-судді – jueces. Це відбувається тому, що, на нашу думку, існують умовності прагматичного типу (які відносяться до мови в своєму контексті, в даному випадку соціальному), які гальмують цю природну тенденцію розвитку мови. Розгляньмо приклади:

¿Médica? ¡No, eso queda muy feo…! Yo, cuando tengo que decir lo que soy, desde luego digo médico… La médico, sí. No, la médico no, yo digo la doctora (El País, 20.09.2013).

Digo la médico porque la médica me parece que es un poco despectivo, como si fuera peor profesionalmente (El País, 20.09.2013).

¿Usted es juez o jueza? - Juez… Y magistrada. (El País, 05.04.2013 Entrevista a la presidenta de la Audiencia Provincial de Madrid).

Перші два приклади демонструють спонтанний комунікативний акт, третій – інтерв'ю пресі. В третьому прикладі пауза учасниці комунікативного акту, на нашу думку, демонструє її прагнення пошуку адекватної ґендерно коректної відповіді, яка б пом'якшувала лексичну одиницю Juez з чітко вираженою маскулінною спрямованістю: magistrada. Бажання визнання в професійній сфері підштовхує багатьох жінок до вживання стосовно самих себе іменників чоловічого роду, уникаючи вже існуючої в мові форми жіночого роду. Які ж мотиви цієї добровільної відмови? Вважаємо, що вони, головним чином, ґрунтуються на певних культурних стереотипах, соціальному престижі чоловічого роду. Виділяємо три пункти на підтвердження цієї думки.

Асоціювання чоловічого роду з успіхом в професійній діяльності, що є характерним проявом мачистського суспільства. Як свідчить матеріал, в професіях, які потребують низької кваліфікації, вживання жіночого роду сприймається і широко вживається в суспільстві і мові: obrera; ускладнення виникають саме в назвах тих професій, які потребують освіти і високої кваліфікації: ingeniera.

Асоціація жіночого роду з жінкою певного спеціаліста: médica – жінка лікаря, jueza – жінка судді, яка відбувається через консервативний характер суспільства, і хоча на сьогоднішній день в словниках надається пояснення цим іменникам з огляду на жіночій рід, багато професіоналів-жінок надають перевагу вживанню назви своєї професії або посади в чоловічому роді через дані стереотипи.

Пейоративні конотації певних іменників жіночого роду, що, на нашу думку, є чіткою демонстрацією мовного сексизму; наприклад, лексична одиниця sargenta містить негативну конотацію. Словник Іспанської Королівської Академії тлумачить даний іменник як мужеподібна жінка міцної статури [7].

Крім цього, відзначається домінуюча дериваційна традиція, за якої похідні іменники жіночого роду утворюються від іменників чоловічого роду: escultor / escultora, poeta / poetisa, héroe / heroína,

сприймаються в силу своєї первинності як основні. Також закріплене синтаксичної нормою узгодження іменників різних родів з пре-і постпозитивними визначеннями чоловічого роду при одночасній наявності строгих позиційних обмежень для прикметників і дієприкметників жіночого роду: padres / madres, solteros / separados , але не madres y padres solteras / separadas.

Цей список вважається деякими авторами доказом тисячолітнього чоловічого домінування в мові по-різному проявляє себе в різних сферах комунікації. Так, в інституціональних типах дискурсу: адміністративно – діловому, політичному, педагогічному, мас-медійному та ін. Останнім часом спостерігається тенденція до витіснення неполіткоректних слів і конструкцій, до заміни засобів вираження ґендерної нерівності одиницями, які не маркують семантику переваги однієї статі над іншою.

Окрім цих зовнішніх причин, на процес мовних змін впливають і внутрішні, які з'являються з самої мовної системи на її різних рівнях:

Складність знаходження моделей для підтримки аналогічних утворень (легко формувати жіночий рід в іменниках чоловічого роду з закінченням на -o, але не завжди можливо відшукати адекватну форму для іменників з закінченнями на -l або -z : bedel, capataz. Проблеми омонімії з назвою науки або предмету: лексичні одиниці такі, як la física o la química можуть визначати як науковців, так і предмет.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Горошко Е. И.* Особенности мужских и женских вербальных ассоциаций (опыт качественной интерпретации) / Е. И. Горошко // Материалы Второй Междунар. конф. [“Гендер: язык, культура, коммуникация”], (Москва, 2002). – М., 2002. – С. 77–86. 2. *Кирилина А. В.* Гендерные исследования в отечественной лингвистике : проблемы, связанные с бурным развитием / А. В. Кириллина // Гендер : язык, культура, коммуникация. – 2005. – С. 8-16. 3. *Лакофф Р.* Язык и место женщины /Робин Лакофф // Введение в гендерные исследования. Часть II. Хрестоматия / под ред. С. В. Жеребкина. – Харьков : ХЦГИ, 2001 ; СПб. : Алетея, 2001. – 798 с. 4. *Мартинюк А. П.* Конструювання ґендеру в англомовному дискурсі : [монографія] / Алла Петрівна Мартинюк. – Харків : Константа, 2004. – 292 с. 5. *Поповская В. Б.* Гендерный стереотип: особенности формирования и функционирования в языке и речи : дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 “Теория языка” / Виктория Борисовна Поповская. – Краснодар, 2007. – 214 с. 6. *Bengoechea M.* Historia (española) de las primeras sugerencias para evitar el androcentrismo lingüístico [Text] / M. Bengoechea // Revista Iberoamericana de Discurso y Sociedad. – 2000. – V.2. – N. 3. – P. 33-48. 7. *Diccionario de la lengua española.* Real Academia Española.22 ed. – Madrid : Espasa libros S.L.U., 2001. – 2448 p. 8. *Gómez Acosta L.* El lector y la obra. Teoría de la recepción literaria / Acosta Gómez Luis. – Madrid : Ed. Gredos, 1999. – 235 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

9. http://elpais.com/20.09.2013 10. http://elpais.com/05.04.2013

© *Андрійченко Ю. В.*

АРТЕМОВА Л. В.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

РИТОРИЧНЕ ПИТАННЯ ЯК КОМПОЗИЦІЙНИЙ ТА ЕКСПРЕСИВНИЙ ЕЛЕМЕНТ АВТОРСЬКОЇ ПУБЛІЦИСТИКИ
(на матеріалі жанру колонки газети "El País")

Стаття присвячена розгляду риторичного питання як композиційного формотворчого елементу та як продуктивного способу створення експресивності аналітичних публікацій авторської іспаномовної журналістики.
Ключові слова: риторичне питання, композиція, авторська публіцистика, експресивність, оцінність.

Статья посвящена рассмотрению риторического вопроса как композиционного формообразующего элемента и как продуктивного способа создания экспрессивности аналитических публикаций испаноязычной авторской журналистики.
Ключевые слова: риторический вопрос, композиция, авторская публицистика, экспрессивность, оценочность.

The article is dedicated to the study of the rhetoric question as a compositional formal building element and as a productive method of expressiveness creation of analytical publications of Spanish author journalism.
Key words: rhetoric question, composition, author journalism, expressiveness, evaluation.

Стаття має на меті розглянути риторичне питання у двох ракурсах. У першу чергу, як формотворчу композиційну складову авторських аналітичних публікацій, і по-друге, як засіб створення оцінно-емоційного компоненту експресивності. **Актуальність** цього дослідження визначається необхідністю постійного звернення до дослідження мови преси, як найбільш рухомого мовного матеріалу, що найкращим чином відтворює стан сучасної іспанської мови. Отже **новизна** роботи полягає у тому, що в ній вперше на матеріалі сучасної іспанської авторської публіцистики відбувається спроба проаналізувати вживання питальних форм та риторичного питання зокрема з **метою** визначення композиційних і стилістичних особливостей його вплетіння в канву аналітичного жанру колонки. Ці особливості складають **предмет** дослідження, де **об'єктом** виступає сам риторичне питання. **Матеріал** складає корпус авторських колонок періодичного видання "El País" (2012-2013 рр.).

Одним із активно вживаних засобів створення експресії в аналітичній статті виступає питальне речення і його різновиди: риторичне запитання та діалогізм (термін З.Й.Куньч) [1].

© Артемова Л. В.

А.Г.Горнфельд відносить питання до фігур, що характеризують пристрасне, тобто експресивне мовлення [2:13]. Звернення журналіста до питальних форм зумовлено прагненням до урізноманітнення манери викладення матеріалу, привернення уваги читача до інформації та підкресленні та виокремленні думки поданої у такий спосіб.

Першим елементом композиційної структури аналітичної статті, яка вміщує питальне речення, є **заголовок**. Оформлення заголовку у формі питального речення є достатньо маловживаним, їхня частка у корпусі досліджуваного матеріалу є незначною (досягає 5 відсотків від загального корпусу авторських колонок). Відсутність частотності використання у цьому разі ми розглядаємо як позитивний фактор, тобто така форма не є типізованою, загально вживаною, відповідно, є для читача новою, несподіваною, що дає журналісту право очікувати на підсилений прагматичний ефект. За характером оформлення питальні речення заголовку можна розподілити на дві групи. Такі, що оформлені:

1) повним реченням (типовий вид): *¿Qué es lo indiscutible?* (1), *¿Y si nos vamos? (2), ¿Cuál es el continente más peligroso?* (3) *¿Quién gobierna?(4)*

2) синтаксичною формою (термін Г.О.Золотової) [3:76]: *¿Otra Europa? (5), ¿Anticlericales*? (6), *¿Francia homófoba?* (7)

Вважається, що використання лише квантів інформації, фрагментарна номінація зумовлює продуктивність таких заголовків. За семантичним наповненням вони діляться на два види: заголовок-деталь та заголовок-символ (*Europa, ¿año cero*? (8) *"¿Ma-si-vo?"* (9)). За ступенем інформованості (класифікація Г.П.Апалат): [499], такі заголовки ми відносимо до групи обмежено-орієнтовних, тобто таких, що характеризуються мінімально орієнтовним характером, потребують з боку читача створення гіпотези щодо змісту колонки.

Пропонуємо розглянути питання як формотворчий елемент, з одного боку, і як продуктивний засіб створення експресії, з іншого. Загально відомо, що питальні речення характеризують емоційно забарвлене мовлення, вони підказують читачу потрібну думку або ідею.

У вступній частині журналіст звертається до питального речення з метою проголошення своєї позиції, для формулювання тез, для

ознайомлення читача з головною ідеєю статті: *Las civilizaciones realmente avanzadas, o de tipo 3, utilizan toda la energía de su galaxia. Las de tipo 2 sólo aprovechan la de su estrella. Y las de tipo 1, sólo la de su planeta. ¿Y nosotros de qué tipo somos?* (11)

Початок статті має вміщувати стимул, має спонукати читача до ознайомлення із публікацією, а питальна форма тільки підкреслює проблемний характер матеріалу, додатково підсилюючи його прагматичне навантаження. Питання, за звичай риторичного плану, запропоноване на початку статті, відіграє значну роль: воно стимулює розумову діяльність та активізує читача. Висока емоційна напруга виявляється у вживанні ряду питальних речень без відповідей як таких, що виконують роль "містка" з наступним композиційним блоком. Наприклад: *Nuestra economía está rota, pero crecerá un 0,7 en 2014. ¿Quién dijo que no se podía afirmar una cosa y su contraria? Hasta entonces podíamos pensar que la culpa era nuestra. Tanta corrupción, tanto ladrón, tanta incultura política y general, nos ponían en bandeja un diagnóstico específico de ineptitud nacional* (2).

Завдяки такій емфатичній формі корпус статті сприймається адресатом через призму емоцій та оцінок, що виникають у нього при ознайомленні з вступною частиною.

У **корпусі** статті провідна роль, яку відіграють питальні речення, це розгорнення аргументації автора з доданням оцінно-емоційного забарвлення. При цьому серії запитань використовуються для розкриття різних граней проблеми. Це може бути розширення одного запитання, його постановка у різних ключах, як наприклад у колонці Хуана Круса "Простота": *Se dice que el nuevo Papa es sencillo y humilde. ¿Cómo? ¿No tendría que serlo? ¿No se lo elige por eso? ¿Es que no lo han sido los otros? ¿Es que no lo fue Juan XXIII, no tendría que haberlo sido el Papa polaco, y no lo fue el alemán que dimitió? ¿No debería ser la humildad un rasgo característico del Papa y de cualquier sacerdote*? (11)

Такі запитальні ряди можуть утворювати цілі абзаци, при цьому емоційність підсилюється від речення до речення, автор поступово підводить читача до тієї головної думки, яка винесена у градаційний ряд [5, с. 58], як у колонці Хав'єра Маріаса "Справжнє лицемірство чи протиріччя": *¿Qué diablos haría mi imagen, o la de cualquier otro escritor, "adornando" ese vídeo del que hablé hace una semana y que se*

presenta con pompa pasado mañana en Bruselas, mientras el presupuesto de este año para las bibliotecas públicas ha sido de cero euros, o se mantiene la más absoluta permisividad con la piratería de textos en Internet, que a la larga nos llevará a unos cuantos a dejar de escribir? ¿Qué la de cualquier cineasta o actor, cuando los teatros y cines han pasado de golpe de un 8% de IVA a un 21%, convirtiéndonos en el país europeo con el mayor gravamen impuesto a los aficionados a esas dos artes que el Gobierno rebaja a meros "espectáculos", y en consecuencia se cierran salas sin parar?¿Qué la de cualquier médico notable, mientras la sanidad pública es desmantelada, privatizada, reducida y encarecida? ¿Qué la de cualquier científico o investigador de renombre, cuando a sus colegas se les ha cercenado o suprimido toda ayuda económica para realizar su labor y se los empuja a irse de España para sobrevivir? (12)

Автор створює загальну тональність тексту за допомогою таких дієслів: *dejar, rebajar, cerrar, desmantelar, reducir, cercenar, suprimir.* Всі вони у певній мірі пов'язані зі значенням "припинення роботи, закриття, знищення", тобто з темою результату економічної кризи і неправильних дій уряду. Накопичення цих контекстуальних синонімів, які підсилюються паралельними синтаксичним конструкціями та анафоричними початками, оформлені як питальні речення найкращим чином відображають емоційний стан журналіста, який обурений ситуацією у культурному просторі Іспанії. За відсутності будь-якої відповіді вважаємо, що автор ставив на меті ознайомити читача з фактами, і вибрав саме таку форму пред'явлення матеріалу як оптимально впливову.

Якщо ж відповідь є, то вона є "вінцем" питального ряду, його ударним елементом, як наприклад у статті Соледад Гал'єго Діас "А що до того виступу?": *¿No están pagando ya? ¿No se ha subido el IVA, se han bajado los sueldos y las pensiones, se ha aumentado el copago sanitario y se han suprimido becas y ayudas escolares? ¿Qué más quieren? ¿La mitad de los ahorros de los pequeños depositantes? No hay que preocuparse, dice Almunia, porque Chipre es "un caso extraordinario" (13).*

Така манера викладу матеріалу, а саме, чергування блоків "запитання-відповідь" використовується публіцистами як засіб виокремлення, експресивної насиченості, для загострення уваги на

певному аспекті проблеми. Слід зауважити, що відповіді у таких біномах можна класифікувати за принципом:

а) коротка нотатка типу *probablemente, no lo creo, no es así*, які вміщують оцінні елементи: *¿Son inevitables estos accidentes y problemas originados en Asia? Claro que no*. (3) Або *Pero ¿por qué lo hace? ¿Qué espera ganar con ello? Las elecciones, evidentemente* (14).

б) розгорнута відповідь у формі повного речення. Наприклад, як у статті Хав'єра Переса Ройо "А що не можна обговорювати?": *Pero, ¿puede extenderse esa indiscutibilidad a la pretensión de los ciudadanos de una parte del Estado a que se abra un debate acerca de su permanencia como ciudadanos de ese Estado o de su constitución como ciudadanos de un Estado distinto, independiente del primero? En democracia no se puede abrir un debate sobre la titularidad y el ejercicio de los derechos fundamentales o sobre la naturaleza representativa de los poderes del Estado. Pero, ¿no se puede abrir un debate sobre la pretensión de independencia de los ciudadanos de un determinado territorio? En mi opinión, el constituyente español de 1978 excluyó el debate*. (1) Або у Хосепа Рамонеди "Підкоритися і вмерти": *¿Cuál es el resultado de esta disolución de la política en la economía? Que la sociedad queda a merced de cualquiera que se presente como redentor, y, como es sabido, detrás de un redentor siempre hay un impostor (15).*

Запитально-відповідальні єдності створюють модальність невимушеного спілкування розмовного стилю [6:244], вони втягують читача у роздуми автора, примушують думати разом із ним [4:168]. Це так звані "запитання-роздуми", коли відповідь ніби адресована самому собі, однак вона носить дискусійний характер. Тобто з одного боку, такий біном відображає сумніви та роздуми журналіста, а з іншого одночасно повідомляє про результати цих роздумів, ніби натякаючи на них [7:264].

Зауважимо, що аналітична стаття, яка вміщує питальні форми у всіх випадках, є завжди емоційно насиченою, експресивно маркованою. Наприклад: *Sin embargo, ¿no sería mejor trasladar a toda la curia, con sus pompas y sus obras, a la sede de Eurovegas, convirtiéndola así en santa? Imaginen: los pecadores vaciando sus bolsillos, los obreros echando el bofe, y luego todos arrodillados luego en los confesionarios que, en fila, se instalarían en un discreto patio trasero (16).* Завдяки вживанню питальної форми весь контекст отримує

емоційне забарвлення, а інформація, яку журналіст представляє у формі запитань, легше знаходить відгук у читача, бо вона є емфатично виділеною.

Особливе місце посідають запитання у формі неповних речень: *Todos estamos emocionados ante los buenos sentimientos del señor Fischer; pero al ser esto irrelevante, y al no darse tampoco ningún condicionamiento por cuestiones de principios, hay que pensar que cuando ha manifestado su horror ha sido porque estaba trabajando a favor de algún interés. ¿Cuál? No tenemos información solvente al respecto, de modo que es legítima la conjetura* (8).

У багатьох із вище наведених прикладів автор застосовує риторичне запитання, але не з метою отримання відповіді. Його намір – привернути увагу читача до найсуттєвішої, важливої думки повідомлення. Риторичне питання активно використовується в авторській публіцистиці для створення емоційно-експресивного тону викладу. За лексико-граматичною формою риторичне запитання не відрізняється від звичайного, однак не потребує відповіді бо [5:56-59]:

1) відповідь відома усім, наприклад: *¿Renunciarían con buena cara Juan Antonio y sus compas a esa pérdida de privilegios?* (17)

2) відповіді ніхто не знає, її зовсім не існує [8:149-150]: *El diario* Le Monde *se hacía eco el pasado día 19 de los feos tiempos que corren para la cultura en España, preguntándose qué ha hecho el cine español para merecer esto y por qué se está empobreciendo sistemáticamente la oferta cultural española. ¿Se trata de una venganza, hay caza de brujas, existe una mano negra detrás de todo esto*? (18)

Риторичне питання є не тільки виражає авторське ставлення до дійсності, передає його почуття, їх гамму та нюанси у виразній формі, але водночас програмує певну реакцію читача. Публіцист не стільки особливим чином оцінює будь-що, скільки намагається передати своє ставлення читачеві, який завдяки риторичному питанню ніби запрошується до розмови, стає співрозмовником журналіста. Відповідно риторичне питання виступає формою спілкування, контакту журналіста з тими, кому він адресує свої статті. У тексті публікації риторичне питання виконує наступні функції: привертає увагу, посилює вплив, підвищує емоційний тон, створює піднесеність [4:167]. І має такі специфічні риси: особливу інтонацію

переконливості, впевненості у протилежному; особливе лексико-семантичне наповнення такого речення; особливий порядок слів та контекст [7:265].

Заперечення у формі риторичного запитання набуває більшої категоричності: *¿Hubiera sentido yo la necesidad de atrapar el pasado de haberlo tenido así a mi alcance, hecho presente por una filmación? ¿No necesitará el recuerdo ese esfuerzo invocatorio para fijarse como tal? Ha de haber una diferencia entre contemplar pasivamente y hacer tuyo el recuerdo, conquistarlo* (19). Акцентуючи увагу читача на категоричності заперечення, риторичне питання допомагає передати емоційні відтінки, необхідні для того, щоб він зміг краще зрозуміти, усвідомити те, що відчуває сам автор, перейнявся проблемою, наблизився до власного висновку [4:57].

Традиційним є вживання риторичного питання у **кінцівці** аналітичної статті. Воно підсумовує зміст абзацу, виокремлює головну думку, виступає своєрідним закликом до дій [140:72].

Для іспанської аналітичної статті є характерним формулювання пафосної та іронічної кінцівки за допомогою питального речення:*Yo desde ahora mismo no me pienso preocupar nunca más en lo que me queda de vida y por los siglos de los siglos, y cuando vea a gente recogiendo comida en un súper con la excusa de que van a repartirla entre los menesterosos, pues me encararé. A ver, ¿qué menesterosos? ¿Acaso ellos quieren trabajar? ¿Y qué van a comer? ¿Galletas? Venga ya, que os quejáis de vicio, país de desagradecidos y de demagogos* (20).

Закінчуючи публікацію питанням, автор очікує, що його аргументи, наведені протягом корпусу статті, допоможуть читачеві самостійно сформулювати відповідь. Інтенція автора може полягати також в тому, щоб стимулювати читача до роздумів, які приведуть його до відповіді. *Por lo demás, ¿no podrían los vascos o los lombardos, en esa hipotética Europa latina, decir que no tiene sentido obligarles a vivir como españoles o italianos y a perder su patrimonio cultural? ¿No debería ser precisamente una de las mayores fortalezas de una Europa unida el logro de la unidad política y económica sin pérdida de diversidad cultural, sin que nadie obligue a nadie a llevar una forma de vida que no quiere llevar? ¿No asoma la pezuña en el argumento de Agamben el principal enemigo histórico de Europa, que es el nacionalismo? ¿No es en el fondo la nueva Europa de Agamben la vieja Europa de siempre?*

Ustedes dirán (5). Питання на кінці статті може також підкреслювати, що проблема є відкритою для обговорення.

Ми дійшли висновку, що використання риторичних питань у аналітичних статтях підпорядковано наступним вимогам: 1) реалізації впливової функції; 2) встановленню контакту з читачем; 3) стимуляції читача до певних дій. Вони виражають ствердження, категоричне заперечення, спонукають до дії, підкреслюю провідну думку, передають емоційний відгук на ситуацію, підсилюють загальну експресивність, що у цілому створює насичений емоційно-оцінний фон авторської публікації.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Куньч З.Й.* Риторичний словник / Куньч Зоряна Йосипівна. – К. : Рідна мова, 1997. – 344 с. 2. *Горнфельд А.Г.* Фигуры в поэтике и риторике/ Горнфельд Аркадий Георгиевич // Вестник молодых ученых. Филологические науки.– 2000. – № 2. – С. 12-24. 3. *Золотова Г.А.*Коммуникативные аспекты русского синтаксиса / Золотова Галина Александровна. – М. : Наука, 1982. – 368 с. 4. *Апалат Г.П.* Структура, семантика і прагматика текстів-інтерв′ю (на матеріалі сучасної англомовної преси) : дис. … канд. філол. наук : 10.02.04 / Г. П. Апалат. – К., 2002. – 203 с. 5. *Ипполитова Н.Б.* Изобразительные средства в публицистике : учеб. пособие / Мордов. гос. ун-т им. Н.П. Огарева. – Саранск : МГУ, 1988. – 79 с. 6. *Матвеева Т. В.* Функциональные стили в аспекте текстовых категорий : дис. … д-ра филол. наук : 10.02.04/ Матвеева Тамара Вячеславовна. – Свердловск, 1991. – 456 с. 7. *Клюєв В.М.* Риторика./ Клюев Евгений Васильевич. – М. : Наука, 1999.– 358 с. 8. *Мацько Л. І.* Риторика / Мацько Любов Іванівна. – К. : Вища школа, 2003. – 311 с. 9. *Кузнецов В.Г.* Функциональный стили современного французского языка / Кузнецов Валерий Георгиевич. – М.: Высшая шк., 1991. – 160 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. *Pérez Royo J.* ¿Qué es lo indiscutible? / Javier Pérez Royo. – El País, 4/10/2013. 2. *Grandes A.*¿Y si nos vamos? / Almudena Grandes. – El País, 22/04/2013. 3. *Naím M.* ¿Cuál es el continente más peligroso?/Moises Naím. – El País, 18/05/2013. 4. *Rivas M.* ¿Quién gobierna? /Manuel Rivas. – El País, 18/05/2013. 5. *Cercas J.* ¿Otra Europa? / Javier Cercas. – El País, 9/06/2013. 6. *Rivas M.* ¿Anticlericales? / Manuel Rivas. – El País, 16/03/2013. 7. *Naïr S.* ¿Francia homófoba? / Sami Naïr. – El País, 31/05/2013. 8. *Naïr S.* Europa, ¿año cero? /Sami Naïr. – El País, 29/06/2012. 9. *Cruz J.* "¿Ma-si-vo?" / Juan Cruz. – El País, 15/07/ 2012. 10. *Sampedro J.* Después de Copenhague / Sampedero Javier. – El País, 20/12/2009. 11. *Cruz J.* La sencillez / Juan Cruz. – El País, 17/03/2013. 12. *Marías J.* Puras hipocresía o contradicción./ Javier Marías. – El País, 2/06/ 2013. 13. *Gallego-Díaz S.* ¿Qué fue de aquel discurso? / Soledad Gallego-Díaz.– El País, 31/03/2013. 14. *Gil Calvo E.* Inmovilismo / Enrique Gil Calvo. – El País, 27/10/2013. 15. *Ramoneda J.* Obedecer y morir/Josep Ramoneda. – El País, 21/04/ 2013. 16. *Torres M.* Euroidea / Maruja Torres. – El País, 13/09/2012. 17. *Reverte J.M.* Francisco / Jorge M. Reverte. – El País, 3/ 10/2013. 18. *Galán D.* A piñón fijo / Diego Galán. – El País, 28/ 09/2012. 19. *Ordoñéz M.* La vida bajo el agua / Marcos Ordóñez. – El País,14/11/2012. 20. *Torres M.* Españoles todos / Maruja Torres. – El País, 12/05/ 2013.

© Артемова Л. В.

БЕРЕГОВА О. А.
Дніпропетровський національний університет ім. О. Гончара

ЕВФОНІЧНІ ПРИЙОМИ ДЕКОДУВАННЯ РЕФЕРЕНТА

Цю стаття присвячено вивченню фонетичних варіантів мовних одиниць і закономірностей їх функціонування в іспанські народній загадці та досліджено фонетичні засоби, які використовуються для впливу на реципієнтів для досягнення декодування.
Ключові слова: іспанська народна загадка, ономатопея, алітерація, асонанс, загадка-анаграма, парономазія, каламбур.

Эта статья посвящена изучению фонетических вариантов языковых единиц и закономерностей их функционирования в испанской народной загадке и исследовано фонетические средства, которые используются для влияния на реципиенты для достижения декодирования.
Ключевые слова: испанская народная загадка, ономатопея, аллитерация, асонанс, загадка-анаграма, парономазия, каламбур.

This article is devoted the studying of phonetic variants of linguistic units and regularity of their functioning in the Spanish folk riddle and phonetic facilities which are used to influence on recipients for the achievement of decoding.
Keywords: Spanish folk riddle, onomatopoeia, alliteration, asonans, riddle-anagrama, paronomasia, pun.

Сучасний етап розвитку лінгвістичних наук характеризується підвищенням зацікавленості до функціонально-стилістичних особливостей звукового оформлення мовлення, закономірностей використання у ньому звукових та ритміко-інтонаційних засобів мови. Це пояснюється тим, що у сучасному суспільстві поглиблено вивчаються не лише традиційно відомі рівні мови, а й їх підрівні, одним із яких є така важлива галузь мовознавства, як фоностилістика.

Актуальність дослідження зумовлено чинниками, пов'язаними, насамперед, із сучасним етапом розвитку лінгвістики тексту, що передбачає висвітлення питань про жанрову своєрідність, функціональне призначення й лінгвокультурну значущість загадок як комунікативно-прагматичного репрезентанта іспанської ментальності. Лінгвостилістичний підхід спрямовано на вивчення синкретичних властивостей іспанської народної загадки з огляду на ті мовні механізми, які формують їхню структуру й визначають закономірності вербальної реалізації паремічної семантики.

Об'єктом дослідження є тексти іспанської народної загадки.

© Берегова О. А.

Предметом вивчення є фоностилістичні особливості іспанської народної загадки.

Мета розвідки полягає у виявленні фоностилістичних характеристик іспанської народної загадки у світлі дискусійних проблем енігматичної семасіології.

Матеріалом дослідження слугує авторська картотека, укладена методом суцільної вибірки з іспаномовних пареміологічних джерел (4500 одиниць із семи збірників: Adivinanzas eróticas (А.М. Гарсія); Adivinanzas populares españolas (estudios y antología) (П. Серрільйо); Colección de enigmas y adivinanzas en forma de diccionario (Демофіло); Adivinancero popular español, Adivinancero antológico español (Дж. Гарфер, К. Фернандез); Adivinanzas extremeñas (П.Х. Родрігез); Los mejores acertijos y adivinanzas (Ф. Йарза).

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше здійснено системний лінгвістичний аналіз іспанських народних загадок шляхом зіставлення їх провідних фоностилістично зумовлених семантичних властивостей; визначено і простудійовано їх фонетичні особливості.

Одним із основних евфонічних прийомів іспанської народної загадки є *звуконаслідування*. Звуконаслідування може створюватися повторенням окремих звуків у словах, тотожних звукам, загаданим об'єктом. Нерідко в загадках зустрічаються різні види і форми звуконаслідування, які слугують підказкою.

Ономатопея – імітація засобами мови різних звуків, що створює ефект звуконаслідування. Скупчення шиплячих звуків створює акустичний ефект шарудіння під час вимови [1:34]. Часто в загадках використовуються особливі діалектизми, звучання яких сприяє створенню образів об'єктів, що підлягають відгадці:

De día, traca-traca;
de noche, bajo la cama
{Zapatos}

Traca traca
tras de petaca
{El ratón}

Алітерація є однією з характерних особливостей тексту іспанської народної загадки на фонетичному рівні; додає тексту особливої звукової й інтонаційної виразності і ритмічності. У “Словнику літературознавчих термінів” алітерація розуміється як один із варіантів звукової організації мови і трактується як “художньо-виразне вживання

в прозовому або віршованому тексті тих чи інших елементів звукового складу мови: приголосних звуків, наголошених і ненаголошених складів, пауз, розчленованих видів інтонацій, однорідних синтаксичних зворотів, повторень складів та ін., що виконує певні стилістичні функції" [2:88]. А.П. Квятковський у "Поетичному словнику" обмежується коротким поясненням цього терміна як "повторення приголосних звуків" [3:18]. Звукова інструментовка властива майже всім жанрам фольклору, проте її роль у використовуваних загадкою художніх прийомах незрівнянно вища, ніж в інших жанрах.

Тексти іспанських загадок побудовані на наскрізній алітерації, яку умовно можна поділити на чотири типи (класифікація В.Н. Топорова):

1. Алітерація одного звука:

*Alto**s** padre**s**, | baja**s** madre**s**, | hijo**s** prieto**s**, | blanco**s** nieto**s** {Pino}.*

2. Алітерація кількох звуків:

*E**st**u**d**ia**n**te que e**st**u**d**ia**st**e | en el libro de **S**alo**m**o**n**,| di**m**e,¿cuál e**s** el ave | que no tiene cora**z**ó**n**? {El avión}.*

3. Алітерація звуків у різних частинах тексту загадки:

*En el campo nací, | atado entre verde lazo**s**, | y el que llora por mí, | me está partiendo a pedazo**s** {La cebolla}.*

4. Алітерация тільки в частині загадки:

***C**a**j**i**t**a, **c**a**j**i**t**a | de buen parecer, | que ningún carpintero | me la puede hacer {El huevo}.*

Алітерація є одним із досить поширених і найстійкіших художніх прийомів іспанської народної загадки, вона характерна як для віршованих, римованих, так і для прозових форм, за винятком загадок-запитань, у яких алітерація зазвичай відсутня. У загадках прозової форми відсутня рима, зустрічаються паралелізми, а алітерація зберігається, хоч і використовується не так активно.

Іншим стилістичним засобом, із яким зустрічаємося, досліджуючи загадку, є асонанс. Асонансом називається повторення наголошених голосних у рядку або фразі, або в її кінці у вигляді неповної рими [1:34]. Умовно асонанс можна поділити на чотири типи:

1. Асонанс одного звука:

*Salí a la plaza, | compr**é** una vela, | llegu**é** a la casa,| y lorr**é** con ella {La cebolla}.*

2. Асонанс кількох звуків:

*Alto c**o**mo una t**o**rre,| red**o**ndo c**o**mo una mesa,| amargo c**o**mo la h**ie**l,| y dulce c**o**mo la m**ie**l {El capulí}.*

3. Асонанс звуків у різних частинах тексту загадки:

*En el campo nac**í**, | atado entre verdes l**a**zos,| y el que llora por m**í**,| me está prtiendo a ped**a**zos {La cebolla}.*

4. Асонанс не по всій загадці, а тільки в її частині:

*Bot**o**nes s**o**bre bot**o**nes,| bot**o**nes de filigrama; | no me la adivinas | hasta pasado mañana {La piña}.*

Анаграма. При тому, що загадка насичена алітерацією, асонансом, звуковими повторами, які в іспанській народній загадці виконують функцію звукової підказки, до сфери дослідницького інтересу потрапляють і такі явища, що тією чи іншою мірою нагадують анаграми. “Анаграмні тексти являють собою за своєю суттю рід загадки; аналізуючи якийсь текст, на підставі ряду спочатку незрозумілих елементів потрібно відгадати зашифроване ім'я” [4:233]. Важливо при цьому звернути увагу на ту обставину, що коли у звичайних анаграмних текстах реконструювати відповідь можна лише з певною ймовірністю, то в загадках вона, хоча й прихована, але відома. З цієї точки зору загадка може бути представлена як щось протилежне відносно анаграмного тексту: відповідь дана, причому в її стандартній звуковій формі; виходячи з неї, необхідно віднайти звукове мотивування відповіді в тексті питання.

Текст загадки-анаграми являє собою звукову форму відповіді мовного “субкоду”. При перекладі іншими мовами такі тексти залишаються загадками в найзагальнішому сенсі, але перестають бути анаграмними загадками. “Анаграматичність” загадок завжди належить до їх “метамовної” частини, де важлива саме мовна форма загадуваного і відгадуваного, ця частина зазвичай іде після тих типів загадок, де мовна форма не є суттєвою [там само].

Серед іспанських загадок-анаграм особливо широко представлений той різновид, який пов'язаний із кодуванням відповіді за першими звуками або складами слів в образній частині загадки, напр.:

***Ando** **ra**streando un camino; | cuando el camino se me ha acabado, |*

¿a qué ciudad he llegado? {Andorra}.

Як анаграми в загадках часто виступають власні імена, напр.:

***El ena**morado esté advertido, | que queda dicho mi nombre | y el color de mi vestido {Elena}.*

Парономазія. Парономазія, що полягає в зближенні співзвучних слів, надає змогу посилити виразність тексту. При цьому, як підкреслює Ю.М. Лотман, чим більше семантично розрізняються одиниці, що містять звуки, які повторюються, тим більш милозвучним, музичним видається текст слухачеві [5:64]. Парономазія створює основу рими і ритму, напр.:

*Tengo en todo tiempo **frío**, | más no frío sin calor; | quémanme al fuego en **estío** | y ve nadar mi señor | peces en mí sin ser **río** {Sartén}.*

Каламбур. Каламбур – стилістичний прийом зближення різних за значенням слів, іноді схожих за звучанням, який створює комічний ефект. Наприклад:

*Una cosa | que no es cosa | **y lo** es {Hilo}.*

Отже, серед виразних засобів фонетичного рівня в іспанських народних загадках представлені: ономатопея, алітерація, парономазія, асонанс, анаграма, каламбур, які підкреслюють риму і ритм цього тексту, вони створюють звукову форму загадки і забезпечують її мелодійність.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Alonso M.* Poesía y ritmo. Sistemas principales de versificación. Elementos rítmicos / Alonso Martín // Gramática del español contemporáneo. – Madrid : Guadarrama, 1968. – P. 34. 2. *Тимофеев Л. И.* Словарь литератураведческих терминов / ред.-сост. : Л. И. Тимофеев, С. Ф. Тураев. – М. : Просвещение, 1974. – 512 с. 3. *Квятковский А. П.* Поэтический словарь / Александр Павлович Квятковский. – М. : Сов. Энцикл., 1966. – 376 с. 4. *Топоров В. Н.* Анаграмма в загадках / Владимир Николаевич Топоров // Исследования по структуре текста. – 1987. – С. 233–236. 5. *Лысков И. П.* Теория словесности в связи с данными языковедения и психологии / И. П. Лысков. – М. : Тип. под фирмою “Ломоносов”, 1914. – 418 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

6. *Cerillo P. C.* Adivinanzas populares españolas (estudios y antología) / C. Pedro Cerillo. – Cuenca & Ediciones de la Unersidad deCastilla-La Mancha, 2000. – 226 p. 7. *Demófilo*. Colección de enigmas y adivinanzas en forma de diccionario [Електронний ресурс] / Eugenio de Torres y Cía. – Sevilla, 1880. – Режим доступу до сл. : tp://www.los-poetas.com/a/mach.htm 8. *García A. M.* Adivinanzas eróticas / Anghel Morales García. – España : Ediciones idea, 2008. – 130 p. 9. *Gárfer J. L.* Adivinancero popular español / José Luis Gárfer, Concha Fernández. – Madrid : Taurus, 1983. – Vol. 2. – 275 p. 10. *Gárfer J. L.* Adivinancero antológico espanol / José Luis Gárfer, Fernández Concha. – Madrid : Ediciones del Prado, 1994. – 344 p. 11. *Rodríguez P. J.* Adivinanzas extremeñas / [Rodríguez Pastor Juan, Alonso Sánchez Eva, Ortiz Balaguer Carlos] // Saber Popular. – Badajoz : Fregenal de la Sierra, 2002. – Núm. 18. – 539 p. 12. *Yarza F. C.* Los mejores acertijos y adivinanzas / F. C. Yarza, M. J. Llorenes. – Madrid : A. L. Mateos, 1991. – 345 p.

© Берегова О. А.

БРАТЕЛЬ О. М.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЕТНОСПЕЦИФІЧНЕ ПІДҐРУНТЯ АРГЕНТИНСЬКИХ ПОЕТИЧНИХ ОБРАЗІВ

У статті розглядаються особливості актуалізації етнокультурних особливостей в поетичних творах. Окрема увага приділяється розгляду специфіки концепту ГАУЧО, вербалізованому в аргентинській поезії кінця XIX – початку XX ст.
Ключові слова: аргентинські поетичні образи, етнокультурні особливості, концепт ГАУЧО.

В статье рассматриваются особенности актуализации этнокультурных особенностей в поэтических произведениях. Отдельное внимание уделяется рассмотрению специфики концепта ГАУЧО, вербализованного в аргентинской поэзии конца XIX – начала XX в.
Ключевые слова: аргентинские поэтические образы, этнокультурные особенности, концепт ГАУЧО.

In the article the peculiarities of the actualization of ethnic and cultural features in poetry are shown. The particular attention is paid to the study of the specifics of the concept GAUCHO, verbalization in the poetic images, verbalized in the Argentinean poetry of the late XIX – early XX century.
Keywords: Argentinean poetic images, ethnic and cultural characteristics, concept GAUCHO.

Актуальність статті зумовлена загальною спрямованістю сучасних українських мовознавчих досліджень на вивчення етноспецифічних особливостей картин світу, наприклад, французької (Т.М. Гейко, О. О. Павлюк), англійської (І. О. Андрєєва, М.В. Томенчук), американської (О.В. Горіна, К.С. Карпова) тощо. Водночас, іспаномовна картина світу, зокрема й аргентинська мовна картина світу, досі залишаються поза увагою дослідників.

Метою статті є виокремлення етноспецифічних рис аргентинської поетичної картини світу кінця XIX – початку XX ст. **Об'єктом** дослідження є особливості створення поетичних образів, а **предметом** – специфіка вербалізації концепту ГАУЧО в аргентинській поезії кінця XIX – першої половини XX ст.

Матеріалом дослідження слугували вірші аргентинських письменників кінця XIX – першої половини XX ст., на основі аналізу яких зроблені висновки про особливості поетичної картини світу згаданого періоду. Часові рамки матеріалу дослідження зумовлені

© Братель О. М.

етнокультурними зламами в національній свідомості аргентинського етносу, які відбулися на межі епох і культур.

Наукова новизна статті полягає в тому, що вперше в українській іспаністиці виділяються етноспецифічні особливості аргентинської поетичної картини світу кінця XIX – першої половини XX ст.

Художня картина світу є вторинною картиною світу, що виникає у свідомості автора, а потім – у свідомості читача під час сприйняття художнього твору [1:56]. Конкретна система уявлень про світ вербалізується в мові та створює поетичну картину світу у вигляді словесних образів, які викристалізувалися зі світобачення письменника.

Картина світу, що моделюється у художньому тексті, "пропускається" через індивідуальну свідомість людини за допомогою художньої мови [2:4]. Образна картина світу відображає суб'єктивне уявлення про культуру та свідомість, що корелює з мовною та концептуальною картинами світу, ідеальною проекцією яких вона є.

У поетичному творі автор передає своє уявлення про дійсність за допомогою свідомого вибору засобів художнього впливу на читача. Ця особлива "персоналізована" мова, як зазначає І. В. Смущинська, виникає завдяки "здатності мовця-письменника "привласнювати" собі мову в процесі її застосування при написанні художнього твору, а також… примушувати "працювати на себе" широкий спектр різнорівневих і різнопланових (словесних, фразових, текстових) засобів" [2:19].

Художні тексти відображають не тільки об'єктивну дійсність, але й її суб'єктивне сприйняття, де суб'єктивний фактор на рівні мовлення знаходить своє відображення в індивідуальному ставленні суб'єкта до явищ, закріплених у мові. У складі художньої картини світу завжди існують як етноспецифічні, так й індивідуально-авторські концепти, властиві сприйняттю світу тільки певного письменника [1:57].

Віршований твір одночасно відображає об'єктивні зв'язки ситуації, що описується, з позиції їх реальності, можливості та необхідності та авторське ставлення до подій і фактів дійсності, які він описує [2:20]. У поезії відображається не лише світ, який оточує

людину, але й її думки та почуття, сформовані під впливом національно-культурних особливостями суспільства у певну епоху.

Р. Барт розглядав художній текст як сплетіння культурних кодів, які автор включає в текст, не усвідомлюючи цього. Культурний код передбачає існування в тексті великої кількості відголосків усього того, що колись вже було пережито, написано та прочитано, тобто відголосків культури [3], взаємопов'язаних із типом культури, що склався у певну епоху. Світобачення етносу в процесі його розвитку змінюється, але утворюється певне ядро концептуальної картини світу, що залишається незмінним.

Як зазначав К. Г. Юнг, митець поєднує в собі дві парадоксальні характеристики: його твори особливі, особистісні, та, водночас, кожен художній твір не позбавлений віддзеркалення культури [4:104]. Художньо обробляючи дійсність, письменник створює текст, забарвлений своїм власним світобаченням і особливостями національної мовної картини світу [2:21]. Поетичний твір вважається відображеною у формах мови та забарвленою свідомістю автора картиною світу, що визначається етнокультурними цінностями і розкриває реальне явище через особливе, індивідуальне.

Вербалізований образ світу вибудовується в свідомості представників конкретного етносу, репрезентуючи культуру та змінюючись разом з її формами. Аналізуючи художні твори різних історичних періодів, можна виокремити нечисленні стереотипні сюжети, що періодично повторюються. Наприклад, у мистецтві зустрічається велика кількість різних образів вершника, створених протягом різних історичних епох у культурах різних народів [5:29]. Зміст образу вершника у світовому мистецтві розподіляється між такою змістовою опозицією образів: образ протиборства людини та коня, пов'язаний із приборканням коня, та образ спільного прагнення до тріумфу людини та коня [5:31].

Зважаючи на те, що культурні реалії Аргентини кінця XIX ст., пов'язані із цивілізаційним шаром (матеріально-технологічним рівнем розвитку), асоціюються більшою мірою зі скотарством, ніж із землеробством, образ гаучо, що протягом багатьох років приборкував коней на території пампи, та образ коня є поширеним в аргентинській поезії.

Концепт ГАУЧО з'явився в Аргентині у XIV ст., коли виникла необхідність розвивати скотарство, і з'явилася потреба в робітниках, які вміли їздити верхи та управлятися з арканом. На таку роботу йшли переважно метиси іспанців та індіанців, які постійно жили на ранчо господаря і були різноробочими. Саме їх і називали гаучо. Але той факт, що вони були метисами та різноробочими, виносив їх на маргінез суспільства.

Аргентинці, які до конкісти займались прирученням диких коней, стали непотрібними коли змінився тип господарювання (скотарство). Гаучо часів народження Аргентини як держави зображується як людина, здатна лише їздити верхи, і тому він може бути або приборкувачем коней, або воїном-вершником, і тому за умов мирного життя він непотрібний: "*Cuando la patria nació / una mañana de Mayo, / el gaucho sólo sabía / hacer la guerra a caballo*" [9], "*Él nada gana en la paz / Y es el primero en la guerra*" [10]. У поетичному творі відбувається деконструювання традиційного для Європи концепту лицаря як втілення архетипу *ГЕРОЙ*. Негативної оцінки концепту ГАУЧО надає використання у вірші слова "*sólo*", що має зневажливі конотації. Аргентинський гаучо також вершник, проте, на відміну від схожого європейського образу, що імплікує знатне походження, є простолюдином та маргіналом: "*Y atiendan la relación / Que hace un gaucho perseguido, / Que padre y marido ha sido / Empeñoso y diligente, / Y sin embargo la gente / Lo tiene por un bandido*", "*Él andaba siempre juyendo, / Siempre pobre y perseguido, / No tiene cueva ni nido / Como si juera maldito; / Porque el ser gaucho... ¡barajo!, / El ser gaucho es un delito*" [10]. Образ побудований на пресупозиції історичних знань, культурного коду [6]. В етноспецифічному концепті ГАУЧО відбувається зсув і видозміна змістового плану концепту ЛИЦАР.

Щоб мати змогу заробити на життя, гаучо змушені були їхати до міста, але більшість з них так і не змогла адаптуватися до нових умов життя: "*Y sepan cuantos escuchan / De mis penas el relato, / Que nunca peleo ni mato / Sino por necesidá, / Y que a tanta alversidá / Sólo me arrojó el mal trato*" [10]. Гаучо часто деградували і ставали злодюжками або жебраками, і лише невелика їх кількість стала найманими робітниками у великих господарствах. На початку XX ст. концепт ГАУЧО перетворився на національний символ, що втілював

архетип ГЕРОЙ. Ідеалізація об'єкта вважається точкою відліку поетичного мислення і творчості. У віршах образу гаучо починають надавати позитивну оцінку, а пампу переосмислюєть як його кохану: "*Milonga de aquel gauchaje / que arremetió con denuedo / en la pampa, que es pareja*" [11]. Таким чином, концепт є не просто сприйняттям, а й фантазійно-креативним процесом уяви та створення ідеально обробленої дійсності.

Кочове життя гаучо, сповнене пригод, стало темою для багатьох фольклорних і літературних аргентинських творів. Безперечно, протягом багатьох років існування гаучо його сприйняття аргентинцями змінювалось, проте асоціативне поле концепту ГАУЧО залишалося незмінним: пампа та вільний вершник. Таке розуміння ідеалізованої постаті гаучо обумовило конструювання концепту ГАУЧО в аргентинській поезії кінця XIX – першої половини XX ст.

Після завоювання незалежності Аргентини на початку XIX ст. були популярними пісні-імпровізації гаучо, що стали основою особливого аргентинського явища – літератури гаучо, яка відіграла важливу роль у становленні національної аргентинської літератури. Найвидатнішим твором літератури гаучо і всієї реалістичної аргентинської літератури XIX ст. вважається епічна поема Хосе Ернандеса "Martín Fierro" (ч. 1–2, 1872-1879). У поемі "Martín Fierro" атрибутами до слова "gaucho" слугують слова із негативною конотацією: "ladrón", "matrero", "bruto", "malo" ("*Lo persiguen como a plaito, / Porque es un gaucho ladrón*", "*Yo he sido manso primero, / Y seré gaucho matrero*", "*Si uno aguanta, es gaucho bruto; / Si no aguanta es gaucho malo*" [10]) та слова, що виражають зневажливе, зверхнє ставлення аргентинців до гаучо: "porrudo", "mamao", "morao" ("¡*Más porrudo serás vos, / Gaucho rotoso!, me dijo*", "*Le llaman gaucho mamao / Si lo pillan divertido*", "*Y ya me venían a buscar; / Mas no quise disparar, / Que eso es de gaucho morao*" [10]).

Водночас, як означення для створення образу гаучо у поемі використовуються слова із семою "співчуття": "perseguido", "infeliz", "desgraciao" ("*Y atiendan la relación / Que hace un gaucho perseguido*", "*El gaucho más infeliz / Tenía tropilla de un pelo*", "*Pero el gaucho desgraciao / No tiene a quien dar su oveja*", "*Soy un gaucho desgraciao, / No tengo donde ampararme*", "*Con el gaucho desgraciao / No hay uno que no se entone*" [10]) та слова, що характеризують позитивні риси

гаучо: “inteligente”, “advertido”, “baquiano”, “altivo” (“*Y allí el gaucho inteligente, / En cuanto el potro enriendó, / Los cueros le acomodó*”, “*Que suele quedarse a pie / El gaucho mas advertido*”, “*Cuando era gaucho baquiano, / Aunque el potro se boliase*”, “*Que no debe un gaucho altivo / Peliar entre las mujeres*” [10]).

Поетичний образ гаучо актуалізує архетип ГЕРОЙ, поява якого ґрунтується на міфологічних уявленнях про появу світу завдяки невідомій вищій силі. Люди здавна шанували героїв війн та чемпіонів олімпійських ігор через те, що вважали їх улюбленцями богів і прагнули досягти того, щоб вони стали частиною їхнього соціуму, оскільки милість богів через них розповсюджувала на їхніх родичів та співвітчизників [7:173]. Наприклад, у давньогрецькій міфології “божественна милість” переходить з вершника до його коня, оскільки, згідно із міфологічними уявленнями все, до чого торкається носій певної якості, вбирає цю якість та отримує особливий енергетичний заряд. Саме тому вважається, що переможець прославляє своїх рідних та батьківщину [7:172–174].

Образ гаучо, створений за допомогою іменників, прикметників і дієприкметників, пропонує численні атрибути людини-героя із позитивною конотацією (“verdadero”, “generoso”, “vencedor”, “afirmación”): *Símbolo pampeano y hombre verdadero. / Generoso guerrero, / amor, coraje, / ¡Salvaje! / Gaucho, por decir mejor. / Ropaje suelto de viento, / protagonista de un cuento / vencedor. / Corazón / de afirmación* [12]. В образі, побудованому на основі гіперболи, актуалізується метафорична концептуальна схема ГАУЧО – ГЕРОЙ: “*Soy gaucho, y entiéndalo / Como mi lengua lo explica: / Para mí la tierra es chica / Y pudiera ser mayor; / Ni la víbora me pica / Ni quema mi frente el sol*”, “*Nunca juí gaucho dormido; / Siempre pronto, siempre listo*” [10]. Образ гаучо, який освоює простір пампи, актуалізує концепт ГАУЧО, що перегукується із європейським концептом ЛИЦАР.

Смерть гаучо метафорично описується через стереотипну для вершника ситуацію: приборкавши всіх коней, гаучо не може приборкати лише одного, який є уособленням смерті: “*El domador Celedonio Barral / Domó en la pampa todos los caballos, / menos uno. / Por eso duerme aquí Celedonio Barral, / con sus manos prendidas / a la crin de la tierra*” [13:509]. За допомогою метафори “*sus manos*

prendidas / la crin de la tierra" створюється ідіонаціональний поетичний образ землі, яку гаучо приборкує, як коня. Для того, щоб у читача не виникало припущення про можливу поразку гаучо, образ якого актуалізує архетип *ГЕРОЙ*, як результату двобою з непереможним конем-смертю, про смерть гаучо повідомляється за допомогою евфемізму "*duerme*", який дозволяє зняти можливі негативні конотації відносно гаучо. У випадку, коли кінь виявляється сильнішим за людину, ієрархічна вищість вершника втрачається, і зникає піднесена змістова аура архетипу [5:31–32].

Поява концепту ЛИЦАР обумовлюється історичними обставинами. Ще в часи раннього Середньовіччя в Європі існував невеликий прошарок населення, що не хотів займатися мирною працею, тому був змушений залишити свою общину [8:238]. Пізніше церква стала достатньо впливовою, щоб переконати цих "диких воїнів" перейти на її захист. Так давньогерманські дружинники втратили свій "дикий" статус і, зберігши свої достоїнства (вірність, сміливість, відчуття рівноправності з іншими членами дружини), перетворилися на центральних фігур європейського Середньовіччя – лицарів [8:240].

Лицарство означає шлях вищого порядку, який сприяє перетворенню звичайної людини, що не може управляти своїм конем, на людину духовну, що має над ним владу. Кінь символізує матеріальне, фізичне, а вершник – духовне. У світовій символіці відомі такі типи лицарів: мандрівний, лицар-мисливець, лицар-визволитель, лицар, що зберігає скарб. Оскільки символіка – поняття загальнолюдське і, водночас, національно-специфічне, враховуючи аргентинські реалії, бачимо, що з універсальним символом лицаря в аргентинській культурі співвідноситься концепт ГАУЧО.

Переосмислення європейського концепту ЛИЦАР в аргентинській поезії відбувається в образі сильного та впевненого гаучо: "*¡Liberato Farías, domador de caballos, / hombre de frenos y alazanes! / Yo recibí en la pampa, de tus fuertes muñecas, / el arte noble de la equitación*", "*Y allí el gaucho inteligente, / En cuanto el potro enriendó, / Los cueros le acomodó / Y se le sentó en seguida, / Que el hombre muestra en la vida / La astucia que Dios le dio*" [10]. Життя воїна-вершника неможливо уявити без емоцій ("envidio"), слави ("flor") та, звичайно, коня: "*Ahora está muerto y me digo: / ¿Qué hará*

usted, don Nicanor, / en un cielo sin caballos / ni envidio, retruco y flor?" [15]. Щоб показати велич людини, її змальовували в образі вершника-лицаря. Наприклад, за допомогою цього образу у вірші зображується аргентинський письменник Оліверіо Хірондо: "*Ha galopado por la tierra / en un parejero de locura*" [16:467].

Те, що на міфологічному рівні сприймалося як боротьба людини та стихії, сучасна література може зображати як боротьбу людини із самою собою заради самовизначення, самореалізації. Атрибутами цього образу, оформленими у вигляді паралельних конструкцій, є типові для аргентинців реалії: "*Su voz / tiene una ronquera de estilos gauchos, / una detonación de fusil de chispa, / un sabor de ginebra pampa*" [16:467]. Троїста структура паралелізму гармонійно поєднує протилежні за своєю суттю образи: слуховий ("*una ronquera de estilos gauchos, / una detonación de fusil de chispa*") та нюховий ("*un sabor de ginebra pampa*"). Триразове повторення може виконувати різні стильові функції. Інколи таким тріадам властива семантична несумісність, що утворює єдність. Ця несумісність йде від бажання митця глибоко й всебічно описати суть явища, предмета, почуття, дати про нього якомога більше різнопланових відомостей. У цьому вірші також виразно описується домінуюча роль людини у дихотомії "людина-природа" у метафорі, поєднаній з порівнянням: "*Ha galopado ... arrojando sus boleadoras querandíes / sobre los paisajes huyentes como venados*" [16:467].

В образі гаучо, в якому актуалізується архетип *ГЕРОЙ*, осмислюється метафорична концептуальна схема ГАУЧО – ТВОРЕЦЬ із використанням Біблійних алюзій. Для створення образу гаучо-приборкувача використовується гіпербола: "*El domador Celedonio Barral / Domó en la pampa todos los caballos*" [13:509]. Гаучо змальовується здатним контролювати землю ("*quiere hacer de la tierra su timbal*") і повітря ("*recoge la luz*"): "*Por el brazo derecho que recoge la luz / y por la mano izquierda que sostiene la nave*" [17:300]. Образ всесильного гаучо увиразнюється за допомогою паралельної структури: "*domador de alazanes, / quiere hacer de la tierra su timbal… domador de tordillos, / quiere hacer un timbal de la tierra elogiosa*" [17:300]. Лексичне варіювання номінативних одиниць "gaucho – domador" не є просто стилістичним прийомом селекції лексичної одиниці "високого стилю" ("domador"). Поетичний образ,

побудований на повторі слова “domador”, створює слухову асоціацію зі словом “creador”. Якщо навіть гаучо імпліцитно не прирівнюється до могутнього Бога, то принаймні він напевне порівнюється із архетипним героєм, який охороняє свою територію від вторгнень чужинців.

Емоційність образу вершника досягається завдяки послідовному використанню риторичного окличного речення із використанням звукового образу пампи та риторичного запитання-метафори: “*¡Un redoble de pampas en el Sur! / ¿Quién enciende caballos en el solar del viento?*” [17:300], в якому вербалізується архетип *ПОВІТРЯ*. Перебільшена всемогутність гаучо як приборкувача природи вербалізується у гіперболі: “*domador de alazanes, / quiere hacer de la tierra su timbal*” [17:300], однак вже у наступному яскравому образі зображена сила коня. У риторичному запитанні-метафорі (“*¿Quién enciende caballos en el solar del viento?*” [17:300]) архетип *ПОВІТРЯ* переосмислюється в персоніфікованому образі вітру, оскільки він, як людина, має рухоме (“caballos”) і нерухоме (“el solar”) майно.

Образ “*en el solar del viento*” відображає місце перебування вітру, а слово “el solar” є алюзією на фонетичну оболонку слова “sol”, тому образ, оформлений у вигляді питального речення: “*¿Quién enciende caballos en el solar del viento?*” [17:300] набуває іншого значення: лексема “enciende” завдяки семі “гарячий” пов’язана із лексемою “sol”, тобто зображується образ “гарячого” коня, що біжить пампою. Лесема “timbal” має із лексемою “sol” спільну сему, що позначає форму, – “коло”. В свою чергу, слово “timbal” пов’язане за значенням із словом “redoble”, через імпліцитне порівняння звуку копит до бою барабана. Крім того, слово “redoble” має також інше значення – “подвоєння”, тобто у вірші вітер, можливо, змальовується як двійник пампи. Таким чином, в образі поєднується вітер, що символізує мобільність, та пампа, що є символом нерухомості, незмінності. Вершник вважається своєрідним “посередником” між цими двома явищами, що уособлюють стихію повітря та стихію землі.

Отже, в художньому творі завжди відображаються певні загальнолюдські цінності, тобто художній текст уважається загальною картиною світу, пропущеною через особливе світобачення автора та відображеною у мовній формах, тому поетичні образи можуть бути зрозумілими для носіїв багатьох мов. Водночас,

поетичні образи містять етноспецифічні елементи, втілюють характерний для певної спільноти погляд на світ. В аргентинській поезії кінця XIX – першої половини XX ст. важливе місце посідають словесні образи, що актуалізують етноспецифічний концепт ГАУЧО, зміст якого протягом цього періоду видозмінився через накладання на нього значення європейського концепту ЛИЦАР. Ідеалізація гаучо в аргентинській культурі початку XX ст. призвела до появи у віршованих творах образів гаучо-героя та гаучо-творця.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Попова З. Д.* Когнитивная лингвистика / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – М. : АСТ : Восток – Запад, 2007. – 314 с. 2. *Смущинська І. В.* Суб'єктивна модальність французької прози / Ірина Вікторівна Смущинська. – К. : Видав.-поліграф. центр "Київський університет", 2001. – 255 с. 3. *Барт Р.* Від твору до тексту / Ролан Барт ; [пер. з фр. Ю. Гудзь] // Антологія світової літературно-критичної думки XX ст. / [за ред. Марії Олексіївни Зубрицької]. – Львів : Літопис, 1996. – 636 с. 4. *Юнг К. Г.* Психологія та поезія / Карл Густав Юнг ; [пер. з нім. І. Герасим] // Антологія світової літературно-критичної думки XX ст. / [за ред. Марії Олексіївни Зубрицької]. – Львів : Літопис, 1996. – 636 с. 5. *Иванов М. К.* Образ всадника в искусстве. Иконографический архетип [Електронний ресурс] / М. К. Иванов // Начало. Журнал института богословия и философии. – 1994. – № 1. – С. 27–45. – Режим доступа к журн. : http://www.ibif.org.ru/articles/nachalo01/01-03.pdf. 6. *Барт Р.* S/Z / Ролан Барт ; [пер. с фр. Г. К. Косикова, В. П. Мурата ; под ред. Георгия Константиновича Косикова]. – [2-е изд., испр]. – М. : Эдиториал УРСС, 2001. – 232 с. 7. *Режабек Е. Я.* Мифомышление (когнитивный анализ) / Евгений Ярославович Режабек. – М. : Едиториал УРСС, 2003. – 304 с. 8. *Мосионжник Л. А.* Человек перед лицом культуры / Леонид Авраамович Мосионжник. – [2-е изд.]. – Кишинев : Высшая антропологическая школа, 2006. – 402 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

9. *Jorge Luis Borges.* Milonga de los morenos // Borges J.L. Obras [Електронний ресурс] / Jorge Luis Borges. – Режим доступу : http://sololiteratura.com/bor/borobras.htm. 10. *José Hernández.* Martín Fierro [Електронний ресурс] / José Hernández – Режим доступу : http://www.analitica.com/Bitblio/ jose_hernandez/martin_fierro.asp. 11. *Jorge Luis Borges.* Milonga para los orientales // Borges J.L. Obras [Електронний ресурс] / Jorge Luis Borges. – Режим доступу : http://sololiteratura.com/bor/borobras.htm. 12. *Ricardo Güiraldes.* Al hombre que pasó // Güiraldes R. Poemas [Електронний ресурс] / Ricardo Güiraldes. – Режим доступу : www.elaleph.com. 13. *Leopoldo Marechal.* Epitafios australes // Marechal L. Obras completas. La poesía / Leopoldo Marechal. – Buenos Aires : Libros Perfil S.A., 1998. – 548 c. 14. *Leopoldo Marechal*. Invención y muerte de la elegía // Marechal L. Obras completas. La poesía / Leopoldo Marechal. – Buenos Aires : Libros Perfil S.A., 1998. – 548 c. 15. *Jorge Luis Borges*. Milonga de don Nicanor Paredes // Borges J.L. Obras [Електронний ресурс] / Jorge Luis Borges. – Режим доступу : http://sololiteratura.com/bor/borobras.htm. 16. *Leopoldo Marechal.* Oliverio Girondo // Marechal L. Obras completas. La poesía / Leopoldo Marechal. – Buenos Aires : Libros Perfil S.A., 1998. – 548 c. 17. *Leopoldo Marechal*. El canto de alegría // Marechal L. Obras completas. La poesía / Leopoldo Marechal. – Buenos Aires : Libros Perfil S.A., 1998. – 548 c.

© Братель О. М.

ВЛАСЕНКО М. С.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СПЕЦИФІКА ПРАГМАТИЧНИХ КОМПОНЕНТІВ РІЗНИХ ВИДІВ ЗАКОНОДАВЧИХ ДОКУМЕНТІВ

У статті розглядається специфіка прагматичних компонентів різних видів іспанських законодавчих документів, звертається особлива увага на відмінності у побудові та відборі лінгвістичних засобів створення Конституції, кодексу, органічного закону, декрету та постанови.

Ключові слова: прагматичні компоненти, законодавчий текст, комунікативно-прагматична ситуація, адресат.

В статье рассматривается специфика прагматических компонентов разных видов испанских законодательных документов, особое внимание уделяется различию в построении и выборе лингвистических средств при создании Конституции, кодекса, органического закона, декрета и постановления.

Ключевые слова: прагматические компоненты, законодательный текст, коммуникативно-прагматическая ситуация, адресат.

In the article examines the specificity of the pragmatic components of the different types of the Spanish legal documents, paying special attention at the difference in the construction and the selection of the linguistic means for the formation of the Constitution, code, organic law, decree and resolution.

Key words: pragmatic components, legal text, communicative and pragmatic situation, addressee.

Актуальність даної статті зумовлено орієнтацією сучасної лінгвістики на вивчення функціонування мови в людському суспільстві, розуміння мови як діяльності, представлення мовних засобів реалізації мети та мотивів особистості.

Метою дослідження є розкрити специфіку прагматичних компонентів різних видів законодавчих документів.

Предмет дослідження становить мовленнєва реалізація прагматичних відносин між адресантом, текстом закону та його адресатом, яку можна дослідити лише через вивчення композиційних, лексичних та граматичних засобів і стилістичних прийомів, за допомогою яких законодавець створює відповідні документи.

Об'єктом дослідження є законодавчі тексти офіційно-ділового стилю іспанської мови.

Матеріалом дослідження слугують тексти Конституції Іспанії, Цивільного та Кримінального кодексів Іспанії, іспанських законів (органічних), декретів та постанов загальним обсягом 3800 сторінок.

© Власенко М. С.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше на матеріалі іспанської мови проведено дослідження законодавчих текстів з урахуванням комунікативно-прагматичного аспекту.

Законодавчі тексти належать до офіційно-ділового стилю мови (ОДС), який як і інші стилі, характеризується властивою тільки йому сукупністю ознак, що надають йому своєрідності та якісної визначеності. ОДС обслуговує суворо офіційну та надзвичайно важливу сферу юридичних, економічних та дипломатичних відносин.

Існують різні класифікації текстів ОДС. Деякі вчені виділяють три основних жанри наукової юридичної літератури, а саме: 1) законів (конституції, основи, кодекси); 2) підзаконних актів (укази, статути, положення, постанови, накази, інструкції тощо), які конкретизують, уточнюють закони; 3) наукової спеціальної юридичної літератури (монографії, підручники, юридична періодика і т.д.), в якій трактуються, аналізуються різні концепції та інститути права, теорії, доктрини, точки зору наукових шкіл [1:58]. Відповідно до такої класифікації можна виділяються три основні субмови юриспруденції: законів, підзаконних актів та спеціальної юридичної літератури. Проте запропонована класифікація, заснована за ознакою співвіднесення з законом, поширюється лише на наукову юридичну субмову. В цілому можливі й інші градації, наприклад, згідно з показником сфери реалізації. З цього погляду деякі автори виділяють адміністративний юридичний стиль, стиль нотаріальних та судових документів та законодавчий стиль [2:68].

Ми вважаємо, що юридично-адміністративні тексти можна поділити на три групи залежно від адресанта того чи іншого тексту. Так, *законодавчими* текстами є нормативні документи, створені законодавцями (конституції, кодекси, закони (звичайні та органічні), декрети, накази (міністерські), резолюції, постанови, статути); *процесуальні* тексти являють собою результат роботи органів судової влади (апеляції, вимоги, вироки тощо); *адміністративні* тексти створюються Адміністрацією або самими громадянами (нотаріальний акт, контракт, заповіт тощо).

Для нашого дослідження ми обрали 5 видів законодавчо-нормативних документів: Конституцію, кодекс, органічний закон, декрет та постанову.

У дослідженні різних видів іспанських законодавчих текстів одним із наших завдань було визначити, які мовні (лексичні та морфолого-синтаксичні) засоби використовує законодавець, щоб текст закону відповідав вимогам до текстів даного жанру, тобто відтворював стильові риси ОДС. Але насамперед нас цікавило, чому саме ці мовні засоби здатні передавати сутність законодавчого тексту, чим та наскільки відрізняються ці мовні засоби залежно від виду законодавчого документу.

Щоб відповісти на це важливе запитання, нам необхідно з'ясувати, чи існує взагалі якась специфіка у кожного з досліджуваних нами законодавчих документів, та виявити, чи є між прагматичними компонентами зазначених документів якісь відмінності і як ці відмінності відображаються через мовні засоби.

Необхідно ще раз підкреслити, що оскільки законодавчі тексти являють собою нормативні акти держави, які повинні приписувати та регулювати виконання свого припису, належачи до офіційно-ділового стилю, то незалежно від свого різновиду всі вони об'єднані єдиною спільною прагматичною метою – офіційно, традиційно, лаконічно, чітко, об'єктивно, безособово та узагальнено, зрозуміло та доступно, досить аргументовано та у логічній послідовності, уникаючи образності встановлювати юридично обов'язкові норми та правила поведінки, обов'язки громадян та наслідки недотримання цих вимог.

Але кожен з різновидів законодавчих документів має і свою особисту прагматичну мету, яка залежить передусім від предмета висловлювання та комунікативно-прагматичної ситуації, в якій відбувається мовленнєвий акт.

Щоб з'ясувати прагматичну мету кожного з досліджуваних нами законодавчих документів, виявити групи мовних засобів, які використовує законодавець для створення того чи іншого закону, та порівняти частотність використання того чи іншого засобу в залежності від різновиду законодавчого документа, необхідно розглянути спочатку, що являє собою кожен з цих документів.

Конституція визначає основи політичної, економічної та правової систем країни, закріплює форму правління й державного ладу, порядок утворення, принципи діяльності й компетенцію центральних і місцевих органів, права та обов'язки громадян, організацію та принципи правосуддя тощо, є основою всього поточного законодавства.

Конституція є основним законом держави.

В Іспанії адресант законодавчого тексту є завжди колегіальним автором. Адресантом (тобто відправником) Конституції Іспанії є Парламент (Кортеси), які складаються з Конгресу депутатів (від 300 до 400 депутатів) та Сенату (від 2 до 4 представників з кожної провінції країни). Рішення про прийняття закону є рішенням звичайної чи кваліфікованої більшості в Парламенті. Але це колегіальне рішення відповідає завжди єдиному висловленню, вираженому в писемній формі.

У Конституції Іспанії 1978 року (статті 56, 61-65) є положення, які відносяться тільки до однієї особи: до Короля Іспанії існуючого і майбутнього. Наприклад:

> 1. *El Rey acredita a los embajadores y otros representantes diplomáticos. Los representantes extranjeros en España están acreditados ante él.*
> 2. *Al Rey corresponde manifestar el consentimiento del Estado para obligarse internacionalmente por medio de tratados, de conformidad con la Constitución y la leyes.*
> 3. *Al Rey corresponde, previa autorización de las Cortes Generales, declarar la guerra y hacer la paz* (CE A. 63, p. 16).

Але всі ці положення мають загальний характер, а отже відносно постійний, тому що вони виражені в абстрактній формі, і дійсні і для майбутніх випадків. Тобто, правило завжди звертається до невизначеної кількості осіб та випадків.

В інших законодавчих документах коло адресатів звужене, оскільки, наприклад, коли люди зустрічаються, вирішують одружитися та стають подружжям (matrimonio) у них змінюється соціальний статус. До укладення шлюбу їм достатньо було інформації, яку передає стаття 32 Конституції:

El hombre y la mujer tienen derecho a contraer matrimonio con plena igualdad jurídica (Чоловік та жінка мають однакові юридичні права у вступі до шлюбу).

La ley regulará las formas de matrimonio, la edad y capacidad para contraerlo, los derechos y deberes de los cónyuges, las causas de separación y disolución y sus efectos (Закон повинен регулювати форми шлюбу, вік та здатність осіб для вступу до шлюбу, права та обов’язки подружжя, причини розлучення та його наслідки).

Якщо у цього подружжя виникають якісь проблеми: вони збираються розлучатися або хочуть детально знати свої права та обов'язки тощо, вони стають прямими адресатами Цивільного кодексу, а саме цілого 4-го підрозділу (Del Matrimonio), що складається з 65 статей, де вони отримають всю необхідну для себе інформацію. Для більш детальної інформації є Сімейний кодекс, адресат якого складається з ще вужчого кола. У Конституції, наприклад, у статті 33 про право на власність визнається право на приватну власність та спадок та дається посилання на інші закони, тобто теж на Цивільний кодекс, де вже викладені дія, обмеження та причини і наслідки обмежень цих прав. У Конституції лише визнаються та гарантуються певні права та обов'язки громадян, а у чому вони полягають – це вже детально пояснюється в інших законах.

Отже, специфіка Конституції полягає у тому, що це єдиний з усіх досліджуваних нами іспанських законодавчих документів, адресатом якого є кожен член іспанського суспільства, оскільки в її 65 статтях містяться головні положення, що регулюють усі сфери людської діяльності, починаючи з визначення офіційної мови держави, національних символів, форми державного правління та кінчаючи регулюванням діяльності Місцевої Адміністрації, територіального державного устрою, судової влади тощо.

Якщо деякі закони певною частиною населення можуть бути і непрочитаними, то текст Конституції є обов'язковим для прочитання, навіть діти у школах уже знайомляться з основним законом Іспанії. Кожен іспанець може відчути себе адресатом Конституції, тому автор цього закону повинен це враховувати, відбираючи мовні засоби для викладення змісту закону, розташовуючи структурні компоненти тексту, обираючи, який порядок слів, яку лексику використовувати, яким частинам мови надавати перевагу, які типи речень та модально-часові дієслівні форми якнайкраще зможуть передати сутність закону та допомогти належним чином вплинути на адресата, тобто на весь іспанський народ.

Кодекс являє собою єдиний законодавчий акт, у якому систематизовано норми права, що належать до певної галузі законодавства (Цивільний кодекс, Кримінальний кодекс, Торговельний кодекс, Сімейний кодекс тощо).

У нашому дослідженні ми вивчали та аналізували Цивільний та

Кримінальний кодекси Іспанії. Взагалі ці законодавчі документи, як і інші закони, стосуються кожного громадянина Іспанії. Але для того, щоб певна особа стала безпосереднім адресатом того чи іншого закону, вона повинна опинитися у конкретній сприятливій для цього ситуації.

Очевидно, що існує певна частина населення, як ми вже підкреслювали вище, яка за все своє життя жодного разу не читала текстів Цивільного чи Кримінального кодексів. Щоб виникла потреба звернутися до положень, викладених у цих документах, та відповідно стати їх адресатами, поведінка чи вчинки окремої особи мають або суперечити, порушувати зазначені законом правила та норми, або в особи повинні з'явитися нові права та обов'язки, зумовлені зміною в її соціальному статусі, тобто необхідними є певні умови, щоб конкретний громадянин Іспанії був зацікавлений у прочитанні та адекватній інтерпретації Цивільного чи Кримінального кодексів. Маються на увазі громадяни, які не є спеціалістами у правовій галузі.

Усі цивільні права та обов'язки громадян, які в тексті Конституції лише визнаються, детально описуються у тексті Цивільного кодексу. Оскільки у цивільних нормах з'являються нові поняття (*власник, усиновитель, позивач, боржник, орендар, розлучення, спадок* тощо), сутність того чи іншого права чи обов'язка докладно пояснюється, спостерігається використання більш специфічних термінів, ніж у Конституції, складніших та ускладнених різними конструкціями речень, здатних передати необхідний обсяг інформації.

Кримінальний кодекс представляє юридичні норми про злочинність і карність діянь. Необхідно підкреслити, що Карне право як одна з головних правних галузей знання посідає особливе місце в юридичній системі кожної країни. На відміну від інших галузей – таких, як конституційне право, цивільне право і т.д., які регулюють суспільні відносини, сфера діяльності карного права поширюється тільки на ті стосунки, які виникають внаслідок порушення суспільних відносин, що охороняються державою.

Згадані нами вище законодавчі документи: Конституція Іспанії, Цивільний кодекс та Кримінальний кодекс, об'єднані однією, на наш погляд, спільною рисою – юридичні норми, викладені в них, призначені та звернені до кожного члена іспанського суспільства. Далі ми розглянемо групу законів, що певною мірою відрізняються від вищезгаданих законодавчих документів.

У нашому дослідженні ми розглядали два *органічних закони* Іспанії: Ley Orgánica 6/1985, de 1 de julio del Poder Judicial та Ley Orgánica 4/1987, de 15 de julio, de la Competencia y Organización de la Jurisdicción Militar. Під органічним законом мається на увазі закон, призначенням якого є внутрішнє регулювання, у нашому випадку, діяльності судової влади та прав, обов'язків, уповноважень та організації військової юрисдикції.

Схвалюються ці документи іспанським Парламентом та підписуються королем, який звертається до всіх можливих адресатів, починаючи текст закону словами:

Juan Carlos I,
Rey de España

A todos los que vieren y entendieren.

Sabed: Que las Cortes Generales han aprobado y Yo vengo en sancionar la siguiente Ley Orgánica: […] (p. 199).

Адресатами першого органічного закону можуть бути усі суб'єкти судової влади, усі, хто є причетним до судової діяльності: різні суди, трибунали, Верховний суд, Головна Рада (Consejo General) судової влади, органи Головної Ради, судді, магістри, адвокати, прокурори, секретарі, судові медексперти тощо. Цим органічним законом регулюються усі сфери діяльності судової влади Іспанії. Другим законом регулюється внутрішній устрій, організація та компетенції військової юрисдикції, тобто адресатами цього законодавчого документа виявляються військові судді, військові судові органи, члени військової Палати Верховного суду тощо.

Обидва Органічних закони прагматичною метою мають регулювання діяльності спеціалістів у правовій сфері і в цьому полягає їх специфічність та відмінність від текстів Конституції та кодексів. Оскільки спеціалісти-правники, на відміну від неспеціалістів у цій сфері, повинні обов'язково володіти юридичною термінологією і взагалі мають певне відношення до створення законів, то такі законодавчі документи, як підтверджує наше дослідження, написані складнішою мовою, з використанням великої кількості термінів, складніших модально-часових форм, дієслівних конструкцій тощо. І коло адресатів, порівняно з вище розглянутими документами, у цих законах звужене.

Постанови (Acuerdo) та *декрети* (Real Decreto) являють собою

документи, що конкретизують та уточнюють закони, є логічним продовженням положень закону, детальніше розкривають положення, висловлені в загальній формі. Головною метою постанов та декретів є внесення деяких змін у вже існуючі законодавчі документи. Адресантами цих законодавчих документів є Рада Міністрів. У статті 138 Органічного закону судової влади зазначено, що постанови органів Головної Ради повинні бути задокументовані Секретарем та підписані Головою Ради. А стаття 139 того самого Органічного закону пояснює, що постанови Головної Ради, що підписані королем та засвідчені Міністром Юстиції, та якими призначаються голови (Presidentes) та магістри (Magistros), називаються декретами (Real Decreto), а якими призначаються судді (Jueces) – ордонансами (Orden). Тобто, для того, щоб внести деякі зміни у текст закону або доповнити, уточнити його текст, необхідною є співпраця та узгодження поглядів різних владних установ, що зумовлює форму та зміст преамбули та кінцевої фрази підписання тексту декрету чи постанови, наприклад:

REAL DECRETO 1924/1986, de 29 de agosto,
por el que se aprueba el Reglamento
del Centro de Estudios Judiciales.

……

En su virtud, a iniciativa del Ministerio de Justicia y a propuesta del Ministro para las Administraciones Públicas, previo informe del Consejo General del Poder Judicial, de acuerdo con el Consejo de Estado y previa deliberación del Consejo de Ministros en su reunión del día 29 de agosto de 1986,

DISPONGO:

……..

Dado en Palma de Mallorca, a 29 de agosto de 1986. – JUAN CARLOS R. – *El Ministro para las Administraciones Públicas,* JOAQUÍN ALMUNIA AMANN (p. 522-523).

Або текст постанови, яким проголошується статут організації та функціонування Головної Ради судової влади:

ACUERDO de 22 de abril de 1986,

del Consejo General del Poder Judicial, por el que se aprueba el Reglamento de Organización y Funcionamiento del Consejo General del Poder Judicial.

El Pleno del Consejo General del Poder Judicial en su reunión del día de la fecha, ha acordado, de conformidad con el artículo 110 de la Ley Orgánica del Poder Judicial, aprobar el siguiente

…….

Madrid, 22 de abril de 1986. *El Presidente del Consejo General del Poder Judicial,* ANTONIO HERNÁNDEZ GIL.

У текстах декретів та постанов чітко та зрозуміло викладено ким вони видані, з якою метою, хто брав участь у створенні цих документів, коли та ким відбулося підписання підзаконних актів, що зумовлене прагненням адресанта полегшити процес інтерпретації цих законодавчих текстів адресатом і безсумнівно підкреслює важливість та значущість цих документів.

Оскільки постанови та декрети лише доповнюють, уточнюють чи вносять деякі зміни до положень, викладених у інших законах, то за обсягом ці документи є набагато менші, ніж тексти, наприклад, кодексів чи органічних законів.

Таким чином, законодавчі документи являють собою ієрархічну структуру, починаючи з Конституції, потім кодекси, закони, постанови тощо. Наше дослідження свідчить, що мовні засоби, які використовує законодавець для передачі прагматичних цілей кожного з видів документів, відбивають градацію від більш доступніших сприйняттю неспеціалістам у праві особам до складніших, які призначені для спеціалістів у цій галузі.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Кривоносова Н. В.* Система испанской юридической терминологии : дис…канд. филол. наук : 10.02.05 / Кривоносова Н. В. – Горький, 1985. – 246 с. 2. *Dubský J.* Introducción a la estilística de la lengua / Dubský J. – Santiago de Cuba: Univ. de Oriente. – Ser. Humanidades y pedagógico, 1970. – № 4. – 80 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. CE (1978). Constitución española. – Madrid: Ed. Nacional. – 47 p. 2. LO (1990). Ley Orgánica 4/1987, de 15 de julio // Normas de Derecho Orgánico Judicial. Consejo General del Poder Judicial. – Madrid: Gráficas Arias Montano, S.A. – P. 199-361. 3. RD (1990). Real Decreto 1924/1986, de 29 de agosto // Normas de Derecho Orgánico Judicial. Consejo General del Poder Judicial. – Madrid: Gráficas Arias Montano, S.A. – P. 521-524.

© Власенко М. С.

ВОЛОСЕНКО І. В.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СИМУЛЯТИВНІ КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ І ТАКТИКИ У МОЛОДІЖНІЙ НІМЕЦЬКОМОВНІЙ БЛОГОСФЕРІ

Статтю присвячено дослідженню молодіжних інтернет-щоденників як жанру персонального дискурсу в німецькомовному медійному просторі, а саме симулятивним комунікативним стратегіям і тактикам у німецькомовній блогосфері.

Ключові слова: інтернет-щоденник, німецька молодіжна мова, блогер, симулятивні комунікативні стратегії і тактики.

Статья посвящена исследованию молодёжных интернет-дневников как жанра персонального дискурса в немецкоязычном медиальном пространстве, а именно симулятивным коммуникативным стратегиям и тактикам в немецкоязычной блогосфере.

Ключевые слова: интернет-дневник, немецкая молодёжная речь, блогер, симулятивные коммуникативные стратегии и тактики.

The article is devoted to the study of the youth Internet blogs, which are seen as a type of personal discourse in the German language media domain, namely simulative communicative strategies and tactics in the German blogosphere.

Key words: online diary, German youth language, blogger, image, simulative communicative strategies and tactics.

Симулятивні процеси в комунікації привернули увагу останніми десятиліттями. Наприкінці XX століття Ж. Бодрійяр назвав початок мультимедійної експансії та епоху глобалізації передумовами початку епохи симуляції, як у характеризує повна взаємозамінність несумісних речей. Так, поєднується гарне і потворне в моді, істинне і брехливе в мас-медіа та політиці, корисне і непотрібне на рівні об’єктів, природи і культури на кожному смисловому рівні [1].

Молодіжні субкультури дедалі частіше використовують симулятивні образи для посилення власних позицій у медійному просторі, саме тому набуває **актуальності** дослідження концептуального простору авторського тексту щоденника, який характеризується високою динамікою образів та прецедентних висловлювань, а вивчення феноменів персональної блогосфери пояснює складну природу буттєвості людини та її відображення у мові та комунікації.

Об’єктом дослідження є молодіжні інтернет-щоденники в німецькомовному медійному просторі. **Предметом дослідження** є симулятивні комунікативні стратегії і тактики у молодіжній німецькій блогосфері.

© Волосенко І. В.

Основною **метою** дослідження є з'ясування соціолінгвальної та медійної природи німецькомовних інтернет-щоденників з огляду на їхню структурну, композиційну, мовно-культурну, жанрову та прагмалінгвістичну специфіку. Це відбувається, очевидно, внаслідок суттєвих змін у морально-ціннісних орієнтаціях, через бажання втекти від реальних криз, які молоді люди не можуть подолати, або через намагання створити світ розваг та ілюзій. Навмисна трансформація або цілковита зміна образу блогера у віртуальній реальності має здебільшого негативну спрямованість. Основними типами симулятивних образів молодіжних субкультур є імітації чужої реальності, створення ілюзій, примари, фантастичні мультимедійні образи. Отже, блогери, які змінюють свою або колективну реальність, намагаються підмінити первинний світ персональних блогерів, який (поки що) домінує в молодіжній блогосфері Німеччини. Усе це впливає на формування нових типів мовних особистостей у віртуальному світі, зокрема, особистостей креативних і девіантних. Симулятивна діяльність визначає КСТ особистості блогера.

Основними типами мовної особистості, які репрезентують естетизацію зла або деструктивних контекстів, є блогери, які діють у медіасфері як мультимедійна фіктивна особистість. Їх потрібно відрізняти від інтернет-тролів, які активно заявляють про себе у дискусійних форумах, групах новин, у Вікіпедії, чатах, списках розсилання і блогах. Інтернет-тролем називають людину, яка навмисне заважає розмовам усередині онлайн-спільноти й надсилає в блоги провокаційні повідомлення [2; 3]. Користувач – «троль» спричиняє агресію решти користувачів; як правило, його ідентифікації сприяють телеконференції.

Одним із різновидів КСТ в галузі симулятивної діяльності у віртуальному просторі є ***КСТ гендерної переорієнтації***.

Віртуальну «зміну статі» дуже поширено в Інтернеті. Цей процес спрямований на власну особистість, тому такий тип комунікативних тактик за соціолінгвальною природою можна позначити індивідуальним явищем. Воно не обов'язково пов'язане з гомосексуалізмом або трансвестизмом. Крім уже наведених причин (бажання контролю над іншими людьми, вияв пригніченої частини своєї індивідуальності, якій людина не може дати ради в реальному житті) Д. Сулер додає ще такі причини віртуальної зміни статі:

1. Деякі чоловіки можуть брати на себе жіночу роль з метою дослідити взаємини між статями.

© *Волосенко І. В.*

2. Подекуди «зміна статі» може відображати дифузну статеву ідентичність.

3. Нарешті, «зміна статі» – це новий досвід, уможливлений анонімністю мережевого спілкування. «Кіберпростір дає безпрецедентну можливість експериментувати, можливість відмовитися від експериментування, якщо це потрібно, і потім експериментувати знову. У кіберпросторі зміна статі – дуже проста дія» [4].

Так, блогер на ім'я Діана бачить у зміні статі насолоду від справжньої ідентичності.

Рис. 1

	Seit ich denken kann, empfinde ich mich als ein weibliches Wesen, das durch eine seltsame Laune der Natur in einen männlichen Körper eingesperrt wurde. Anfang dieses Jahres kam der Punkt, an dem ich dieses "Spiel des Lebens" nicht mehr mitspielen konnte, seit da lebe ich offiziell als Frau, futtere fleissig Hormone, geniesse das Leben in meiner wahren Identität….. und trotze der Tatsache, dass die Welt mich deswegen für verrückt hält [8].

Другий тип комунікативних стратегій і тактик симулятивної спрямованості реалізується в площині деструктивної діяльності блогера, тому його позначено як ***деструктивні КСТ***. Деструктивний блог, як явище лінгвосеміотичне, перебуває на межі культури мислення та «колективного підсвідомого» представників молодіжних субкультур. Сучасні молодіжні ресурси Німеччини свідчать про поширення такого феномену, як естетизація гріха, зла, насильства та смерті. Тема естетичної репрезентації деструктивності, перш ніж потрапити у блогосферу, виявила себе наприкінці XX століття в музичних субкультурах. Це відбувалося у формі численних медіареміксів (сучасних аранжувань відомих мелодій з використанням різноманітних звуків, спецефектів, темпів та тональностей) та медійної реклами для молоді. Здобутки музичної субкультури реалізуються в комунікативній поведінці блогера у формі медійних відео- та фотозображень у інтернет-щоденниках, орієнтованих на естетизацію зла. Ключовими

концептами цих інтернет-щоденників є: ÜBEL; BÖSEWICHT; FINSTERNIS; UNHEIL; TEUFEL; SATAN. Більшість відеопрезентацій образу зла в медійному просторі наявні в комп'ютерних іграх.

Так, Д. Сулер, описуючи девіантну поведінку деструктивно орієнтованих онлайнових користувачів, наголошує на ролі анормативних, образливих висловлювань у їхньому лексиконі [4]. Такі блогери можуть виявляти себе дуже активно, висміюючи, наприклад, загальнолюдські норми, подані в інших інтернет-щоденниках. Можемо припустити, що в основі деструктивної поведінки лежить бажання руйнувати соціальні типи ідентичності через протиставлення їм нав'язування образу зла. Деструктивну поведінку може бути пов'язано і з невизначеною ідентичністю блогера. Тож така поведінка являє собою стратегію подолання дифузної ідентичності: людина воліє вибрати негативну соціальну ідентичність, ніж бути ніким або чимось невизначеним.

Так, комунікативна стратегія негативної спрямованості в комунікативній стратегії деструктивної спрямованості може бути реалізована через:

1. тактику використання категоричних висловлювань

▫ *Auch Sie werden nicht darum herumkommen...*

▫ *Durch Ihre Worte geben Sie zu erkennen, dass Sie ein . . . sind;*

▫ *Wie doch jeder weiß ...;*

▫ *Dazu fehlt Ihnen die Erfahrung!*

▫ *Das ist grundsätzlich richtig, bitte bedenken sie unsere besondere Situation;*

▫ *Bekanntlich ist es so, dass ... ;*

2. тактику вживання образливих слів:

▫ *Was für ein/e/en Clown, Dummkopf, Faxenmacher, Hanswurst, Possenreißer, Schalk, Schelm, Spaßmacher, Spaßvogel, Affe, Harlekin, Hofzwerg, Spaßvogel, lustige Figur, Verrückter, Narr, Irrer, Geck, Grünschnabel, Tor, Witzbold, Trottel, Einfaltspinsel, Esel, Hohlkopf, Nichtskönner, Nichtswisser, Ochse, Pflaume, Quatschkopf, Stümper, Dummkopf*;

3. тактику психологічного тиску

▫ *Darüber muss ich erst einmal in Ruhe nachdenken;*

▫ *Das kann ich so spontan nicht entscheiden;*

4. тактику візуального висміювання, наприклад релігійних авторитетів

Рис. 2

Gott oder Teufel: Egal, mit welchem Popanz das Geld eingetrieben wird. Den spätrömischen Prachtaufwand der Kirchenführung und das Caritas-Gehabe der Kirchen bezahlen die dummen Schafe selbst [9].

Провокаційні записи часто є симптомами психічної хвороби. Молоді люди вдаються до провокації через те, що вони втрачають почуття забороненого, тож поводяться відповідно до своїх істинних (внутрішніх) мотивів. Провокації в медійному просторі можуть бути орієнтовані: а) на зміну суспільної думки в блогосфері, створення негативного іміджу певної людини через образу або насмішку; б) на вияв співчуття певним людям, подіям; в) на створення ілюзії обраності щодо власної персони.

Як провокаційному феномену, КСТ блогера в МІЩ присвячено недостатню увагу, попри поширеність провокаційної комунікації серед молоді. Під провокаційними комунікативними діями розуміємо такі, які передбачають уживання ненормативної або іншої образливої лексики. Так, М. Рьонке, порівнюючи «Словник молодіжної мови» (2005, видавництво «PONS») і «Лексикон молодіжної мови» Г. Єйманна (видання 1994 року), робить висновок про тенденцію зростання провокаційних мовних засобів у молодіжній мові взагалі, наприклад, таких, як *Biotonne* (вегетаріанець), *Kohlenbeschaffer* (батьки) або *Krampfadergeschwader* (група людей похилого віку) [5:2]. Утім, треба розрізняти слова образливого змісту й інтимну лексику, якої у словнику 2005 року 60 %, а її негативне значення можуть актуалізувати лише певні контексти, наприклад: *Tittenfisch* (товстун із великими грудьми), *Puddingdampfer* (людина з надмірною вагою), *Rudelpisser* (дівчата, які ходять у туалет групами) [10; 11; 12].

До мовних засобів реалізації **комунікативних тактик деструктивної спрямованості** належать також фразеологізми, зрозумілі лише представникам молодіжних субкультур, наприклад: *Restaurant zur goldenen Möwe* (McDonalds), *einen Radierer schlucken* (проковтнути таблетку із запізненням), *eine Mafiatorte einwerfen* (з'їсти піцу), *Kurvenschuhe anhaben* (бути п'яним) [5:3].

Щодо комунікативних тактик образи, то цікаво спостерігати тенденцію зняття негативної конотації тих висловів, які у словнику Г. Єйманна мали негативний відтінок. Так, численні молодіжні вислови із префіксами *über*- та закінченнями іменників *-hart*, *-geil*, *-tussi*, зафіксовані у 1995 році, уже не є образливими, бо частково запозичені літературною мовою, наприклад: *verrückt* (бути божевільним), *Promi* (вечірки для відомих людей, новини про зірок), *einen an der Pfanne haben* (гаряча піч) [5:3]. Словник видавництва «PONS», надрукуваний у 2005 році, свідчить про збільшення сексуальних і фекальних номінацій, які використовуються в інтернет-щоденниках деструктивної спрямованості для руйнування соціальних табу. Так, популярні образливі ідіоматичні вислови, які активно використовує молодь, наприклад, *kein Bock, Null Bock, scheiß dich nicht ein, ich kotz gleich, ich krieg das Kotzen*, маркують радше агресивно-хворобливий стан молодого блогера, який утратив здатність порозумітися з іншими, уживаючи загальновизнаних мовних засобів.

Так, в інтернет-щоденнику дівчини на ім'я "*Angel_Eyes99*" негативна лексика відображає почуття розчарування в колишньому коханому. Через численні повтори вульгарних слів дівчина висловлює високий ступень розчарування:

▫ *Also, ich weiß gar nicht, warum ich dich so gemocht habe. Ich hab dir ganz und gar vertraut. Ich hab dir gesagt, dass ich dich liebe, das ist jetzt alles für'n Arsch. Du fügst mir Schmerzen zu, ich will dich wissen lassen, was ich fühle. Scheiß auf das, was ich gesagt habe, es bedeutet jetzt ein Dreck. Scheiß auf die Geschenke, kann sie genausogut wegwerfen. Scheiß auf all die Küsse, sie bedeuteten nichts. Scheiß auf dich, du Arsch ich will dich nicht zurück* [13].

Стилістичні особливості висловлювань дівчини маркують притаманні їй дві соціальні ролі – жертви та судді, яким відповідають певні функціональні стилі: сповідальний та неприховано грубий.

Основними концептами у структурі текстових повідомлень деструктивної спрямованості є: АГРЕСІЯ, ОБРАЗА, ЗАЗДРІСТЬ, які репрезентовано концептополем із значеннями загрози (явної, прихованої) та виявленням певної соціальної ролі (суддя, жертва). Часте вживання образливих висловів у МІЩ спонукає деяких учених говорити про «лайливу пандемію» [6:7].

В інтернет-щоденниках деструктивної спрямованості спостерігаємо навіть феномен «сакралізації» деструктивності, коли негативні слова з ініціативи автора МІЩ набувають релігійного або метафізичного контексту.

Так, в анонімному інтернет-щоденнику школяра, який спілкується на молодіжному сайті, образу передає богоненависна лексика з акцентом на незадоволеності власною долею:

▫ *Ich mach immer noch Gotteslästerung! Gott der brutale Bastard hat es nicht anders verdient. Es kann keinen Gott geben weil es soviel Leid auf der Welt gibt. Mein Bruder hatte gestern einen Autounfall. Ich habe meine Behinderung. Gott, warum läßt Du so etwas zu? Weil es keinen Gott gibt* [14].

Концепт ОБРАЗА має в німецькомовних молодіжних інтернет-щоденниках численні номінації, відображені у двох основних групах:

а) фізичні номінації (темпоральні, локативні, інтенсивні, температурні, сенсорні):

Рис. 3

Meine tiefen und intensivsten Kränkungen greifen mich überall in der Gesellschaft an. Ungerechtfertigte Kritik, beleidigende Bemerkungen, Demütigungen, Bloßstellung, Tadel, Übergangenwerden, Übersehenwerden, abschätzigen Blicken oder Zurückweisungen schmerzen mich und hinterlassen meist seelische Wunden und Verletzungen [15].

б) метафізичні (образа на долю, людство, державу, Бога):

Рис. 4

Der Mythos der Vampire

Die Vampire dürfen nicht an die Sonne gehen, sonst werden sie sterben. Sie fühlen sich gekränkt wegen ihrem grausamen Schicksal [16].

Третій тип КСТ симулятивної спрямованості реалізується в площині креативної діяльності блогера, який молодь активно використовує у віртуальних міфах і легендах. Молоді люди користуються вигаданими, казковими образами героїв. Віртуальне життя молоді нерідко заступає реальне. Репрезентантів цієї комунікації можна назвати позитивними симулякрами, а їхні КСТ позначити як ***креативні КСТ.***

Створення симулякрів стало ужитковою практикою сучасних блогерів. Своїх героїв молодь переселяє у віртуальний світ, у якому живе за своїми правилами та нормами. Так, російська дослідниця симулякрів Н. Маньковська зауважує, що симулякри проникли не тільки в мистецтво, а й у життя. Вони еволюціонують, мандруючи з комп'ютерного світу у світ повсякденності. Симулякри є емпіричним явищем, здатним змінювати об'єктивну реальність [7:56].

Репрезентація симулякрів у персональних інтернет-щоденниках відбувається на побутовому й буттєвому рівнях. Симулятивні інтернет-щоденники креативної спрямованості можна розглядати як місіонерські посилання з метою змінити світ на краще або врятувати його від зла. Такі інтернет-щоденники відносимо, насамперед, до побутового дискурсу й буттєвого дискурсу.

Побутовий вимір характеризує концепт КРАСА, який віддзеркалює бажання блогерів подарувати потенційним читачам світ краси побуту, відображений у численних номінаціях – позначеннях побуту людини:

▫ *Hi, ihr Lieben, ich freue mich dass ihr vorbei schaut :-). Ich bin die YuMo, liebe die Natur & Tiere, mag vegetarisches Essen und glaube an das Gute im Menschen...much love... Ich bin da, um Euch das Schöne über Mode, Beauty, Fashion, Gedanken, Schminke, Tipps, Style, Gedichte, Geschichten, Kochen, Träume, Haare, Shopping, Kosmetik, Menschen, Tiere, Trends, Tricks, Shoppen, Schmuck, Poesie, Produkte, Pflege, Schönheit, Mu, Reviews, Tutorial, Nailart, Gewinnspiele, Accessoires, Testbericht und Amu zu erzählen* [17].

Креативні тексти, репрезентовані фіктивною особистістю, можуть містити численні поетичні образи, коли йдеться про порятунок світу. Такі інтернет-щоденники подають, як правило, у лудичному контексті:

▫ *Ich mach die Augen zu und nehme all meinen Mut*
Denn ich weiß, heute muss ich etwas Gutes tun
Ich mach die Augen zu und nehme all meine Wut
Hier kommt ein ganz normaler Held
Ich rette die Welt [18].

Симулятивні КСТ блогера – явище поширене. Вони репрезентують вигаданий світ, який живе за власними законами. Цей симулякр утворює нові смисли, які з часом не можна відокремити від образу. Образи симулякра негативної і позитивної спрямованості відображають комунікативні потреби сучасних молодих людей, зокрема, бажання висловитися. Реального світу вже бракує, щоб знайти порозуміння з іншими людьми й реалізуватися в

соціумі. Тому епоха симулякрів – це, насамперед, «розширення реальності» за допомогою фіктивних комп'ютерних образів. Віртуальний світ, створений людиною, став керувати нею без обмежень.

Отже, інформаційно-технологічний розвиток блогосфери сприяв формуванню нових симулятивних феноменів трьох базових вимірів: це гендерна переорієнтація або нейтральна переорієнтація власної особистості на іншу; деструктивна трансформація реальності та креативна симулятивна діяльність, спрямована на створення у віртуальній реальності різноманітних образів – від образу «звичайної» фіктивної особистості до образів рятівників світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бодрийяр Ж.* О совращении / Ж. Бодрийяр ; [пер. з франц.] // Ad Marginem. – 1993 – С. 324–353. 2. *Donath J. S.* Identity and deception in the Virtual community [Електронний ресурс] / J. S. Donath. – 1997. – Режим доступу : http://judith.www.media.mit.edu/Judith/Identity/IdentityDeception.html. 3. *Richard B.* Todesbilder in Kunst und jugendlichen Subkulturen der Gegenwart / Birgit Richard. – München : Fink, 1995. – 303 S. 4. *Suler J.* Human Becomes Electric: The Basic Psychological Features of Cyberspace [Електронний ресурс] / J. Suler. – 1996. – Електронна адреса : http://www1.rider.edu/~suler/psycyber/basicfeat.html. 5. *Röncke M.* Jugendsprache als Provokation [Електронний ресурс] / Mareike Röncke // Unter der Leitung des Prof. Dr. P. Schlobinski. – Hannover, Universität Hannover, 2005. – 9 S. – Режим доступу : http://www.phil.uni-hannover.de/fileadmin/linguistic-corner/pdf/ Phraseologismen_i_d_Jugendsprache.doc 6. *Жельвис В. И.* Поле брани. Сквернословие как социальная проблема / Владимир Ильич Жельвис. – М. : Ладомир, 1997. – 330 с. 7. *Маньковская Н. Б.* Эстетика постмодернизма / Надежда Борисовна Маньковская. – СПб. : Алетейя, 2000. – 348 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

8. *DTLC* – Персональний блог молодої жінки-транссексуалки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://diana.tgirl.ch/ 9. *GTWW* – Gott oder Teufel. Анонімний блогер [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.webergarn. de/ rufer/?attachment_id=8644 10. *Metzler-Lexikon* Sprache / Hrsg. : Helmut Glück. – [Ausg. : 4., aktualisierte und überarb. Aufl]. – Stuttgart : Metzler, 2010. – 814 S. 11. *Wörterbuch der Jugendsprache* – Sammelband : [das Beste aus 10 Jahren] / von Schülerinnen und Schülern aus Deutschland, Österreich und der Schweiz ; [Wörterausw. : Mareike Geib ; Anja Streckenbach]. – [Ausg. : Aufl. A1]. – Stuttgart : PONS, 2011. – 288 S.; 12. *Wörterbuch Jugend* – Alter : vom Abba zur Zygote / Manfred Günther // Mit Karikaturen von Klaus Stuttmann, einem Vor- vom Austrofred und einem Nachw / von Ernst Volland. – Berlin : RabenStück-Verl., 2010. – 127 S. 13. *AESD* – Персональний блог дівчини на ім'я "Angel_Eyes99" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.spin.de/hp/Angel_Eyes99/blog/id/6152467. 14. *BLTB* – Персональний блог дівчини на ім'я «Бенні Ленні» [Електронний ресурс]. – Пост. : 06.08.2012. – Режим доступу : http://www.bennys-tagebuch.de/blog.pl?blogid=18294&o=comment&a=commentlist&entryid=795839. 15. *LHAD* – блог на соціальному сайті для молодіжної допомоги молоді [Електронний ресурс]. – Коментар : 23.11.2011. – Режим доступу : http://www.lebenshilfe-abc.de/kraenkung.html. 16. *SSDF* – Блог молодіжного журналу «Проста наука» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.simplyscience.ch/fr/desktopdefault.aspx/tabid-385/41_ read-8934/ 17. *YMOB* – Персональний блог молодої жінки на ім'я YuMostar [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://de.over-blog.com/profil/blogueur-5083310.html 18. *MLL* – Блог молодіжної рок-групи на ім'я Madsen [Електронний ресурс]. – Пост. : 11.2011. – Режим доступу : http://www.lyricsmode.com/lyrics/m/madsen/ ich_rette_die_welt.html

© *Волосенко І. В.*

ГАЛИЦЬКА Є. А.
Київська гімназія №86 «Консул»

СЕМАНТИЧНА СПЕЦИФІКА НАЗВ ПАРФУМЕРНО-КОСМЕТИЧНИХ ТОВАРІВ У РАКУРСІ ФІЕЙМОВОГО АНАЛІЗУ

Стаття пов'язана з проблемою дослідження семантичного аспекту текстових конструктів шляхом побудови фреймів. У першому наближенні формується предметно-центричний фрейм. У другому – залучається міжфреймова сітка. Фреймовий аналіз визначає функції індикаторів текстової семантики у створенні тестового семантичного простору.

Ключові слова: номінація парфумерно-косметичних товарів, фреймовий аналіз, міжфреймова мережа, вітальні зв'язки.

Статья связана с проблемой исследования семантического аспекта текстовых конструктов путём построения фреймов. В первом приближении формируется предметно-центричный фрейм. Во втором – привлекается межфреймовая сетка. Фреймовый анализ определяет функции индикаторов текстовой семантики в формировании текстового семантического пространства.

Ключевые слова: номинация парфюмерно-косметических товаров, фреймовый анализ, межфреймовая система, витальные связи.

The article focuses on the text frame work problem in its semantic aspect. This problem is solved by using frame creation. The first approach involves object-centred frame. The second approach involves inter-frame network. Frame analysis shows the functions of textsemantic indicators when they create text semantic space.

Key words: nomination of perfume-cosmetic goods, frame analysis, inter-frame network, inner-space vital relations.

Постановка проблеми і її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Зростання обсягу виробництва парфумерно-косметичних товарів (ПКТ) призводить до стрімкого урізноманітнення назв відповідних косметичних засобів. Останні циркулюючі у соціумі, репрезентуються через назви, які є не лише формою фіксації і збереження, але і передачі необхідної інформації. Це свідчить про дискурсну природу цих назв, оскільки під текстом розуміють переважно абстрактну і формальну конструкцію, а під дискурсом – різновиди її актуалізації, що розглядаються з точки зору ментальних процесів і у зв'язку з екстралінгвістичними чинниками. Дискурс моделюється у формі фреймів (типових ситуацій) [1:137]. Фреймовий аналіз текстових об'єктів репрезентує новий підхід до обробки інформації, де текстова інформація аналізується у когнітивному ракурсі. Потрапляючи до сфери фреймового аналізу, раніше досліджені тексти демонструють нові, специфічні риси.

Постановка завдання (цілі статті). Ця розвідка сфокусована на

© Галицька Є. А.

дослідженні назв ПКТ в дискурсивному аспекті із залученням методів фреймового аналізу.

Метою дослідження є з'ясування особливостей семантичного текстового простору під кутом фреймового моделювання.

Актуальність даного матеріалу полягає у тому, що і досі значена кількість функціонуючих текстотипів не потрапили у ракурс дослідження їх семантичного простору шляхом застосування фреймового моделювання.

Наукова новизна визначається тим, що раніше назви ПКТ не досліджувалися як дискурсивні форми із залученням методів фреймового аналізу. Використання цих методі дозволяє з'ясувати роль усіх коституентів, які формують назви косметичних засобів.

Об'єктом дослідження є назви парфумерно-косметичних товарів, які знаходяться на упаковках, пляшечка, коробках з відповідними засобами.

Предметом дослідження є специфіка структури семантичного складника, репрезентованої за допомогою фреймів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процес породження та функціонування номінативної одиниці описується у тісному зв'язку з процесами зберігання знань, їх самостійною організацією у свідомості людини та використанням під час мовлення [2:64]. Вивчення способу репрезентації знань, ідей, думок, здобутків людського соціуму із залученням теорії фреймів є одним з перспективних підходів. Фреймами вважаються одиниці знань, які зберігають у пам'яті й формують повну понятійну структуру мовного (конструкції взаємопов'язаних слів), а також позамовного досвіду (уміння відповідним чином орієнтуватися в ситуації). Відповідно, фрейми організовують розуміння носієм мови навколишнього світу, а тим самим і свідомість. Фрейм – це структура даних, що представляє стереотипну візуальну ситуацію [3:148-149]. Фрейм – це система концептів, які співвідносяться так, що для розуміння будь-якого з них треба оглянути всю структуру, до якої входить цей компонент: якщо один концепт цієї структури вводиться через текст або дискурс, то решта концептів автоматично стають доступними. Фрейм визначається як система категорій, структурованих до деякого мотивованого контексту [4]. Під фреймом розуміється структура знань про типізований об'єкт або стереотипну ситуацію. Фреймом є декларований спосіб репрезентації знань, що формується в термінах описів (дескрипцій). За значеннями слів стоять тісно пов'язані з ними когнітивні структури-сутності, котрі можуть бути описані тією або іншою спеціально розробленою мовою репрезентації

знань. Елементами цієї мови є фрейми, сценарії, плани, фон, VS, фігура і модель світу, афективні структури тексту тощо. Вивчення мовних форм не є повним без звертання до когнітивних категорій, оскільки, як засвідчує досвід лінгвістики і когнітивної науки, мисленнєвої категорії практично не відділені від мовних категорій [5:12-14].

Основними характеристиками фреймових структур є схема-скелет для опису довільного одиничного випадку та багатьох дій для типових одиниць даного класу. В рамках дослідженої знаково-комунікативної системи фреймові структури – одна з можливостей репрезентувати інформацію для реалізації задач користувача [6:19]. Концепти створюють підґрунтя для побудови фреймів, вони віддзеркалюють механізм сприймання людини. Така важлива риса, як принцип антропоцентричності, що орієнтує систему в першу чергу на вирішення проблем людини, знаходиться у підґрунті побудови лексичних фреймів. Основні категорії, що виражаються лексичними фреймами, зорієнтовані на сприймання і реакції людини і репрезентують його мисленнєві аналоги [6:22]. Інтродукція когнітивних підходів у сучасну лінгвістику інколи наштовхується на критику, яка зазначає, що відмова від комплексного аналізу, за котрим стоїть недоврахування досягнень структуралізму, слугує, як здається, однією з причин збідненості семантичного опису, що характерно для робіт багатьох американських когнітивістів [7:19]. Досить широко в лінгвістиці стали використовуватися такі поняття, як “фігура”, “фон”, “профіль”. “база”, “транжектор”, “лендмаркер”, “фрейм”, котрі були вперше або запропоновані когнітивістами, або отримали в їх роботах широке застосування. Попри всю значущість пошуків загальних понять, котрі б пронизували систему мови, успіхи, досягнуті когнітивістами у цій сфері,здаються трохи перебільшеними [7:22].У межах сучасної когнітивної парадигми, спрямованої на розкриття принципів структуралізації знань, будь-яка картина світу (КС) може бути описана за допомогою концептуальних моделей, однією з різновидів яких є модель “семантичних можливих світів” [8:162], що набула поширення завдяки працям С. Кріпке [9]. Під фреймом розуміють структуру інформаційних даних, в якій відображено набуті досвідним шляхом знання про деяку стереотипну ситуацію та про текс, що описує її [10:7]. Але і досі в концептуальному аналізі залишається проблема побудови фреймів. Переважно, в ході аналізу пропонуються фрейми різних видів з огляду на конкретний мовних матеріал. Але цілком можливо, що “різноманітні” види фреймів можна

звести до певних, відносно універсальних типів структур, які демонструють загальні закономірності організації інформації [11:14]. Конституентами типових фреймів є поняттєві сутності, об'єктивовані в категоріальних значеннях частин мови. Тип фреймової структури, за С.А. Жаботинською [11:15], залежить від того, які слоти вона включає і як ці слоти між собою пов'язані. Виділяють таки типи фреймів: предметно-центричний, акціональний, гіпонімічний, асоціативний [11:16-24].Але переважно у тексті репрезентовано не одиничний фрейм, а міжфреймову сітку, яка структурує інформацію про декілька предметних сутностей [12:19].

Аналіз публікацій засвідчує, що когнітивний підхід у сучасній лінгвістиці поширюється, а фреймовий аналіз застосовується все інтенсивніше у лінгвістичних дослідження, що свідчить про його перспективність та певні переваги у порівнянні традиційними підходами.

Когнітивний підхід дозволяє стверджувати, що слово виступає як базова одиниця картини світу. Беручи до уваги той факт, що за словом стоїть сукупність знань про об'єкт, що називається цим словом, а значення слова дозволяє перекинути "місток" від рівня мови до рівня свідомості, можна сказати, що суть номінації полягає не у тому, що мовний знак позначає річ, або певним чином співвідноситься з річчю, а у тому, що він репрезентує певну абстракцію як результат пізнавальної діяльності людини [13:103].

Виклад основного матеріалу. Переміщення фокусу вивчення назв парфумерно-косметичних товарів (ПКТ) із сфери структурно-функціональної до семантичного аспекту доречно здійснити за допомогою двох послідовних наближень. Першим, або первинним, наближенням можна вважати побудову гіпотетичного універсального предметно-центричного фрейму, що вміщує деякі слоти [14:38]. Вибір саме предметно-центричного фрейму є найдоречнішим, оскільки центральну позицію в усіх назвах ПКТ посідає засіб, речовина, певна матеріальна субстанція, яка репрезентована у торгівельній мережі. У межах назви ПКТ були ідентифіковані дві інформаційні секції (диференціально-ідентифікаційна і дескриптивно-функціональна), то доречно дослідити семантику цих секцій у вигляді предметно-центричних фреймів, що дозволить здійснити логічний перехід від структури до семантики цих текстових об'єктів. Аналізуючи кожну інформаційну секцію та доречно обираючи за центр фрейму назву відповідного ПКТ, яка фактично є репрезентантом конкретного засобу, необхідно враховувати наповнення диференційованих секцій, яке

складається з індикаторів текстової семантики, що утворюють розгалужений інформаційний каркас. Беручи до уваги специфічну інформацію, що подається відповідними індикаторами, можна звести цю інформацію до відповідних слотів. Слоти можуть бути специфічними і позиціонуватися в одній секції. Безперечно, парфумерно-косметичний засіб залишається у центрі уваги обох інформаційних секцій ,то і відповідні фрейми віддзеркалюють це: назва ПКТ, яка усвідомлюється як номінативний репрезентант засобу, позначається слотом ДЕЩО. Фрейм диференціально-ідентифікаційної секції (окрім центрального слота ДЕЩО) набуває триангулярних обрисів. З трьох кутів два сформовані слотами ТАКЕ^1, ТАКЕ^2, які не є тотожними, але доволі наближеними за своїми інформаційним наповнення. У межах окресленого трикутника реалізується диференціація та ідентифікація відповідного парфумерно-косметичного засобу. Слот ДЕХТО відповідає інформації про те, хто виготовляє засіб, що зображено на рис. 1-а. У нашому випадку інформаційне наповнення цього слоту неваріативне (*AVON*). Цей слот відповідає першому кроку виокремлення ПКТ з цього товарного розмаїття засобів, які циркулюють на ринку. Наступним кроком є диференціація відповідної лінії або серії засобів. Цьому кроку відповідає слот ТАКЕ^1, інформаційне наповнення котрого є доволі варіативним (*Senses; Naturals; Skin so soft; Care; Sun*$^+$). Останню фазу ідентифікації та диференціації відповідного засобу можна пов'язати ще з одним слотом ТАКЕ^2, інформаційне наповнення котрого не тотожне попередньому слоту, але доволі споріднене. На цьому етапі повністю завершується інформаційне наповнення диференціально-ідентифікаційної секції. Інформаційне наповнення слоту ТАКЕ^2 відповідає усьому розмаїттю товарної продукції (*Gel; Conditioner; Shampoo; Lotion; Foundation; Mask; Wash; Soap; Scrub; Deodorant*).В основі дескриптивно-функціональної секції теж лежить слот ДЕЩО, який також відповідає назві ПКТ (рис. 1-б). Слот ТАКЕ^3 лише частково споріднений з подібними слотами, що були сформовані в межах диференціально-ідентифікаційної секції. Спорідненість його полягає у тому, що він є перехідним між ідентифікацією засобу і його специфічними характеристиками. Цей слот відповідає за субстанціональні характеристики засобу, а його інформаційне наповнення пов'язане з агрегатним станом засобу, походженням його складників, кольором (*milk and honey; remover lotion; invisible coverage foundation; foaming gel; liquid soap; roll on antiperspirant deodorant*). Між слотами ТАКЕ^1, ТАКЕ^2, ТАКЕ^3 можна

провести лінію, яка віддзеркалює певну когнітивну спорідненість цих ментальних структур.

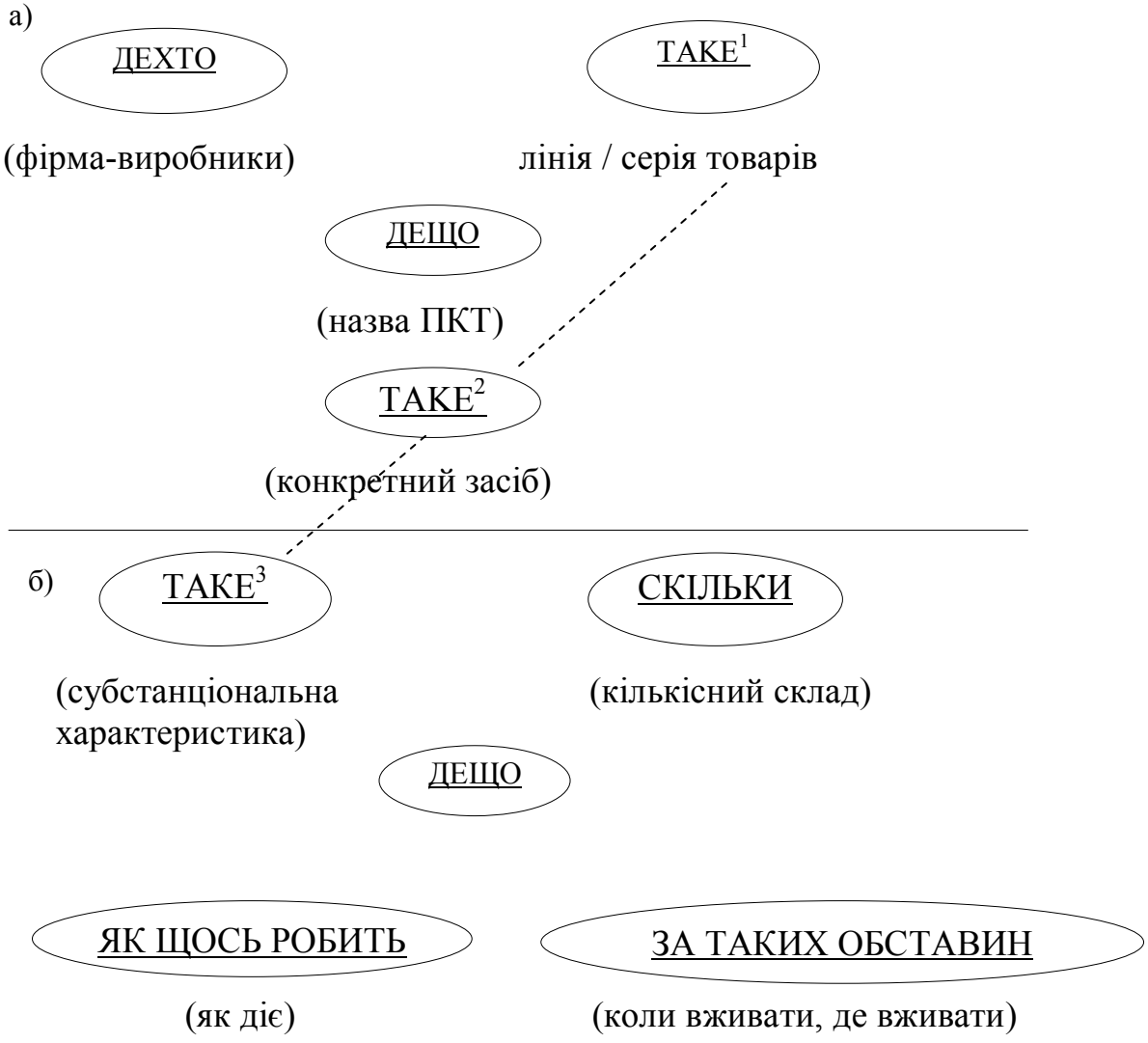

Рис. 1. Схема базових фреймів інформаційних секцій назв ПКТ, де:
А) диференціально-індентифікаційна секція
Б) дескрептивно-функціональна секція.

Слот СТІЛЬКИ сублімує інформацію стосовно дії відповідних ПКТ, його інформаційне наповнення формується за рахунок даних про вміст, концентрацію відповідних біологічно активних речовин (*Salicylic Acid 2,0%; Salicylic Acid 0,5%*), або про об'єм відповідної субстанції у контейнері (*125 mle; 50 mle; 12 mle; 7 mle; 75 mle; 15 mle; 200 mle*). Слот ЯК ЩОСЬ РОБИТИ репрезентує увесь широкий спектр

фізіологічної дії засобів, і його інформаційне наповнення демонструє усе розмаїття впливу і результати застосування відповідних ПКТ (*smoothing; moisturising; deodorizing and refreshing; relaxing; tear free; revitalising; anti-cellulite; rough skin remover; anti-fade colour protection; scalp soothing; root-boosting*). Базовий фрейм дескриптивно-функціональної секції набуває обрисів квадрату за рахунок слоту ЗА ТАКИХ ОБСТАВИН. Цьому слоту відповідають умови, специфіка застосування засобів, а саме для яких ділянок тіла (*chest; elbow; leg; lip; lash; brow*), коли (*winter; daily; overnight*). До цього слота може входити інформація стосовно гендерних (*for men; femme*), вікових (*baby; kids; anti-aging*) рекомендацій.

Базові фрейми двох інформаційних секцій неможливо звести до одного базового фрейму, бо ці фрейми, по-перше, мають різні обриси (трикутник і квадрат), що відповідає різній кількості задіяних слотів, а, по-друге, оскільки кожний фрейм пов'язаний з відповідною інформаційною ділянкою, які не є тотожними з урахуванням репрезентованої в них інформації. Доречно зазначити, що кожна інформаційна секція сформована різним набором індикаторів текстової семантики (вони належать до різник класів і підкласів). Кожний фрейм несе відбиток структурно-семантичної організації відповідної інформаційної секції, а також вони сигналізують про достатньо складну структуру семантичного каркасу назв ПКТ. Зосередження лише на предметно-центричному фремі (чому сприяє саме “субстанціональний” характер інформації, що репрезентується у назвах ПКТ) звужує діапазон дослідження. Якщо виходити з припущення, що мовні значення, а також їхні фрагменти структуруються на основі декількох базових фреймів – предметного, акціонального, посесивного, таксономічного і компаративного. Фрейми визначаються “базовими”, оскільки вони демонструють найзагальніші принципи категоризації й організації вербальної інформації [15:117; 16:131]. Самі фрейми розуміються широко, як структури знання або ідеалізовані когнітивні моделі (Idealized Cognitive Model-ICM) демонструють, що фонове знання, яке необхідне для ідентифікації концептів, включає ідеалізовану модель досвіду і деякі “неузгодженості” в категоризації стають результатом розходження між цією моделлю і складнішим станом справ у реальному світі [17:2].

Визначальним є той факт, що в результаті інтеграції базових фреймів утворюється абстрактна концептуальна сітка (мережа), інформаційні фрагменти котрої концентруються у значеннях мовних виразів. Припускається, що ця сітка задає можливі напрямки нашого осмислення предметного світу, вона структурує як лексичні, так і граматичні значення мовних одиниць. Крім того, базові фрейми можуть бути використані для побудови концептуальної структурно-понятійної категорії як основи відповідного семантичного або функціонально-семантичного поля [15:118-119; 16:132-133; 18:145]. Оскільки під будь-якими назвами парфумерно-косметичних засобів розуміються речовинні, матеріальні субстанції, що існують у вигляді товарної продукції, яка виробляється парфумерно-косметичними фірмами, то у центрі всіх назв перебуває предмет. Але доречно врахувати, що категоріальний концепт предмет є автономним ментальним простором, що має внутрішньопросторову структуру. Декілька взаємопов'язаних предметів утворюють міжпросторову структуру. Відповідно, понятійна категорія предмету є центральною ланкою у схематичній концептуальній сітці [18:154].

Другим, або вторинним, наближенням можна вважати залучення предметного, акціонального, посесивного, таксономічного, компаративного фреймів до аналізу назв ПКТ. При цьому необхідного врахувати, що назви мають секційну структуру, тому доречно з'ясувати, наскільки наявна секційна дискретність співвідноситься із системою базових фреймів, у якій спосіб реалізується міжфреймова сітка , чи доречно описати інформаційну секцію одним базовим фреймом, або декількома, чи об'єднуються дві наявні секції спільними базовими фреймами. Диференціально-ідентифікаційна секція знаходиться в ініціальній позиції в назві ПКТ, тому доречно розпочати саме з неї фреймовий аналіз. Враховуючи той факт, що самі назви ПКТ є невеликими, необ'ємними текстовими утвореннями, побудова окремо фреймів для кожної з двох виокремлених інформаційних зон виглядає малоефективною. Тому залучення фреймового квінтету доцільно використовувати для побудови концептуальної міжфреймової мережі. Предметний фрейм посідає центральну позицію в назві ПКТ, оскільки в центрі уваги знаходиться засіб, речовина, наводяться диференціально-ідентифікаційні характеристики засобу (рис. 2). У предметному фреймі одна і та ж сутність (ДЕХТО або ДЕЩО) може биту схарактеризована

за кількісними, якісними, буттєвими, локативними та темпоральними параметрами. Такі репрезентації у наборі пропозиції, де між предметом і його властивостями встановлюється внутрішньопросторовий вітальний зв'язок є/існує: ДЕЩО є СТІЛЬКИ (кількість); ДЕЩО є ТАКЕ (якість); ДЕЩО існує ТАК (спосіб буття); ДЕЩО існує/є *ТАМ* (місце буття); ДЕЩО є/існує ТОДІ (час буття). Властивості предмету можуть отримати суб'єктивну оцінку *ТАК* (приблизно-точно; норма-більше-менше; істинно-помилково; нейтрально-добре-погано). Інші фрейми демонструють між просторові зв'язки між декількома предметами, кожний з котрих може розгорнутися у предметний фрейм [15:118; 16:131-132; 18:154]. Предметний фрей формується відповідними субфреймами, які наповнюються відповідними індикаторами текстової семантики: *AVON / Senses / with love / romantic / white jasmine and rose / shower gel / 250 mle*. Як допоміжний до домінуючого предметного фрейму виступає посесивний фрейм. Він демонструє міжпросторовий зв'язок ДЕЩО-власник (possessor) має ДЕЩО-власність (possessed). Стосунки посесивності реалізуються у трьох субфремах: (1) власник (owner)має власність (owned): Пітер має будинок; (2) ціле має частину: книжка має обкладинку; (3) контейнер має вміст (наповнення): рік має місяці [15:118;16:132; 18:155].Субфрейм-контейнер описує якісний склад засобу, одночасно він входить як компонент до базового предметного фрейму, коли реалізується внутрішньопросторовий вітальний зв'язок, а саме якісно-кількісні характеристики: *2 in 1 shampoo and conditioner / 250 mle; milk and honey / shower gel / 200 mle; chamomile and aloevera / 750 mle; tea tree and cucumber / 2 in 1 / cleanser and toner / 125 mle.* До базового предметного фрейму прилягає таксономічний фрейм, який можна віднести до класифікатора. Таксономічний фрейм демонструє відношення категоризації, котрі реалізуються у двох вершинах (1) ДЕЩО-вид є ДЕЩО-рід: собака (є) тварина; (2) ДЕЩО-роль: собака (є) сплюха. У той час як "рід" – постійний таксон предметної сутності (виду), "роль" є її тимчасовим таксоном [15:118; 16:132; 18:155]. Варіант "вид є рід" виступає у якості парфумерно-косметичного класифікатора і співвідноситься з вітальним зв'язком ДЕЩО є ТАКЕ (якість) предметного фрейму. Таксономічний фрейм уточнює класифікацію засобу: *AVON / nail experts / peeling and brittleness solver;*

Extra Lasting / liquid foundation / AVON; Skin so soft / soft and renewed / age-defying / rejuvenating / body moisturizer / 250 mle / AVON.

Компаративний фрейм, що виникає на базі таксономічного фрейму, формується міжпросторовими зв'язками тотожності, схожості, подібності: (1) тотожність – ДЕЩО-референт є (як) ДЕЩО-корелят: це ця тварина є (як) собака (ця собака); (2) схожість ДЕЩО-референт є як ДЕЩО-корелят: ця тварина є як собака (це вовк); (3) подібність – ДЕЩО-референт-є начебто ДЕЩО-корелят: ця тварина собака є начебто людина [ця тварина / собака]. Субфрейм подібності лежить в основі концептуальної метафори [15:118; 16:132; 18:155]. Компаративний фрейм у певному наближенні можна використати для опису інформації стосовно кольорів, ароматів засобів, оскільки вони переважно мають метафоричну природу, бо не відповідають реальному стану справ. Кольори є результатом застосування синтетичних барвників, а аромати є ідентичними натуральним: *Cherry Jubilee 44891; Delux Chocolate 45327; Apricot Mystery 11623; mango and ginger; raspberry; peach and almond milk; violet and lychee; pomegranate and mango; rose gardenia; jasmine peach and vanilla.*

З усіх проаналізованих фреймів домінантним є предметний фрейм. Але не менш важливим, особливо у проекції дескриптивно-функціональної секції, є акціональний фрейм, який можна вважати найдинамічнішим з усіх виокремлених базових фреймів. В акціональному фреймі декілька предметів, що є учасниками події, наділяються аргументними ролями. Ці предмети об'єднуються міжпросторовими зв'язками, котрі визначені наперед діями агенса і позначені дієсловом діє або робить у супроводі прийменників діє за допомогою (інструмента або помічника); діє у напрямку (реципієнта); діє через / заради (причини або мети); діє для (результату або бенефеціанта) [15:118; 16:131-132; 18:154]. Акціональний фрейм окреслює інформацію, яка стосується специфіки застосування відповідного парфумерно-косметичного засобу. Підкреслюється характер дії засобу: *restorative; energysive; smoothing; antiperspirant-deodorant; hair removal; exfoliating; clearing; antidandruff; nourishing; intensive moisture.* Ідентифікуються ділянки аплікації засобів: *for all hair types; face mask; body whip; hair colour; nail enamel remover; facial mud mask; hand cream; foot cream; foot and elbow cream; liquid eye liner pen.*

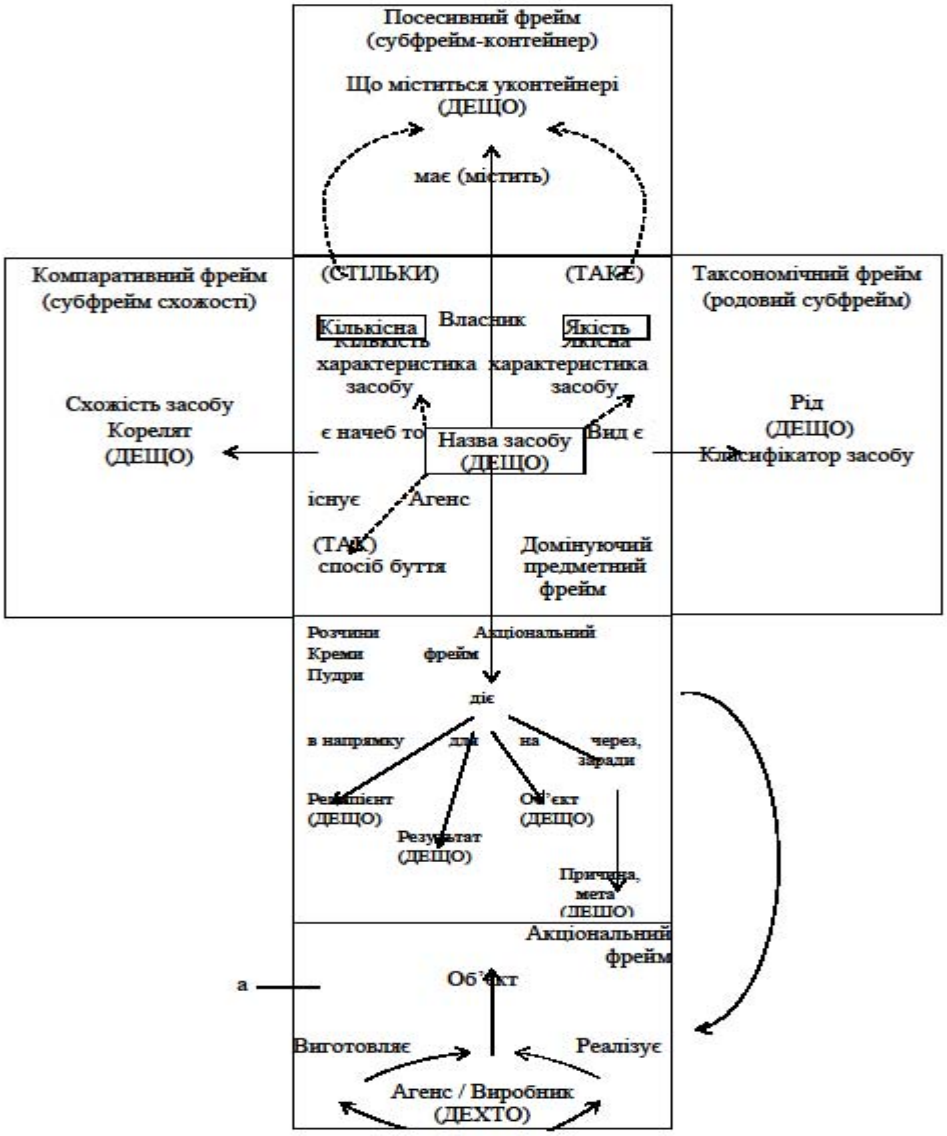

Рис. 2. **Концептуальна міжфреймова мережа назв парфумерно-косметичних товарів, де:**

а) – модифікований підваріант акціонального фрейму.

Зазначається час найефективнішого використання засобів: *restorative night cream; energisive day cream; daily shine.* Доволі деталізовано подається інформація стосовно реципієнтів (споживачів) засобів. Акцентується увага на їх статі, віковій диференціації: *for him; men; women; kids; baby.* Акціональний фрейм у своєму модифікованому підваріанті може використовуватися для часткового додаткового моделювання інформації,

яка міститься в диференціально-ідентифікаціній секції. Мається на увазі інформація про виробника (або реалізатора) косметичних засобів. У цьому випадку вітальні зв’язки спрямовані від підваріанту акціонального фрейма, що репрезентує виробника засобу, до об’єкту, який знаходиться у предметному фреймі (парфумерно-косметичний товар). Один вітальний зв'язок репрезентує виробництво засобу, а інший – його реалізацію (рис. 2-а). Оскільки концептуальна міжфреймова сітка (мережа) утворюється через вітальні зв’язки, доречно окреслити властивості останніх. Внутрішньопросторові вітальні зв’язки (inner-space vital relations)об’єднують значущі елементи в межах одного і того ж автономного коцепту (фрейму). Міжпросторові вітальні зв’язки (outer-space vital relations)об’єднують різні автономні концепти (фрейми) [15: 116; 16: 129].

Висновки та перспективи подальших розвідок. Спираючись на концептуальну міжфреймову сітку (мережу) назви парфумерно-косметичних товарів, можна здійснити структурацію інформації, що репрезентована у цих текстових об’єктах. Фреймовий квінтет, об’єднаний вітальними зв’язками, слугує віддзеркаленням, проекцією ментального простору, який знаходиться у текстовому концептуальному конструкті. Міжфреймова мережа пронизує увесь текстовий каркас, набуваючи статусу одного з текстових конституентів. Неможливо встановити або чітко визначити, який з фреймів більше пов’язаний з диференціально-ідентифікаційною або дескриптивно-функціональною секцією. Достеменно можна визнати лише те, що предметний фрейм є домінуючим, оскільки сама по собі назва ПКТ за своїм інформаційним наповненням є субстанційною, предметною. Другу позицію посідає акціональний фрейм, в якому віддзеркалюється специфіка дії відповідних парфумерно-косметичних засобів. Усі інші фрейми є підрядними, мають субфреймовий статус. На рис. 2 унаочнені як внутрішньопросторові, так і міжпросторові вітальні зв’язки. Це свідчить про наявність як структурної, так і семантичної цілісності таких специфічних текстових об’єктів, якими є назви ПКТ. Центральна позиція назв засобів не лише у домінуючому фреймі, а і у всій складній концептуальній міжфреймовій мережі свідчить про ту важливу роль, яку відіграє цей текстовий конституент у формуванні концептуально простору. Вибори назви надається велике значення, оскільки основною інтенцією назви залишається успішна реалізація ПКТ шляхом привертання уваги до товарної продукції. Дослідженню соціальних чинників, які

зумовлюють специфічне наіменування парфумерно-косметичної продукції і будуть присвячені подальші розвідки.

ЛІТЕРАТУРА

1.*Арутюнова Н.Д.* Дискурс / Н.Д. Арутюнова // Лингвистический экциклопедический словарь. – М.: Сов. энциклопедия, 1990. – С.136-137. 2.*Васильєва О.Г.* Концептуальний аналіз субстантивних композитів-бахуврихі (на матеріалі англомовних антропосистем структури A+N) / О.Г. Васильєва // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. – Серія: Філологія. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2004. – Т.7, №1. – С.64-71. 3.*Козак С.В.* Фреймові стратегії літературно-художнього дискурсу / С.В. Козак // Проблеми семантики слова, речення та тексту: Зб. наук. праць / відп. ред. Н.М. Корбазерова. – К.: Вид. центр КДЛУ, 2003. – №9. – С.147-154. 4.*Fillmore Ch.* Frames and the Semantics of Understanding / Charles J. Fillmore // Quaderni di Semantica / edit. Mario Alinei. – Bologna: Il Mulino, 1985. – №6 (2) – P.222-253. 5.*Баранов А.Н.* Постулаты когнитивной семантики / А.Н. Баранов, Д.О. Добровольский // Изв. АН. Сер. лит-ры и языка. – М.: Изд-во АН, 1997. – Т56, №1. – С.11-21. 6.*Телятникова Е.А.* Изучение фреймовых структур, функционирующих в терминосистеме “графический интерфейс” в рамках человеко-машинной коммуникации (на примере французского языка) / Е.А. Телятникова // Вісник Київського лінгвістичного університету. Серія: Філологія. – К.: Вид. центр КДЛУ, 2002. – т.5, №1. – С.90-24. 7.*Селиверстова О.Н.* Когнитивная семанитка на фоне общего развития лингвистической науки / О.Н. Селиверстова // Вопросы языкознания. – М.: Изд-во АН, 2002. – №6. – С.12-26. 8.*Депутатов В.О.* Текстові аспекти вербалізації конкретнонаукової картини світу (на матеріалі англомовних статей з екології) / В.О. Депутатов // Вісник Київського лінгвістичного університету. Серія: Філологія. – К.: Вид. ценр КДЛН, 2000. – Т.3, №2. – С.161-169. 9.*Крипке С.* Торжество и необходимость / С. Крипке // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, Вып. 12. Прикладная лингвистика. 1983. – С. 340-376. 10.*Минский М.* Фреймы для представителей знаний: [монография] / М.И. Минский. – М.: Энергия, 1979. – 152с. 11.*Жаботинская С.*А. Концептуальный анализ: типы фреймов / С.А. Жаботинская // Вестник Черкасского ун-та. – Серия “Филологические науки” / гл. ред. А.И. Кузьминский. – 1999. – Вып. 11. – С. 12-25. 12.*Жаботинская С.А.* Концептуальный анализ частеречных систем: фрейм и скрипт / С.А. Жаботинская// Когнитивные аспекты языковой категоризации. Сб. науч. труд. / отв. ред. Е.С. Кубрякова. – Рязань: изд-во РГУ. - 2000. – С. 15–21. 13.*Медведева А.В.* Когнитивные основы номинации / А.В. Медведева // Вестник Пятигорского государственного университета. – Пятигорск: Изд-во ПГУ, 2010. - №3. – С.102-105. 14.*Жаботинская С.А.* Когнитивные и номинативные аспекты класса числительных: [монография] / Светлана Алексеевна Жаботинская. – М.: Изд-во Института языкознания РАН, 1992. – 216с. 15. *Жаботинская С.А.* Ономасиологические модели в свете современных направлений когнитивной лингвистики / Светлана Алексеевна Жаботинская // С любовью к языку. Сб. науч. трудов. Посвящается Е.С. Кубряковой / под ред. В.А. Виноградова. – М. – Воронеж: ИЯРАН, Воронежский гос. ун-т, 2002. – С.115-123. 16.*Zhabotynska S.A.* Shorts, breechesandbloomers: Pluralityinblends / S.A. Zhabotynska // Thewaywethink. Odenseworkingpapers in language and communication / Ed. by A. Hougaard and S.N. Land. – Odense: University of Southern Dermark, 2002. – №23, vol. 2. – P. 127-142. 17.*Clausnor T.C.* Domains and image schemas / T.C. Clausner, W. Croft // Cognitive Linguistics. – 1999. – №10-1. – P.1-31. 18.*Жаботинская С.А.* Теория коммуникаций / С.А. Жаботинская // Вестник МГЛУ: Лексика в разных типах дискурса. – М.: Изд-во МГЛН, 2003. – Вып. 478. – С. 145-163.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРОВАНОГО МАТЕРІАЛУ

19. www.avon.ua

© Галицька Є. А.

ГОРДІЄНКО О. І.
Київський національний лінгвістичний університет

СПОСОБИ СТВОРЕННЯ ЕФЕКТУ САСПЕНСУ В СУЧАСНОМУ СЕНТИМЕНТАЛЬНО-ПРИГОДНИЦЬКОМУ РОМАНІ
(на матеріалі творів Г. Мюссо)

У статті розглянуто способи створення ефекту саспенсу в художньому тексті, зокрема в сентиментально-пригодницьких романах сучасного французького письменника Г. Мюссо.
Ключові слова: саспенс, сентиментально-пригодницький роман, автор, читач.

В статье рассмотрены способы создания эфекта саспенса в художественном тексте, а именно в сентиментально-приключенческих романах современного французского писателя Г. Мюссо.
Ключевые слова: саспенс, сентиментально-приключенческий роман, автор, читатель.

The article deals with ways of creation suspense in literary text, especially while reading romantic suspense romance of french modern writer G. Musso.
Key words: suspense, romantic suspense romance, author, reader.

Метою поданої статті є дослідження способів створення ефекту саспенсу в сентиментально-пригодницькому романі.

Актуальність наукових розвідок такого типу зумовлена підвищеною увагою філологів до феноменології мовленнєво-розумової діяльності людини. Питання створення ефекту саспенсу перебуває в центрі багатьох іноземних філологічних студій XX – XXI століть.

Об'єктом дослідження є сучасний французький сентиментально-пригодницький роман, **предметом** – ефект саспенсу та його реалізація в художньому творі.

Матеріалом аналізу слугували романи Г. Мюссо «Et après...», «Sauve-moi» , «Seras-tu là ?», «Parce que je t'aime».

Наукова новизна одержаних результатів полягає в описі ефекту саспенса в художньому творі як когнітивно-дискурсивного феномена.

Із часу проведення експериментів психологами (Е. Торндайк 1977), лінгвістами та психолінгвістами (Т. ван Дейк 1972; Д. Румельхарт 1975; Р. Абельсон та Р. Шенк 1977) минуло три десятиліття, перш ніж специфіку сприйняття художнього тексту, його комунікативно-прагматичний аспект почали широко досліджувати. Майже всі ці розвідки проводилися на матеріалі творів з однією сюжетною лінією і одним головним героєм, тоді як дослідження наративу не

© Гордієнко О. І.

здійснювалося, ймовірно, через складність і своєрідність змісту й організації художнього дискурсу. Емоції та почуття читача, відчуття напруженого очікування, що проявляється у задоволенні від читання, не були у фокусі уваги лінгвістів до кінця 1990-х років, до того часу, коли науковий інтерес повернувся в бік емоційних переживань реціпієнта літературного твору.

Ємоційна залученість або почуття співпереживання вподобаному, частіше головному, герою та очікування бажаного результату, відповідають вимогам створення ефекту саспенсу, який маніпулює читачем і закликає до співтворення тексту.

П. Вордерер виокремлює два основних типи тексту: "текст дії", який описує фізичну дію, та "текст переживання", що наголошує на емоціях, думках та переживаннях героїв [10:238]. Кожен текст у тій чи іншій мірі поєднує в собі елементи обох типів, тому досить важко провести чітку відмінність між ними.

"Текст дії" має більше несподіваних подій, таємниць, надає відчуття емоційного неспокою читачеві, ніж "текст переживання" [8:97-105].

Вивчення роману як жанру відрізняється особливими труднощами. Як стверджував М. Бахтін, жанр роману перебуває в постійному перевтіленні, яке відбувається на наших очах: народження і становлення романного жанру відбувається при повному світлі історичного дня. Жанровий кістяк роману ще далеко не затвердів, і ми ще не можемо передбачити всіх його можливих видозмін [2:447].

Романи сучасного французького письменника Гійома Мюссо за змістом можуть бути віднесені до пригодницьких, а за напрямком – до сентиментальних. Емоційна напруга у творах сучасних авторів робить процес читання дуже цікавим: ці тексти переповнені описами, несподіваними подіями та харизматичними героями. У кожному романі Г. Мюссо головні герої потрапляють у вир раптових подій, розгортання яких створює ефект напруженого очікування.

Роман пригодницький – художній твір, сюжет якого насичений незвичайними подіями й характеризується їхнім несподіваним поворотом, швидкою динамікою розгортання. Такому роману притаманні мотиви викрадення й переслідування, атмосфера таємничості й загадковості, ситуації припущення й розгадування, що обумовлює ефект саспенсу, спрямований на читача.

Термін *саспенс* увійшов до термінологічного апарату сучасної лінгвістики лише у XX столітті як "підвішений" стан, що виникає в читача, який не має змоги ідентифікувати дійсність, інтерпретує страх непередбачуваного як єдиний вияв існування реального світу за межами тексту. Саспенс – це те, що дає читачеві залишатись "на краю" почуттів. Текст з ефектом саспенсу має відповідати таким вимогам: а) головний герой, найчастіше позитивний, стикається з небезпечними подіями чи ситуаціями, навмисно викликаними іншими персонажами, які загрожують життю головного героя та його добробуту; б) сюжет, де існує небезпека для головного героя, має бути досить простим, щоб дозволити читачеві природньо очікувати розвиток бажаних або небажаних подій; в) вирішення тривожних подій / ситуацій подане після деякої затримки і трохи пізніше, ніж очікувалося, так, що момент невизначеності для читача збільшився; г) кількість варіантів вирішення проблем для головного героя повинна бути зменшена в ході оповідання так, щоб читач їх сприймав, незважаючи на надію, що головний герой навряд чи переживе важкі ситуації; д) задовільне розв'язання саспенсу повинно бути надано в мікроструктурному або макроструктурному сюжеті, в якому, у найпростішій моделі, "доброму" герою вдається втекти від небезпеки або проблеми, і, відповідно, йому зрештою посміхається доля, тоді як антагоністи піддаються покаранню [7: 76-87].

Поняття саспенсу нерідко позначають терміном *ретардація* (suspense, retardation) – композиційний прийом, сутність якого полягає у відтягненні логічного завершення думки під самий кінець висловлювання.

Найпростіша модель саспенсу – захоплююче оповідання, в якому життю головного героя загрожує смертельна небезпека, а механізм його порятунку прихований від очей читача. Однак навряд чи можна заперечувати, що ефект саспенсу відчувається при читанні текстів, які мають велику мінливість, складність, сюжетні інновації та двозначність. Розглянемо приклад реалізацію зазначеного ефекту в романі Г. Мюссо «Parce que je t'aime»:

Pendant les beaux jours, cet endroit offre une agréable enclave de verdure, idéale pour une escale au soleil, un pique-nique ou une partie d'échecs près de la fontaine. Mais ce soir l'endroit est sinistre, plongé dans le noir, désert...

– *TON FRIC!*

Nicole pousse un cri bref.

Une lame vient de jaillir devant ses yeux,brillante comme un éclair

– *TON FRIC, JE TE DIS ! Ordonne le type au couteau.*

C'est un homme sans âge, tout en épaisser et en puissance. Son crâne rasé émerge d'un coupe-vent sombre qui lui descend jusq'aux genoux. Son visage, troué de deux yeux minuscules animés d'une lueur démente, est fendu dans toute sa longueur par une cicatrice boursouflée.

– *PLUS VITE!* [11:14]

Читач, ідентифікуючи себе з головним героєм, відчуває небезпеку, та допускає можливий (зазвичай два) розвиток подій, бажаний або небажаний. Центральна подія конфлікту в епізоді з елементом саспенсу, де читач сподівається на бажаний розвиток подій, завжди представлена досить коротко, без складних та мальовничих описів, які зустрічаються тільки в перехідних епізодах.

Автор вводить опис природи, що є притаманним для сентиментальної літератури, насичує його епітетами (*beaux, agréable, idéale*), тим самим відсторонюється, даючи можливість читачеві самостійно відчути напруження щодо подальшого розвитку подій. Далі, як реалізація ефекту саспенсу, уживаються епітети з негативною коннотацією (*sinistre, désert, plongé dans le noir*). Такий розвиток подій у тексті, від позитивного до негативного, надає відчуття невизначеності, яке виникає внаслідок власних припущень читача та висновків про різні життєві ситуації.

Уживання окличних речень передає емоційне переживання нападника (-*TON FRIC! - TON FRIC, JE TE DIS! -PLUS VITE!*). Пряма мова тут виділена графічно – великими літерами. Породжуючи в читача відчуття тривоги та зацікавленості, автор встановлює з ним стабільний зв'язок. Ретельний опис нападника, його агресивна поведінка та нетерпіння, мотивованість нападу на головного героя, безумовно, допомагають підтримувати ефект саспенсу в тексті. Напруга в романі залишає читача невпевненим щодо кульмінації. Щоб утримувати ефект саспенсу, структура дискурсу повинна мати значний проміжний матеріал до завершення [6:86].

Наряду з грою часу, темпоральний зігзаг відіграє важливу роль у підтримці стану невизначеності, відкладаючи розв'язку для більшої інтенсивності створення потрібного ефекту. Гармонійне поєднання прийомів наративного темпу, а саме швидкої зміни подій (*Pendant les*

beaux jours, cet endroit offre une agréable enclave de verdure […] Mais ce soir l'endroit est sinistre, plongé dans le noir, désert...), є однією із стратегій темпорального зігзагу, який більш помітно та ефективно викликає напружене очікування в читача. Такий темпоральний зігзаг частіше призводить до негативного та небажаного розвитку подій. Рухаючись від позитивної до негативної розв'язки, темпоральний зігзаг поступово повертається у бік небажаного розвитку подій, тримаючи читача зацікавленим у вирішенні конфлікту.

Одним з елементів створення темпорального зігзагу є вживання сполучника *mais*. У наведеному вище прикладі автор вводить нову думку, заперечуючи не лише останнє речення, а й усе згадане вище. Використовуючи семантичний потенціал цього сполучника, Г. Мюссо позначує протиставлення й заперечення попереднього речення та переходить до іншої теми, найчастіше трагічної: *L'homme lui emboîta le pas sans faire d'histoires. Mais, lorsq'ils arrivèrent près des toilettes, il fut subitement agité de petits tremblements, comme pris d'une crise d'épilepsie* [14:23]. *La société prônait la prudence, les plans de retraite dès vingt-cinq ans, les radars automatiques, les régimes obligatoires, la stigmatisation des fumeurs... Mais Juliette n'avait écouté personne* [13:44].

Ефект саспенсу в тексті може бути створеним одним реченням, бути сконцентрованим в одному параграфі, на одній сторінці, в одному розділі (у разі, якщо текст складається з кількох розділів). Чим більше саспенсу в тексті, тим більше зацікавленості викликає в читача сам текст. Саспенс може початися в будь-якому місці твору: у заголовку; у зачині; у середині або в кінці тексту. Саспенс може завершитися: у середині тексту; в кінці тексту; або у будь-якому місці тексту.

Проілюструємо вищесказане прикладом. Розглянемо пролог у романі Г. Мюссо «Parce que je t'aime»:

Avant de commencer, un message de l'auteur: Pour préserver la surprise, ne rélever pas la fin de ce livre à vos amis!

Автор викликає в читача зацікавленість, тим самим створюючи ефект саспенсу на початку роману. Прикладом створення ефекту саспенсу у заголовку можуть слугувати такі романи Г. Мюссо: «Et après...» – три крапки, якими позначають на письмі незакінченість або перерваність висловлення, закликають читача дізнатися, 'що станеться далі та чи буде розвиток подій у тексті бажаним чи небажаним для читача. Заголовки-запитання, такі як «Seras-tu là?»,

«Que serais-je sans toi?» змушують читача ідентифікувати себе з головними героями, які повинні відповісти на це питання. Такі способи створення ефекту саспенсу в художньому творі, зокрема в сентиментально-пригодницькому романі, забезпечують встановлення постійного зв'язку із читачем з одного боку, а з другого, – загрожують порушенням послідовності, породжуючи "логічний неспокій", що надає читачеві відчуття задоволення від реалізації бажаного або тривоги у разі небажаного розвитку подій та завершення роману. За Р. Бартом, такий саспенс є "формою патології" [1:11-12].

Розглянемо звернення автора до читача у романі «Seras-tu là?»: *On s'est tous posé la question au moins une fois: si on nous donnait la chance de revenir en arrière,que changerions – nous dans notre vie? Si c'était à refaire, quelles erreurs tenterions-nous de corriger? Quelle douleur, quel remords, quel regret choisirions-nous d'effacer? Oserions-nous vraiment donner un sens nouveau à notre existence? Mais pour devenir quoi? Pour aller où? Et avec qui?*

Автор використовує питальні речення та займенник nous для залучення читача до співпраці, осмислення та припущення можливого розвитку подій. Читач тут – не пасивний споживач авторських ідей, а співавтор, найбільш активний реціпієнт, який здатен творити разом з автором (Oserions-nous vraiment donner un sens nouveau à notre existence?). Невизначенісь, яка є загальним принципом створення саспенсу в тексті, спонукає читача сприймати реальність умовно. Своєрідним знаком для цього слугує використання теперішнього часу умовного способу (Conditionnel présent) дієслів: changerions, tenterions, oserions. Автор запрошує читача до вибору альтернативних можливостей тлумачення, що є притаманним творам відкритого типу, більше того, автор сам обирає відкритість [3:30]. "Відкриті" твори знаходяться в русі, для них характерним є запрошення творити текст разом з автором [1:61-62]. Невизначеність подій та нескінченні можливості їх розвитку спонукають читача до співпраці з автором, завдяки цьому читач відчуває напружене очікування, що і є основним прийомом реалізації ефекту саспенса.

В. Брюер стверджує, що зазнавати ризику можуть і протагоністи, і антагоністи, хоча збільшення ефекту напруженого очікування трапляється, коли існує можливість негативного результату для позитивного персонажа. Один із героїв, що ініціює події в структурі

дискурсу, має потенціал довести до несподіваного, але вагомого завершення [5:27-35]. Сюжетна напруга в оповіданні тримає читача в процесі неперервного читання, доки не буде досягнуто кульмінації та гострих відчуттів. Згідно з думкою Де Богранда, коли реципієнти ототожнюють себе з проблемами головного героя, вони відчувають "велике напруження між альтернативами (альтернативні сюжетні лінії), що є ефектом саспенсу, створеним у тексті" [4:383-390].

Таким чином, основними способами створення ефекту саспенсу в художньому тексті, зокрема в сентиментально-пригодницьких романах сучасного французького письменника Гійома Мюссо, є композиційні: заголовок, зачин, кульмінація, відкрита кінцівка; мовностилістичні: лексичні – емоційно забарвлена лексика, протиставні сполучники; тропи; синтаксичні – експресивні запитальні та неповні речення; а також пунктуаційні – три крапки, та графічні – написання окремих слів та цілих речень із великої літери.

Перспективи дослідження вбачаються в дослідженні лінгвопрагматики ефекту саспенсу у різних жанрах творів сучасної французької літератури.

ЛІТЕРАТУРА

1.*Барт Р.* Введение в структурный анализ повествовательных текстов / Пер. с фр. // Зарубежная эстетика и теория литературы XIX – XX вв.: Трактаты, статьи, эссе. – М., 1987. 2.*Бахтин М.М.* Эпос и роман // Бахтин М.М. Вопросы литературы и эстетики. – М., 1975. – С. 447–483. 3. *Эко. У.* Открытое произведение: Форма и неопределенность в современной поэтике / Умберто Эко. – СПб.: Академический проект, 2004. – 384 с. 4.*de Beaugrande, R.* The story grammar and the grammr of stories / Robert de Beaugrande // Journal of Pragmatics. – 1982. – № 6. – P. 383–422. 5.*Brewer William F.* The nature of narrative suspense and the problem of rereading. In Suspense: Conceptualizations, Theoretical Analyses, and Empirical Explorations by P. Vorderer, H. J. Wulff and M. Friedrichsen/William F. Brewer. – Hillsdale, NJ: Erlbaum, 1996. – P.107-27. 6.*Brewer, William F., Lichtenstein E. H.* Stories are to entertain: a structural-affect theory of stories // Journal of Pragmatics. – 1982. – №6. – P. 473–86. 7.*Carroll, N.* Paradox of suspense. In Vorderer, Wulff and Friedrichsen / Noël Carroll. – Hillsdale, NJ: Erlbaum,1996. – P. 71–91. 8.*Cupchik, G. C.* Suspense and disorientation: Two poles of emotionally charged literary uncertainty. In Peter, Wulff and Friedrichsen / Cupchik, Gerald C. // Hillsdale, NJ: Erlbaum. – 1996. – P. 189. 9.*Vorderer, P.* Toward a psychological theory of suspense. In Vorderer, Wulff and Friedrichsen/ Peter Vorderer. – 1996. – P. 233. 10.*Vorderer P., Wulff H., Friedrichsen M.* Suspense: Conceptualizations, Theoretical Analyses, and Empirical Explorations. – Hillsdale, NJ: Erlbaum. – 1996.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

11.*Musso G.* Parce que je t'aime/ Guillaume Musso. – P.: XO, 2007. – 296 p. 12.*Musso G.* Et après... / Guillaume Musso. – P.: XO, 2007. – 356 p. 13.Musso G. Sauve-moi / Guillaume Musso. – P.: XO, 2005. – 406 p. 14. *Musso G.* Seras-tu là? / Guillaume Musso. – P.: XO, 2006. – 340 p.

© Гордієнко О. І.

ДМИТРУК О. В.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СТЕРЕОТИПИ ЯК ОСНОВА ДЛЯ МАНІПУЛЯЦІЙ СВІДОМІСТЮ

У статті розкривається роль лінгвальних та позалінгвальних чинників, що використовуються англомовними засобами масової інформації для маніпулювання свідомістю аудиторії при залученні стереотипного мислення як основи для маніпуляцій. Явище маніпуляції розглядається у світлі використання конкретних засобів для реалізацій маніпулятивних інтенцій.

Ключові слова: стереотипне мислення, масова свідомість, маніпулятивні засоби, лінгвальні та позалінгвальні чинники, політичний дискурс.

В статье раскрывается роль лингвальных и экстралингвальних факторов, используемых англоязычными средствами массовой информации для манипулирования сознанием аудитории при привлечении стереотипного мышления как основы для манипуляций. Явление манипуляции рассматривается в свете использования конкретных средств для реализаций манипулятивных интенций.

Ключевые слова: стереотипное мышление, массовое сознание, манипулятивные средства, лингвальные и экстралингвальные факторы, политический дискурс.

The article explores the role of linguistic and extralinguistic factors used by English-speaking media to manipulate the minds of the audience by attracting stereotypical thinking as a basis for mind manipulation. The phenomenon of manipulation is analysed through the prism of the specific means used by the addressor to implement their manipulative intentions.

Key words: stereotypical thinking, mass consciousness, manipulative means linguistic and extralinguistic factors, political discourse.

В наш час лінгвістичні дослідження не обмежуються рамками виключно мовних явищ. Мова вивчається у контексті її функціонування у суспільстві, де масова комунікація посідає важливе місце. Вивчення впливу на свідомість людей, який здійснюється засобами масової інформації, є актуальним питанням, оскільки сучасні мас медіа формують суспільну думку з найважливіших питань, в тому числі і політичних, вдаючись до маніпуляції свідомістю. Спосіб представлення інформації, її мовне оформлення має вирішальну силу в процесі формування суспільної думки, суспільних поглядів стосовно окремих питань і людського світогляду зокрема, що робить дане дослідження **актуальним**.

Метою дослідження є аналіз текстів англомовних мас медіа, які містять приклади стереотипного сприйняття країн Близького Сходу, для визначення способу, в який відбувається маніпуляція свідомістю аудиторії.

Тексти сучасних англомовних мас медіа, доступних в онлайн-

© *Дмитрук О. В.*

режимі, є **об'єктом** даного дослідження. **Предметом дослідження** слугують лінгвальні та позалінгвальні елементи, що застосовуються виданнями для здійснення маніпулятивного впливу.

Наукова новизна дослідження полягає в комплексному аналізі, системному описі основних теоретичних та практичних аспектів здійснення прихованого впливу на свідомість адресата за допомогою природної мови.

Однією з головних цілей маніпулятора в рамках соціальної структури суспільства є створення нових або використання наявних стереотипів. Стереотипи виступають своєрідною основою для маніпуляції свідомістю, оскільки вони є найбільш спрощеною формою сприйняття інформації. Завдяки використанню стереотипів маніпулятор має змогу залучити соціально-культурні установки аудиторії. Стереотип має логічну форму судження, яке приписує або заперечує існування певних якостей або схем поведінки класу осіб у спрощеному та узагальненому вигляді і тяжіє до формування емоційно упередженого ставлення [1:378].

Важливість вивчення психологічного аспекту механізму стереотипного мислення та сприйняття дійсності полягає в кардинальних змінах умов функціонування ЗМІ, які широко застосовують техніки маніпулювання свідомістю. Стереотип формується не тільки в контексті відображення об'єктивної дійсності, а й у процесі комунікації. Саме тут, за твердженням О. Ю. Семендяєвої, закладені гносеологічні та інструментальні можливості маніпулювання свідомістю [2:328].

Сьогодні фахівці вважають, що стереотипи є формою раціонального пізнання світу, які спрощують і прискорюють сприйняття й обробку інформації [3:121; 4:55]. Стереотипи впливають на поведінку, створюють певні кліше в інтерпретації світу [5:45]. Певною мірою стереотип є раціоналізацією підсвідомих імпульсів, що лежать в основі вибіркового сприйняття, яке розрізнює референтні групи „ми" і „вони". У цьому полягає необхідна соціальна передумова існування стереотипу, що створює узагальнений образ контрагента комунікації як „гарного" чи „поганого" [2:328–330].

Стереотипи як необхідний людині інструмент сприйняття та мислення мають стійкість, тобто можуть бути виявлені, вивчені та використані як мішені для маніпуляції. Оскільки їхня корисність для

людини полягає в тому, щоб сприймати та оцінювати інформацію швидко, не замислюючись, маніпулятор може застосовувати їх як „фільтри”, крізь які адресат сприймає дійсність.

При актуалізації стереотипів в медіа текстах англомовних друкованих ЗМІ найбільш значущим стає використання слів з емоційно-оцінною коннотацією, лексем зі значенням спільності (особисті займенники, слова типу *nationwide, humanity* тощо); має місце звернення до прецедентних феноменів, загальнолюдських і національно-культурних цінностей. Ефект стереотипізації в дискурсі англомовних мас медіа нерозривно пов'язаний з маніпулюванням масовою свідомістю [6:71–72].

Як правило, в маніпуляції застосовують готові усталені стереотипи. Їх використовують не прямо, а частіше за все використовуючи прийом підміни стереотипу, суть якого полягає в тому, що поступово змінюється контекст, у якому функціонує стереотип, та образ певної соціальної групи. Часто для маніпуляції треба спочатку створити стереотип, який насправді є ілюзорним. Це робиться шляхом нав’язування хибних ідей або пояснень в такий спосіб, що вони стають звичними, набуваючи характеру очевидного [7:135–140].

У статті, розміщеній на сайті Los Angeles Times, коментується домовленість США вивести свої війська з території Афганістану: *After months of painstaking negotiations, U.S. and Afghan officials recently reached a bilateral security agreement designed, in President Obama's words, "to train security forces, and sustain a counter-terrorism force, which ensures that Al Qaeda can never again establish a safe haven to launch attacks against us or our allies."* [9:29.11.2013] Автор статті наводить цитату президента Барака Обами, залучаючи апеляцію до авторитету, що, на перший погляд, надає більшої вагомості при обґрунтуванні необхідності цих дій. Однак, автор обирає цитату за допомогою якої він залучає стереотипне мислення, оскільки президент США згадує Аль Каїду, терористичну організацію. В такий спосіб автор викликає почуття страху, оскільки у свідомості американського суспільства спрацьовує стереотип, що всі араби є терористами, які є членами або допомагають Аль Каїді, отже рішення про виведення військ загрожує добробуту та безпеці США. Ця думка підтверджується у завершальній частині статті: *We believe that the administration should err on the side of restraint, and*

there is evidence that Afghan forces have improved enough to make a large U.S. deployment unnecessary. But a complete withdrawal wouldn't be in the interest either of this country or Afghanistan, and the U.S. should be careful not to argue with Karzai in a way that backs him into that corner. Тут автор вдається до ряду маніпулятивних прийомів, які покликані закріпити ефект від звернення до стереотипного мислення на початку статті.

По-перше, автором вживається займенник першої особи множини, чим він залучає читача до "свого кола". З цією ж метою підкреслюється і приналежність до своєї країни, на відміну від країни ворога, що досягається за допомогою вказівного займенника *this*. Структурування соціуму шляхом побудови опозиції „свої” – „чужі” має давні соціокультурні традиції. Розподіл на „своїх” та „чужих” означає, що поряд із загальнолюдськими цінностями люди орієнтуються ще й на колективні (державні, класові, кланові) цінності та інтереси. Оскільки соціальні групи утворюються на основі спільності інтересів, останні в кожної групи обов’язково мають відмінності від інтересів тих „інших”, які не належать до „своїх”. „Інші”, „не такі, як ми”, „чужі” розглядаються крізь призму своїх інтересів – як засіб або перешкода на шляху до їх задоволення. Свої цінності та інтереси проголошуються як істинні, причому саме суспільство встановлює для своїх членів норми, правила та закони, що регулюють поведінку. Загальнолюдські цінності, оскільки вони транслюються тим самим суспільством, часто спотворюються в інтересах тих, хто перебуває при владі. Вони перестають бути цінностями як такими і стають засобами в політичній або економічній боротьбі кланів [8:68–69]. „Ми” та „вони” як когнітивні категорії базового рівня перетворюються на інструмент мовленнєвого впливу. По-друге, вживається протиставлення, що вводиться сполучником *but*. В такий спосіб автор чітко висловлює, в чому саме полягає помилка уряду, який пішов на такий крок. По-третє, вживання модального дієслова *should* у поєднанні зі смисловими дієсловами формують негативне сприйняття рішення уряду. Так, використовуючи стереотип про те, що арабські країни – оплот терористів, автор формує негативне сприйняття рішення Сполучених Штатів про вивід військ з території Афганістану.

Стереотипне мислення залучається і для підтримки втручання західних країн у процес збагачення урану Іраном.

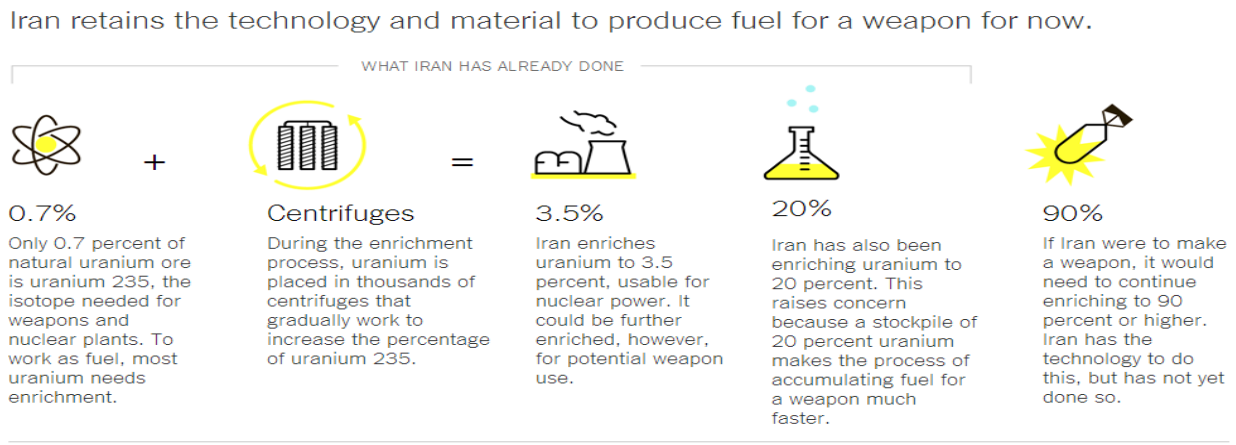

Інтерактивні матеріали, представлені на сайті видання *New York Times,* наочно демонструють, що від отримання ядерної зброї Іран відділяє лише один крок [10:24.11.2013]. Таке представлення інформації є спрощеним, що відповідає основному принципу стереотипного мислення. В такий спосіб викликається однозначна підтримка дій уряду країн, зацікавлених у контролі над країнами Близького Сходу, в тому числі Ірану. Отже, стереотипи створюють плідне підґрунтя для маніпуляції свідомістю аудиторії засобами мас медіа. При цьому, залучення лінгвальних та екстралінгвальних засобів забезпечує ефективність здійснюваного впливу.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Wodak R., Reisigl M.* Discourse and Racism / R. Wodak, M. Reisigl // The Handbook of Discourse Analysis / Ed. by Deborah Schiffrin, Deborah Tannen, and Heidi E. Hamilton. – Oxford: Blackwell Publishing, 2003. – P. 372–397. 2. *Семендяева О. Ю.* «Эффект стереотипизации» / О. Ю. Семендяева // Реклама: внушение и манипуляция. Медиа-ориентированный подход / Учебное пособие для факультетов психологии, социологии, экономики и журналистики. – Самара: «БАХРАХ-М», 2001. – С. 327–333. 3. *Донец П. Н.* Основы общей теории межкультурной коммуникации: научный статус, понятийный аппарат, языковые и неязыковые аспекты, вопросы этики и дидактики / П. Н. Донец. – Х.: Штрих, 2001. – 384 с. 4. *Приходько А. М.* Складносурядне речення в сучасній німецькій мові / А. М. Приходько. – Запоріжжя: ЗДУ, 2002. – 292 с. 5. *Бєлова А. Д.* Лексична семантика і міжкультурні стереотипи / А. Д. Бєлова // Мовні і концептуальні картини світу. – К., 2002. – №7. – С. 43–54. 6. *Сальникова Ю. А.* Формирование стереотипов в дискурсе американской прессы / Ю. А. Сальникова // Вестник Приамурского государственного университета имени Шолом-Алейхема. – Биробиджан : Приамурский государственный университет имени Шолом-Алейхема, 2012. – №1(10). – С. 65– 72. 7. *Кара-Мурза С.* Манипуляция сознанием / С. Кара-Мурза. – М.: Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2002. – 833 с. 8. *Доценко Е. Л.* Психология манипуляции / Е. Л. Доценко. – М.: “ЧеРо” совместно с издательством “Юрайт”, 2000. – 344 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

9. *The Los Angeles Times* [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.latimes.com/opinion/editorials/la-ed-afghanistan-20131129,0,1383229.story#ixzz2m4LvXuHC. 10. *The New York Times* [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.nytimes.com/interactive/2013/11/24/world/middleeast/Understanding-the-Deal-With-Iran.html?ref=middleeast

© *Дмитрук О. В.*

ЄСИПОВИЧ К. П.
Київський національний лінгвістичний університет

РОЛЬ ПРОПОЗИЦІЙНИХ МОДЕЛЕЙ У ФОРМУВАННІ КОГНІТИВНОГО ПРОСТОРУ ФОЛЬКЛОРНОГО ТЕКСТУ

Статтю присвячено висвітленню основних засад в проведенні комплексного пропозиційно-текстового аналізу, спрямованого на пошук та відтворення когнітивних структур пропозиційного типу. Результатом дослідження стала побудова пропозиційних когнітивних моделей, які ілюструють діяльнісні конструкції у запропонованому творі.
Ключові слова: фольклорний дискурс, народний ліро-епос, когнітивне моделювання, ментальні простори пропозиційно-текстовий аналіз.

Статья посвящена освещению основных принципов в проведении комплексного пропозициональных-текстового анализа, направленного на поиск и воспроизведение когнитивных структур пропозициональных типа. Результатом исследования стало построение пропозициональных когнитивных моделей, иллюстрирующих деятельностные конструкции в предложенном произведении.
Ключевые слова: фольклорный дискурс, народный лиро-эпос, когнитивное моделирование, ментальные пространства пропозицийнно-текстовый анализ.

This article is devoted to the basic principles in the conduct of complex propositional, textual analysis aimed at finding and playback of the cognitive structures propositional type. The result of the study was the construction of propositional cognitive models that illustrate the structure and activity of the proposed work.
Key words: discourse folklore, folk lyric-epic, cognitive modeling, mental spaces propositional and textual analysis.

Дослідження фольклорного дискурсу Франції як цілісної багаторівневої структури, вивчення стратегій керування дискурсом, визначення принципів його планування в рамках когнітивно-дискурсивної парадигми відзначається **актуальністю** та **новизною**.

Метою статті є проведення комплексного пропозиційно-текстового і наративно-когнітивного аналізу фольклорного дискурсу, а саме його фрагменту, який належить до народного ліро-епічного фольклорного роду, та здійснення аналізу пропозиційних структур, які репрезентують діяльнісні конструкції у куртуазному дискурсі.

Об'єктом дослідження є поетична творчість старопровансальських трубадурів.

Предметом є лінгвокогнітивне моделювання особистісних відносин актантів у куртуазному дискурсі.

Зв'язок між структурами мови та структурами знання може бути встановлений завдяки дослідженням, які проводитимуться в межах

© Єсипович К. П.

лінгвістичної теорії тексту і комунікації із виходом у площину когнітивної мовознавчої парадигми, а саме завдяки застосуванню методів когнітивного моделювання.

У нашому дослідженні будуть розглянуті структури знання, які репрезентують внутрішньотекстовий зміст у фольклорному дискурсі та методи когнітивного аналізу, що застосовуватимуться для вивчення таких структур знання.

На думку Р.Тагарда знання у розумі людини складається з ментальних репрезентацій. Людина володіє ментальними процедурами, які оперують ментальними репрезентаціями для здійснення мисленнєвих та дієвих операцій. До основних типів когнітивних ментальних репрезентацій належать: правила, концепти, аналогії, образи та коннекціоністські зв'язки. Процедура мислення може бути представлена у термінах структур репрезентацій, які характеризують розум людини і тих процедур, які торкаються цих структур і з ними відтворюються [1:10].

Питання про кінцеву ціль лінгвістичного аналізу тексту і дискурсу та форми проведення такого аналізу з його подальшою позамовною інтерпретацією є надзвичайно актуальним [2:12]. Лінгвістика тексту є одним із напрямків, який займається питаннями когнітивного моделювання та когнітивного аналізу тексту. Будь-який текст являє собою локально й глобально зв'язну послідовність пропозицій. Пропозиція являє собою особливий вид концептуалізації, який набуває вербального втілення.

Поряд з дослідженнями змістового плану тексту під постійну увагу лінгвістів припадають дискурсивні дослідження. Т. Ван Дейк, один із засновників когнітивної теорії дискурсу, вважав, що під час аудитивного або візуального сприйняття тексту індивідуум не лише конструює його смисл у вигляді бази тексту, але й створює та витягає з пам'яті модель, яка репрезентує його власні погляди на ситуацію, якій дискурс присвячено [3:88]. Різноманітність моделей дискурсу є предметом уваги вітчизняних та зарубіжних мовознавців, які виокремлюють епізодичні, ситуаційні [4], символічні [5]. конекціоністські [6], конструктивно-інтеграційні моделі [7] когнітивні моделі, досліджені в межах теорії ментальних просторів [8].

Ментальні простори являють собою область концептуалізації, яка сприяє розумінню реальних та уявних ситуацій, минулого та майбутнього, можливих світів та абстрактних категорій. Ментальний простір є когнітивним утворенням, яке не існує поза мисленням, і структурується за

допомогою когнітивних моделей: образно-схематичних (контейнер, частина-ціле), пропозиційних (пропозиція, сценарій, скрипт, фрейм, сукупність ознак), радіальної категорії, метафоричних, метонімічних та символічних [9].

Проблема когнітивного моделювання полягає у пошуку співвідносин між лінгвістичними структурами тексту і структурами уявлень його автора. Когнітивне моделювання тексту дає можливість розглядати та вирішувати проблеми, пов'язані з когнітивним моделюванням мовних феноменів, вивчати механізми опрацювання тексту і т.і.

У сучасній когнітивні лінгвістиці здійснюється моделювання ментального лексикону, асоціативно-вербальної сітки, схем пропозицій, фреймів, сценаріїв, концептуальних графів, скриптів, сцен, ментальних моделей, ментальних просторів на підставі різних метамов мовознавства (lingua mentalis, семантичних примітивів, предикатно-актантних рамок [10:469].

Метод когнітивного моделювання дозволяє змоделювати внутрішні когнітивні структури художнього тексту шляхом аналізу їх мовної форми. Ментальними структурами представлення концептуального простору тексту є фрейми, сценарії, ментальні моделі, пропозиційні моделі.

В рамках когнітивної лінгвістики пропозиція є одним з типів структур представлення знань [11:155-162]. У нашому дослідженні ми ототожнюємо методику дослідження пропозиційних моделей з когнітивними моделями дієслова, запропонованими О. С. Кубряковою та пізніше досліджуваними у працях О. М. Позднякової [12], (методику дослідження діяльності людини шляхом аналізу імен діяча) та С. Ю. Кремзикової (методика дослідження діяльнісних ситуацій) [13].

Ланцюжки пропозицій формулюють висловлювання. Текст являє собою локально і глобально зв'язану послідовність пропозицій. На думку Ч. Филлмора смисловий центр пропозиції на глибинному рівні утворює дієслово або дієслівний фрейм. Пропозиційне ядро простого речення складається з предиката (дієслова, іменника чи прикметника), що доповнюється розповсюджувачами (актантами, аргументами), які в свою чергу зв'язані з даними предикатами за допомогою однієї з синтаксичних функцій, відомих, як відмінки глибинної структури. Таким чином, при проведенні пропозиційного аналізу головним завданням є віднайдення тих концептів-подій, які зв'язують ці предикати [14:37].

Моделювання когнітивного простору фольклорного тексту

здійснюється через виявлення пропозиційних моделей, які є одним із засобів моделювання його функціонального змісту. Моделювання атрибутивного та діяльнісного ментального просторів художнього тексту здійснюється через визначення атрибутивних та акціональних концептів (відмінкових ролей), мовна реалізація яких дозволяє побудувати модель соціальної взаємодії героїв у фольклорному дискурсі. Багатоплановість прийомів когнітивного моделювання увірогіднить адекватність побудови когнітивної карти фольклорного тексту у вигляді графічної репрезентації атрибутивних та акціональних концептів.

Продемонструємо згадані вище положення когнітивного моделювання на прикладі аналізу грайливого твору старопровансальського вірша найстарішого трубадура Окситанії Гійома IX, герцога Аквітанського, графа Пуат'є, який належить до скарбниці народного ліро-епосу Франції – куртуазної лірики провансальських трубадурів. IX герцог Аквітанії граф Пуат'є був одним з наймогутніших феодалів півдня Франції. Він був надзвичайно дотепним, сміливим, життєлюбним, не втрачав можливості збільшити свої чисельні володіння. Своєю вільною поведінкою герцог викликав гнів церкви й особисто Папи.

Поетична спадщина Гійома IX залишилася досить різноманітною, він залишив після себе шість грайливих віршів, чотири куртуазні кансони й одну пісню-каяття. Нижче приведено аналіз пропозиційних структур, які відображено в грайливому творі трубадура *Farai un vers, pos mi sonelh....(старопрованс. мов.).*

В аналізі тексту вірша пропозиції досліджуються за схемою центр (ядро) – аргументи (залежні частини). Ядром пропозиції є дієслова дії або руху, які передають відносини між героями. У вірші виділяємо три дійові особи: 1 актант – лицар *(chevaler)*, 2 актант – жінка *(la moiller d'En Guari)*, 3 жінка – *(la moiller d'En Bernart).*

Таблиця 1

Результати пропозиційного аналізу твору

Фрагменти твору	**Когнітивні структури пропозиційного типу**	**Когнітивні моделі**
Farai un vers, pos mi sonelh, e'm vauc e m'estauc al solelh; donnas i a de ***mal conselh***	AGENT 1 – COMPOSER – OBJET – PLACE	АГЕНС – ДІЯ – ОБ'ЄКТ – МІСЦЕ

et sai dir cals: *cellas c'amor de cavalier* *tornon a mals.*	AGENT 1 – CONSEILLER – AGENT 2 + AGENT 3	АГЕНС – ДІЯ – ПАЦІЕНС
En Alvernhe, part Lemozi, *m'en aniei totz sols a tapi;* ***trobei** la moiller d'En Guari* *e d'En Bernart;* ***saluderon** mi sinplamentz,* *per saint Launart.*	AGENT 1 – RENCONTRER – AGENT 2 + AGENT 3 – PLACE	АГЕНС – ДІЯ – ПАЦІЕНС - МІСЦЕ
*La una·m **ditz** en son lati:* *"O, Deus vos **salf**, don peleri!;* *Mout mi semblatz de belh aizi,* *Mon escient;* *mas trop vezem anar pel mond* *de folla gent."*	AGENT 2 – PARLER – AGENT 1	АГЕНС – ДІЯ – ПАЦІЕНС
*Ar auziretz qu'**ai respondut**;* *anc no li diz ni « ba » ni « but »,* *ni fer ni fust no ai mentagut,* *mas sol aitan:* *«Babariol, babariol,* *babarian» .*	AGENT 1 – RÉPONDRE – AGENT 2	АГЕНС – ДІЯ – ПАЦІЕНС
*La una·m **pres** sotz son mantel* *et mes m'en **la cambra**, el fornel:* *sapchatz qu'a mi fo bon e bel,* *e·l foc fo bos,* *et eu calfei me volenters* *als gros carbos.*	AGENT 2 – PRENDRE – AGENT 1 – PLACE	АГЕНС – ДІЯ – ПАЦІЕНС – МІСЦЕ
*A **manjar** mi deron capos,* *e sapchatz aig i mais de dos;* *et no·i ac cog ni cogastros,* *mas sol nos tres;* *e·l pans fo blancs e·l vins fo bos* *e·l pebr'espes.*	AGENT 2 + AGENT 3 – S'OCCUPER DE – AGENT 1	АГЕНС – ДІЯ – ПАЦІЕНС
"Sor, s'aquest hom es ginhos *ni laissa lo **parlar** per nos,* *nos aportem nostre gat ros* *de mantement,*	AGENT 2 – PARLER – AGENT 3 - BUT	АГЕНС – ДІЯ – ПАЦІЕНС

que·l fara parlar az estros, *si de re·nz ment."*		
N'Agnes anet per l'enoios: *et fo granz, et ac loncz guinhos:* *et eu, can lo vi entre nos,* *aig n'espavent,* *qu'a pauc no·n* ***perdei la valor,*** *e l'ardiment.*	AGENT 1 – CRAINDRE – OBJET	АГЕНС – ДІЯ – ОБЄКТ
Quant aguem begut e manjat, *e·m despoillei per lor grat;* *detras* ***m'aporteron*** *lo chat* *mal e felon:* *la una·l tira del costat* *tro al talon.*	AGENT 2 + AGENT 3 – APPORTER – OBJET –BUT	АГЕНС – ДІЯ АГЕНС – ДІЯ – ПАЦІЕНС – ОБЄКТ
Per la coa de mantenen ***tir****'ell chat, el escoisen;* *plajas mi feron mais de cen* *aquella ves;* *mas eu no·m mogra ges enquers* *qui m'ausizes.*	AGENT 2 + AGENT 3 – TIRER – OBJET – BUT AGENT 1 – NE PA SE MOUVOIR	АГЕНС – ДІЯ – ОБЄКТ АГЕНС – ДІЯ
« Sor » - diz N'Agnes a N'Ermessen- *« mutz es, que ben es conoissen ».* *« Sor, del bainh nos apaireillem e del sojorn".* *Uelt jorn ez ancar mais estei az aquel torn.* *Guihem IX, coms de Peitieus*	AGENT 2 – DIRE AGENT 3 – BUT	АГЕНС – ДІЯ – ПАЦІЕНС

Висновки. Результати пропозиційного аналізу демонструють, що Герой Agent 1 виступає як у ролі *агенса,* так і у ролі *пацієнса*. Відносини між героями проілюстровані в дослідженні операційним концептом APPORTER. Детальний пропозиційний аналіз запропонованого тексту був спрямований на пошук та відтворення когнітивних структур пропозиційного типу, результатом чого виявилася побудова

пропозиційних когнітивних моделей, які ілюструють діяльнісні відносини актантів у творі, наприклад: АГЕНС – ДІЯ – ПАЦІЕНС, АГЕНС – ДІЯ – ОБ'ЄКТ – МІСЦЕ, АГЕНС – ДІЯ – ПАЦІЕНС – МІСЦЕ.

Перспективи запропонованого дослідження полягають у подальшому використанні пропозиційного аналізу для побудови когнітивної карти конкретного твору та фольклорного дискурсу зокрема. Зокрема, нами буде здійснено пропозиційний аналіз творів, які входять до складу основних фольклорних родів: народного епосу, народної лірики, народної драми, народного ліро-епосу.

Різноманітність ілюстративного матеріалу сприяє розширенню меж наукової розвідки та уможливлює вибір для кожної мовної форми її когнітивного відповідника, тобто концептуальної або когнітивної структури, що в свою чергу пояснює її значення або зміст, а також вказує причини вибору або створення такої мовної форми для даного змісту.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Thagard P R*. Mind: An Introduction to Cognitive Science / Paul R. Thagard. – Cambridge, MA: MIT, 2005. – 250 p. 2. *Кубрякова Е. С.* Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Елена Самуиловна Кубрякова; – М.,: Языки славянской культуры, 2004. – 560 с. 3. *Дейк ван, Т. А.* Язык. Познание. Коммуникация / Тейар А. ван Дейк; [пер. с англ.]. – М.: Прогресс, 1989. – 312 с. 4. *Цурикова Л В*. Социально-культурная обусловленность знания и анализ дискурса в межкультурной коммуникации / Любов Василівна Цурикова // Вестник ВГУ, Серия лингвистика и межкультурная коммуникация, 2001, № 2. – С. 17-25. 5. *Anderson J. R.* The Architecture of Cognition / John Robert Anderson. – Cambridge., MA: Harvard University Press, 1983 – 240 p. 6. *St John M. F*. The Story Gestalt: a model of knowledge insensitive process in text comprehension / Mark F. St John // Cognitive Science. 1992. – № 16. – University of California, San Diego – P. 271 – 306. 7. *Kinch W.* 1988 The role of knowledge in discourse comprehension: Construction-integration model / Walter Kinch. – Psychological Review, 1995.– P. 163-182. 8. *Fauconnier G*. Mental Spaces. Aspects of Meaning Construction in Natural Language / Gilles Fauconnier. – Cambridge: MIT Press, 1985. – 190 p. 9. *Болдырев Н. Н.* Когнитивный подход к изучению глагола и глагольных категорий // Традиционные проблемы языкознания в свете новых парадигм знания: Материалы Круглого стола, апрель 2000 г. / Н.Н. Болдырев. – М.: Ин-т языкознания РАН, – 2000. – С. 16-35. 10. *Селіванова О. О.* Лінгвістична енциклопедія . – Полтава: Довкілля – К, 2011. – 844 с. 11. *Johnson-Laird P. N.* Mental Models: Towards a Cognitive Science of Language, Inference, and Consciousness / Philip N. Johnson-Laird. – Cambridge, England. Cambridge University Press, 1983. – 515 p. 12. *Позднякова Е. М.* Словообразовательная категория имен деятеля в английском языке (когнитивный аспект исследования) : [монографія] / Елена Михайловна Позднякова. – Тамбов: ТГУ им. Г.Р.Державина - Тамбов, 1999. – 110 с. 13. *Кремзікова С. Ю.* Словотвір та дискурс: діяльні сні ситуації у старофранцузькій мові: [монографія] – Світлана Юхимівна Кремзікова. – К.: Вид. дім Дм.Бураго, 2013. – 512 с. 14. *Fillmore C. J.* Some problems for case grammar / Ch. J. Fillmore // R.J. O'Brien (ed), 22nd Annual Round Table. Linguistics: Developments of the Sixties-viewpoints of the Seventies. – Vol. 24 of Monograph Series on Language and Linguistics. Georgetown University Press, Washington: University Press, 1971. – P. 35-36.

© Єсипович К. П.

КИРИЧОК К. О.
Донецький національний університет

СЕМАНТИЧНІ ТИПИ КОНСТРУКЦІЙ З ДІЄСЛОВАМИ КАУЗАЦІЇ ПОЗИТИВНОГО ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ В НІМЕЦЬКІЙ, ФРАНЦУЗЬКІЙ, РОСІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

У статті розглянуто конструкції з дієсловами каузації позитивного емоційного стану в німецькій, французькій, російській та українській мовах. Визначено основні семантичні типи таких конструкцій, які розрізняються за характером учасників каузативної ситуації та відношеннями між ними. Виявлено різні способи вираження каузатора, що дозволяє встановити особливості кожної окремої каузативної ситуації з емотивними дієсловами.
Ключові слова: каузативна ситуація, каузативна конструкція, каузатор, експірієнсер, емотивне дієслово, позитивний емоційний стан.

В статье рассматриваются конструкции с глаголами каузации положительного эмоционального состояния в немецком, французском, русском и украинском языках. Определены основные семантические типы таких конструкций, которые различаются в зависимости от характера участников каузативной ситуации и отношений между ними. Установлены различные способы выражения каузатора, что позволяет установить особенности каждой отдельной каузативной ситуации с эмотивными глаголами.
Ключевые слова: каузативная ситуация, каузативная конструкция, каузатор, экспириенсер, эмотивный глагол, положительное эмоциональное состояние.

The article reviews the constructions with verbs of causation of positive emotional state in German, French, Russian and Ukrainian. The principal semantic types of constructions, which differ in character of participants of causative situation and their relations, are determined. The analysis permitted to identify different means to express causator, what helps to ascertain peculiarities of each independent causative situation.
Key words: causative situation, causative construction, causator, experiencer, emotive verb, positive emotional state.

У статті розглянуто конструкції з дієсловами каузації позитивного емоційного стану (далі ДКС) в німецькій, французькій, російській та українській мовах та проаналізовано типові ситуації, у яких вони вживаються. Дієслова каузації позитивного емоційного стану – це такі дієслова, як: нім. *amüsieren* ‘веселити’, фр. *charmer* ‘чарувати’, рос. *осчастливить* ‘вщасливлювати’, укр. *захоплювати.*

Теорію каузативу було розроблено насамперед представниками ленінградської типологічної школи, такими вченими, як В. П. Недялков, Г. Г. Сильницький, О. О. Холодович, В. С. Храковський, а також іншими вченими, зокрема О. Є. Корді, О. Г. Максапетяном, М. Шибатані,
Б. Комрі. Поняття каузативності пов’язано з вираженням причинно-

© *Киричок К. О.*

наслідкових відносин у мові. Ключовим поняттям у дослідженні каузативних конструкцій є каузативна ситуація (далі КС), яка відображує причинно-наслідкові зв'язки між двома чи більше подіями. До складу КС входять щонайменше дві мікроситуації, пов'язані між собою відношенням каузації [Недялков 1969: 6]. Мікроситуація, що каузує певний стан вважається *антецедентом* (причиною), мікроситуація, що каузується – *консеквентом* (наслідком). Так, наприклад, для ситуації (1) нім. *Sein Besuch hat mich sehr erfreut* 'його візит мене дуже порадував', *sein Besuch* буде антецедентом, а *hat mich sehr erfreut* – консеквентом**,** тому що цю складну ситуацію можна розподілити на дві прості: 1) «він прийшов»; 2) «я дуже зрадів».

Конструкції, які відображають КС, називаються каузативними. Будь-яку каузативну конструкцію (далі КК) можна представити у вигляді відповідної їй за змістом некаузативної конструкції (однієї чи більше). Так, наприклад, конструкцію (2) укр. *Його все радує* можна представити відповідним некаузативним корелятом *він усьому радіє.* Такі семантичні та синтаксичні трансформації допомагають встановити причини та наслідки каузативних відносин.

Об'єктом дослідження є конструкції з дієсловами каузації позитивного емоційного стану, **предметом** є семантичні типи каузативних конструкцій з емотивними дієсловами, які позначають зміну емоційного стану об'єкту на позитивний. **Матеріалом** дослідження слугувала вибірка ДКС (124 у німецькій мові, 116 у французькій, 110 у російській та 87 в українській), а також конструкцій з ДКС з електронних корпусів [33-39] у обсязі 1000 одиниць (250 речень, які містять КК у кожній мові).

Семантичні типи конструкцій з каузативними емотивними дієсловами

Каузативні емотивні дієслова – це дієслова, які позначають зміну емоційного стану (далі ЕС) у об'єкта. Значення дієслова репрезентує ситуацію за допомогою таких учасників ситуації, як суб'єкт каузації (X), каузативна зв'язка (Vcause), об'єкт каузації (Y). Таким чином, загальна формула тлумачення (ФТ) конструкцій має вигляд **X каузує Y бути у стані Z** [Kaliuščenko 2000]. Для опису семантичної структури конструкцій з каузативними емотивними дієсловами використовуються такі семантичні ролі: Agens – істота, каузатор емоційного стану, Cause – причина (ситуація або предмет), які

каузують ЕС, Expiriencer – особа, яка знаходиться у ЕС, що виник внаслідок каузації, Cond – стан, якого набуває об’єкт каузації.

Для характеристики семантики каузативного речення застосовується поняття типу ситуації, що відображується. У роботах з теорії каузативності розрізняють наступні типи каузативної ситуації: вплив людини на людину; вплив людини на предмет або подію; вплив події на людину; причинно-наслідковий зв'язок між подіями [Корди 2004: 111]. Для каузативних емотивних дієслів релевантними є два типи ситуацій: 1) вплив людини на емоційний стан людини; 2) вплив подій на емоційний стан людини. Щодо впливу людини на ЕС людини, то він може бути цілеспрямованим чи випадковим.

Варто зазначити, що в ситуації впливу подій на ЕС людини у багатьох випадках має місце осмислення подій людиною [Корди 2004: 114], і, таким чином, людина набуває певного ЕС. Можна стверджувати, що в ситуації 2) людина сама є каузатором зміни свого емоційного стану, але зміна цього стану відбувається неконтрольовано, під впливом певної події або предмету. Наприклад, рос. (3) *Осенью ли, весной — в любое время года казались болота мрачными, только Кривая сосна радовала глаз.* Така конструкція відображує ситуацію, де дерево є причиною радості людини. Але дерево не може якоюсь активною дією вплинути на емоційний стан людини, тому це саме людина, яка бачить дерево, осмислює цю подію і набуває стану радості. Яким саме чином дерево може викликати радість – з прикладу невідомо, але можна стверджувати, що тут відбувається аналіз навколишнього середовища, ментальні переосмислення, що каузували певний емоційний стан у екпіріенсера. Отже, можна розрізнити зовнішню та внутрішню причину/подію, яка каузує ЕС. При зовнішній події у ролі каузатора ЕС виступає об’єкт матеріальної реальності (напр. *дерево*) або те, що відбувається у навколишньому середовищі (напр. *концерт*). До внутрішніх подій/причин можна віднести психологічний стан людини, її думки, почуття, спогади: (4) фр. *Un sentiment nouveau <u>embrasait</u> son vieux coeur* ‘Нове почуття запалило його старе серце’. Таким чином, у ролі каузатора ЕС може виступати інша людина/істота, предмет або зовнішня та внутрішня події.

Конструкції з каузатором – істотою

Конструкції цього типу описуються ФТ «**X каузує Y бути у стані**

Z». У ролі X виступає особа, яка має прямий або непрямий вплив на експірієнсера. Інша людина або істота може змінювати емоційний стан експірієнсера своїми діями, поведінкою, відношенням, створювати події, які матимуть вплив на ЕС. У ролі Y майже завжди виступає особа, яка є носієм емоційного стану. Рідко у прикладах можна зустріти тварину у якості об'єкта каузації. Із 250 речень, одібраних з електронних корпусів у кожній мові, вибірка конструкцій з каузатором-істотою складає 153 речення в німецькій мові (61,2%), 151 (60,4%) у французькій, 150 (60%) у російській та 138 (55,2%) в українській.

Конструкція «X каузує Y бути у стані Z»

Конструкції цього типу не мають додаткових уточнюючих актантів, які б позначали спосіб, за яким відбулася каузація стану, напр.: (5) нім. *Ich darf sagen, dass ich ihn sehr amüsierte* 'Повинен сказати, що я його дуже звеселив', де *ich* - каузатор, *ihn* – експірієнсер, *amüsieren* – каузативне дієслово, яке позначає емоційний стан. Яким саме чином каузатор спричинив у експірієнсера певний емоційний стан, у конструкції не розкрито. У прикладі (6) каузатором події є не людина, а тварина: (6) рос. *Но мне показалось, что обезьяны и нарочно стараются позабавить, распотешить публику,* де каузатор *обезьяни* намагався створити у експірієнсера *публіки* ЕС *веселості*. Конструкції цього типу широко представлені у чотирьох мовах і є найпоширенішими з конструкцій, у яких каузатором виступає людина/істота: 54 (35,3%) у німецькій мові, 57 (37,5%) – у французькій, 51 (36,4%) у російській та 57 (41,3%) в українській.

Конструкція «X дією A каузує Y бути у стані Z»

Конструкції цього типу характеризуються наявністю певної дії, позначеної семантичним актантом A, за допомогою якої відбулася каузація. Дія є елементом каузативної ситуації, вона тлумачиться за допомогою семантичного примітиву «робити», тобто ситуацію можна представити таким чином: «X робить щось (A), що каузує Y бути у стані Z». Під дією у даному випадку розуміються конкретні дії, які передбачають активність агенса. Дії можуть розрізнятися за способом дії: фізична дія, мовленнєва дія, дія передачі об'єкта адресату, напр.: (7) фр. *Cet époux prétendu doit aujourd'hui régaler sa maîtresse d' une promenande sur mer* 'Цей так званий чоловік повинен сьогодні

порадувати свою коханку прогулянкою по морю'. Прогулянка по морю – це активна дія, у якій братимуть участь обидва учасники ситуації, пор.: (8) укр. *Себастян забавляє маленьку Анну, малюючи котиків, рибок, зайчиків..*, де каузатор виконує фізичну дію – малює, і цим викликає приємні почуття. Дія А розкриває причину стану Cond., напр.: (9) нім. *Die Frau bittet mich herein und scheint ganz beglückt zu sein, dass ich komme* 'Жінка попросила мене увійти і здавалася ощасливленою тим, що я прийшов' – причиною стану Cond. є подія, створена активною дією каузатора. Також, дія може бути прихована: (10) фр. *Les poètes, il savait par les accents de sa lyre charmer même les animaux sauvages.* 'Поети, він міг звуками своєї ліри зачарувати навіть диких тварин'. У прикладі (10) каузатор своєю дією (грою на лірі) приводить експірієнсера *тварин* до стану зачарування: це рідкий випадок, де у ролі експірієнсера постає тварина. Конструкції цього типу склали у німецькій та російській мовах 21(13,7%) та 23(16,4%), в українській і французькій 11 (8%) та 14 (9,3%).

Конструкція «X дає B, що каузує Y бути у стані Z»

Конструкції цього типу характеризуються наявністю матеріального об'єкта, позначеного семантичним актантом B, який слугує причиною набуття Y позитивного емоційного стану. Тобто, X дією передачі об'єкта Y-у каузує у Y емоційний стан, напр.: (11) нім. *Vielleicht wäre es ja ein kluger Schachzug, Barbara Schneider, die nach eigenem Bekunden noch nie in einer Wagner-Oper war, rasch mit einer Festspielkarte zu beglücken* 'Можливо, було б розумним вчинком, ощасливити Барбару Шнайдер, яка, з власного зізнання, ще ніколи не була на опері Вагнера, квитком на виставу'. Така конструкція відбиває ситуацію, де квиток на виставу, подарований каузатором, є причиною щастя експіріенсера. У цій конструкції каузатор є не вираженим, але його можна відновити з контексту, де йдеться про роздуми про те, як ощасливити експірієнсера. Конструкції цього типу не є численними у проаналізованій вибірці: в німецькій мові вони склали 5 речень (3,3%), у російській – 3 (2,1%), в українській та французькій – 2 (більше 1%).

Конструкція «X мовленнєвою дією каузує Y бути у стані Z»

Під мовленнєвою дією розуміється висловлювання, яке направлене на адресата. Тобто X створює висловлювання, спрямоване

на адресата Y, яке приводить Y до позитивного емоційного стану Z: (12) нім. *Stell` dir vor, nicht böse sein, Mirzelchen, er nennt sie immer so, was sie im stillen entzückt*. ‘«Уяви собі, не сердися, Мірцельхен», він завжди її так називає, що її приводить у тихе захоплення’. У ролі каузатора X діє факт того, що він її називає Мірцельхен; це приводить Y у стан захоплення. Пор.: (13) фр. *Il m’ enjôla si bien par ses beaux discours que j’acceptai* ‘Він так мене зачарував своїми гарними розмовами, що я погодилась’, (14) *рос. Привираю я не для того, чтоб забавлять себя или людей, а – так, чорт знает для чего!* У цих конструкціях наявні дієслова або іменники, які позначають мовленнєву дію, напр. *привирать* ‘прибріхувати’, *les discours* ‘розмови’. Конструкції з мовленнєвою дією є досить поширеними у французькій та російській мовах – 20 (13,3%) та 15 (10,7%), трохи менш в німецькій – 13 (8,5%) та українській – 9 (6,5%).

Конструкція «X надає інформацію Inf Y-ку, яка каузує Y бути у стані Z»

Суттю ситуації такого типу є те, що агенс повідомляє інформацію Inf, що позитивно впливає на емоційний стан експірієнсера, наприклад: (15) рос. *Лоцман связался с начальством и обрадовал нас тем, что до семи утра к причалу мы не пойдем, станем на якорь в бухте Грейзенд.* Саме зміст інформації впливає на емоційний стан експірієнсера, каузатор слугує лише передавачем цієї інформації. Переважно такі конструкції представлені складнопідрядними реченнями: (16) фр. *Ce qu’il a raconté nous a beaucoup amusé* ‘Те, що він розповів, дуже нас повеселило’. У вибірці текстового матеріалу кількість конструкцій цього типу дещо різниться: у німецькій мові вона складає 2 речення (1,3%), у французькій – 12 (8%), в російській – 18 (13%), а в українській – 7 (5%).

Конструкція «X своєю поведінкою каузує Y бути у стані Z»

Поведінка – це низка дій та вчинків, притаманних особі, які пов’язані з різними аспектами життя людини, її емоціями та почуттями. Поведінкою людина позначає своє ставлення до найближчого оточення, до соціуму. Під поведінкою розуміється не конкретна дія, а сукупність дій, які відображають людське відношення до інших, спосіб життя [Мечковская: 292]. Семантику конструкцій цього типу можна описати за допомогою ФТ «X поводиться таким чином, що каузує Y бути у стані Z», напр.: (17) укр.

Можна навіть нічого не робити, нічого не подавати й не тримати, але неодмінно бути тут, поруч, сяяти очима, бадьорити посмішкою, здивуванням викликати чуття чоловічої вищості. Цю ситуацію можна розкласти на 2 мікроситуації: «те, що X є поруч, сяє очима, посміхається – викликає у Y бадьорість, відчуття чоловічої вищості». У прикладах (18) нім. *Sein Verhalten hat mich belustigt* 'Його поведінка розвеселила мене' та (19) рос. *Отец, надо отдать ему должное, держался как мужчина, даже улыбался, чтобы ободрить нас, но в его улыбке было что-то виноватое,* також наявна ситуація, в якій людська поведінка виступає причиною ЕС. Цей тип конструкцій є досить поширеним у чотирьох мовах: в німецькій мові такі конструкції склали 17 речень (11,1%), у французькій – 11 (7,3%), в російській – 14 (10%), в українській – 22 (16%).

Конструкція «X результатом дії A каузує Y бути у стані Z»

Під результатом дії розуміється певний об'єкт A, створений людиною, за допомогою якого каузатор спричиняє у експірієнсера певний емоційний стан. Каузатор таких конструкцій може виражатися особою: (20) нім. *Er hat sich und seine Freunde mit seinen Werken beglückt* 'Він вщасливлював себе та своїх друзів своїми творами' або неістотою: (21) нім. *Meine Gedichte verzückten sie* 'Мої вірші захопили її'. Але обов'язковим є особовий або присвійний займенник, який указує на наявність діяча, того, хто створив об'єкт. Результатом дії тут переважно постають продукти творчої діяльності людини, твори мистецтва: (22) укр. *Його картина причарувала мене.* Вплив каузатора-людини на експірієнсера у таких конструкціях може бути не явним, тому що у прикладах (21), (22) людина, яка створює ситуацію, нібито відходить на задній план, а роль каузатора приймає на себе матеріальний об'єкт. Але ж ці об'єкти є результатом діяльності людини і можна припустити, що емоції, які вони викликають, це емоції, які викликає творець через своє творіння. У проаналізованому корпусі такі конструкції складають: 20 речень (13%) у німецькій мові, 15 (10%) у французькій, 7 (5%) у російській та 5 (3,6%) в українській.

Конструкція «X має B, що каузує Y бути у стані Z»

Конструкції цього типу характеризуються наявністю додаткового актанту B, який належить X-у і спричиняє каузацію певного емоційного стану у Y. У ролі актанта B можуть виступати:

матеріальні об'єкти (В1), які належать особі, та особистісні характеристики, притаманні особі (В2), напр.: (23) нім. *Sein altes Herz erfreut sie durch ihre Schönheit* 'Вона радувала його старе серце своєю красою', де *sie* – каузатор, *sein altes Herz* - об'єкт каузації, *ihre Schönheit* – додатковий актант В2, причина каузації. У прикладі (24) фр. *Son énergie galvanise ceux qui l' entourent (A.Gide)* 'Його енергія захоплює всіх, хто його оточує', енергія виступає як характеризуюча ознака суб'єкта. Конструкції цього типу нараховують 21 речення (13,7%) у німецькій мові, 20 (13,3%) у французькій, 9 (6,4%) в російській та 25 (18%) в українській.

Таблиця 1

Семантична класифікація КК із каузатором – істотою

№	Типи КК	Кількість/ процент			
		Нім.мова	Фр. Мова	Рос. мова	Укр.мова
1.	X каузує Y бути у стані Z	54 (35,3%)	57 (37,5%)	51 (36,4%)	57 (41,3%)
2.	X фіз. дією A каузує Y бути у стані Z	21 (13,7%)	14 (9,3%)	23 (16,4%)	11 (8%)
2.1.	X дає B, що каузує Y бути у стані Z	5 (3,3%)	2 (1,3%)	3 (2,1%)	2 (1, 5%)
2.2.	X мовленнєвою дією каузує Y бути у стані Z	13 (8,6%)	20 (13,3%)	15 (10,7%)	9 (6,5%)
2.3.	X надає інформацію Inf, що каузує Y бути у стані Z	2 (1,3%)	12 (8%)	18 (13%)	7 (5%)
3.	X поведінкою каузує Y бути у стані Z	17 (11,1%)	11 (7,3%)	14 (10%)	22 (16%)
4.	X результатом дії каузує Y бути у стані Z	20 (13%)	15 (10%)	7 (5%)	5 (3,6%)
5.	X має B, що каузує Y бути у стані Z	21 (13,7%)	20 (13,3%)	9 (6,4%)	25 (18, 1%)
	Усього	**153 (100%)**	**151 (100%)**	**140 (100%)**	**138 (100%)**

Ситуації з каузатором ЕС – зовнішньою або внутрішньою подією

Каузативні ситуації цього типу характеризуються тим, що у ролі каузатора (Cause) виступають внутрішні або зовнішні події, у яких не було активної дії іншої особи. У внутрішніх подіях немає зовнішнього чинника впливу на експірієнсера, тобто він сам своїми діями змінює свій стан. Питання про те, хто виступає каузатором емоційного стану залишається суперечливим: це події, або сам об'єкт каузації, який оцінює ситуацію, осмислює її і тим самим викликає у себе певний емоційний стан. У проаналізованій вибірці з 250 висловів в кожній мові такі конструкції склали 97 одиниць в німецькій мові (38,8%), 99 (39,6%) у французькій, 110 (44%) в російській та 112 (44,8%) в українській.

Конструкція «X каузує Y бути у стані Z»

У конструкціях цього типу ролі каузатора X виступають зовнішні обставини, події, процеси, за якими спостерігає або у яких приймає участь експірієнсер, або абстрактні поняття, напр.: (25) фр. *L'approche des grands évenements* <u>*enflamme*</u> *l'orateur* 'Наближення великих подій надихає оратора'. У цій ситуації Y є свідком якоїсь зовнішньої події X, яка викликає у нього почуття натхнення. Або ж (26) фр. *Le plaisir et la douleur servent à* <u>*intéresser*</u> *l'âme dans ce qui regarde le corps, et l'obligent à chercher les choses qui en font la conservation* 'Задоволення та біль слугують тому, щоб цікавити душу тим, що стосується тіла, і вони зобов'язують її шукати те, що її збереже'. Тут у ролі каузатора виступають такі абстрактні поняття, як задоволення та біль. У прикладі (27) нім.: *Er schlief am Tische ein, es wurde ein traumloser Schlaf, der grenzenlos* <u>*beglückte*</u> 'Він заснув на столі, це був безсонний сон, який нескінченно вщасливлював', експірієнсер Y є учасником процесу X, який каузував у експірієнсера почуття щастя. Каузатори таких конструкцій можуть бути представлені також природними явищами, напр.: (28) рос. *Сейчас дождь всех* <u>*радовал*</u>*, все торопились на съёмку,* де у ролі каузатора ЕС виступає зовнішня подія – дощ.

Конструкції цього типу складають 44 речення (45,4% від загальної вибірки конструкцій) в німецькій мові, 46 (46%) у французькій мові, 39 (35,5%) в російській та 35 (31,3%) в українській мовах.

Конструкція «Y дією A каузує себе бути у стані Z»

У конструкціях такого типу експірієнсер Y виконує певну дію A, за допомогою якої приводить себе у позитивний емоційний стан. Такі конструкції у багатьох випадках відображують рефлексивну ситуацію, тому що каузатор своїми діями змінює свій власний емоційний стан, тобто виступає водночас і суб'єктом і об'єктом каузації [Генюшене 1983: 31, Басыров], напр.: (29) рос. *Купишь что-то, вручишь и себя же неестественным образом порадуешь*…відображує ситуацію, де Y через дію передачі подарунку каузує у себе почуття радості. Але у (30) нім. *Vielleicht heitert ein Spaziergang sie etwas auf* 'Можливо, прогулянка трохи звеселить її', представлена каузативна ситуація, де у ролі каузатора виступає прогулянка (тобто дія, яку виконує суб'єкт каузації) і яку можна розкласти на 2 мікроситуації, одна з яких є причиною, а друга - наслідком: *sie geht spazieren – sie wird heiterer sein* 'вона піде гуляти – вона повеселішає'.

Конструкції цього типу складають 6 речень (6,2%) у німецькій мові, 9 (9,1%) у французькій мові, 6 (5,5%) у російській мові та 4 (3,6%) в українській мові.

Конструкція «Y каузує себе бути у стані Z за допомогою C»

У конструкціях цього типу, Y має певний матеріальний об'єкт C, який каузує у нього позитивний ЕС. На відміну від ситуації, описаної в п.2.1.4., тут немає іншої особи, яка передає експірієнсеру цей об'єкт, тобто не відбувається дії передачі об'єкта, напр.: (31) укр…*головне: перебути, перетерпіти в кутку на двомістній лаві божевільність очікування ,забавити себе чужою, покинутою на полиці газетою, поглядати на маячню блискавок за вікном*. Цей предмет (*газета*) є засобом, за допомогою якого експірієнсер каузує у себе певний ЕС, тобто також наявна рефлексивна ситуація, яка передається аналітично: дієсловом *забавити* та власно рефлексивним займенником *себе*. Можливо, що Y виконував певні дії з газетою: читав, гортав, дивився, тобто тут має місце імпліцитна дія, яка не відображена у структурі конструкції.

Конструкції цього типу є не дуже поширеними у проаналізованому текстовому матеріалі: 6 (6%) у німецькій мові, 9 (9%) у французькій, 6 (5,5%) та 4(3,6%) в російській та українській мовах.

Конструкція «Y отримує інформацію Inf, що каузує Y бути у стані Z»

Конструкції цього типу відображують ситуацію, в якій експірієнсер отримує певну інформацію, зміст якої впливає на його емоційний стан, напр.: (32) рос. *Весть о свободе моей обрадовала его несказанно*. Цю конструкцію можна розкласти на такі мікроситуації: те, що Y дізнався, що я вільний – дуже порадувало його. Цей тип конструкції є малочисельним у проаналізованому текстовому матеріалі у досліджуваних мовах і складає 2 (2%) у німецькій мові, 3 (3%) у французькій, 6 (5,5%) та 5 (4,5%) у російській та українській мовах.

Конструкція «Y ментальною дією Inf каузує Y бути у стані Z»

У ситуації такого типу має місце певна розумова діяльність експірієнсера (думки, спогади, наміри), яка викликає у нього позитивний ЕС. Конструкції, що відбивають таку ситуацію характеризуються наявністю дієслова *думати,* або інших лексем, які означають розумову діяльність експірієнсера, напр.: (33) нім. *Er mußte meine Spur verloren haben, und es freute mich, es zu denken.* ‘Певно, він втратив мій слід, і ця думка мене радувала’. Тобто, цю ситуацію можна представити такою синтаксичною перифразою «я радів, коли думав, що він втратив мій слід». Невідомо, чи дійсно відбулася подія, яка спричиняла радість експірієнсера (хтось втратив слід), але думка про це викликала у нього позитивний емоційний стан, пор.: (34) рос. *Эта мысль взбодрила приунывшего было командира, и он почти весело скомандовал: - Так шагом марш!* та (35) фр. *Ce projet, quand il entra dans ma pensée, m'enivra de bonheur* ‘Коли цей проект спав мені на думку, він сп’янив мене щастям’. Такі конструкції також можуть відображати рефлексивні ситуації з автокаузативними дієсловами: (36) укр. *У такі безрадісні хвилини, коли здавалося, що життя пропало марно, він звик втішати себе спогадами про колишні мрії.*

Конструкції цього типу складають у досліджуваному матеріалі наступну кількість: 10 (10,3%) у німецькій мові, 5 (5%) у французькій мові, 10 (9%) та 12 (10,7 %) в російській та українській мовах.

Конструкція «Y бачить X, що каузує Y бути у стані Z»

У конструкціях такого типу експірієнсер Y спостерігає за якоюсь подією, явищем або конкретним предметом і те, що він бачить –

викликає у нього певні почуття, напр.: (37) рос. *Сделал он это неосознанно, просто увидел у товарища игрушку, которая его вдохновила*.... Каузатором емоційного стану тут є предмет X, за яким спостерігає експірієнсер і саме те, що він бачить X, каузує у нього стан натхнення. Подібна ситуація описується у (38) фр. *Cela m'amuserait de le voir nager* 'Мене б повеселило побачити, як він плаває', та (39) нім. *Wie sollte es mich beseligen, euch darin zu sehen!* 'Як мене повинно порадувати те, что я вас там бачу!'.

Ці конструкції є досить поширеними у чотирьох мовах, зокрема в російській та українській: 25 (22,7%) та 28 (25%). У німецькій та французькій мовах вони склали 13 (13,4%) та 12 (12%).

Конструкція «Y чує X, що каузує Y бути у стані Z»

Конструкції цього типу відображують ситуацію, у якій як і в ситуації, зазначеній вище, описано акт перцепції, тобто сприйняття інформації за допомогою органів почуттів, а саме, слуху. Експірієнсер є учасником ситуації, який сприймає певну звукову інформацію, яка викликає у нього приємні почуття, напр.: (40) нім. *Was sein Ohr entzückte, war die... Eleganz einer Sprechkunst* 'Що тішило його слух – це елегантність ораторського мистецтва', пор. з (41) укр: *І хоч, сидячи в карантині, часом навіть дратувавсь, коли пісня про режим долинала з подвір'я, одначе зараз і це, режимне, клалось йому до співу, бадьорило душу: бо ж на волі опинивсь!* Такі конструкції налічують 9 речень (9,3%) у німецькій мові, 4 (4%) у французькій, 7 (6,4%) та 8 (7,2%) в російській та українській мовах.

Конструкція «X-фізичне відчуття каузує Y бути у стані Z»

У конструкціях цього типу, як правило, описуються фізичні або емоційні відчуття людини, які спричиняють зміну її емоційного стану. На семантичному рівні у ролі каузатора виступають природні явища або ж самі відчуття людини, напр.: (42) укр. *Свіже весняне повітря лоскоче мене, бадьорить* – тут експірієнсер відчуває прохолоду вітру, і це відчуття викликає у нього бадьорий стан. Важко розрізнити, чи є тут бадьорість суто фізичним або емоційним станом, бо взагалі бадьорість тлумачиться як 'бадьорий фізичний та емоційний стан' [27]. Або ж (43) укр. *Почуття легкості оживило його, вмить підбадьорило* – де одне почуття людини каузує інше почуття або емоційний стан, тобто людина сама змінює свій ЕС. Пор з (44) рос. *Но ещё больше его веселил запах жареного копченого мяса,*

де експірієнсер відчуває запах, який асоціюється у нього з приємними відчуттями та каузує емоційний стан веселості.

У проаналізованому матеріалі такі конструкції склали 3 речення (3%) у німецькій мові, 17 (17,2%) у французькій мові, 6 (5,45%) у російській та 13 (11,61%) в українській мовах.

У таблиці 2 представлені кількісні дані щодо конструкції, де у ролі каузатора виступає особиста або зовнішня подія.

Таблиця 2

Семантична класифікація КК з каузатором – особистою або зовнішньою подією

№	Типи КК	Кількість/ процент			
		Нім. Мова	Фр. Мова	Рос. мова	Укр. Мова
1.	X каузує Y бути у стані Z	44 (45,4%)	46 (46,4%)	39 (35,5%)	35(31,3%)
2.	Y дією A каузує себе бути у стані Z	10 (10,3%)	3 (3,1%)	11 (10%)	7 (6,3%)
3.	Y каузує себе бути у стані Z за допомогою B	6 (6,2%)	9 (9,1%)	6 (5,5%)	4 (3,6%)
4.	Y отримує інформацію Inf, яка каузує Y бути у стані Z	2 (2,1%)	3 (3,1%)	6 (5,5%)	5 (4,5%)
5	Y думкою I, що каузує себе бути у стані Z	10 (10,3%)	5 (5,1%)	10 (9,1%)	12 (10,7%)
6.	Y бачить X, що каузує Y бути у стані Z	13 (13,4%)	12 (12%)	25 (22,7%)	28 (5%)
7.	Y чує X, що каузує Y бути у стані Z	9 (9,3%)	4 (4,1%)	7 (6,4%)	8 (7,2%)
8.	X(фізичне відчуття) каузує Y бути у стані Z	3 (3,1%)	17 (17,2%)	6 (5,5%)	13 (11,6%)
	Усього	**97**	**99**	**110**	**112**

		(100%)	**(100%)**	**(100%)**	**(100%)**

Висновки

1. Дослідження каузативних конструкцій з ДКС на матеріалі німецької, французької, російської та української мов показало, що вони можуть бути представлені низкою семантичних типів, які розрізняються за характером учасників каузативної ситуації та відношеннями між ними. Виявлення та визначення типів ситуацій проводилося за допомогою трансформацій із застосуванням семантичних ролей каузатора (особа, причина, зовнішня та внутрішня подія) та експіріенсера. Специфіка дослідження полягає у визначенні типів відношень семантичних ролей конструкцій з ДКС.

2. Було встановлено, що конструкції з ДКС за характером каузатора, що створює каузативну ситуацію, поділяються на дві групи: вплив людини на емоційний стан людини та вплив подій на емоційний стан людини. Каузатором у конструкціях першої групи виступає істота, каузатором конструкцій другої групи є зовнішня подія (соціальна подія, природне явище, процес) або внутрішня подія (ментальні дії, фізичні відчуття).

3. КК з каузатором-істотою характеризуються експліцитним представленням компонентів каузативної ситуації, тобто каузатор, експірієнсер, емоційний стан є вираженими. А у КК з каузатором-подією іноді спостерігається імпліцитне представлення агентивних учасників ситуації, зокрема каузатора, який створив подію.

4. Аналіз конструкцій з каузатором-істотою дозволив виявити 5 семантичних типів конструкцій (табл.1): 1) КК першого типу зі значенням “особа/істота каузує у людини позитивний ЕС” є найбільш поширеними у чотирьох мовах; 2) КК другого типу зі значенням “особа/істота каузує емоційний стан дією А” є важливим засобом вираження каузації емоційного стану та розподіляються на чотири підтипи за характером дії: фізична дія, дія передачі матеріального об’єкту, мовленнєва дія, дія передачі інформації; 3) КК третього типу зі значенням “особа каузує емоційний стан своєю поведінкою” є менш численними, ніж конструкції дії та виявилися більш поширеними в українській мові, ніж у трьох інших; 4) Найменш численним у першій групі конструкцій виявився тип зі значенням “передачі об’єкта експірієнсеру”(табл.1).

5. Конструкції, у яких каузатором виступає зовнішня або внутрішня подія, представлени восьма типами. Найбільш поширеним з них у чотирьох мовах є тип зі значенням "зовнішня подія каузує ЕС". У каузативних конструкціях із каузатором-подією часто описується акт перцепції. У досліджуваному матеріалі конструкції з експірієнсером, який спостерігає ситуацію, є більш поширеними у російській та українській мові, ніж у німецькій та французькій, тоді як кількість конструкцій з каузатором-фізичним відчуттям значно переважає у французькій мові. Найменш поширеною семантичною конструкцією у чотирьох мовах виявилася конструкція зі значенням отримання інформації експірієнсером (табл.2).

6. Деякі типи конструкцій із каузатором-подією відображують не каузативну, а рефлексивну ситуацію: "експірієнсер дією А каузує у себе ЕС", "експірієнсер каузує у себе ЕС за допомогою матеріального об'єкту" та частково конструкції типу "експірієнсер думкою Inf каузує у себе ЕС", але рефлексивна ситуація з ДКС на матеріалі даної вибірки простежується лише у російській та українській мовах.

7. Аналіз матеріалу показав, що конструкції з ДКС відрізняються досить широкою семантичною та синтаксичною різноманітністю. Так, фізична дія у конструкціях не завжди виражена, іноді прихована. У КК зі значенням надання певної інформації каузатор і спосіб каузації передається переважно підрядними реченнями.

8. Виявлення різних способів вираження каузатора дозволяє встановити особливості кожної окремо взятої каузативної ситуації, як у плані специфіки семантики каузатора, так і в аспекті значення цілісної каузативної ситуації, оскільки семантичний потенціал каузатора конструкцій з ДКС є більш широким, ніж семантичний потенціал експірієнсера.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Арутюнова Н. Д.* Предложение и его смысл / Арутюнова Н. Д. – М.: «Наука», 1976. – С.59, 153-161, 167-178. 2. *Басиров Ш. Р.* Типологія дієслів із рефлексивним комплексом в індоєвропейських мовах (Типологічні, зіставні, діахронічні дослідження) / Басиров Ш. Р. – Т.1. – Донецьк, ДонНУ, 2004. – 333 с. 3. *Бондарко А. В.* Теория значения в системе функциональной грамматики: на материале русского языка / Бондарко А. В. ; рос. Академия наук. Ин-т лингвистических исследований. – М.: Языки славянской культуры, 2002. – 736 с. 4. *Вихованець І. Р.* Теоретична морфологія української мови / Вихованець І. Р., Городенська К. Г. – К.: Університетське видавництво «Пульсари», 2004. – 398 с. 5. *Генюшене Э. Ш.* Рефлексивные глаголы в балтийских языках и типология рефлексивов / Генюшене Э. Ш. – Вильнюс, 1983. – 168 с. 7. *Загнітко А. П.* Теоретична граматика української мови / Загнітко А. П. – Донецьк: ДонДУ, 1996. – 437 с. 8. *Каліущенко В. Д.* Об'єктні конструкції

та їх семантичні типи в англійській мові / Каліущенко В. Д., Шагіна Г. С. // Studia Germanica et Romanica: Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання. – 2008, том 5, № 3 (15). – С. 27-33. 9. *Касевич В. Б.* Конструкции с предикатными актантами. Проблемы семантики // Категория глагола и структура предложения / Касевич В. Б., Храковский В. С. – Л.: Наука, 1983. – С. 5-39. 10. *Кильдибекова Т. А.* Глаголы действия в современном русском языке / Кильдибекова Т. А. – Саратов, 1985. – 160 с. 11. *Корди Е. Е.* Модальные и каузативные глаголы в современном французском языке / Корди Е. Е. – М.: Эдиториал УРСС, 2004. 12. *Кочерган М. П.* Загальне мовознавство: підручник / М. П. Кочерган. – К.: ВЦ «Академія», 2008. – 464 с. 13. *Мечковская Н. Б.* Семиотика: Язык. Природа. Культура / Мечковская Н. Б. – М.: Издательский центр «Академия», 2004. – С. 292-294. 14. *Недялков В. П.* Типология каузативных конструкций / Недялков В. П., Сильницкий Г. Г. // Типология каузативных конструкций. Морфологический каузатив. – Л., 1969. – С.5-19. 15. *Падучева Е. В.* О семантике синтаксиса: (материалы к трансформационной грамматике русского языка) / Падучева Е. В. – М: Наука, 1974. – С.10-38. 16. *Ступак І. В.* Структурно-семантичні та функціональні характеристики похідних каузативних дієслів у німецькій та українській мовах (Типологічні та зіставні дослідження. – Т.6) / Ступак І. В. – Донецьк: ДонНУ, 2011. – 470 с. 17. *Comrie B.* Causative verb formation and other verb-deriving morphology / Comrie B. // Language Typology and Linguistic Description. – Vol.III, Grammatical categories and the lexicon. – Cambridge: Cambridge University Press, 1985. – P. 309-348. 18. *François J.* Changement, causation, action. Trois catégories sémantiques fondamentales du lexique verbal français et allemend / François J. – Genève (Droz), 1989. 19. *Kaliuščenko V. D.* Typologie denominaler Verben / Vladimir D. Kaliuščenko. – Tübingen : Niemeyer, 2000. – 253 S. – (Linguistische Arbeiten ; 419). 20. *Kutscher S.* Kausalität und Argumentrealisierung Zur Konstruktionsvarianz bei Psychverben am Beispiel europäicher Sprachen / Kutscher S. – Max Niemeyer Verlag Tübingen, 2009. 21. *Möller M.* Psychische Wirkungswerben des Deutschen / Möller M. // Deutsch als Fremdsprache. – Herder-Institut Universität Leipzig 1.Quartal 2007/ Heft 1-44. – S. 6-11. 22. *Shibatani M.* The grammar of causative construction / M. Shibatani // Syntax and Semantics. – New York: Academic Press, 1976. – V.6. – P. 1-40.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. *Абрамов Н.* Словарь русских синонимов и сходных по смыслу выражений / Абрамов Н. – М.: Русские словари, 1999. 2. *Александрова З. Е.* Словарь русских синонимов / Александрова З. Е. – М: Русский язык, 2001. 3. *Большой* толковый словарь русского языка. – СПб.: Норинт С. А. Кузнецов, 1998. 4. *Ефремова Т. Ф.* Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный / Ефремова Т. Ф. – М.: Русский язык, 2000. 5. *Ожегов С. И.* Толковый словарь русского языка / Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. – М., 1997. 6. Словарь русского языка: в 4-х тт. / под ред. А. П. Евгеньевой. – М.: Рус. яз.; Полиграфресурсы, 1999. – (Малый академический словарь, МАС). 7. *Великий* тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 8. *Словник* синонімів української мови у двох томах – К. : Наукова думка, 2006. 9. *Duden.* Das Bedeutungswörterbuch. 4.neu bearbeitete und erweiterte Auflage. – Dudenverlag. Mannheim, 2010 – 1151 S. 10. *Dornseif Franz*. Der Deutsche Wortschatz nach Sachgruppen / Dornseif Franz. – Leipzig, Walter de Gruyter, 1970 – 934 S. 11. *Le Petit Robert*. Dictionnaire alphabétique & analogique de la langue française / Le Petit Robert. – Société du nouveau littré, 1973. 12. *Le Robert Micro*. Dictionnaire d'apprentissage de la langue française / Le Robert Micro. – Alain Rey , Monreal , 1998. 13. *Национальный корпус русского языка* [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.ruscorpora.ru/ 14. *Корпус* текстів української мови [Електроний ресурс]. – Режим доступу : http://www.mova.info/ 15. *Das Digitale* Wörterbuch der deutschen Sprache [E-source]. – Available at : http://www.dwds.de/ 16. *Duden online* [E-source]. – Available at : http://www.duden.de/ 17. *Wortschatz* Universität Leipzig [E-source]. – Available at : http://wortschatz.uni-leipzig.de 18. *Base* textuelle Frantexte : http://www.frantext.fr/ 19. *Dictionnaire de français Littré* [E-source]. – Available at : http://littre.reverso.net/dictionnaire-francais

KORBOZEROVA N. M.
Universidad Nacional Tarás Shevchenko de Kyiv

PECULIARIDADES FONÉTICAS Y MORFOLÓGICAS DE LOS DIALECTOS PENINSULARES DEL ESPAÑOL ANTIGUO

У статті розглянуто фонетичні та морфологічні особливості діалектів староіспанської мови. Зокрема, особливу увагу приділено дифтонгізації відкритих латинських голосних *e* та *o* та початкового приголосного *f* в іспанській мові.

Ключові слова: латина, староіспанська, діалект, дифтонгізація, відкриті голосні, початкова приголосна *f*.

В статье рассмотрены фонетические и морфологические особенности диалектов староиспанского языка. В частности, особое внимание уделено дифтонгизации латинских открытых гласных *e* и *o* и насального согласного *f* в испанском языке.

Ключевые слова: латинский язык, староиспнский язык, диалект, дифтонгизация, открытые гласные, нальная согласная *f*.

En el artículo se analizan las peculiaridades fonéticas y morfológicas de los dialectos peninsulares del español antiguo. En particular, están exzaminadas las vocales abiertas *e, o* y la consonante inicial *f*.

Palabras clave: el laín, el español antiguo, el dialecto, la diptonguización, las vocales abiertas, la *f* inicial.

El latín es la base de todos los dialectos peninsulares. Lo más característico es lo que ocurrió con las vocales abiertas *e* y *o* del latín, es la diptongación. El latín tenía vocales largas y breves: *ā ē ī ō ū* , *ă ĕ ĭ ŏ ŭ* .

El latín vulgar redujo este sistema:

ē ĕ > e ę , *ī ĭ > i* , *ō ŏ > o ǫ* , *ū ŭ > u* , *ā ă > a*

Lo más característico es lo que experimentan las vocales intermedias *i, e* y *o* abiertas.

Latín	**Gallego**	**Asturiano**	**Castellano**	**Aragonés**	**Catalán**
petra	*pedra*	*piadra*	*piedra*	*piadra*	*pedra*
porta	*porta*	*puarta*	*puerta*	*puarta*	*porta*

No se sabe precisamente por qué se produjo la diptogación en el resultado de la cual este diptongo se percibe como una vocal. No se puede precisar asimismo por qué ocurren los cambios fonéticos. Algunos opinan que obedecen a la ley de menor esfuerzo. La gente tiende a economizar articulación al pronunciar. Pero esto no puede aceptarse, pues el lenguaje, según esta ley, acabaría por desaparecer. En el fondo esto es verdad, pero no puede explicarse todo a base de esto. Otra razón de los cambios

© ***Korbozerova N. M.***

fonéticos muy discutida es la geografía o clima, frío, calor, montañas y tierras bajas.

Todo esto hay que tratarlo con mucha cautela, por lo muy superficial que es. La evolución del languaje en la ciencia moderna se funda en los fenómenos de comunicación y psicología, los estados afectivos, énfasis, acentuación, acento o relación. Sobre todo, la comunicación, que es la impresión que reciba el oyente, del que habla. El lenguje lo forman ambas. El que escucha no siempre oye lo que el hablante quiere decir. El que oye lo hace en virtud de sus oídos y de los labios del que habló. La palabra llega a la consciencia del que oye, tras pasar una complicación de ambiente físico. Los castellanos no tenían oídos diferentes a los galleegos, pero los que fueron de Roma y hablaban el latín lo dirían de diversa manera. Además los gallegos tenían unas vocales de origen ibérico que se diferencian mucho. Este hábito da carácter particular a las vocales latinas.

Hay vocales que son breves como la de *porta*, y no se diptongan.

Latín	**Gallego**	**Asturiano**	**Castellano**	**Aragonés**	**Catalán**
oculu	*ollo*	*ueyo*	*ojo*	*uello*	*ull*

El gallego no diptonga, no lo hace nunca, el castellano diptonga unas veces y otras no.

El asturiano diptonga siempre, el aragonés, el catalán pueden diptongar también.

Latín	**Gallego**	**Asturiano**	**Castellano**	**Aragonés**	**Catalán**
octu	*oito*	*ueito*	*ocho*	*ueito*	*uit*

Así se confirma el paralelismo de las zonas estudiadas. El gallego y el catalán coinciden mucho. El asturiano y el aragonés tienen rasgos comunes. El castellano no se parece a ninguno. Está en el medio, como un eje y guarda una línea de equilibrio.

Las consonantes que caracterizan estos cambios son las siguientes:

Latín	**Gallego**	**Asturiano**	**Castellano**	**Aragonés**	**Catalán**
filium	*fillo*	*fiojo*	*hijo*	*fillo*	*fill*

La *"f"* latina, inicial de palabra se conserva en todos los dialectos, menos en castellano.

Castellano

folla – hoja

farina – harina

forno – horno

La *"f"* existe en español en palabras modernas y cultas: *fértil, fábrica, fonógrafo,* etc. Pero en las palabras primitivas que la lengua elaboró, dándoles su forma, se perdió la *"f"*.

Se ha comentado este fenómeno que sólo ha ocurrido en el castellano. El hecho de que no haya dejado de evolucionar este fenómeno, tiene una historia muy interesante.

El filólogo italiano Isaía Ascoli (1829 – 1907) fue el primero en llamar la atención sobre el fenómeno de la *"f"* inicial.

Atribuía el fenómeno de la *"f"* inicial a influencias étnicas. Humbolt y Schlegel, fueron los primeros en tratar la influencia étnica en el lenguaje. Ascoli atribuye la pérdida de la *"f"* a origen vasco. La zona inicial del castellano fue la Cantábrica. No se sabe cuál fue la lengua de esta región. El vasco no tiene la *"f"* por eso Ascoli supuso la influencia étnica, esto es, la influencia de los cántabros. De aquí nació una larga polémica que aún no ha terminado. Menéndez Pidal participó en ella y desarrolló la doctrina de Ascoli, en su obra "Orígenes del español". Hay otro grupo de filólogos representados por Mayer Lübke, que niegan esta influencia étnica.

Mayer Lübke explica la evolución fonética de la cual es partidario, por simple evolución de los sonidos. Supone, que la *"f"* se debió de pronunciar en España al principio de la evolución de la lengua. Se apoyó en los primeros ejemplos sin *"f"* como *"horno"* que, no los encontró hasta el siglo XIV. En el "Poema del Cid" todos los ejemplos están con *"f"*. En Berceo, también, de manera que la *"f"* se pierde del siglo XIV en adelante, por una relajación o debilitamiento de ese sonido, que se hizo bilabial. En *facer*, la *"f"* se convierte en un soplo, en una aspiración, de ahí vienen *jorno, jumo, jacha, jacer.*

En la época del descubrimiento de América la lengua española se hablaba con aspiración y decían *jumo, jecho,* etc. Así hablaban Fray Luis y Garcilaso. Luego ha desaparecido esa aspiración y se considera vulgar.

Menéndez Pidal dice que los cántabros no tenían *"f"*. Oyeron a los latinos traer un sonido desconocido. En el oído de ellos la *"f"* sonaba como

aspiración. El parecido entre la *"f"* y la *"h"* es en verdad, muy grande. Esto es la equivalencia acústica. A pesar de que estos sonidos se forman con distinta articulación, en el oído suenan semejantes.

Menéndez Pidal ha hecho cambiar esta opinión porque ha encontrado ejemplos del siglo XI, ha encontrado documentos y nombres de pueblos que ya en el siglo XI se escribían sin *"h"* y sin *"f"*. Uno es Ormaza, pueblo de Cantabria. Ormaza es la palabra latina para denominar el molde que se usa para hacer la pared de tierra. Ortiz viene de fŏrtis (fuerte). Los nombres de los pueblos es lo más antiguo y lo que evoluciona menos. La antigüedad de ese fenómeno está comprobada por Menéndez Pidal. Podría preguntárse a los contrarios de la teoría ética, ¿por qué esto, se ha producido en castellano y no en portués, en italiano, en francés? ¿Por qeú la lengua española ha tenido esa tendencia? Lo que satisface es, pues, en explicación del fondo étnico o el substrato.

Además de la *"f"* otro fenómeno sirve para la comparación de los dialectos.

Latín	**Gallego**	**Asturiano**	**Castellano**	**Aragonés**	**Catalán**
planu	*chao*	*tsano*	*llano*	*plano*	*pla*
pluvia	*chuva*	–	*lluvia*	–	–
clave	*chave*	*crave*	*llave*	*clave*	*clav*
flama	*chama*	*flama*	*llama*	*flama*	*flama*

Así tenemos que las consonantes *pl, cl* y *fl* dieron la doble *"ll"* en la escritura o se palatalizaron. "Plomo" no es palabra que ha evolucionado, igual que otras modernas a las cuales se les ha puesto *pl* al principio. Al lado de *llano* está *plano, lleno – pleno, llave – clave.* Son palabras dobles, traídas por los literatos. Lo antiguo se ha convertido en lo moderno. Se aparenta un poco más de cultura y distinción al usar estos vocablos traídos de lo antiguo.

Otro fenómeno comparativo es el el grupo *ct* que da *ch*.

Latín	**Gallego**	**Asturiano**	**Castellano**	**Aragonés**	**Catalán**
lacte	*leite*	*tseite*	*lache*	*leite*	*llet*
nocte	*noite*	*nueite*	*noche*	*nueite*	*nit*

La *ct* en italiano se ha convertido en doble *tt*. Este fenómeno (*ct* > *ch*) es particular en el castellano, tanto como la pérdida de la *"f-"*.

КОСТЮК М. М.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЗВУКОСИМВОЛІЗМ У ТВОРЧОСТІ ФРАНЦУЗЬКИХ ПОЕТІВ КІНЦЯ XIX СТОЛІТТЯ

Стаття присвячена поняттю звукосимволізму у творчості французьких поетів кінця XIX століття. У статті виявлені два види звукового символізму та проаналізовані основні ефекти, які створюють окремі звуки. Класифіковані найчастотніші фонетичні прийоми у французькій поезії.
Ключові слова: звукосимволізм, експресивна фонологія, синестезія.

Статья посвящена понятию звукосимволизма в творчестве французских поэтов конца XIX века. В статье выявлены два вида звукового символизма и проанализированы основные эффекты, которые создают отдельные звуки. Классифицированы наиболее частотные фонетические приемы во французской поэзии.
Ключевые слова: звукосимволизм, экспрессивная фонология, синестезия.

The article is dedicated to the concept of sound symbolism in the works of French poets of the late nineteenth century. The article defines two types of sound symbolism and analyses some main effects that sounds can make. It classifies the most frequent phonetic techniques in French poetry.
Key words: sound symbolism, expressive phonology, synesthesia.

Актуальність статті визначається збільшення уваги сучасних дослідників до понять художньої поетичної символіки та образності.

Метою статті є визначення поняття звукосимволізму та виявлення його основних ознак та функцій у французькій поезії.

Об'єктом статті є звуковий символізм у французькій поезії, а її **предметом** – різноманітні фонетичні прийоми, використані у творах французьких поетів кінця XIX століття.

Матеріалом дослідження слугували вірші французьких поетів кінця XIX, на основі аналізу яких зроблені висновки про особливості звукового символізму у французькій поезії.

Наукова новизна статті полягає в тому, що вперше виділяються і класифікуються найчастотніші фонетичні прийоми у французькій поезії.

Стаття присвячена звуковому символізму – важливому фонетичному аспекту, що відіграє домінуючу роль при аналізі французької поезії, оскільки надзвичайно яскравою рисою творчості поетів кінця XIX століття було формування поезії не тільки на рівні слова, а й на рівні звуку. Відомий французький поет П. Верлен

© Костюк М. М.

утверджує новий стиль в мистецтві – мелодійно-емоційний. Тобто, звук втілює в собі переживання автора, часом особливо яскраві та інтенсивні, завдяки своїй невиразності та неокресленості.

Досліджуючи поняття звукосимволізму, слід розрізняти такі поняття як звукозображуючі та звукосимволічні слова. Звукозображуючі слова поділяються на дві основні категорії: звуконаслідувальні, коли денотатом імені є предмети, явища, процеси зовнішнього світу, здатні виробляти звуки, та звукосимволічні слова, коли денотатом імені є предмети, явища, процеси, якості зовнішньої дійсності, не здатні до звуконаслідування [1:10].

Видатний представник Женевської школи Ш. Баллі відзначав, що звуковий склад мови (тобто все те, що викликає музичний або акустичний ефекти) відкриває безліч виражальних можливостей [2:82]. Дослідник наголошував на важливості так званої експресивної фонології, яка досліджує відповідності між почуттями та сенсорним ефектом, що створюється мовою [2:83].

Наслідуючи концепцію Ш. Баллі, ми розрізняємо два окремих фактори, на основі яких у людини складається певне враження щодо звучання слова. Перш-за все, це особливості виключно на рівні звучання (тобто незвичайне поєднання звуків). По-друге, це семантичний фактор, тобто вплив значення слова. Наведемо приклад дослідника: слово “*tinter*” (*дзвеніти*) створює певний музичний ефект, а слово “*teinter*” (*фарбувати*) такого ефекту не створює, хоча обидва слова мають абсолютно однакове звучання [2:84]. Зазначимо, що під час аналізу ми враховуємо ці два важливі фактори.

Звуконаслідування – незмінна частина мови чи клас слів, представлена знаками-імітаторами сприйнятих носіями мови звуків істот чи неістот (людей, тварин і їхніх дій, явищ природи, предметів) [3:163]. Виділяють декілька типів звуконаслідування: повний і частковий залежно від ступеня подібності звуків істот чи неістот; редуплікований і комбінований залежно від повторюваності звуків; фіксований і варіативний залежно від можливості варіювання знакових імітаторів того самого звука [3:163], тому звуконаслідування набуло свого широкого поширення під назвою ономатопея (від грец. “*onomatopiia*” – звуконаслідування).

Наведемо приклади звуконаслідувальних слів з поезії французьких символістів, які ілюструють важливу роль зв’язку семантики слова та

його звучання: "*tintement*" (дзвін):

Aux plaintifs tintements des bassins
Sur les nattes et sur les coussins,
Les paresses en les flots des tresses [6:148]*;*

"*hurlement*" (вій):

En ces âges maudits insultant aux Chimères,
Pareils aux hurlements impurs des filles soûles [6:150]*;*

"*rumeur*" (галас, гомін):

Les rumeurs des hommes et des choses
Comme un flot expiré se sont tues [6:152];

"*frisson*" (озноб):

Et nous irons vers lui qui vient de l'occident
Dans le frisson et dans le rire de nos dents" [6:172] тощо.

Яскравим прикладом звуконаслідування можуть послугувати рядки з поезії провідного символіста Гіля: "*Pliq, ploq, pliq – pliq, ploq, plaq, rumeur d'eau dans les eaux*" [6:204].

Крім того, звуконаслідування – це закономірний зв'язок між звуковим складом слова й акустичною ознакою позначеного [3:163], тому звуконаслідування є підґрунтям звукосимволізму.

Поняття звукового або фонетичного символізму набуло широкого поширення під назвою звукосимволізм [4:39]. В античні часи ще Платон наголошував на тому, що існує прямий зв'язок між формою та змістом слова. Звукосимволізм – явище фонетичної підсистеми мови, яке уможливлює встановлення мотиваційного зв'язку між звуком і значенням слів, що має психічне підґрунтя: синестезію як аналогію між різними відчуттями й образами у свідомості людини, кінеміку як зв'язок довільних рухів м'язів і відчуттів й емоцій, стереотипізацію як звичку пов'язувати певний звук з оцінкою ряду знаків, де він трапляється [3:163].

Звукосимволічні слова найчастіше позначають рух, світло, розмір, просторові параметри, стан і дії людини [3:163]. Символізація семантичних одиниць у різних мовах здійснюється відповідно до універсальних синестезійних правил, але за допомогою засобів, які реально існують у фонетичній системі певної мови, тому між семантичними і фонетичними одиницями не може бути однозначної відповідності [1:37].

Розрізняють два види звукового символізму: суб'єктивний та

об'єктивний. Суб'єктивний вид символізму передбачає співвідношення між звуковими і семантичними одиницями у психіці носіїв тієї чи іншої мови [1:16]. Об'єктивний вид символізму передбачає розгляд зв'язку певних звуків і значень у словах тієї чи іншої мови [1:10]. Е. Сепір розрізняв експресивний (коли фонетичні одиниці служать для символізації емоційно-оціночних значень) та референційний звукосимволізм [1:11].

Особливою ознакою звукового символізму є те, що він носить не універсальний, а національний, специфічний характер. Крім того, в основі звукосимволізму лежить набутий в процесі вивчення мови мовленнєвий навик, що закріпив асоціацію між певними звуковими і семантичними одиницями [1:10].

Дослідження французьких науковців показують, що для французів приємними на слух є голосні звуки "*é*", "*i*", м'який приголосний "*l*" та ніжний "*z*" [5:24]. Приємним також на слух є гармонійне розподілення дзвінких голосних ("*a*", "*o*"), ясних ("*é*", "*i*") та глухих ("*u*", "*ou*"). Крім того, приємно звучить сполучення голосних "*é*" або "*è*" з носовими ("*reine*") або з плавними звуками ("*airelle*"). Таким чином, мелодійною є комбінація звуків: "*i-o*" ("*organdi*"), "*i-a-é*" ("*Villaret*"), "*a-o-é*" ("*asphodèle*") [5:25]. Взагалі у французькій мові домінує сукупність голосних звуків або вокалічних закінчень, завдяки чому створюється враження плоскості або простоти [5:26].

Зіткнення приголосних є досить рідким явищем у французькій мові, тому слова, де зустрічаються приголосні складають враження складності, а іноді і аномалії: "*scalp*", "*slalom*", "*acné*" [5:27]. Деякі групи майже неможливо вимовити, прикладом може слугувати рядок з вірша С. Малларме, який намагався створити ефект відчуженості:

"*Puisqu'Espinas, ô Falstaff, pense*
Qu'ils sont un peu trop folichons
Les grelots dont sonne ta panse,
– *Voilant nos ris de capuchons*
– *Pleurnichons ! Pleurnichons !*" [7:12].

Вдалим прикладом може слугувати гра поета зі словом *ptyx*, коли Малларме підбирає безліч рим для цього вигаданого ним слова:

"*Sur les crédences, au salon vide : nul ptyx,*
Aboli bibelot d'inanité sonore,
(*Car le Maître est allé puiser des pleurs au Styx*

Avec ce seul objet dont le Néant s'honore) " [8].

Послаблений шум звуку "*d*" створює враження занедбаності, байдужості ("*dodo*", "*dodeliner*") [5:42]. У творчості Ж. Мореаса знаходимо ряд слів зі звуком "*d*", що створює ефект занедбаності, а іноді і комічний ефект: "*les rhododendrons*" ("*n*", "*m*"):

"*Sapins sombres aux larges troncs,*
Fondrières de l'Entécade
Où chante la fraîche cascade
Derrière les rhododendrons" [6:149].

Дуже часто в поезії символістів зустрічаємо слова з комбінацію звуків "*s – fl*" є дуже експресивною і виражає подув вітру, уповільненого дихання, а іноді і задухи: "*souffler*", "*le soufflé*", "*effleurer*", "*soufflotte*", "*siffler*", *etc.* Гаведемо приклад з поезії Реньє:

"*Il a foulé le mal de son pied nu qui pèse*
Sur la gorge étouffée et la gueule qui mord
Jusqu'à ce que le dernier cri râle et s'apaise" [6:266].

С. Малларме часто вживає цей звук у своїх поезіях:

"*Grâce à lui, si l'un souffle à son buccin bizarre,*
Des enfants nous tordront en un rire obstiné
Qui, le poing à leur cul, singeront sa fanfare" [7:45];

"*Tout Orgueil fume-t-il du soir,*
Torche dans un branle étouffée
Sans que l'immortelle bouffée
Ne puisse à l'abandon surseoir !" [7:80].

Слід зазначити, що звуки можуть надавати певні враження про істот чи об'єктів з огляду на те, який зв'язок ми встановлюємо між слуховим сприйняттям та сприйняттям значення. Тому, деякі звуки здаються ясними чи різкими ("*é*", "*i*"), низькими ("*o*"), розкотистий ("*a*", "*ê*"), глухими ("*u*", "*eu*", "*ou*"), мелодичними ("*on*", "*an*", "*in*", "*un*"), грубими ("*r*"), лагідними ("*w*", "*l*") [5:37]. Так, наприклад, Рене Гіль у звуці "*a*" чує органи, у "*e*" арфи, в "*i*" – скрипки, у звуці "*o*" – труби, у "*u*" – флейти. Не можна не згадати поему голосних А. Рембо: *A noir, E blanc, I rouge, U vert, O bleu* [6:10]. Р. Гіль вбачає інші асоціації: *A noir, E blanc, I bleu, O rouge, U jaune* [6:13].

Цікаво, що існує певне співвідношення між звуками та психічними враженнями, тому можна розрізнити живі і веселі звуки ("é", "i"), спокійні та сумні ("ou", "on") [5:38]. Легкість звуків "*i*" та "*é*"

підкреслюється, якщо вони оточені "потріскуючими приголосними". Наведемо рядки з вірша:

"*Le silence déjà funèbre d'une moire*
Dispose plus qu'un pli seul sur le mobilier
Que doit un tassement du principal pilier
Précipiter avec le manque de mémoire" [8].

Сонорність звуку "*o*" підкреслюється звучанням носових звуків. Самі назальні звуки є мелодійними (*carillon*). Їх звучання підкреслюється частою появою "*l*" [5:39]. Прикладом може послугувати назва поезії Сен-Поль-Ру "*Sous le carillon de Bruges*":

"*Dire li on di plan tchi ping dire lang, souris, carillon ;*
Mooris Maeterlinck est le prince de Gand !" [6:192].

Приглушений звук "*ou*" виражає м'якість, млосність. Наведемо приклад з поезії Малларме, де поет неодноразово використовує слова з цим звуком:

"*Le temple enseveli divulgue par la bouche*
Sépulcrale d'égout bavant boue et rubis
Abominablement quelque idole Anubis
Tout le museau flambé comme un aboi farouche
Ou que le gaz récent torde la mèche louche
Essuyeuse on le sait des opprobres subis
Il allume hagard un immortel pubis
Dont le vol selon le réverbère découche" [8].

Звук "*u*" має помірне звучання, але, як приглушений звук, особливо поряд з придиховими, він дає враження туманності, руху, шепоту [5:40]. У поезії символістів знаходимо ряд прикладів: "*chuchoter*", "*chu*"; "*chute*"; "*déchu*" тощо. Наведемо приклад з поезії Е. де Реньє, де звук "*u*" з придиховим створює ефект шепоту:

"*Écoute-la. Le chêne gronde et le bouleau*
Chuchote, puis se tait quand le hêtre, plus haut,
Murmure ; l'orme gémit" [6:262].

Французькі дослідники зазначають, що досить ніжними словами для сприйняття є такі слова, як, наприклад, "*suave*", "*ébloui*" [5:28]. Так, у поезії символістів знаходимо часте використання дієслова "*éblouir*":

"*Eblouis-moi de ta tiare constellée,*
Et porte en mon esprit la résignation,
Et la sérénité en mon âme troublée" [6:147];

"*De ses lèvres de sphinx aux amers et doux plis*
Son long rêve soleille, apâli, vierge et suave" [6:207];
"*Donnez-moi le poème des fleuves graves,*
Le regard placide des lacs oubliés,
Le rêve intraduit des heures suaves
Où nos regrets sont palliés" [6:257].

Зубні звуки виражають легке хлопання ("*tic tac*"), балачки ("*et patati et patata*") та мацання або кульгання ("*tâtonner*", "*tâtillon*", "*tituber*") [5:41]. Звернемося до прикладу з поезії С. Малларме:

"*Tâtant sa ressemblance avec les maux humains*" [8].

Якщо акцентувати увагу на відкритість губ, що є характеристикою губних звуків, реалізується вираз обличчя, який виражає незадоволення ("*bouder*"), здивування ("*béant*", "*béat*"). Наведемо приклад з поезії Е. де Реньє:

"*Et bave et rôde autour des bêtes accroupies,*
Béantes de l'effort où leur col s'est enflé" [6:268].

Зазначимо також наступну особливість. Букви "*h*" та "*y*", "розкіш" французького алфавіту, є обов'язковими в словах *honneur* та *sibylle*. Однак, написання слова "*lis*" *як* "*lys*" є більш поетичним [5:71]. У поезії символістів знаходимо саме таке написання лексеми "*lys*":

"*Et tu fis la blancheur sanglotante des lys*
Qui roulant sur des mers de soupirs qu'elle effleure
À travers l'encens bleu des horizons pâlis
Monte rêveusement vers la lune qui pleure !" [7:64].

Таким чином, поняття звукового символізму є одним з найважливіших понять при розгляді французької поезії. Особливий символічний світ реалізується на рівні звуків, коли кожний звук несе важливе семантичне навантаження.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Левицкий В. В.* Звуковой символизм / В.В. Левицкий. – Чернівці : ЧНУ, 1998. – 129 с. 2. *Балли Ш.* Французская стилистика / Шарль Балли. – М. : Изд-во ин. лит-ры, 2009. – 398 с. 3. *Селіванова О. О.* Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с. 4. *Кобозева И. М.* Лингвистическая семантика / Ірина Михайлівна Кобозева. – М. : ЛИБРОКОМ, 2009. – 352 с. 5. *Marouzeau J.* Précis de stylistique française / J. Marouzeau. – P. : Masson et Cie, 1969. – 192 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

6. *La poésie symboliste* / [упор. J. Orizet]. – P. : France loisirs, 1992. – 288 p. 7. *Малларме С.* Вірші та проза / Стефан Малларме. – К. : Юніверс, 2001. – 240 с. 8. *Mallarmé S.* Poésies [Електронний ресурс] / Stéphane Mallarmé. – Режим доступу : http://poesies.net/mallarme.html

© *Костюк М. М.*

КУРЧЕНКО О. О.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

УМОВИ УСПІШНОСТІ ПЕРФОРМАТИВНОГО МОВЛЕННЄВОГО АКТУ НА ПРИКЛАДІ ПОДЯКИ В ІСПАНСЬКІЙ МОВІ

У статті визначаються тенденції у вживанні лексеми *gracias* у сучасній Іспанії, а також пропонується розгляд проблематики явища з точки зору умов успішності Сьорла.

Ключові слова: вербальна ввічливість, подяка, *gracias*, умови успішності перформативного мовленнєвого акту.

В статье определяются тенденции в употреблении лексемы *gracias* в современной Испании, а также рассматривается проблематика выражения благодарности с точки зрения условий успешности Серла.

Ключевые слова: вербальная вежливость, выражение благодарности, *gracias*, условия успешности перформативного речевого акта.

In this article we formulate the tendencies in the use of *gracias* in modern Spain, a range of peculiarities of the gratitude expression is analyzed in the frame of Searle's felicity conditions.

Key words: verbal politeness, expression of gratitude, *gracias*, felicity conditions for performative speech acts.

У попередній статті, «Грані вербальної ввічливості в іспанській мові: національна специфіка подяки», надрукованій у збірнику «Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики» (вип. 24) [1], ми розглянули деякі національні особливості подяки в іспанській мові. **Мета** нинішньої статті – розглянути теоретичне підґрунтя цього явища, зокрема з точки зору умов, необхідних для успішності перформативних мовленнєвих актів (*felicity conditions*), визначених Дж. Л. Остіном та розвинутих Дж. Р. Сьорлом. Такий підхід є **актуальним**, оскільки допоможе нам пояснити універсальні та національно специфічні тенденції у вживанні різноманітних стратегій подяки у сучасній Іспанії. Розуміти вживання різних способів подяки в залежності від ситуації є важливим як з погляду лінгвістики, так і з погляду філософії мови, психології та соціопрагматики. Такі знання є корисними і для практикуючих перекладачів.

Об'єктом дослідження в даній статті є особливості подяки у сучасній іспанській мові.

У статті [1] ми визначили функції подяки, виходячи з аналізу балансу витрат-вигод, а тепер, аби правильно і систематично проаналізувати особливості цього явища в іспанській мові, необхідно

© Курченко О. О.

визначити місце даного мовленнєвого акту серед інших. Акти подяки виражають психологічний стан мовця, характеризують міру його відвертості, а отже, є класичними представниками експресивних мовленнєвих актів, згідно з класифікацією Дж. Р. Сьорла.

Х. Хаверкейт [2: 77] розподіляє всі мовленнєві акти на ввічливі та не ввічливі (не плутати з неввічливими) за наступним критерієм: якщо мовленнєвий акт є в інтересах слухача (приносить йому вигоду), то це ввічливий мовленнєвий акт; коли ж, натомість, мовленнєвий акт не приносить адресату вигоди, він не є ввічливим (що, однак, не означає, що він є неввічливим). Типовими такими мовленнєвими актами є асертиви (репрезентативи) та директиви. Типово ввічливими мовленнєвими актами є експресивні та комісивні акти.

Цікаво те, що Хаверкейт вважає, що типово характерною для ввічливих мовленнєвих актів є позитивна ввічливість. На нашу думку, в іспанській мові подяка, висловлена стандартизованою формулою (*gracias, te agradezco* і т.п.), хоча і належить до експресивів, частіше є вираженням негативної ввічливості (детальніше про це у [1]).

Спільна риса всіх ввічливих мовленнєвих актів полягає у тому, що всі вони є перформативами або можуть бути на них перетворені (тобто, за визначенням Дж.Остіна [3], висловлювання, еквівалентні дії): *te agradezco, te felicito, te invito, le doy mi más sincero pésame* і т.д. Для порівняння: негативні (неввічливі) експресивні акти не можуть бути перетворені на перформативи, наприклад, можна сказати: *Eres un sinvergüenza*, але буде неприйнятним з прагматичної точки зору сказати: **Te insulto que eres un sinvergüenza*.

Отже, справедливо буде вважати подяку перформативним мовленнєвим актом. Згідно з класифікацією Остіна, подяка, за ознакою соціальних конвенцій, належить до бехабітивів [3: лекція XII], наряду з такими перформативами, як вибачатися, вітати, хвалити та співчувати.

Розмежування, яке Дж. Л. Остін [3] проводить між констативами (у термінології Сьорла репрезентативи або асертиви) та перформативами, засноване на тому, що перші (які описують стан речей) можна оцінювати у термінах відповідності або невідповідності істині, тоді як перформативи не можна оцінювати за цим критерієм. Замість критерію істинності, за Остіном, перформативи регулюються умовами успішності (в термінології автора – *felicity conditions*, в іспанській термінології – *condiciones de conveniencia* або *condiciones de*

felicidad, в російській мові існує переклад «условия, необходимые для успешности»), тобто аби певний ілокутивний перформативний акт реалізувався оптимально, заздалегідь повинні бути виконані певні умови. Важливо зауважити, що не всі вчені погоджуються з тим, що перформативи не можна оцінювати за критерієм відповідності істині. Так, К.Аллан (за [4: 145]) зазначає, що це твердження піддавалося сумнівам з моменту його публікації, і на думку цього автора, воно є хибним, хоча він і погоджується з тим, що істинність перформативного акту є менш значущою з комунікативної точки зору, ніж його ілокутивна сила.

Умови доречності, за Остіном [5:14-15], поділяються на три великі групи: а) повинен існувати умовний сценарій, з яким асоціюється певний, також умовний, ефект, і який полягає у вимовленні певних слів тими людьми і у тих обставинах, що будуть адекватними для того, аби ілокутивний акт реалізувався успішно; б) цей сценарій повинен бути виконаний усіма учасниками правильно і повною мірою; в) учасники повинні думати, відчувати і робити те, що попередньо передбачається таким сценарієм. Якщо не виконуються умови з груп (а) і (б), Остін вважає відповідні мовленнєві акти такими, що не досягли мети, або ж «осічками» (*misfires*), тоді як невиконання умов з групи (в) приводить до відсутності щирості. У першому випадку, акт вважається нереалізованим, а у другому він реалізується, але нещиро.

Учень Остіна, Дж. Р. Сьорл [6: 54-71], дещо модифікує умови успішності реалізації ілокутивного акту, і ділить їх на чотири групи:

а) Умови пропозиційного змісту: йдеться про значущі характеристики пропозиції, вжитої для реалізації ілокутивного акту. Так, у випадку такого мовленнєвого акту, як подяка, пропозиційний зміст повинен буде посилатися на якусь виконану в минулому слухачем дію на користь мовця: *Gracias por haberme ayudado.*

б) Попередні умови: це події, які повинні відбутися у реальному світі для того, аби реалізація відповідного ілокутивного акту мала сенс. Сам факт реалізації ілокутивного акту передбачає виконання попередніх умов. Так, аби подякувати, попередніми умовами має бути 1) дія, зроблена слухачем на користь мовця, і 2) мовець повинен розуміти, що ця дія для нього вигідна. У наведеному вище прикладі йдеться про допомогу, тобто попередніми умовами у цьому прикладі є 1) допомога, яку здійснив слухач мовцеві, і 2) мовець усвідомлює, що

слухач здійснив цю дію на його користь.

в) Умови щирості: вони визначають, які думки, наміри та почуття мовця є необхідними і адекватними для даного ілокутивного акту. Цей тип умов зосереджується на психологічному стані мовця. Для того, щоб мовленнєвий акт подяки був щирим, мовець повинен відчувати визнання або вдячність за дію, виконану слухачем.

г) Суттєві умови: умови, що відносять певний ілокутивний акт до певної групи, тобто класифікують його. Наприклад, аби ілокутивний акт вважався актом подяки, він повинен сприйматися як вираз вдячність або визнання.

Резюмуємо умови успішності Сьорла нижче:

УМОВИ	ПОДЯКА
Пропозиційний зміст	Дія, яку слухач здійснив на користь мовця.
Попередні умови	1) Слухач здійснює дію на користь мовця; 2) мовець усвідомлює, що слухач зробив це йому на користь.
Умови щирості	Мовець відчуває вдячність до слухача.
Суттєві умови	Вислів мовця сприймається як вислів вдячності або визнання.

На нашу думку, умови успішності Сьорла є більш точно описаними, ніж у Остіна, однак, у пункті (а) його класифікації варто було би додати наступне уточнення: дія, може бути ще не виконаною, але мовець на неї розраховує: *Te agradezco por adelantado tus respuestas*. За термінологією Коулмаса [7: 74-75] такі акти називаються подяками *ex ante* і є реакцією на обіцянку або ж пропонування допомоги. Зауважимо, однак, що якщо таких обіцянок або пропонувань не було, то ілокутивний акт категоризуватиметься як директива. В іспанській мові про це свідчитиме вживання *Modo de Subjuntivo*: *Agradeceré que me MANDE los géneros a la mayor brevedad posible.*

Ще одне наше уточнення до пункту (а) класифікації умов успішності Сьорла стосується того, що дія, реалізована слухачем, може бути в інтересах третьої особи, спорідненої якимось чином з мовцем

(типовим прикладом є ситуація, коли батьки дякують за дітей).

На думку англійських дослідників К. Беча і Р.М. Харніша (за [4: 148-149]) основний недолік концепції умов успішності як у версії Остіна, так і у версії Сьорла є відсутність розмежування між необхідними і достатніми умовами для того, аби мовленнєвий акт реалізувався успішно, та необхідними і достатніми для того, аби мовленнєвий акт відбувся бездоганно. Першу групу умов вони називають достатніми умовами (*success conditions*), а другу – умовами успішності (*felicity conditions*).

Суттєві умови (г) та умови пропозиційного змісту (а) Беч і Харніш відносять до достатніх умов, а умова щирості (в) є умовою успішності. Що стосується попередніх умов (б), то вони можуть належати як до достатніх умов, так і до умов успішності в залежності від типу мовленнєвого акту. У випадку подяки, попередні умови, на нашу думку відносяться до достатніх умов, оскільки подяка є актом-реакцією на попередню дію слухача (або обіцянку чи пропонування), і за відсутності попередніх умов акт подяки просто не матиме місця. Важливо підкреслити, що це стосується обох попередніх умов: 1) повинна мати місце дія, здійснена слухачем на користь мовця, і 2) мовець повинен розуміти, що ця дія відбулася йому на користь. Типовим прикладом на підтвердження значення другої умови (усвідомлення користі для мовця) є наступні рядки з популярної пісні *Usted* мексиканської групи *Panda* з альбому *Sangre fría* (2013 р.):

Me puedes gritar, me puedes odiar, luego agradecerás.

Звернемося тепер до питань, піднятих нами у статті [1], і проаналізуємо деякі наведені там ситуації з точки зору умов успішності Сьорла, доповнених Бечем та Харнішем.

Ситуація 1. Вдячний пацієнт приносить медсестрі, що за ним доглядала, коли він був у лікарні, коробку цукерок. Діалог між ними:

Медсестра: *¿Pero qué es esto?*

Пацієнт*: Esto no es nada.*

УМОВИ	ПОДЯКА	Виконання умови (Так/ Ні)
Пропозиційний зміст	*Esto* – цукерки, що їх купив пацієнт.	Так
Попередні умови	1) Пацієнт купує цукерки;	Так

	2) медсестра усвідомлює, що це для неї.	Так
Умови щирості	Медсестра відчуває вдячність до пацієнта.	Ні, на момент діалогу вона відчуває подив.
Суттєві умови	Вислів медсестри сприймається як вислів вдячності або визнання.	Так

На нашу думку, у даній ситуації виконуються достатні – суттєві та пропозиційного змісту – умови. Окремо взятий вислів медсестри (у формі запитання *¿Pero qué es esto?*) навіть віддалено не нагадує висловлення подяки, однак, репліка пацієнта (дарувальника) є типовою відповіддю на подяку (*Eso no es nada*), а отже, вона сприймається співбесідником у даному контексті як така. Однак, такий акт подяки з боку медсестри не можна назвати успішним, оскільки у ньому немає щирості.

Ситуація 2. Президенту юридичної спілки колега з іншої юридичної спілки, що приїхав на запрошення першого прочитати лекцію, дарує пляшку ірландського віскі. Це їхня перша особиста зустріч. Діалог:

Дарувальник: *No sé si te gusta el whiskey irlandés. Estuvimos en Irlanda la semana pasada y observé que pronunciaban "whiskey" con una e.*

Отримувач подарунку: *Hombre, no sé. ¿Se diferencia del escocés? Creo que he visto esta marca pero nunca la he probado.*

УМОВИ	ПОДЯКА	Виконання умови (Так/ Ні)
Пропозиційний зміст	Отримувач подарунку говорить про подарунок.	Так
Попередні умови	1) Дарувальник дарує пляшку віскі; 2) отримувач усвідомлює, що це для нього.	Так Так
Умови щирості	Отримувач відчуває вдячність до дарувальника, оскільки ніколи ще не	Так

	куштував віскі цієї марки. Охоче підтримує розмову на цю тему.	
Суттєві умови	Вислів отримувача сприймається як вислів вдячності або визнання.	Так

На нашу думку, у цій ситуації виконуються всі умови для того, аби вважати акт подяки успішним.

Ситуація 3. В Іспанії правила поведінки, які визначають взаємодію між офіціантом і відвідувачем закладу, не передбачають висловлення подяки клієнтом офіціанту, коли останній приносить йому страви або рахунок. Спробуємо пояснити, використовуючи умови успішності Сьорла, у чому причина.

УМОВИ	ПОДЯКА	Виконання умови (Так/ Ні)
Пропозиційний зміст	Немає, оскільки акт не відбувається.	Так
Попередні умови	1) Офіціант приносить страву; 2) клієнт усвідомлює, що це послуга з боку офіціанта.	Так Ні
Умови щирості	Клієнт відчуває вдячність до офіціанта.	Ні
Суттєві умови	Мовчання клієнта сприймається як вислів вдячності або визнання.	Ні

У даному випадку ми спостерігаємо, що не задовольняється попередня умова усвідомлення клієнтом послуги з боку офіціанта (клієнт знає, що це робота офіціанта, отже його послуги компенсуються у грошовому еквіваленті), а також умова щирості. Відповідно тому подяка не має місця. Таким чином, причина таких правил – це сприйняття дій офіціанта як належного, що пояснюється рівновагою, з

погляду іспанців, балансу витрат-вигод [1].

Ми навели три приклади – неуспішний, але достатній акт подяки, успішний акт подяки і нереалізований акт подяки (тобто його відсутність). У жодному з прикладів не фігурувало слово *gracias*, однак, у перших двох випадках подяка відбулася, у другому з них навіть успішно. Усі три приклади, як з'ясувало усне опитування 47 студентів Інституту філології Київського національного університету, здаються українцям неввічливими саме через відсутність у них як у слухачів сприйняття такої вербальної (та невербальної) поведінки як вислову вдячності або визнання. У перших двох випадках подяка відбулася, однак, вона відбулася для іспанців, а не для українців, що звикли до формульних подяк – *дякую, спасибі*, *я тобі вдячний*, *моя вам щира подяка* і т.д.

У статті [1] згадувалося про те, що у підручнику *"La gramática de la cortesía en español"* К.Фуентес Родрігес [8] немає розділу, присвяченого подяці. Додамо, що такого розділу немає навіть у *Gran Libro de Protocolo* Хосе Антоніо де Урбіни – настільної книги іспанських дипломатів обсягом 635 сторінок [9]. Є лише маленький підрозділ *Agradeciemientos, disculpas y excusas,* у якому подяці присвячено один невеличкий абзац [9: 522]:

"Деякі формули для висловлення подяки:

1. *Gracias. Mil gracias por tu carta sobre...*
2. *Se lo agradezco en el alma.*
3. *No sé cómo agradecértelo/ agradecérselo.*
4. *Le ruego reciba mi gratitud por...*
5. *Mil gracias por su amabilidad al...*"

Перед цим абзацом гуру іспанської ввічливості цитує Сервантеса: *Es deber de bien nacido agradecer lo recibido.*

Однак, як ми зазначали у нашій статті [1], іспанці вживають сталі формули подяки суттєво менше, ніж це роблять у більшості інших країн Європи. Усі факти наведені факти підказують гіпотезу про те, що вербальна подяка для іспанців не на стільки важлива, як для більшості інших народів Європи. Про те, що іспанці не люблять бути зобов'язаними, свідчать, зокрема, і такі слова Сервантеса, які він вкладає у вуста Дона Кіхота:

...la abundancia que en este castillo que dejamos hemos tenido; pues en metad de aquellos banquetes sazonados y de aquellas bebidas de nieve,

me parecía a mí que estaba metido entre las estrechezas de la hambre, porque no lo gozaba con la libertad que lo gozara si fueran míos; que las obligaciones de las recompensas de los beneficios y mercedes recebidas son ataduras que no dejan campear al ánimo libre. ¡Venturoso aquél a quien el cielo dio un pedazo de pan, sin que le quede obligación de agradecerlo a otro que al mismo cielo! (Don Quijote de la Mancha, Capítulo 58, підкреслення наше).

Аналіз цих та інших прикладів використовуючи умови успішності Сьорла дозволяє нам дійти тих самих **висновків**, яких ми дійшли шляхом аналізу втрат-вигод у статті [1]:

1) Подяка в Іспанії очікується, коли людині роблять подарунок або послугу (наприклад, запрошуючи в гості або прочитати лекцію), але дякувати людині, яка виконує свою роботу, немає потреби.
2) Подяка – мовленнєвий акт, що може бути висловлений за допомогою стандартизованої ввічливої формули або у довільній формі.
3) Вислови інтересу або позитивної оцінки з приводу подарованого предмета сприймаються як подяка.
4) Мовчання не вважається подякою.
5) Якщо не таку вагу має іспанське *gracias*, то, вочевидь, в іспанському суспільстві набагато більшу вагу має позитивна ввічливість (що обов'язково супроводжується посмішкою), ніж у більшості інших країн Європи, у тому числі в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Курченко О.О.* Грані вербальної ввічливості в іспанській мові: національна специфіка подяки. – Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики / Курченко О.О. – К.: Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка, 2013. – Вип. 24. 2.*Haverkate H.* La cortesía verbal / Haverkate H. – Madrid: Gredos, 1994. 3. *Остин Дж. Л.* Слово как действие [Електронний ресурс] / Остин Дж. Л. // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. XVII : Теория речевых актов. – Режим доступа : http://www.classes.ru/grammar/159.new-in-linguistics-17/source/worddocuments/_1.htm 4. *Díaz Pérez F.J.* La cortesía verbal en inglés y en español- Actos de habla y pragmática intercultural / Díaz Pérez F.J. – Jaén: Universidad de Jaén, 2003. 5. *Austin J.L.* How to Do Things with Words / Austin J.L. – Oxford and New York: Oxford University Press, 1962. 6. *Searle J.R.* Speech acts. An Essay in the Philosophy of Language / Searle J.R. – Cambridge: Cambridge University Press, 1969. 7. *Coulmas F.* Poison to your soul! Thanks and apologies contrastively reviewed / Coulmas F. // Conversational routine. Explorations in standardized communication situations and prepatterned speech. – La Haya: Mouton, 1981. – C. 68-91. 8. *Fuentes Rodríguez C.* La gramática de la cortesía en español / Fuentes Rodríguez C. – Madrid: Arco/Libros, 2010. 9. *De Urbina J.A.* El gran libro del protocolo / De Urbina J.A. – Madrid: Ediciones Planeta Madrid, 2011.

© Курченко О. О.

МАХОНІНА-ЛОНГІНОВА О. В.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПЕРЕКЛАДИ ФРАНЦУЗЬКОЇ МАСОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ В УКРАЇНІ ТА РОСІЇ

У статті зроблено огляд українських та російських перекладів за два останні десятиліття. Розглянуто творчість трьох сучасних французьких авторів, інтерес до яких є надзвичайно високим.
Ключові слова: масова література, бестселер, історія перекладу.

В статье сделан обзор украинских и русских переводов за два последних десятилетия. Рассмотрено творчество трех современных французских авторов, интерес к которым является чрезвычайно высоким.
Ключевые слова: массовая литература, бестселлер, история перевода.

The article provides an overview of the Ukrainian and Russian translations of the last two decades. We analyse three contemporary French authors who of great interest to as.
Key words: mass literature, bestseller, history of translation.

Актуальність роботи полягає у зіставлені оригіналів і перекладів творів французької масової літератури, які дотепер не були предметом дослідження.

Мета дослідження: простежети історію перекладів французької масової літератури в Україні та Росії.

Об'єкт дослідження: оригінальні та перекладні творі французької масової літератури.

Матеріал дослідження: твори окремих французьких авторів масової літератури.

Наукова новизна полягає у виявленні особливостей перекладу творів французької масової літератури, які досі не були досліджені.

Термін «масова література» у Франції з'явився в 1967 році, коли стало зрозуміло, що ігнорувати дане явище в художній словесності більше неможливо. В останні два десятиліття масова література стала стрімко розвиватися у Франції і в усьому світі, а отже вивчатися вітчизняними та зарубіжними критиками, перекладачами. У Франції цей процес обумовлений відсутністю літературних шкіл, комерціалізацією видавництв, щорічним присудженням різних премій.

Масова література – друкована продукція, призначена для читання у вільний час, якій не надається великого значення в літературних колах [1:420].

Під визначення масової літератури потрапляють такі жанри, як

© *Махоніна-Лонгінова О. В.*

детектив, історичний роман, трилер, бойовик, фентезі, автофікшен, любовний роман, твори в жанрі «хорор», комікси.

Термін «масова література» часто розуміється як «паралітература», «популярна література», белетристика, чтиво. Однак особливість цієї літератури полягає в читацькій аудиторії та якості. Популярність книг масової літератури визначає список бестселерів (від анг. best-seller – «найкращим чином продається»). Письменників, чиї прізвища потрапили в цей список, запрошують на телебачення, про них часто пишуть у пресі, вони представляють свої книги в тих країнах, на мову якіх виконаний переклад. Списком бестселерів керуються і видавці, які займаються перекладом літератури.

Звернімося до історії перекладу масової літератури в Україні та Росії на прикладі програм «Сковорода» і «Пушкін», створених 1992 року для підтримки французького книговидання в цих країнах. У рамках програми «Сковорода» український читач з 1992 по 2011 рік ознайомився з творами таких сучасних французьких авторів як: Ассулін П'єр «Подвійне життя» у перекладі В. Брюгге, «Фоліо», 2003 («Double vie», 2001) і «Портрет» у перекладі І. Тарасюк, «Фоліо», 2011 («Le portrait», 2007); Бегбедер Фредерік «Windows on the word» у перекладі Р. Мардера, О. Ногіної, «Фоліо», 2006 («Windows on the word», 2003); «1,499 Є» у перекладі О. Ногіної, М. Ілляшенко, «Фоліо», 2003 («1,499 Є», 2000); «Романтичний егоїст» у перекладі Р. Мардера, О. Ногіної, «Фоліо», 2007 («L' égoïste romantique», 2005); «Простіть і відпустіть» у перекладі Л. Луцюк, «Фоліо», 2008 («Au secours pardon», 2007); Бернейм Еммануель «У п'ятницю ввечері» у перекладі А. Бублікова, «Фоліо», 2004 («Vendredi soir», 1998); Бішоне Анрієтта «Що нового в піратів ?» у перекладі Л. Жадан, «Академ-Прес», 2003 («Quoi de neuf chez les pirates», 2002); Брасм Анн -Софі « Дихаю » у перекладі Я. Тарасюк, «Кальварія», 2008 («Respire», 2001); Варгас Фред «Швидше тікай та скоро не повертайся» у перекладі Л. Жадан, «Port-Royal», 2008 («Pars vite et reviens tard», 2001); Гавальда Анна «Я його кохала» у перекладі М. Венгренівської, «Неопалима купина», 2006 («Je l'aimais», 2002); Еммануель Франсуа «Людське питання» у перекладі Д. О. Чистяка, «Пульсари», 2009 («La question humaine», 2000); Ешноз Жан «Озеро» в перекладі Л. Федорова, «Port – Royal», 2004 («Lac», 1989); Жермен Сільві «Книга ночей» у перекладі А. Перепадя, «Академ-Прес», 2004 («Le livre des nuits», 1985) Констан Поль «Відвертість за відвертість» у перекладі С. Саваневської, «Факт», 2003 («Confidence pour confidence», 1998); Ковелер

ван Дідьє «Ріба любові» у перекладі С. Саваневської, «Port-Royal», 2005 («Poisson d'amour», 1984); Курі-Гата Венера «Полонянка мису Тенес» у перекладі Є. Кононенко, «Факт», 2002 («Les fiancées du cap Ténès», 1995); Лені Паскаль «Ірреволюція» у перекладі Л. Федосенко, В. Брюгген, «Фоліо», 2001 («L'irrévolution», 1971), «Мережниця», «Ніжні сестрички» у перекладі В. Брюгге, Фоліо, 2001 («La dentellière», 1974; «Tendres cousines», 1979); Маалуф Амін «Самарканд» у перекладі Д. Бібікова, «Port - Royal», 2008 («Samarcande», 1988) ; Лом Ерік «Книга зірок» у перекладі Є. Шовкун, «Махаон », 2005 («Le livres des étoiles», 2001); Модіано Патрік «Вулиця темних крамниць», «Зниклий квартал» у перекладі Г. Малець, «Пульсари», 2005 («Rue des boutiques obscures», 1978; «Quartier perdu», 1984); Нотомб Амелі «Саботаж кохання» у перекладі Л. Федорова, «Port-Royal», 2004 («Le sabotage amoureux», 1993); Пеннак Даніель «Око вовка», «Куть-Кутько» у перекладі М. Венгренівської, «Неопалима купина», 2006 («L'oeil du loup», 1984; «Cabot-Caboche», 1982); Руо Жан «Вам у дар» у перекладі А. Перепадя, «ВНТЛ-Класик», 2003 (« Pour vos cadeaux », 1998); Са Шань «Та, що грає в ґо» у перекладі Л. Федорова, «Port-Royal », 2004 («La joueuse de go», 2001); Руфен Жан-Крістоф «Абіссінець» у перекладі У. Новокрещенова, « Port-Royal », 2008 («L'abyssin», 1997); Дай Си-цзи «Бальзак и маленька китайська кравчиня» у перекладі Л. Кононович, «Кальварія», 2004 («Balzac et la petite tailleuse chinoise», 2000); Уельбек Мішель «Платформа» у перекладі Р. Мардера, «Фоліо», 2004 («Plateforme», 2001), «Можливість острова» у перекладі І. Рябчія, «Фоліо», 2007 («La possibilité d'une île», 2005); Шмітт Ерік-Еммануель «Оскар і рожева пані» у перекладі О. Борисюк, «Кальварія», 2006(«Oscar et la dame rose», 2002).

Програма «Пушкін» у свою чергу опублікувала твори таких письменників, як: Анго Христина «Чому Бразилія?» у перекладі М. Добробабенко, «Іноземка», 2005; Володін Антуан «Малі ангели» у перекладі Н. Дмитрієвої, «ОГІ», 2008; Делерм Філіп «Перший ковток пива та інші дрібні радості життя» у перекладі М. Мавлевич, «Текст», 2002 і «Той, що випиває час» в перекладі А. Волошкової, «Текст», 2004; Дюваль Стефані «Як справи, Земля?» у перекладі Є. Тамарченко, «Світ дитинства», 2009; Кіньяр Паскалья «Секс і страх» у перекладі І. Волевич, «Текст», 2000 і «Тераса в Римі» у перекладі І. Волевич, «МІК», 2001; Конфіан Рафаель «Зачарований варвар» у перекладі Є. Богатиренко, «Б.С.Г.- Прес», 2009; Мілованофф Жан-П'єр «Орелін» у перекладі Д. Круглова, «Іноземка», 2002; Модіано Патрік «Дора Брюдер» у перекладі М. Хотинської, «Текст», 2000 і

«Маленьке Диво» у перекладі І. Кузнєцової, «Іноземка», «Б.С.Г.-Прес», 2004; Моргенштерн Сюзі «Листи про любов від 0 до 10» у перекладі К. Мільчіна, «ОГІ», 2005; Мурлева Жан-Клод «Зимова битва» у перекладі М. Шаховської, «Самокат», 2007 та «Річка, що тече назад» у перекладі М. Бунтман, «Самокат», 2006; Мюра Марі-Од «Голландська без проблем» у перекладі М. Кадетової, «Самокат», 2006 і «Oh, Boy!» у перекладі М. Шаховської, «Самокат», 2006; Новаріна Валер «Неправдива оперетка», « Промені тіла» у перекладі М. Мавлевич, «POL», 1998 і «Сад визнання » у перекладі Є. Дмитрієвої, «ОГІ», 2001; Нотомб Амелі «Метафізика труб», «Косметика ворога» у перекладі М. Попової та І. Попова, «До речі», 2002 і «Страх і переполох» у перекладі М. Попової, «До речі», 2001; Остер Крістіан «Домогосподарка» у перекладі М. Рунова, «Наталіс», 2003 ; Пеннак Даніель «Око вовка» у перекладі М. Шаховської, «Самокат», 2003 і «Камо. Втеча» у перекладі М. Шаховської, «Самокат», 2003; Ролен Олів'є «Порт-Судан» у перекладі Є. Андрейчикова, «Пермське книжкове видавництво», 2000; Руо Жан «Поле честі» у перекладі І. Радченко, «Текст», 2000; Савицька Ежен «Мертві добре пахнуть» у перекладі В. Липицької і В. Кислова, «Амфора», 2011 («Les morts sentent bon»); Туссен Жан-Філіп «Фотоапарат», «Ванна», «Телебачення» у перекладі І. Радченко («Фотоапарат»), А. Попової («Ванна»), А. Левінзон («Телебачення»), «Наталіс», 2003; Уельбек Мішель «Елементарні частинки» у перекладі І. Васюченко і Г. Зінгера, «Іноземка», 2001; Фернандез Домінік «На долоні ангела у перекладі Т. Хмелева, «Дієслово», 2002; Фуркад Домінік «Контакт і заломлення» у перекладі О. Сіверської, «ОГІ », 2002; Х'юстон Ненсі «Друк ангела» у перекладі М. Хотинської, «Текст», 2002; Шевійяр Ерік «Краба видна туманність. Привид» у перекладі В. Лапицького, «Академічний проект», 2004; Ешноз Жан «Грінвіцкий меридіан» у перекладі І. Волевич, «Флюід», 2005 і «Я йду» у перекладі І. Волевич, «МІК», 2000.

Програми «Скрворода» та «Пушкін» знайомять читачів з різними сучасними французькими письменниками, але є автори яки присутні у обох програмах: Мішель Уельбек, Жан Руо, Даніель Пенак, Амелі Нотомб, Жан Ешноз.

Особливість перекладу французької масової літератури полягає в тому, що майже всі твори, опубліковані праграмою «Сковорода», перекладені російською мовою (крім книг Анрієтти Бішон «Що нового в піратів?» і Жана-Крістофа Руфена «Абіссінець»). Наприклад, книги Фред Варгас перекладаються російською мовою видавництвом «Іностранка» і

вже опубліковано п'ять романів: «Людина, яка малює сині кола» («L'homme aux cercles bleus»), «Людина навиворіт» («L'homme à l'envers»), «Іди скоріше і не поспішай назад», «Мертві, вставайте» («Debout les morts»), «Гра Нептуна» («Sous les vents de Neptune»). Українською мовою можна знайти тільки одну книгу «Швидше тікай та скоро не повертайся». Однак, український читач може мате уявленне про книги сучасних французьких авторів з російського перекладу або оригіналу і тим самим бути в курсі новинок французької літератури.

Програма «Сковорода» приділила особливу увагу перекладові книг Мішеля Уельбека, Фредеріка Бегбедера, і це виправдано, адже вони стали найпопулярнішими письменниками сучасної французької літератури в усьому світі. Тиражі їхніх творів сягають сотень тисяч примірників. Їх імена пов'язані з різного роду скандалами, дискусіями, інтерв'ю з приводу їхньої творчості.

М. Уельбека і Ф. Бегбедера об'єднує мистецтво поєднувати літературу і філософію, ідеї та ліві переконання, фривольність, ставлення до ісламізму, безліч еротичних сцен. Останнім часом письменницю Анну Гавальда критики асоціюють з Уельбеком, тільки називають її «ніжним Уельбеком». Зупинимося докладніше на цих трьох представниках сучасної масової французької літератури.

В інтерв'ю журналу «Иностранная литература» за круглим столом Мішель Уельбек (р.1958) на прохання представитися відповів: «Я пишу книги, їх читають люди, хоча, чесно кажучи, я їх погано розумію ...» [2:233]. А читають Уельбека, тому що «твори його значні й популярні, конкретні, доступні» [3:188]. У своїй творчості він торкається практично всіх тем, якими рясніє сучасна преса: клонування, сексуальна свобода, поширення капіталізму, сект і т.і.

Роман «Елементарні частинки» («Les Particules élémentaires», 1998) Уельбека викликав неоднозначну реакцію «в суспільстві – причому в найрізноманітніших його колах...» [4:264]. Подібної книги не було вже кілька десятиліть у літературному житті Франції. На думку автора статті в «Магазин літерер» Гюго Марсан, «Елементарні частинки » – чудовий роман, суворий, нестерпний і сміливий» [5:76]. І з цим важко не погодитися, прочитавши роман, неможливо не визначити вирозний, істотний опис зображеной реальності у ньому.

Книга, однак, має і негативні оцінки типу «літературний смітник», «порнографічне убозтво» [6:4]. У чому ж справа ? Адже в ній всього лише

описується покоління 68 року, сексуальна революція.

Мішель Уельбек спробував «винайти новий тип письма» [4:267]: письменник «не соромиться переходити від однієї манери письма до іншої» [7:247]. Як противники, так і захисники книги сходятся на думці, що в Уельбека відсутній стиль. Можливо, цей парадокс означає, що «стиль настільки стриманий, нейтральний, білий або мінімальний, настільки в підсумку незримий, що це рівнозначно його відсутності» [8:98]. Відсутність стилю у письменника є « стилістичним принципом » [7:247].

Переклад роману «Елементарні частинки » російською мовою І. Васюченко і Г. Зінгера, як зазначає у статті Д. Стахов, виконаний не найкращим чином. Чи це так? Відповідь, на його погляд, можна знайти при порівнянні двох російських перекладів. Далі автор статті констатує, що справа не в перекладачах, вони не погіршували і не покращували текст, а перекладали, як в оригіналі, так як «мова Уельбека дерев'яна, беземоційна, мало образів, порівнянь, метафор, вона прямолінійна і описова». [9www]

Наступний роман «Платформа» («Plateforme», 2001) про секс-туризм стає предметом бурхливих дискусій про межу дозволеного в сучасній літературі. « Книжка виявляється чимось середнім між соціальною сатирою і книжкою для розваг» [3:189].

Український переклад роману «Платформа» виконано Р. Мардером. Перекладач зіткнувся з лексикою, що відноситься до еротики, французького арго. За твердженням професора О. І. Чередниченка «нерозвиненість українського сленгу практично не дає встановити прямі міжмовні аналогії, тим паче, що в українській літературі немає усталеної традиції використання сленгу» [10:159]. Перекладач впорався зі складним перекладом, попри «допущені у тексті перекладу русизмив» [10:159].

Чудовий роман Уельбека «Можливість острова» («La Possibilité d'une île», 2005) змусив забути всі шість сотень книг, які з'явилися у Франції одночасно з цим твором у дні відкриття осіннього літературного сезону. На письменника посипалися звинувачення в расизмі, реакціонерності, гомофобії, жінконенависництві, сталінізмі. Автор статті в «Магазин літерер» Марі-Лор Делорм вважає, що не слід забувати «про різницю між оповідачем і автором, інтерв'ю і романом, викликом і роздумом» [11:72].

Французький письменник не набув скандальної репутації в Україні та Росії. Можливо, в силу нашого менталітету, ми інакше ставимося до подібного роду творів. Але теми, порушені Уельбеком, дуже цікаві для нашої широкої читацької аудиторії.

Останній роман Уельбека «Карта і територія» («La carte et le territoire») був радісно зустрінутий французькою критикою. Відомий літературний критик Рафаель Ероль вважає, що цей твір – один із найкращих романів літературного сезону 2010 року. Українською мовою роман «Карта і територія» перекладено Л. Кононовичем у 2012 році у видавництві «Фоліо», а російський переклад, виконаний М. Зоніною вийшов у видавництві «Астрель». У романі українською мовою слід відзначити якісний переклад Леоніда Кононовича.

Російський журнал «Іноземна література» публікує романи Уельбека з 2000 року: «Елементарні частинки» в перекладі І. Васюченко і Г. Зінгера в № 10, «Платформа» в перекладі І. Радченко в № 11 за 2002 рік і фрагменти роману «Можливість острова» у перекладі І. Стаф в № 2 за 2006 рік. Українські переклади з'являються з 2004 року в рамках програми «Сковорода».

У журналі «Всесвіт» № 3-4 за 2007 рік опубліковано перший роман «Розширення поля борні» («Extention du domaine de la lutte», 1994) Уельбека в перекладі І. Рябчія. Російською мовою роман перекладено як «Розширення простору боротьби», який з'явився у видавництві «Іностранка» (2003) у перекладі Н. Куліш.

Що стосується перекладів назв книг М. Уельбека, то особливих труднощів перекладачі не відчували. Лише книга «Extention du domaine de la lutte» перекладена українською та російською мовами з використанням диференціації значення слова domaine.

Епатажний французький письменник Фредерік Бегбедер (р. 1965) не має літературної освіти, пише про те, що пережив сам, стиль його не відноситься до якої-небудь школи, один із письменників, твори якого найбільш перекладаються з усіх французьких романістів. Його називають провокатором, оскільки Бегбедер пише так, щоб читач не зумів залишитися байдужим до його книг.

«99 франків» («99 francs») – перший роман, опублікований в 2002 році, викликав інтерес як критиків, так і читачів сатирою на рекламу і капіталізм. Фредеріка Бегбедера здивував великий успіх його роману в Росії. На його батьківщині, за словами письменника, переконані, що Росія обожнює капіталізм, а російські читачі задоволені, що він у книзі знущається над ним.

Українською мовою книга з'явилася під назвою «14,99 €», що цілком обгрунтовано перекладом реалій сучасної Франції. У 2003 році

публікується «Windows on the world» («Вікна у світ»), що розповідає про трагедію 11 вересня 2001 року в Нью-Йорку з вежами-близнюками. При перекладі звертає на себе увагу достовірність фактів: безліч деталей, подробиць, спостережень. У книзі є страшний образ «злива з людських тіл на Плазі» [12:19].

В українському та російському перекладі збережено назву книги «Windows on the world» без змін, ця назва більш точно відповідає змісту книги.

Роман «Ідеаль» («Au secours pardon») про сучасну Росію, оскільки, на думку Фредеріка Бегбедера, про сьогоднішню Росії у Франції нічого не написано. Роман у перекладі М. Зоніної опублікований в 2007 році видавництвом «Іностранка». Українськії переклад здійсненен в рамках програми «Сковорода». М. Зоніну критикують за те, що при перекладі вона «всю іронію розгубила і підносить «Ідеаль» читачам занадто серйозно. А у такого письменника, як Бегбедер, це повинно бути тонше» [13www]. З таким зауваженням важко погодитися, тому що ця книга – важка. За відгуками російських і українських читачів можна зробити висновок, що сприймається даний твір серйозно. І теми, порушені автором, вже самі по собі не викликають іронії: ставлення до церкви, любов батька до дочки ... Хоча сам Бегбедер зазначив, що «література – це гра: гра з собою, гра з читачем» в інтерв'ю редакції «Іноземної літератури».

Переклад роману «Au secours pardon» українською мовою як «Простіть і відпустіть» коректний і відповідає французькому оригіналу. А що стосується російського варіанту «Ідеаль» (за погодженням з Бегбедером), то книга налаштовує на легкість сприйняття, отже, обманює очікування читача. Наступна книга письменника – «Французький роман» («Un roman français») – спогад про дитинство. Цей автобіографічний роман для перекладача цікавий не тільки оригінальною побудовою за типом «безперервних кіносеансів». «Французький роман» цікавий йому перш за все як «конгломерат перекладацьких проблем, що вимагають далеко не однозначних рішень» [14:4]. Книга прекрасно переведена Є. Головіною у видавництві «Іностранка» у 2010 році. Український переклад, виконаний Л. Кононовичем, вийшов у 2011 році у видавництві «Фоліо».

Бегбедер приховує за цікавою, не нудною розповіддю досить жорсткі ідеї, а часом і моралізаторство, описуючи повсякденну реальність. На думку автора, «треба писати такі книги, які будуть відкривати людям очі» [15www]. Російські переклади книг Бегбедера стали доступними

російському читачеві з 2001 року, коли в журналі «Иностранная литература» були надруковані «Оповіданнячка під екстазі» в перекладі І.Васюченко і Г. Зінгера в № 11, через рік публікується роман «99 франків» у перекладі І. Волевич № 2, далі «Windows on the world» у перекладі І. Стаф в № 9 за 2004 рік і «Романтичний егоїст» у перекладі М. Зоніної в № 2 за 2006 рік. Після публікації в журналі ці творивийшли окремими книгами.

У Франції про письменницю Анну Гавальду (р.1970) заговорили, коли в 1999 році були опубліковані її новели в збірнику «Мені б хотілося, щоб мене хто-небудь де-небудь чекав », які були тепло зустрінуті французькими критиками. Її творчість належить до жанру сентиментальної прози, і, на думку професора Університету в Леможе Ж. Мігозі, її « версія більш тонка, більш грайлива, пов'язана з достовірними проблемами...» [16:110].

У 2003 році публікується роман-повість «Я його любила» про кохання, взаємини, вчинки. Простота розповіді визначає стрімкий успіх книги, що стала бестселером.Читачі Анни Гавальди зачаровані легкістю її стилю. У цій книзі мало слів, але « багато звуків, кольорів, ароматів» [17:7].

На думку автора даної статті, можна посперечатися з українським перекладом назви книги «Je l'aimais» як «Я його кохала», виконаний М. Венгренівської. Адже зі змісту книги ми дізнаємося про любов жінки через розповідь про кохання чоловіка. Головний герой говорить: «Я кохав її над усе. Над усе ... Я й не знав, що так можна кохати ...» [1:114]. Російський переклад як «Я її любив. Я його любила» зберігає художній задум письменниці та інтригує читача вже своєю назвою. Проте, роман « Я його кохала » читається дуже легко, навіть читачем для якого російська мова є рідною. Книга «Я її любив. Я його любила» перекладена російскою мовою в 2006 році Є. Клоковою і вийшла у видавництві «Флюід / FreeFly».

В одному з інтерв'ю в Росії А. Гавальда зазначила, що російські переклади їй подобаються, оскільки «книги прекрасні, елегантно виглядають і добре перекладені». Книги А. Гавальди, такі як «Мені б хотілося, щоб мене хто-небудь де-небудь чекав» («Je voudrais que quelqu'un m'attende quelque part»), «35 кг надії» («35 kilos d'espoir »), «Просто разом» («Ensemble, c'est tout»), «Втішна гра в петанк» («La Consolante»), «Ковток свободи» («L'échapée belle») добре знайомі російському читачеві. Українських перекладів на сьогодні поки що немає.

Слід згадати і той факт, що деякі критики пишуть про те, що французька література перестала вважатися однією з найважливіших у світі і відтепер відіграє другорядну роль у міжнародній культурі. Обгрунтовують

це передбачуваною складністю розуміння окремих французьких творів для читача. Але насправді «в художній словестності Франції в даний час спостерігається ... прогрес» [18:281], а базується він на її гуманістичній традиції. Французькі романи й досі мають широку читацьку аудиторію. «Пильний» погляд на самих себе і «самотвір» деяких французьких письменників свідчить про життєздатність і винахідливость літератури. І це відображено в заключній фразі роману «Елементарні частинки» М. Уельбека: «Ця книга присвячується людині».

Таким чином, сьогодні стає очевидним, що переклад масової французької літератури українською та російською мовами є актуальним, зважаючи на тісні історичні зв'язки цих культур. Але на жаль, перекладів сучасних французьких авторів українською мовою можна знайти не так вже багато. Можливо, згодом ця ситуація зміниться. А тим часом, завдяки українським перекладам масової літератури в зіставленні з російськими перекладами, можна буде судити про якість та оригінальність перекладацьких рішень. У свою чергу, критика перекладних творів допоможе читачеві краще орієнтуватися в цій літературі і, ймовірно, інакше ставитися до її прочитання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Le Dictionaire du littéraire. Presses universitaire de France, Paris, 2002 – 634 p. 2. *Французька* література виходить з чистили. Укладання та переклад з французької Наталії Мавлевич. // Іноземна література. – 1999. – № 10. – С. 229-245. 3. *Кольауер М.* Про літературу і культуру доби ксероксів. З французького переклала Валентина Фесенко / Кольауер Майкл // Всесвіт. – 2005. – №7-8. – С.188-192. 4. *Дубін С.* Чи справді scripta manet? / Дубін Сергій // Іноземна література. – 2001. – №5. – С.264-268. 5. *Marsan H.* Les romans de la rentrée, Michel Houellebecq / Marsan Hugo // Le magazine littéraire. – 1998. – № 368. – P. 74-76. 6. *Уельбек М.* Елементарні частинки / Уельбек Мішель // Іноземна література. – 2000. – № 10. – С. 3-4. 7.*Marsan Hugo.* Les romans de la rentrée, Michel Houellebecq / Marsan Hugo // Le magazine littéraire /. – 1998. – № 368. – P. 74-76. 8. *Noguez D.* Houellebecq / Noguez Dominique. – Paris : Fayard, 2003. – 270 p. 9. *Стахов Д.* Платформа Бегбедера. [Електронний ресурс] / Стахов Дмитро. – Режим доступу : http:// magazines.russ. ru/druzhba/2003/6/stah.html 10. *Чередниченко О.І.* Про мову і переклад / О. І. Чередниченко. – К. : Либідь, 2007. – 248 с. 11. *Delorme Marie-Laure*. Michel Houellebecq, la fin de l'humain / Delorme Marie-Laure // Le magazine littéraire. – 2005. – № 445. – P. 72-74. 12. *Джалагония В*. Що побачив Фредерік Бегбедер крізь вікна у світ / Джалагония Валерій // Ехо планети. – 2004. – № 52. – С.18-19. 13. *Фредерік Б.* «Ідеаль». Рецензія Гарі Гайліта [Електронний ресурс] / Фредерік Бегбедер. – Режим доступу : www. alokis.com/17/news/100. 14. *Горшкова В. Є.* «Так буде ім'ярек»: «Французький роман» Фредеріка Бегбедера як виклик перекладачеві / Горшкова В. Є. // Вісник Московського університету. – Серія 22 : Теорія перекладу. – 2012. – № 3. – С.3-15. 15. *Фредерік Б.* «Я – ламальник реклами! ...» [Електронний ресурс] / Фредерік Бегбедер. – Режим доступу : http:// www. sostav. ru/columns/league/2004/stat31. 16. *Guichard T.* Le roman français contemporain / Guichard Thierry, Jérusalem Christine. – Paris : Culturesfrance, 2007 – 155 p. 17. *Гавальда А.* Я його кохала / Гавальда А. – К. : Неопалима купина, 2006. – 232 с. 18. *Лакруа А*. Чи зберегла Франція колишню літературну міць? Переклад Олександри Лешневської / Лакруа Алексіс, Малка Лоран // Іноземна література. – 2012. – № 11. – С.273-281.

© *Махоніна-Лонгінова О. В.*

МОРЕНЕЦЬ І. М.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПРОДУКТИВНІСТЬ ДІЄСЛІВНОГО СЛОВОТВОРЕННЯ В СУЧАСНІЙ ІСПАНСЬКІЙ МОВІ ЗА ДОПОМОГОЮ СУФІКСІВ *-E-(A), -IZ-(A), -EC-(E)-, -IFIC-(A)-* ТА *-A-* *(за формальними критеріями)*

У статті розглянуто продуктивність утворення деад'єктивних та деномінальних дієслів з огляду на семантичні критерії. Досліджено їхній ступінь семантичної когерентності та їх обмеження відносно твірної основи.
Ключові слова: продуктивність, аломорфія, усічення, деад'ктивне дієслово, деномінальне дієслово, когнітивно-ономасіологічна основа.

В статье рассмотрена продуктивность образования деадъективных и деноминальных глаголов с учетом семантических критериев. Исследована их степень семантической когерентности и ограничения относительно образующей основы.
Ключевые слова: продуктивность, образующая основа, алломорфия, усечение, деадъективный глагол, деноминальный глагол, когнитивно-ономасиологическая основа.

The article deals with productivity of the formation of deadjectival and denominal verbs taking into account semantic criteria. The author examines the level of their semantic coherence as well as restriction concerning their root stem.
Key words: productivity, root stem, allomorphy, clipping, deadjectival verb, denominal verb, cognitive-onomaseological stem.

Актуальність дослідження полягає в тому, що в ньому описується продуктивність суфіксального віддієслівного словотворення в сучасній іспанській мові.

Мета роботи полягає у виявленні, описі та дослідженні продуктивності суфіксального словотворення в сучасній іспанській мові в концептуальному когнітивно-ономасіологічному аспекті.

Об'єктом дослідження є суфіксальне словотворення дієслів у сучасній іспанській мові.

Предметом виступає продуктивність словотворення іспанських дієслів за допомогою суфіксів *-e-(a), -iz-(a), -ec-(e)-, -ific-(a)-* та *-a-*.

Наукова новизна роботи визначається тим, що в ній уперше в українській іспаністиці виявлено на когнітивно-ономасіологічній основі словотворчу природу та встановлено продуктивність суфіксального словотворення дієслів у сучасній іспанській мові.

У словотвірному моделюванні іспанських похідних дієслів спостерігається неоднорідність словотвірних процесів, підпорядкованих

© *Моренець І. М.*

уже виробленим системою мови правилам словотворення, які визначаються орфоепічними, морфологічними і семантичними чинниками та сполучуванністю елементів словотвірного ланцюжка. Словотвірні правила визначають та описують особливості моделювання похідних слів, встановлюють діапазон їх дії в мові, характеризують процес, що вивчається з погляду його регулярності / нерегулярності, продуктивності / непродуктивності, включають вказівки на базу деривації, використаний формальний прийом, категоріальні й семантичні ознаки баз та результатів деривації, сполучувальні властивості морфем та їх морфонологічні перетворення, а також різні види обмежень: фонетичні, морфологічні, семантичні і прагматичні, які діють згідно з вимогами цих правил.

Результати наших попередніх досліджень дозволили встановити, що існують дві крайності між дієслівними суфіксами, які беруть за твірні основи прості й похідні прикметники. На одному боці знаходиться суфікс *-iz-(a)-*, що утворює здебільшого дієслова від похідних прикметників; вони складають 85,26 % від усіх утворених дієслів і тільки 23 дієслова утворені від простих прикметників. На протилежному боці перебувають суфікси *-ec-(e)-* та *-e-(a)-*. Перший із них *-ec-(e)-* утворює 61 дієслово від простих прикметників і тільки 9 від похідних *(aridecer, enrigidecer, ensandecer, entibiecer, humedecer, languidecer, lividecer, lozanecer, palidecer)*. Тепер розглянемо суфікс *-e-(a)-*. Хоча ми і засвідчили 62 дієслова, утворених від похідних прикметників, ми повинні відняти від них ті прикметники, які, для того щоб стати твірними основами цього суфікса, спершу повинні були перейти в іменники. Отже, відкинувши їх, залишається тільки 5 дієслів, утворених від похідних прикметників *(baratear, escasear, falsear, mulatear, hermosear)*. Між цими двома полюсами знаходяться суфікси *-a-* та *-ific-(a)-*, які утворюють дієслова на простих або похідних твірних основах, хоч і спостерігається слабка тенденція з боку обох суфіксів до утворення дієслів на простих твірних основах.

Вивчаючи відношення між різними похідними прикметниками й дієслівними суфіксами, так само, як було з іменниками, ці прикметники можуть бути основою для одного або й більше дериваційних правил (правил словотворення залежно від прикметникових суфіксів, які їх утворюють).

У першій групі прикметникові основи поєднуються виключно з одним суфіксом:

Суфікс *-a-*:

-u-(o/a)-: oblicuar, perpetuar, continuar;

-i-(o/a)-: agriar, ampliar, vaciar, limpiar, amustiar, arreciar, acidiar, enrubiar, entibiar, variar, etc.

Суфікс *-e-(a)-*:

-ón/-(a): barzonear, bribonear, guitonear, patronear, fanfarronear, fisgonear,

haronear, gorronear, soplonear, tragonear, ladronear, bufonear, etc.

-án: charlatanear, charranear, rufianear, haraganear, holgazanear, truhanear, chalanear, etc.

-os-(o/a): babosear, golosear, hermosear, curiosear [1].

Суфікс *-iz-(a)-:*

-ble: contabilizar, estabilizar, flexibilizar, impermeabilizar, insensibilizar, potabilizar, visibilizar, etc.

-il: agilizar, esterilizar, fertilizar, gentilizar, inmovilizar, inutilizar, movilizar, utilizar, etc.

-al(-ar,-íl): actualizar, adverbializar, aseglarizar, comercializar, espiritualizar, generalizar, idealizar, labializar, lateralizar, legalizar, liberalizar, realizar, teatralizar, universalizar, etc. [1].

У цій групі маємо прикметники, які, крім суфікса, під яким ми їх помістили, можуть бути основами також інших дієслівних суфіксів, але це поодинокі випадки і їх можна вважати порушенням системи, що склалася.

Серед прикметників на *-i-(o/a)* ми виявили два випадки дієслів, які не утворено за допомогою суфікса *-a-*, – *amplificar* і *entibiecer*. Обидва названі дієслова мають дублети на *-a-*, *amplificar* та *entibiecer* з однаковим значенням. У цих випадках, дієслово на *-ific-(a)* має швидше технічне значення, що властиво дієсловам із таким суфіксом. А дієслово на *-ec-(e)-* має застарілий характер порівняно з дієсловом на *-a-*. З викладеного вище випливає, що природною та закономірною формою утворення дієслів від прикметників на *-i-(o/a)* є утворення їх за допомогою суфікса *-a-*.

Випадок із прикметниками, від яких утворюються дієслова з суфіксом *-e-(a)-*, проявляють притаманні їм властивості. Усі ці прикметники передають негативні якості людини, які переходять в

іменники, щоб на їх основі можна було утворити дієслова за допомогою суфікса *-e-(a)-*. Жоден із них не повинен вважатися прикметником, а тільки іменником. Ми вирішили розглядати їх як прикметники, оскільки вони походять від основи з явним прикметниковим суфіксом. У разі твірних основ на *-ón* з'являється дієслово, утворене суфіксом *-iz-(a)-(bufonizar)*, що має дублет на *-e-(a)- (bufonear)*, але він, як це було вже відзначено при розгляді суфікса *-iz-(a)-,* є маргінальним і зовсім непродуктивним.

Найбільше сумнівів викликають ті прикметники, що утворюються за допомогою суфікса *-ál*, які можуть бути твірною основою дієслів із суфіксами *-a- (ovalar, cabalar, acivilar, acomunalar)* та *-iz-(a)- (actualizar, animalizar, generalizar, idealizar, etc.)*. Кількість зафіксованих випадків (4 – з суфіксом *-a-* і 63 – із суфіксом *-iz-(a)-*) наводить нас на думку, що власне типовою формою для утворення дієслів від прикметників на *-ál* є саме суфікс *-iz-(a)-*, хоча й не відкидаємо можливості, що зрідка, у поодиноких випадках може утворюватися і дієслово за допомогою суфікса *-a-*.

Інші прикметники слугують твірною основою для двох різних суфіксів:

<u>суфікси *-a-/-iz-(a)-*:</u>

-ivo: adjetivar, cultivar, substantivar, sustantivar, activar, incentivar, objetivar, altivar, etc. / colectivizar.

-or: aminorar, mejorar, menorar, peorar / exteriorizar, interiorizar [1].

Незважаючи на те, що обидва типи прикметників служать твірними основами двом різним суфіксам, між ними існують неоднакові ступені передбачуваності. При утворенні дієслова від іменника на *-ivo* можна прогнозувати, що воно може бути утворене суфіксом *-a-*, хоча й існує деяка ймовірність появи суфікса *-iz-(a)-* у його морфологічній структурі. У разідериваціі дієслів від прикметників із суфіксом *-or* можливості передбачити словотворчий суфікс є цілковитим, оскільки суфікс *-a-* утворює дієслова виключно від неправильних форм порівняльного ступеня прикметників:

pequeño → menor
grande → mayor
bueno → mejor
malo → peor, тоді як суфікс *-iz-(a)-* тяжіє на утворенні дієслів від решти прикметників не в ступені порівняльння [2:112–128].

На основі інших прикметників можна утворити дієслова за допомогою трьох різних дієслівних суфіксів:

-a-/ -ec-(e)-/ -iz-(a)-:

-id-(o/a)-: solidar / fluidificar, solidificar / aridecer, humedecer, enrigidecer, languidecer, lividecer, palidecer.

-a- / -e-(a)- / -iz-(a)-:

-nte: aparentar, aconsonantar, patentar/regentear, galantear, pedantear, tunantear, farsantear/elegantizar, independizar, patentizar, repentizar.

-er-(o/a)-: bachillerar, acaballerar / caballerear, marinear, cerrajear, chocarrear, escuderear, panadear, miserear, cicatear, mañerear, etc. / extranjerizar.

-a-/-iz-(a)-/-ific(a)-:

-ic-(o/a)-: autenticar, causticar, domesticar, sofisticar, toxicar, lubricar/ actomatizar, alcoholizar, angelizar, eclesiastizar, fanatizar, hebraizar, judaizar, islamizar, sovietizar, etc. / identificar, lubrificar, acetificar, electrificar, autentificar, tonificar [1].

У більшості цих випадків суфікс, що утворює дієслово від названих прикметників, є частково передбачуваним. У прикметниках, утворених за допомогою суфікса *-nte*, суфікс *-e-(a)-* бере за твірну основу всі ті прикметники, які можуть перейти в іменники зі значенням осіб для утворення дієслова із семантикою “звичний спосіб дії агенса”, тоді як суфікси *-a-* та *-iz-(a)-* розділяють між собою всі ті прикметники, що не можуть перейти в іменники зі значенням осіб, а отже, ми не можемо передбачити, який із цих двох суфіксів утворює дієслово. Схожа ситуація спостерігається і з іменниками, утвореними за допомогою суфікса *-er-(o/a)*, але у цьому разі суфікс *-e-(a)-* віддає перевагу прикметникам, що означають якості людини при переході їх в іменники, тоді як інші два суфікси беруть цей тип прикметників, коли вони не перейшли в іменники. Наміром рекатегоризації є утворення різних дієслів. За допомогою суфікса *-e-(a)-* утворюються дієслова зі значенням “звичний спосіб дії агенса”, а з суфіксами *-a-* та *-iz-(a)-* виникають дієслова із семантикою “переміна стану” в стан позначений якістю прикметника:

caballerear “hacerse el caballero”
acaballerar “dar a uno consideración o condición de caballero”
bachillerear “hablar mucho e impertinentemente”
bachillerar “dar el grado de bachiller” [2].

Ґрунтуючись на зібраних прикладах, виявляється, що існує сильна тенденція до рекатегоризації цих прикметників, оскільки засвідчено багато випадків утворення від них дієслів на *-e-(a)-* і зовсім мало дієслів на *-a-* та *-iz-(a)-*.

Стосовно прикметників, утворених за допомогою прикметникового суфікса *-ic-(o/a)-*, виявляється перевага суфікса *-iz-(a)-*, хоч і не всі задокументовані дієслова беруть за дериваційну дієслівну форму саме цей суфікс. Імовірно існує певна тенденція, коли суфікси *-a-* та *-ific-(a)-* обирають своїми твірними основами не похідні прикметники, а суфікс *-iz-(a)-* – похідні:

autent- → autént-ic-o → autent-ic-a-r
autent-ific-a-r
caust- → cáust-ic-o → caust–ic–a–r
domest- → domést-ic-o → domest-ic-a-r
lubr- → lúbr-ic-o → lubr-ic-a-r
lubr-ific-a-r
acet- → acét-ic-o → acet-ific-a-r
ángel → angél-ic-o → angel-iz-a-r
aristócrata → aristocrát-ic-o → aristocrat-iz-a-r
hebreo → hebr-a-ic-o → hebr-a-iz-a-r
eclesia → eclesia-st-ic-o → eclesia-st-iz-a-r

Крім цих трьох груп твірних основ, маємо й інші прикметники, від яких можна утворити дієслова за допомогою дієслівних суфіксів:

-a-/ -e-(a)-/ -iz-(a)-/ -ific-(a)-:

-t-: adjuntar, absortar, concretar, explicitar, intensar, juntar, soltar, etc. / baratear, escasear, falsear / alfabetizar, mediatizar, intensificar, beatificar, falsificar, justificar [1]/

-a-/ -e-(a)-/ -iz-(a)-/ -ec-(e)-/ -ific-(a)-:

-an-o/a-: interinar, achabacanar, avillanar, apadrinar, agitanar, damasquinar, descristianar / chicanear, zanganear, lozanear, soberanear, gitanear, mundanear / africanizar, americanizar, castellanizar, divinizar, eternizar, italianizar, germanizar / lozanecer / dignificar [1].

Щодо першої групи прикметників, то нема жодної підстави, що дозволила б з'ясувати, яким саме є правило утворення слів, що застосовується до прикметника, щоб утворити дієслово. Варто відзначити, що переважна більшість прикметників цієї групи є складними непохідними прикметниками.

У прикметниках на *-an-(o/a)* спостерігається дещо інша картина. Можна констатувати, що ці прикметники розділяються на дві групи: ті, що позначають якості людини з деяким негативним значенням, а отже, вони можуть переходити в іменники, і ті, що не допускають такої рекатегоризації. Перші, коли переходять до іменників, утворюються за допомогою суфікса *-e-(a)-*. Другі можуть утворюватися будь-яким суфіксом, за винятком *-e-(a)-*, хоча й видається, що віддається перевага деривації за допомогою суфікса *-iz-(a)-* над деривацією за допомогою суфікса *-a-*, передусім від прикметників, що означають національність, належність до певної етнічної групи *(africanizar, castellanizar, galleguizar, helenizar, etc.)*. Випадки, в яких від цих прикметників утворюються дієслова на *-ec-(e)-* та *-ific-(a)-*, є маргінальними у всій своїй системі словотворення дієслів, тому що засвідчено тільки один випадок із суфіксом *-ec-(e)- (lozanecer)* та один із суфіксом *-ific-(a)- (dignificar)*.

Виходячи з викладених вище даних, можна встановити формальні обмеження, які кожне правило накладає на свою твірну основу для утворення деад'єктивних дієслів.

Суфікс *-a-* може брати за твірні основи майже всі похідні прикметники, крім утворених за допомогою суфіксів *-ble, -il, -án, -os-(o/a)-*. Це єдиний суфікс, який може утворювати дієслова від прикметників на *-u-(o/a)-, -nto* та *-i-(o/a)-*. Однак варто зазначити, що утворені за допомогою цих суфіксів складають досить обмежений перелік, що свідчить про його низьку кількісну продуктивність. Решта похідних прикметникових твірних основ розділяє їх з іншими дієслівними суфіксами. На прикладі прикметників на *-ivo* з'ясовано, що, хоч і якийсь суфікс здатен переважати в утворенні дієслів, вони можуть утворюватися також за допомогою іншого суфікса. Суфікс *-iz-(a)-* утворює дієслова від прикметників на *-ál* і *-ec-(e)-* та прикметників на *-id-(o/a)*; деякі прикметники цих типів *(sólido, oval, cabal, civil, comunal)* можуть слугувати твірною основою для дієслів, утворених суфіксом *-a-(solidar, ovalar, cabalar, cirilar, comunalar)*.

Існують ще й інші випадки, у яких суфікс *-a-* розділяє утворення дієслів з іншими суфіксами залежно від певних особливостей твірної основи. Від прикметників на *-nte* він утворює дієслова тільки тоді, коли вони (прикметники) не переходять в іменники зі значенням осіб, розділяючи можливості їх утворення за допомогою суфікса *-iz-(a)-*. З-

поміж прикметників на *-an-(o/a)* він – (суфікс *-a-*) обирає ті, що не переходять в іменники, і тут розділяє їх утворення із суфіксом *-iz-(a)-*, який виявляється переважним при вербалізації прикметників, що означають національність *(americanizar, africanizar, etc.)*. На основі прикметників на *-ic-(o/a)-* він утворює дієслова тільки від похідних прикметників, що виступають комплексними похідними *(auténtico, autenticar)*, оскільки від похідних прикметників утворює дієслова суфікс *-iz-(a)- (angélico, angelizar)*, який у цьому разі є набагато продуктивнішим від суфікса *-a-*, оскільки список можливих твірних основ для утворення дієслова на *-a-* досить закритий порівняно зі списком тих основ, від яких утворюються дієслова за допомогою суфікса *-iz-(a)-*. І цілком закритий список складають прикметники в порівняльному ступені на *-or*, які суфікс *-a-* обирає твірною основою.

Як було вже продемонстровано, суфікс *-a-* малопродуктивний в процесі утворення дієслів від похідних прикметникових основ. Цей факт виявляється в тому, що він зазвичай розділяє свої дериваційні основи з іншими суфіксами. Ця низька продуктивність утворення дієслів на похідних твірних основах пояснює те, що в прикладах суфікс *-a-* представляє тільки 33,73 % дієслів, утворених від прикметникових похідних основ.

Суфікс *-iz-(a)-,* хоч і може утворювати дієслова від меншої кількості типів твірних основ, ніж суфікс *-a-*, у багатьох випадках продуктивніший від нього. Він високопродуктивний у процесі утворення дієслів від похідних прикметникових основ, деривованих за допомогою суфіксів *-ble, -il, -ál, -ic-(o/a), -an-(o/a)-, -or (contable, contabilizar; civil, civilizar; general, generalizar; fanático, fanatizar; africano, africanizar; exterior, exteriorizar; etc.)* [2:112–128]; це випадки, в яких єдиними можливими суфіксами для утворення дієслів виступають *-ble* та *-il*, переважним суфіксом у дієслівному утворенні є суфікс *-al*, який при цьому розділяє твірні можливості з іншим чи іншими суфіксами, обирає як найбільш придатні ті типи прикметників, які складають відкритий список можливих твірних основ *-ic-(o/a)-, -an-(o/a)-, or*. З рештою прикметникових основ цей суфікс *-al* виявляється однаковим за продуктивністю з іншими суфіксами, з якими він розділяє креативні можливості *-nte* або ж малопродуктивним щодо інших суфіксів, із якими він розділяє деривацію *-ivo, -id-(o/a), -er-(o/a)-*. Отже, це високопродуктивний суфікс для утворення дієслів від похідних основ

прикметників і малопродуктивний у деривації дієслів від простих прикметників, а звідси 85,26 % всіх засвідчених дієслів на *-iz-(a)-* утворюється від похідних прикметників.

Суфікс *-e-(a)-* виступає продуктивним тільки тоді, коли він утворює дієслова на базі прикметникових основ на *-ón-(a), -án, -os-(o/a)-, -er-(o/a)-, -an-(o/a)* та *-nte (bribón, bribonear; haragán, haraganear; baboso, babosear; caballero, caballerear; zángano, zanganear; pedante, pedantear; etc.)*, коли вони позначають людські якості й можуть переходити в іменники. У цих випадках ми повинні враховувати, що суфікс *-e-(a)-* утворює дієслова від іменникових твірних основ. Тому можемо зробити висновок, що суфікс *-e-(a)-* утворює дієслова не від похідних прикметникових основ, а завжди лише від простих іменикових основ.

Суфікс *-ec-(e)-* є виключно продуктивним для утворення дієслів від *-id-(o/a)- (árido, aridecer; lánguido, languidecer; etc.)*. Це завжди комплексні непохідні слова. Суфікс *-ec-(e)-* розділяє в цьому типі основ (хоч і як переважний) деривацію із суфіксами *-a-* та *-ific-(a)- (sólido, solidar, solidificar; fuido, fuidificar)* [3; 4]. Його продуктивність дуже низька. Вона становить тільки 12,86% зі всіх засвідчених дієслів, утворених на похідних основах (це тільки 9 дієслів із 70 задокументованих).

Суфікс *-ific-(a)-* поєднується як із простими, так і з похідними прикметниками, які представляють майже половину засвідчених основ [3:28]. Як при деривації простих, так і похідних прикметників, він обирає “культурні”, або комплексні непохідні, як це відбувається, коли він утворює прикметники за допомогою *-ic-(o/a)*.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Diccionario* de la lengua española : [1 t.] / de la Real Academia Española de la Lengua. – [22-a ed.]. – Madrid : Espasa Calpe, 2001. – 1180 p. 2. *Halliday M. A. K.* An introduction to functional grammar / M. A. K. Halliday, Christian M. I. M. Matthiessen. – Londres : Edward Arnold, 2004. – 700 p. 3. *Pena J.* La derivación en español: verbos derivados y sustantivos verbales / J. Pena // Verba. – Santiago de Compostela : Universidad de Santiago de Compostela, 1980. – 302 p. 4. *Pena J.* La formación de verbos en español: la sufijación verbal / J. Pena // La formacíón de palabras / ed. : Soledad Valera. – Madrid : Taurus Universitaria, 1993. – P. 217–281.

© *Моренець І. М.*

НАЗАРОВ Н. А.
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

УКРАЇНСЬКИЙ ФОЛЬКЛОР І ДОНАУКОВІ УЯВЛЕННЯ ПРО СЛОВО ЯК ДЖЕРЕЛА УТОЧНЕННЯ СУЧАСНИХ ПРОЦЕДУР ЕТИМОЛОГІЗАЦІЇ

У статті показано евристичну та культурну значимість українських фольклорних та донаукових уявлень про мову і слово для етимологічних досліджень XXI століття.
Ключові слова: етимологія, історична лексикологія, українська мова, сакральні функції слова, етимологічний словник.

В статье показано эвристическую и культурную значимость украинских фольклорных и донаучных представлений о языке и слове для этимологических исследований XXI века.
Ключевые слова: этимология, историческая лексикология, украинский язык, сакральные функции слова, этимологический словарь.

The article explores heuristic and cultural significance of Ukrainian folklore and prescientific views on language and word for XXI century etymological research.
Key word: etymology, historical lexicography, Ukrainian language, sacral functions of word, etymological dictionary.

Актуальність статті пояснюється тим, що українська етимологія, як і вся індоєвропейська етимологія XX століття, за останні півстоліття здійснила суттєве зрушення вперед – були видані численні етимологічні словники, серед них і Етимологічний словник української мови за редакцією О.С. Мельничука, однак все ще існує значна частина лексики, яка не вкладається в межі виведених фонетичних закономірностей і потребує альтернативних шляхів дослідження. Одним із альтернативних підходів до дослідження етимологічно «темної» лексики є теорія субстрату. Однак і вона не відповідає на всі проблемні питання, і все ще залишається клас лексики, так звані експресивні утворення, які потребують комплексного підходу, збагаченого досвідом інших галузей гуманітарного знання XX століття.

Мета дослідження – показати, що фольклорні уявлення про слово та народна етимологія можуть бути корисні для сучасної етимологічної науки як джерело реконструкції ментальних процедур, які здійснювала архаїчна свідомість над словом.

Предмет дослідження – ментальні процедури архаїчної свідомості над словом, які слугували основою подальшої появи етимологічних досліджень.

© Назаров Н. А.

Об'єкт – погляди на мову і слово традиційного суспільства, носія ритуально-міфологічного світогляду.

Матеріалом дослідження виступають тексти українського фольклору з елементами народної етимології та експліцитними, усвідомлюваними мовцями трансформаціями слів, а також донаукові з сьогоднішньої точки зору етимологічні словники П.Я. Лукашевича.

Новизна дослідження полягає у застосуванні міждисциплінарного підходу до проблем етимологізації експресивних утворень, який базується на вивченні архаїчних уявлень про слово і його перетворення, експлікованих із українського фольклору та «некласичних» етимологічних студій, які сьогодні розглядаються як аматорські і не беруться до уваги для розв'язання проблем, пов'язаних із архаїчними рефлексіями над природою слова і мови.

Міра вивченості питання. Спеціальні дослідження, присвячені вивченню уявлень про слово у архаїчних пластах українського фольклору з метою подальшого застосування цих свідчень для уточнення уже наявних етимологій та пропозиції нових нам не відомі. Однак проблема архаїчних уявлень про слово, хоч безвідносно щодо проблемних питань етимології, була неодноразово розглянута в українській та світовій гуманітарній думці, зокрема у працях О.О. Потебні, а питанням зв'язків наукової етимології з народною присвятив увагу В.М. Топоров.

Нас передусім цікавить еволюція етимологічних досліджень у європейському культурному ареалі від часів античності до появи перших етимологічних словників у теперішньому розумінні (близько середини XVII ст.). Проте картина історичного розвитку буде неповною без урахування кількох факторів: 1) принципи укладання етимологічних словників безпосередньо співвідносні з поглядами на походження слів, на шляхи етимологізації вже відомого мовного матеріалу; 2) європейські лексикографічні традиції варто розглядати в зіставленні з відповідними традиціями найбільших *самостійних* лінгвістичних традицій Сходу – китайської та індійської.

Наш розгляд присвячений етимологічним дослідженням на початковому етапі, коли суто етимологічний словник іще не був представлений як окремий «жанр».

Слово в архаїчних суспільствах усвідомлювалося дуже предметно, отож маніпуляції, здійснювані над ним, сприймали зазвичай як маніпуляції з будь-яким іншим предметом. Класичним прикладом такого давнього

типу рефлексії над словом є випадок із «правом» на пісню чи ім'я і справжні сутички за це право серед тубільних племен Америки [1]. Д.К. Зеленін уважав, ґрунтуючись на матеріалі повір'їв слов'янських народів та народів Азії, що спершу будь-яке слово наділялося такою силою, а потім – лише марковані [2:5,7].

Проте слово могло, не втрачаючи осмислення як певний емпіричний об'єкт, виступати уособлено. Так, у ненецьких казках сама оповідь чи слово є героєм твору. У літературознавстві лише в XX столітті Б.А. Успенський запровадив поняття «точка зору», яка передає умовну психологічну, просторову чи ідеологічну (в широкому значенні) позицію, з якої ведеться оповідь. Проте уже в ненецьких казках, коли змінюється місце події або герої, про яких ведеться оповідь, уводиться технічний герой – *лаханако* (буквально: «одухотворена субстанція слова»), який «приходить» до інших героїв, про яких зараз буде мовитися [15:446].

Предметне розуміння слова безпосередньо пов'язане з проблемою зображальності мови на ранніх етапах розвитку. Проте це дещо інакша зображальність, ніж звуконаслідування і мимовільні «природні» звуки людського тіла, про виняткову роль яких говорить О.М. Газов-Гінзберг [3]. Яскравим свідченням паралелізму маніпуляцій з предметом і зі словом є *редуплікація* як засіб передання *множинності* предметів (а іноді й повторення кореня чи слова *три* чи *чотири* рази, як це зафіксована у текстах шумерською мовою [4]) або інтенсивності дії (як словотвірний засіб була активна в афразійських мовах, як формотворчий – у шумерській та в індоіраногрецькому регіоні індоєвропейських мов). Тобто та ж тенденція, що наявна в словотворі, виражена і в граматиці, що свідчить про доволі давній етап її появи, коли ще між граматикою і словотвором не було чіткої межі. Логічним кроком буде припустити, що всі фонетичні маніпуляції зі словом сприймали так само предметно.

Знати ім'я означало володіти особою чи предметом. Частковим випадком вияву таких вірувань було табу на називання певних тварин чи осіб. Прислів'я, які Д. Тейлор уважав одним із основних реліктових залишків архаїчних уявлень [5], зберегли сліди таких вірувань: «Про вовка промовка, а він і в хату лізе», латинський відповідник «Lupus in fabulis». Саме тому одним із головних атрибутів давньоєгипетських богів було «той, чийого імені навіть мати не знає» [16]. Така віра ґрунтувалася на впевненості, що фонетична форма слова має сакральне значення, і її трансформації сприймали як безпосередні маніпуляції з предметом або

особою, яку воно позначає. Ще одним підкріпленням цієї думки є паралель між розчленуванням жертвенної тварини – і анаграматичним розчленуванням імені божества, яке спостеріг Ф. де Соссюр, проте не міг пояснити [14], а потім цей факт зазнав потрактування вже з точки зору комплексного підходу [6:509].

А саме такі трансформації і є об'єктом розгляду етимолога. Інакше кажучи, етимолог, досліджуючи лише фонетичні чи морфологічні зміни в слові, нехтуючи іншими важливими ментальними процесами, прирікає себе на однобокий і неповний розгляд явища. Адже якщо слово у свідомості мовців було безпосередньою частиною названого предмета, то *випадкових* деформацій звукової оболонки не могло бути. Важливим і вихідним для нашої думки розрізненням є виокремлені ще М.С. Трубецьким фонематичний і фонетичний рівні. На рівні фонетичному (звуковому) могли відбуватися істотні зміни, на які впливали як позиційні чи комбінаторні деформації, так і субстратна артикуляційна база. Проте функціонально нові *алофони* відображали ту ж саму *фонематичну* картину. І **прийняті сьогодні в етимології «експресивні» фонетичні зміни, ймовірно, є сумою багатьох складових із різноманітною семантикою,** адже вони змінювали фонематичну форму. Примітно, що лексеми, які належали до сфери сакрального, найменше підпадали під уплив таких модифікацій.

Таким чином, етимологічне дослідження *par excellence* уже не може перебувати лише в колі реалій та лексем. В ідеалі воно має спиратися на свідчення фольклору й антропології не менше, ніж порівняльно-історичного мовознавства, історії чи археології. Адже для кожного окремого випадку називання фактично реконструюється ситуація називання взагалі як абстрактної дії, а як свідчать випадки номінації в замовляннях, то процес називання нічим не відрізнявся від будь-якого іншого ритуального акту. Саме про таку багатогранність говорить В.М. Топоров, зазначаючи, що етимологія є «визначенням координат різних систем (фонологічної, словотвірної, лексичної, семантичної, поетичної і т.д.), перетин яких породжує певне слово, і визначення подальшої траєкторії даного слова» [7:25].

Проте іншим важливим аспектом, який **відкриває фольклор для етимолога**, окрім суто фонетичних маніпуляцій зі словом, є своєрідна «машина часу», яка **дозволяє без реконструкцій побачити процес номінації як темпоральний, динамічний процес, а не готовий**

застиглий результат, зафіксований у словниках чи вже в узусі. Із площини діахронічної перейти в – умовно – синхронічну, яка б відобразила стан номінаційних практик у певну епоху, коли остаточно сформувалася поетикальна і жанрова база українського фольклору. З цієї точки зору багато фольклорних жанрів, особливо **пареміологічних**, дають численні приклади словотвірних чи номінаційних мотивацій, які знаходять паралелі в офіційних етимологіях, наведених в етимологічних словниках. Коли з'являється сумнів щодо релевантності певного етимона, то фольклор дає вагомі підстави для підтримання однієї із версії чи знайдення компромісної.

Тому варто розглянути, чим саме український фольклор буде корисним для дослідження української, а ширше і слов'янської етимології. Окрім словотвору, іншим засобом збагачення мовного запасу із питомих мовних ресурсів є метонімічна чи метафорична номінація. Найбільшу ідіосинкразію в цьому аспекті на тлі інших фольклорних жанрів мають пареміологічні тексти, передовсім замовляння і загадки. Це спричинено їхньою ритуальною функцією, а **магічні властивості, приписувані володінню словом у міфологічному** світогляді, були наведені вище. Швидше за все, словотвірні та номінаційні шаблони, які вживалися у замовляннях, були чітко усвідомлювані мовцями, бо наявні вони в багатьох пареміологічних жанрах. Тому дослідження словотвірних схем та семантичних трасформацій, притаманних мові замовлянь, безпосередньо дозволить реконструювати іманентні для традиційної мовної свідомості уявлення про їхню функцію, адже зміст замовляння і його спрямованість часто зрозуміла або з самого тексту, або з ремарок записувача.

Приклади промовистих свідчень про архаїчну мовну свідомість можна навести з українських замовлянь та з деяких текстів дитячого фольклору. Так, у замовляннях часто явища природи називаються людськими іменами (*Місяцю Адаме* (*Владимире*), *водо Уляно* і под.; див. [17]). Ця закономірність дозволяє вирішити деякі амбівалентні питання етимологізації, зокрема – зняти сумніви щодо походження слова *качка* від імені *Катерина.* В ЕСУМ надається перевага звуконаслідувальній версії – походженню цього слова від вигуку *ках* [8 2:409], проте свідчення фольклору дозволяють визнати обидві версії рівноправними.

Загадки можуть бути джерелом знань про семантичну мотивацію метафоричних номінацій. Так, у багатьох українських загадках риби кодуються через назви і атрибути птахів. І ту саму закономірність бачимо в

номінаційній мотивації в давніх індоєвропейських мовах (напр., лат. *passer* «горобець» і «вид риби»).

Окремо варто розглянути деякі спільні аспекти тих типологічно близьких явищ, якими є праці Ґ. Постеля, Г. Бекана, П.Я. Лукашевича. Те, що з сьогоднішнього погляду виступає як цілковитий суб'єктивізм (думка про походження французької безпосередньо від «першомови» у Ґ. Постеля, походження усіх інших мов – від голландської у Г. Бекана, або від старослов'янської, як у П.Я. Лукашевича), насправді лише відбиває одну з рис архаїчного, дорефлексивного світогляду: реальність своєї мови є єдино можливою реальністю. Важливість таких ненаукових практик підкреслює і В.М. Топоров: «Є люди, зовсім не професіонали-етимологи, що належать до типу *homo etymologificans* «людини етимологізуючої», і їхній досвід зовсім не марний, щоправда, не для наукової верифікації (хоча й тут не можна цілковито виключати випадкових «потраплянь у ціль»), але в більш широкому просторі культурної антропології» [7:11-12].

У цьому контексті теорія П.Я. Лукашевича про «чаромутіє» має багатогранніше значення. З одного боку, вона доволі точно відображає головні фонетичні перетворення, що буде показано далі, а з іншого – вона безпосередньо виходить із фольклорної віри в магічну дію слова, його синкретичну природу.

Складність інтерпретації лексикографічних праць П.Я. Лукашевича полягає в незвичній на сьогодні формі його етимологічних порівнянь, адже його словники – це не суто етимологічні праці в сьогоднішньому розумінні, це передовсім «порівняльні» словники у стилі Палласа. Визначна цінність, і на сьогодні не втрачена працями українського дослідника, полягає в сміливості його зіставлень. Тільки сьогодні, вийшовши на ностратичний рівень реконструкції, дослідники можуть оцінити прозірливий погляд П.Я. Лукашевича, абстрагуючись від його націоналістично-романтичних ідей та відсіюючи його хибні погляди.

Два головні етимологічні словники латинської мови – Алоїза Вальде та Ерну-Мейє – подають суперечливі відомості про походження слова *tempus* «час». В Ерну-Мейє не висловлено переконливих пропозицій, хоча зазначається зближення з лит. *tempyti.* Хоча для архаїчнішої форми *temperis* прямо сказано, що немає «жодних надійних паралелей» [9:1203-1204]. Вальде-Гофман [10:661] більше схильні зближувати це слово із *tempestas* «буря».

Поглянемо, що з цього приводу говорить П.Я. Лукашевич у своєму «Корнеслове латинского языка». Це слово лексикограф був схильний порівнювати із українськими словами *ступати, тюпати, путь,* грецьким *pontos* «море», а також із лексичним матеріалом мов північної частини Євразії [11:745]. Паралелі зі словами на позначення шляху П.Я. Лукашевич пояснює так: «Для всього буття *час* є швидкоплинною рікою, що вливається в море забуття. Крім того, *ріка* є *дорогою* на поверхні землі і зі своїми розгалуженнями слугує для нас *шляхами* сполучення (*путями* сообщения)» [11:745]. Для перевірки позаіндоєвропейських паралелей необхідно здійснити значну роботу із сучасними словниками, тож обмежимося тільки індоєвропейськими паралелями, наведеними лексикографом. Звісно, складно давати оцінку про паліндромічну трансформацію цього кореня (яку він наводить як доказ для порівняння звуконаслідування *туп* і *путь*), яка загалом теж потребує уваги. Але якщо звернутися до порівняння з коренем *(с)тупати,* то можна дійти цікавих висновків. Отож, в ЕСУМ про *тупати* сказано, що воно – звуконаслідувальне утворення, псл. *tupati* [8 6:677]. З іншого боку, слово *топати* однозначно є звуконаслідуванням та трапляється чи не у всіх ностратичних мовах [8 6:598].

У Е. Френкеля [12:1079] з латинськими словами *tempus* зіставляюється литовські *tampyti, tempti* «spannen, dehnen», «натягувати». У свою чергу, литовські слова виводяться від балтійського кореня **tm̥p-* «wenden, drehen, spinnen». Ми у свою чергу можемо припустити спорідненість зі слов'янським *tǫpati*, яку підтверджує Я. Фріск зближуючи це слово із грецькими *tupos* «удар» і *topos* «місце», а ті у свою чергу – з наведеним литовським коренем [13 2:911].

Таким чином, П.Я. Лукашевич мав цілковиту рацію, зближуючи латинське *tempus* і словянське *tǫpati*. Проте ми змогли в цьому пересвідчитись, лише проаналізувавши етимологічні словники, що з'явилися в другій половині XX ст. Головне, що заважає одразу прийняти етимологію П.Я. Лукашевича – це позірна семантична віддаленість зіставлюваних понять. Проте П.Я. Лукашевич, наводячи у далі словниковій статті паралелі, які не так однозначно можна перевірити (*ріка, дорога*), йде цілком правильним шляхом: показує, як просторові поняття слугували для утворення назв часових. Навіть більше: зіставляючи *tempus* і *tǫpati*, П.Я. Лукашевич передбачає і спорідненість між гр. *topos* «місце» і лат. *tempus* «час», що відповідає синкретичному розумінню часопростору в

традиційній свідомості. Зіставлення гр. *topos* і лат. *tempus* мають безпосередній стосунок до астрономічних спостережень у давнину: адже *просторовий* рух світил був головним орієнтиром у *часі* протягом багатьох тисячоліть людської історії.

Отож, на прикладі тільки одного лексичного зіставлення «некласичного» етимолога П.Я.Лукашевича із сучасними дослідженнями показує, який евристичний потенціал мають його праці. Ця визначна пам'ятка архаїчного погляду на слово заслуговує різнобічного вивчення, хоч і критичного.

Комплексне розуміння уявлень про слово в архаїчному суспільстві дозволяє інакше поставитися до народних етимологій, до яких іноді наближаються етимології П.Я. Лукашевича: вони **безпосередньо відображають розуміння самих мовців**, а відповідно і дають можливість шукати певні шляхи перетворень, які можуть не вкладатися в чіткі фонетичні правила, але відповідати народним етимологічним уявленням.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Грушевська К.М.* З примітивної культури [розвідки і доповіді Катерини Грушевської; з передмовою М. Грушевського] / Катерина Михайлівна Грушевська. – К.: Державне видавництво України, 1924. – 224 с. 2. *Зеленин Д.К.* Табу слов у народов Востойной Европы и Северной Азии. Запреты в домашней жизни / Дмитрий Константинович Зеленин // Сборник музей антропологии и этнографии. Т. IX. 3. *Газов-Гинзберг А.М.* Был ли язык изобразителен в своих истоках? / Анатолий Михайлович Газов-Гинзберг. – М.: Наука, 1965. – 183 с. 4. *Jagersma, H. A.* Descriptive Grammar of Sumerian / Hendrik Jagersma. – LOT, 2010. – 776 p. 5. *Тайлор Э. Б.* Первобытная культура / Э.Б. Тайлор. – М.: Изд-во политической литературы, 1989. – 573 с. 6. *Топоров В.Н.* Имена / Мифы народов мира. Энциклопедия. В 2-х тт. Гл. ред. С.А. Токарев. Т. 1. – М.: Сов. энциклопедия, 1991. – С. 508–510. 7. *Топоров В.Н.* Исследования по этимологии и семантике. Том I: Теория и некоторые её частные приложения / В.Н. Топоров. – М: Языки славянской культуры, 2004. – 816 с. 8. Етимологічний словник української мови: у 7 т. / редкол.: О.С. Мельничук (голов. ред.) та ін. – К.: Наукова думка, 1983 – 2012. – Т. 1 – 6. 9. *Meillet, A.* Dictionnaire Etymologique de la langue Latine / A. Meillet, A. Ernout. – Paris: Librarie C. Klincksieck, 1951. – 1358 p. 10. *Walde, A.* Lateinisches Etymologisches Worterbuch / A. Walde. – Calrl Witers Universitatbuchhandlung: Heidelberg, 1938 – 1956. Bd. 1–3. 11. *Лукашевич П.А.* Корнеслов греческого языка / Платон Акимович Лукашевич. – Киев: в университетской типографии, 1869. – 777 с. 12. *Fraenkel, E.* Litauisches etymologisches Wörterbuch / Eernst Fraenkel. – Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, 1962–1965. – Bd. 1–2. 13. *Frisk, H.* Griechisches Etymologischec Worterbuch / Hjalmar Frisk. – Heidelberg: CarlWinter; Universitatsverlag, 1960 – 1972. – Bd. 1-3. 14. *Saussure, F.* Les mots sous les mots: Les anagrammes de Ferdinand de Saussure / Jean Starobinsky, Ferdinand de Saussure. – Paris: Gallimard, 1971. – 160 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

15. Фольклор ненцев: В записях 1911, 1937, 1946, 1953, 1965-1987 годов. – Новосибирск: Наука, 2001. – 504 с. 16. *Budge, E.A.W.* The gods of the Egyptian. Vol. 1 / E.A. Wallis Budge. – London, 1904. – 550 p. 17. Українські замовляння [упор. М.Н. Москаленко, передм., комент. М.О. Новикова]. – К.: Дніпро, 1993. – 309 с.

© *Назаров Н. А.*

ОХРІМЕНКО В. І.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СМИСЛОВА СТРУКТУРА МОДАЛЬНОГО ОПЕРАТОРА *IN EFFETTI*
(на матеріалі італійської мови)

У статті розглянуто взаємозалежність між семантикою італійського модального оператора *in effetti* як згорнутою структурою, що належить до когнітивно-семантичного поля достовірності, та параметрами мікротексту його функціонування.
Ключові слова: модальність, модальне значення, модальний оператор, смислова структура.

В статье рассмотрена взаимозависимость между семантикой итальянского модального оператора *in effetti* как свернутой структурой, который принадлежит к когнитивно-семантическому полю достоверности, и параметрами микротекста его функционирования.
Ключевые слова: модальность, модальное значение, модальный оператор, смысловая структура.

The article focuses on mutual dependence between the semantics of Italian modal operator *in effetti* as a condensed structure being part of cognitive-semantic field of trustworthiness and parameters of microtext of its functioning.
Key words: modality, modal meaning, modal operator, sense structure.

Актуальність дослідження зумовлюється необхідністю комплексного дослідження категорії модальності у сучасній лінгвістиці, що носить поліпарадигмальний характер.

Метою статті є визначення функціональних характеристик висловлень з модальним оператором *in effetti*, що належить до когнітивно-семантичного поля (КСП) достовірності, та окреслення його смислової структури.

Об'єкт дослідження становить мікротекст функціонування модального оператора *in effetti.*

Предметом дослідження є дискретизація смислового простору мікротексту функціонування модального оператора *in effetti.*

Наукова новизна дослідження полягає у першій спробі розкриття смислової структури модального засобу в аспекті встановлення взаємозалежності між його семантикою як згорнутою структурою та параметрами мікротексту його функціонування.

Постановка загальної проблеми та її зв'язок з науковими завданнями. У нашій концепції ми визначаємо категорію модальності як чотирирівневе утворення: модальне когнітивно-семантичне поле – модальне значення – модальна одиниця – сукупність її функціонально-семантичних варіантів (ФСВ). На відміну від концепції функціонально-

© Охріменко В. І.

семантичного поля (ФСП) О.В. Бондарка [1], ми постулюємо сполучення модальної одиниці з модальним полем не безпосередньо, а через модальне значення. *Модальне поле* є абстрактною сутністю, в основі якого міститься бінарна опозиція, нейтралізація якої відбувається не відразу, а є процесом, прослідкувати який можна лише у мікротексті функціонування модальної одиниці. *Модальне значення* визначається за сукупністю параметрів, які каузують зняття невизначеності опозиції модального поля. *Модальна одиниця* (модальний засіб, що аналізується в аспекті розкриття його смислової структури) розглядається в аспекті взаємозалежності її семантики як згорнутої структури та параметрів мікротексту функціонування, тобто найуживаніших мовних засобів у приядерній зоні (безпосередня сполучуваність), на ближній периферії (рівень висловлення, до складу якої входить модальна одиниця, або суміжного висловлення), та на периферії (рівень мікротексту). *Функціонально-семантичні варіанти* модальної одиниці визначаються після її дослідження у мікротексті і побудови моделей мікротексту. В основі назви моделі мікротексту знаходиться провідна група модусів. У результаті взаємодії епістемічного модусу з перцептивним, емотивним, волітивним, аксіологічним та поділу ментальної діяльності на синтетичну та аналітичну за Л.С. Виготським [2: 200], потенційно маємо 2 синтетичні моделі (сенсорно-рефлективного синтезу, сенсорно-емотивно-рефлективного синтезу) та 4 аналітичні (рефлективізації перцепції, рефлективізації емотивності, рефлективізації волітивності, рефлективізації аксіологічності). Для кожної модальної одиниці характерним є функціонування у певних моделях мікротексту. Розгортання інформації у мікротексті за певними векторами (перцептивним, емотивним, епістемічним, волітивним, аксіологічним), характер внутрішньофразової та трансфрастичної зв’язності уможливлює відстеження процесу смислотворення модальної одиниці. У нашій концепції ми виносимо *принцип ядра та периферії у мікротекст*: ядром є модальна одиниця, приядерну зону складає її безпосередня сполучуваність, ближню периферію – різнорівневі мовні засоби модального висловлення, периферію – мікротекст.

Точкою відліку при розкритті смислової структури модальної одиниці є її *семантика* та зв'язок з *опозицією модального поля*. Модальний оператор *in effetti* належить до КСП достовірності з опозицією “уявлення про дійсність *vs* співвіднесення з дійсністю”. Нейтралізація цієї опозиції існує не відразу, а є *процесом*, прослідкувати який можна при дослідженні мікротексту функціонування модальної одиниці. У семантиці модального

оператора фіксується лише другий член бінарної опозиції, а саме: співвіднесення з дійсністю. Чинники позамовної дійсності та встановлення закономірностей їх вербалізації дозволять окреслити смислову структуру модального оператора.

У тлумачному словнику Дж. Девото подаються такі основні значення іменника *effetto,* що входить до складу *in effetti:* 1) все, що залежить від певної причини, результат дії або наслідок певного факту або визначеної ситуації; 2) мета, ціль; реалізація, виконання; цінність, ефективність [3: 704 – 705]. Крім того, існує ряд ефектів у фізиці: ефект Доплера, оптичний ефект, закон зі зворотною дією у юриспруденції *(legge con effetto retroattivo).* Тобто усі зафіксовані варіанти значення не можуть не мати відношення до абстрагованої модальної одиниці *in effetti*. Адже за семантикою *in effetti* є неповною каузальною структурою.

Відмічено, що істинність як ціннісні норми, відповідність еталону не підлягає верифікації [4: 167]. Як засвідчив аналіз прикладів, у контексті функціонування модального оператора *in effetti* йдеться про аналіз фрагменту дійсності в аспекті відповідності *vs* невідповідності еталонним ціннісним нормам (в основному аналізу підлягає порушення ціннісних норм).

У результаті аналізу фактологічного матеріалу було виявлено, що модальний оператор каузальності *in effetti* у функціонує складі моделі мікротексту рефлективізації аксіологічності. У кореферентній дійсності ситуації, вербалізованій у мікротексті, що відповідає зазначеній моделі, об’єктом критичного аналізу зазвичай виступають соціально значимі дії в аспекті прогнозування в майбутньому або оцінки (переоцінки) *post factum;* оцінка зводиться до усталеної (позитивної або негативної, зазвичай негативної) валоритивної площини. Проілюструємо прикладом.

(1) *Ormai, le statistiche dicono che il costume è cambiato: gli italiani fanno sempre meno le lunghe ferie estive e sempre più approfittano proprio dei ponti durante l’anno per week-end lunghi. Abolire i ponti significherebbe dare un colpo mortale all’azienda turismo, che ora, invece, approfitta di queste vacanze ripartite per riempire gli alberghi anche in bassa stagione.*

(2) *In effetti, subito dopo le dichiarazioni di Berlusconi, è scattato l’allarme: “Tagliare i ponti ci costerebbe troppo caro”, ha dichiarato Bernabò Bocca, presidente di Federalberghi (Oggi N 17, 04. 2004, p. 41).* Мікротекст поділяється модальним оператором *in effetti* на два текстові блоки зі смисловими відношеннями каузальності. Текстовий блок (1) містить інформацію про коментування у пресі наслідків можливого ухвалення

закону прем'єр-міністром Сільвіо Берлусконі щодо зменшення тривалості національних свят. Можливий законопроект оцінюється як неефективний, оскільки це завдасть нищівного удару по економіці Італії, бюджет якої значною мірою залежить від сфери туризму та готельного бізнесу. Текстовий блок (2) містить коментар рішення одним із членів уряду. Загалом, мікротекст характеризується вживанням безособових та узагальнено-особових речень, ЛО-класифікаторів на позначення групи осіб (*gli italiani*), вживанням висловлень з експліцитними каузальними зв'язками. Одне з таких висловлень (*Abolire i ponti → dare un colpo mortale all'azienda turismo*) з'єднується дієсловом *significherebbe* – стандартизованим засобом "експлікації семіотичного відношення" [5: 65]. Увесь мікротекст розкриває механізм оцінки соціально значимої дії.

Отже, параметрами моделі рефлективізації аксіологічності є: поділ мікротексту модальним оператором *in effetti* на два смислові блоки (групи абзаців) зі смисловими відношеннями каузальності; *особливості текстового блоку (1):* вживання узагальнено-особових та безособових речень; частотність експліцитного модусу з *verbā dicendi* (*dicono che, secondo le statistiche, secondo i sondaggi*); ЛО-класифікатори на здійснення референції до групи осіб (*gli italiani, gli esperti, i disoccupati*), що є втіленням загальної тенденції: кореляція соціальної значимості зі ступенем узагальненості референта; дієслова та конструкції каузальної семантики (*provocare, causare*); *особливості текстового блоку (2):* частотність цитування та прямого мовлення; формування модальним висловленням з *in effetti* категорії ретроспекції; частотність введення модальним оператором *in effetti* нового абзацу; *in effetti* як маркер: 1) переключення загально-аксіологічного модусу на суб'єктивно-аксіологічний і навпаки; 2) з'єднання текстових блоків з інформацією, що розкриває механізм оцінки соціально / аксіологічно значимих дій.

Кореферентна дійсності ситуація, вербалізована у мікротексті функціонування *in effetti*, є абстрактною і пов'язується здебільшого з розкриттям механізму оцінки соціально значимої дії (події). Мікротекст характеризується послабленням смислової єдності і поділяється на *текстові блоки*; при цьому *in effetti* тяжіє до ініціальної синтаксичної позиції, зазнає парцеляції і має тенденцію до введення нового абзацу; смислові відношення між висловленнями, з'єднаними *in effetti,* характеризуються поліпредикативністю.

Відмічено, що висловлення з предикатами точки зору мають пропозиційну установку двох типів: 1) "знання" і "точка зору –

припущення"; 2) "точка зору – оцінка" [6]; [7: 112 – 113]. Висловлення з модальним оператором *in effetti* не допускають винесення показника модальності в експліцитний модус **in effetti che* і вводять точку зору – оцінку, яка є узагальненою, а не власне суб'єктивною. Пропозиція, що вводиться *in effetti,* є верифікованою (підтверджує попередньо викладену інформацію, є наслідком причини).

Основною характеристикою мікротексту функціонування *in effetti* є каузальні відношення між текстовими блоками, з'єднаними модальним оператором, що часто дублюються безпосередньо у висловленні з *in effetti,* а також частотність вживання каузальних дієслів. У результаті аналізу мікротексту функціонування модального оператора *in effetti* було виявлено найуживаніші мовні засоби, що вживаються у приядерній зоні, на ближній периферії та на периферії.

У *приядерній зоні* модальний оператор сполучається з маркерами точки відліку та консеквентності (*subito dopo*), а також дієсловами семантики каузації (*scattare, scoppiare, scatenarsi*).

Для *ближньої периферії* характерними є смислові відношення каузальності між суміжними висловленнями, з'єднаними *in effetti*. Здійснюється вербалізація смислового комплексу 'причина – наслідок – підтвердження' або 'причина – наслідок –спростування'. Наприклад:

Aveva una sua teoria, secondo lui era il clima del nord e, soprattutto, la bora a gelare le ragazze.

– In effetti questa è una citta un po' chiusa, ma non è vero che le ragazze sono così – osservo Claudia (...) (Schiavini, p. 21). Смислові відношення між частинами висловлення (1) визначаються як причиново-наслідкові: вплив холодного клімату на холодність дівчат з погляду мовця, а висловлення (2) вводить спростування інформації комунікантом.

У художніх текстах модальний оператор вживається рідко, а серед компонентів смислового комплексу не часто виявляються ЛО каузальної семантики, що пояснюється високою ентропією. Натомість модальний оператор є часто вживаним у публіцистиці. У публіцистичних текстах до ближньої периферії модального оператора потрапляють наслідкові конектори (*perciò, quindi*), дієслова каузальної семантики та експлікації семіотичного відношення *provocare, causare*, *significare*, *vuol dire*, ЛО на позначення невідповідності (*non corrispondere a, non adattarsi a, sbilanciato*), темпоральні маркери на позначення моменту відліку (*ormai*), ЛО на позначення зміни, трансформації (*cambiare, innovazioni, trasformarsi*), поляризованої кількості, зазвичай в оцінному контексті

(*sempre più – sempre meno, molto – poco, crescere – diminuire*), оцінної семантики (*buono*, *bravo, insuperabile, mediocre*). Наведемо деякі приклади.

Perché non noleggiamo due mountain-bike e andiamo a fare un bel giro in Carso?

In effetti, era stata una buona idea (Schiavini, p. 22).

– Tu che ne sai delle donne?

– Molto poco, in effetti. Quello che so è per sentito dire (Schiavini, p.42).

На *периферії* відмічається висока частотність вживання наслідкових та причинових конекторів (*perciò, quindi*, *perché*). Для публіцистичних текстів, у яких найчастіше вживається *in effetti*, характерним є: функціонування узагальнено-особових та безособових речень, кондиціоналу, ЛО на здійснення референції до групи осіб (*gli esperti, gli italiani*). Висловлення з *in effetti* має ретроспективний характер.

Висновки. Різнорівневі мовні засоби, що вживаються у приядерній зоні, на ближній периферії та на периферії мікротексту функціонування модального оператора *in effetti,* дублюють каузальні відношення, що містяться у його семантиці як згорнутій структурі (*in effetti* за семантикою є неповною каузальною структурою) і розкривають бінарну каузальну структуру “причина – наслідок”.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондарко А.В. Теория функциональной грамматики: Темпоральность. Модальность: [коллективная монография в 6 т. / отв. ред. Александр Владимирович Бондарко / Беляева Е.И., Корди Н.Н., Цейтлин С.Н. и др.] . – Ленинград: Наука, 1990. *2. Выготский Л.С.* Психология: [сб. осн. тр.] / Лев Семенович Выготский; [предисл. Н.Е. Веракса] – [переизд.]. – М.: Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. – 1008 с. (Серия “Мир психологии”). *3. Il Dizionario della lingua italiana* / Giacomo Devoto, Gian Carlo Oli. – [2-a ediz.] – Firenze: Le Monnier, 2000-2001. – 2390 p. *4. Кустова Г.И.* Оценки истинности / ложности (на матери але прилагательных *истинный* и *ложный*) / Галина Ивановна Кустова // Логический анализ языка. Между ложью и фантазией: сб. науч.-аналит. обзоров / отв. ред. Нина Давыдовна Арутюнова. – М.: Издательство “Индрик”, 2008. – С. 159-170. *5. Кобозева И.М., Лауфер Н.И.* Интерпретирующие речевые акты / И.М. Кобозева, Н.И. Лауфер // Логический анализ языка. Язык речевых действий: сб. науч.-аналит. обзоров / отв. ред. Нина Давыдовна Арутюнова, Надежда Константиновна Рябцева. – М.: Наука, 1994. – С. 63-71. *6. Дмитровская М.А.* Знание и мнение: образ мира, образ человека / Мария Алексеевна Дмитровская // Логический анализ языка. Избранное 1988-1995: сб. науч.-аналит. обзоров / отв. ред. Нина Давыдовна Арутюнова – М.: Издательство “Индрик”, 2003. – С. 47-55. *7. Зализняк Анна А.* Предикаты ошибочного мнения в аспекте семантической типологии: глагол *мнить* / Анна Андреевна Зализняк // Логический анализ языка. Между ложью и фантазией: сб. науч.-аналит. обзоров / отв. ред. Нина Давыдовна Арутюнова. – М.: Издательство “Индрик”, 2008. – С. 106-117.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Oggi: settimanale di politica, attualità e cultura / ed. Paolo Occhipinti. –N.17 / 21.04.2004. – 162 p. *2. Schiavini L.* Senso unico [Risorsa elettronica]: Tratto da: “Senso unico” di Laura Schiavini. – Varese: ECO, 1997. – Режим доступу: http://www.lieberlieber.it/biblioteca/ s/schiavini/ senso_unico/ pdf /senso_p.pdf

© Охріменко В. І.

ПАДАЛКА Ю. М.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЕПІСТЕМІЧНА ТА ДЕОНТИЧНА МОДАЛЬНІСТЬ В ІСПАНСЬКІЙ МОВІ

У статті аналізується проблема актуалізації значень епістемічної та деонтичної модальності в іспанській мові.
Ключові слова: епістемічна модальність, деонтична модальність, граматична категорія, модальне значення.

В статье анализируется проблема актуализации значений эпистемической и деонтической модальности в испанском языке.
Ключевые слова: эпистемическая модальность, деонтическая модальность, грамматическаяка тегория, модальное значение.

The article deals with the problem of the verbal actualization of the meaning of epistemic and deontic modality in the Spanish language.
Key words: epistemic modality, deontic modality, grammatical category, modal meaning.

Актуальність дослідження обумовлена тим, що в лінгвістичній літературі відсутнє чітке визначення категорії епістемічної та деонтичної модальності. Категорія модальності є одна з найскладніших та дискусійних об'єктів лінгвістичного дослідження.

Мета роботи розглянути та проаналізувати проблему актуалізації значень епістемічної та деонтичної модальності в іспанській мові.

Предмет дослідження – засоби вираження епістемічної модальності та деонтичної модальності, а також особливості функціонування в іспанській мові.

Об'єкт дослідження – епістемічна модальність та деонтична модальність як функціонально-семантичні категорії.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що вперше в лінгвістиці на матеріалі іспанської мови аналізуються засоби вираження епістемічної модальності та деонтичної модальності.

Більш корисним для аналізу такої мови як, іспанська є використання відмінності між епістемічною модальністю і деонтичною модальністю, тому що насправді існують граматичні категорії, які відрізняються в залежності від кожного типу

© Падалка Ю. М.

модальності. Вагоме місце серед модальних значень займає епістемічна модальність (іменована також персуазивна модальність, модальність достовірності, модальність істинності), в семантиці якої знаходить відображення знання мовця, його відношення про що повідомляється у висловленій інформації з приводу її достовірності за допомогою модальних дієслів та епістемічних модальних форм.

Термін «епістемічна модальність» (походить від грец. *episteme* – вірогідне знання, *epistemai* – знати, вміти, думати) у вітчизняній лінгвістиці появилося не так давно. Епістемічна модальність характеризується так: речення висловлюється вираженням мовця про своє відношення до висловлюваного судження з точки зору того, що є, було або буде відбуватися в реальному світі, без привнесення деодентичних аспектів (того, що є або добре було б, щоб було). Також епістемічна модальність розуміється так: вона вказує на те, що відображає степінь повноти і характер знань мовця про події. Але ми будемо дотримуватись точки зору, згідно якої епістемічна модальність включає у себе оцінку мовця степінь достовірності того чи іншого факту. Передбачення, що входить в сферу епістемічної модальності, може мати різну градацію. У змістовному плані модальність включає значення реальності/нереальності, затвердження/заперечення, достовірності, вірогідності, необхідності, бажаності, спонукання, волевиявлення та емотивності, що допомагають створити особливе суб'єктивне авторське бачення світу, а значить, для будь-якого художнього тексту характерна епістемічна модальність. Оператори таких суджень: неможливо довести, нерозв'язно, спростовано. Спілкування між людьми передбачає використання різних оцінок і фактичних даних, що мають різну ступінь достовірності, яка залежить від багатьох умов. Важливе місце займають логічні та нелогічні умови, які спричиняють два епістемічних типи суджень – це раціонально обгрунтовані судження, які виражають знання, і засновані на вірі судження, що мають ірраціональний характер. Орієнтоване на логіку пізнання передбачає прийняття як істинних суджень, що відображають достовірні встановлені емпіричним або теоретичним шляхом дані [1: 169 – 175].

У логіці за ступенем обгрунтованості розрізняють два класи

суджень: достовірні і проблематичні. Достовірне судження – це таке висловлювання, в якому міститься твердо встановлена інформація. Судження, істинність яких обгрунтована, служать упізнанні як вихідного пункту нових логічних висновків, що призводять до подальшого розширення достовірного знання. Достовірні судження слід відрізняти від проблематичних. Проблематичні судження – це такі висловлювання, які не можна вважати достовірними,так як не встановлена точно істинність або хибність таких суджень. Вони лише претендують бути істинними. Тому необхідно вирішити проблему: чи є те, що міститься в судженні інформація достовірною? Тому їх назвали проблематичними. У природній мові в таких висловлюваннях зазвичай використовують такі вступні слова, як «ймовірно», «мабуть», «можливо» та ін. До нелогічних факторів, які впливають на людину, «змушуючи» його визнавати ті чи інші судження як істинні або помилкові, можна віднести наступні: прагматичний інтерес, традиції, думка авторитетів, навіювання і т.д. За епістемічним положенням будь-які судження, обгрунтовані віруванням, відрізняються ірраціональним та емоційним, без критичного аналізу їх прийняття суб'єктом. Незважаючи на їх ірраціональність, вони можуть бути з соціальної точки зору прогресивними, але частіше вони носять реакційний характер [2:116].

К. Аймер вважає, що епістемічна модальність, будучи універсальною, понятійною категорією, стає, таким чином, мовною категорією. І якщо досліджувати, як модальні вирази використовуються в мові, то можна вважати епістемічну модальність категорією, за допомогою мовця передає своє відношення до достовірності повідомлюючого.

Схоже розуміння епістемічної модальності знаходимо у А.А. Леонтьева, що трактує епистемічну модальність як модальне відношення суб'єкта ситуації теми до її денотативного змісту; це міра упевненості суб'єкта ситуації в реальності події, насправді ситуації. Всяке висловлювання вживається не просто як відображення дійсності, а передусім як форма реалізації комунікативної діяльності мовця.

Якщо порівняти міри упевненості мовця у своєму

висловлюванні, то можна представити значення, що виражають міру достовірності висловлювання, у вигляді шкали, активно вживаної багатьма лінгвістами. Але, проте, розуміння цієї шкали у різних лінгвістів різне, а саме: деякі поміщають у центр шкали просту достовірність, що характеризується відсутністю всякого показника достовірності, зліва від якої знаходяться показники проблематичної достовірності типу "можливо", "ймовірно", а справа – показники категоричної достовірності типу "звичайно", "дійсно". При такому представленні шкали достовірності складається уявлення про те, що висловлювання з показниками категоричної достовірності типу "звичайно" виражають велику міру упевненості, чим висловлювання з нульовим показником.

Багато лінгвістів як відмітну характеристику епістемічної модальності виділяють її суб'єктивність. При цьому суб'єктивність вони пов'язують з самим визначенням епістемічної модальності, що виражає відношення мовця до висловлювання. Це питання ускладнюється за рахунок розмежування науковців епістемічної модальності на суб’єктивну та об’єктивну модальність, а також засобами її вираження, однак це ділення може не співпадати у багатьох лінгвістів. Наприклад, Дж. Лайонз до об'єктивної епістемічной модальності відносить показники, які характерні логічному висновку, в якому не міститься вказівка ні на мовця, а ні на процес висновку, а лише тільки на ті факти з яких витікає затверджувана пропозиція.

Деонтична модальність (походить від грецьк. *deon* – обов'язок, правильність) – це інформація, яка виражена в судженні та спонукає людей до певних вчинків. Деонтична модальність пов’язана з зверненням до майбутнього,можливістю (бажання, намір, обов'язок, існування). У природній мові вислів будується у формі поради, побажання, команди, правила поведінки чи наказу. У таких судженнях часто присутні оператори такі, як: заборонено, дозволено, має право, зобов'язаний, повинен.

Деонтична модальність надає, як епістемічна, опис умов, що визначають істину присудку, яка не є чим-небудь, що стверджується або фактичним; але, на відміну від попередньої, має на увазі формулювання цих умов як таких, що належать до нормативної системи, в якій діє або діюча особа вислову, або

безпосередньо мовець.

а.Que venga Ramon. (Нехай прийде Рамон);
б.Ramon debe venir. (Рамон повинен прийти);
в.Ojalá venga Ramon. (От хоча б прийшов Рамон).

У висловах *(а, б, в)* зміст вислову змінюється за допомогою наказу, зобов'язання або бажання, а не простого твердження. Зазначте, що в тому випадку, коли з особою, яку стосується система норм, співпадає слухач, то вираз може мати апеляційну функцію та може бути визначеним до певної модальності висловлювання, в спонукальної чи апеляційної (*acércate* – підійди), але коли ця особа виступає третьою особою, заява є декларативною з точки зору модальності висловлювання (*Ramon debe venir* – Рамон повинен прийти).

Деонтична модальність також має на увазі певну епістемічну модалізацію, з моменту, коли вислів, про який йде мова має не фактичний характер. Тобто, вираз наказу або бажання зі сторони мовця стосовно виконання змісту наказу або бажання.

З іншої сторони зрозуміло, що кожен із двох типів модальності може отримувати своє вираження за допомогою різних мовних засобів, таких як інтонація, синтаксис, варіація дієслівного способу для деонтичної модальності та прислівники, прикметники, модальні дієслова, а дієслівного способу для епістемічної модальності.

Буває також, що той самий інструмент, граматичний або лексичний, є здатним передавати обидві модальності: наприклад, іспанське допоміжне слово *poder* використовується для передавання деонтичної модальності дозволу або епістемічної модальності невизначеності: *Puede entrar* (Можете ввійти. – на іспанській означає «здатен ввійти» та «можливо ввійде») [3:264].

Лінгвісти слідували за логіками у використанні поняття модальності, але завжди визнавали, що мови не обов'язково розташовуються в своїх внутрішніх відмінностях щодо логічних відмінностей. З одного боку тому, що в одній мові є багато висловів, що, ймовірно, відображають ту ж логічну модальність, але також і тому, що один і той же самий лінгвістичний інструмент використовується для висловлювання різних типів модальності.

У будь-якому випадку, необхідно розрізняти позицію мовця, коли робиться вислів про те, що є сумніви з приводу реальності сказаного і коли формулюється наказ або побажання. У цьому випадку, висловлюється певний нюанс логічної модальності деонтичного характеру.

Слідуючи цією лінією, в європейській традиції лінгвістичного аналізу, було запропоновано встановити подвійне розрізнення модальності, за допомогою якого, слідуючи за Якобсоном, була використана «модальність висловлювання» напроти «модальності вислову». В модальності вислову (яку Гарсія Кальво називає «логічною» чи «декларативною») не впливають жодні зовнішні чинники лінгвістичного характеру і таким чином лише має місце «розмитість ефекту, в якому присудок … складається» і модалізація вислову лише характеризує як саме мовник визначає вислів щодо істини (можливість, впевненість, неможливість). У модальності висловлювання, існують чинники, що стосуються форми спілкування між мовцем і слухачем (наприклад, наказу або запитання в порівнянні з заявою), тобто виступають компоненти процесу мовного спілкування, що відрізняються від самого вислову: наприклад, у наказі беруть участь мовець та слухач [4:448].

Ця відмінність між модальністю висловлювання та модальністю вислову може бути корисна підчас аналізу певних граматичних лінгвістичних категорій, межі яких розташовані виключно в одному з двох типів модальності. Наприклад, як зазначає Хіменес Хуліа, запитання в іспанській мові є модальністю висловлювання проти заяви. Однак, досить часто ми бачимо, що певна модальна лінгвістична категорія містить у собі як висловлювання, так і вислів.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Кобозева И.М.* Семантика модальных предикатов долженствования / И.М. Кобозева, Н.И. Лауфер // Логический анализ языка. Культурные концепты. – М.: Наука, 1991. – С. 169 – 175. 2. *Лагута О.Н.* Логика и лингвистика [Электронный ресурс] / О.Н. Лагута. – Новосибирск, 2000. – 116 с. – Режим доступа до кн.: http://www.philology.ru/linguistics1/laguta-00.htm. 3. *Бондарко А.В.* Теория функциональной грамматики: Темпоральность. Модальность. – Л.: Наука, 1990. – 264 с. 4. *Герасимова И.А.* Деонтическая логика и когнитивные установки / И.А. Герасимова // Логический анализ языка: Языки этики / ред.: Н.Д. Арутюнова, Т.Е. Янко, Н.К. Рябцева. – М.: Языки русской культуры, 2000. – 448 с.

© Падалка Ю. М.

ПАХОЛОК З. О.
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

ВИДИ ТВОРЧОГО НАСЛІДУВАННЯ У ПОСТМОДЕРНІЗМІ

У статті йдеться про наслідування, яке розглядається як один з проявів застосування категорії повторюваності творчої особистості і є використанням досвіду попередників з метою перевершити зразок, створивши власний твір високої художньої якості. Аналізуються терміни і поняття постмодернізму, які свідчать про наявність наслідування у мистецтві художнього слова.
Ключові слова: повторюваність, іімітація, рітейк, рімейк серія, спіраль, сага**, с**иквел, ремікс, кавер-версія, постмодернізм.

В статье идет речь о подражании, которое рассматривается как одно из проявлений употребления категории повторяемости творческой личностью и является использованием опыта предшественников с целью превзойти образец, создав собственное произведение высокого художественного качества. Анализируются термины и понятия постмодернизма, которые свидетельствуют о применении подражания в искусстве художественного слова.
Ключевые слова: повторяемость, имитация, ритейк, римейк серия, спираль, сага**, с**иквел, ремикс, кавер-версия, постмодернізм.

The article deals with imitation, which is regarded as the expression of repetition category application by creative person and is the experience of predecessors use aimed to outperform the pattern, creating an own work of high artistic quality. The terms and concepts of postmodernism, which indicate the presence of imitation in artistic expression, are analyzed
Keywords: frequency, imitation, retake, remake series, spiral, saga, sequel, remix, cover version, postmodernism.

Дерево пізнання має величезну крону, а допитливість рухає бажанням показати і пояснити собі та навколишнім те, що не завжди сприймається та усвідомлюється. До таких явищ належить феномен повторюваності – мегаконцепт, який є відображенням єдності світобудови. Однак цілісного уявлення про зміст і тим більше про внутрішню диференціацію значення повторюваності, про засоби його вираження поки що не створено.

Категорія повторюваності – поняття і форма сприйняття дійсності. Феномен повторюваності в лінгвістиці досліджувався у різних аспектах: Однак, незважаючи на значну кількість мовознавчих праць, проблему й досі досконало не вивчено і не сформовано, тому що кожен дослідник по-своєму розуміє і називає явище – відповідно до мети та завдань роботи. Існуючі тлумачення різних видів повторень сконцентровано в площині суто мовознавчої специфіки, без урахування глибинних зв’язків цього явища з фізичними і психологічними феноменами, що спричиняє штучну обмеженість та збіднює

© Пахолок З. О.

загальнофілософську цінність і конструктивність досліджень.

Метою цієї розвідки є аналіз одного із проявів категорії повторюваності, наслідування, сфера дії якого досить широка. Вона пронизує сфери духовного життя і знаходить вияв у художній діяльності, зокрема у мистецтві слова. Прийнято розрізняти такі ступені творчого осмислення й перетворення першоджерела: "1) учнівське наслідування – етап, який проходять чи не всі письменники-початківці, аж до геніїв включно; 2) наслідування-мода; 3) наслідування-засвоєння; 4) наслідування – створення за чужою моделлю оригінальних мистецьких цінностей" [6: 358].

Якщо з першими трьома етапами ми повсякчас зустрічаємося у побуті, то четвертий – належить до мистецької сфери, де посідає значне місце. Коко Шанель не без іронії висловилась про свого колегу по цеху: "У Сен-Лорана дивовижний смак. Що більше він наслідує мене, то кращий смак він виявляє" [7: 267].

Під творчим наслідуванням розуміють використання автором творів попередників для вираження власних думок, емоцій, настроїв, почуттів. При наслідуванні ступінь використання твору іншого письменника є більш високим, ніж при запозиченні. І це виправдано, оскільки наслідування має набагато вищий рівень новаторства та розвитку певної літературної традиції.

Термін "наслідування" є перекладом латинського слова "імітація" (лат. imitation, від imitator – 'наслідую'). У цьому зв'язку варто пригадати роман, написаний у 1985 р. С. М. Єсіним "Імітатор. Записки честолюбної людини" [9: 5–126], де, «будуючи оповідь від імені самозакоханого героя, автор викриває мотиви, внутрішній механізм його дій, демонструє методи моделювання героєм себе і своєї поведінки. Семираєв добре знає ціну собі та своєму паразитуючому за рахунок інших "таланту"» [1: 199].

У Є. А. Кононенко ця тема знайшла продовження у романі 2001 р. "Імітація" [10], стосовно якого літературний критик М. В. Стріха зауважив: "У ньому за карколомними поворотами доль головних та епізодичних героїв подано безжальну й точну картину нашої доби, яку, цілком імовірно, назвуть колись добою ІМІТАЦІЇ – імітації державотворення, імітації мистецької й творчої, імітації інтелектуальних дискусій, імітації доброчинності, імітації розбудови громадянського суспільства" [2: 6].

У сучасних видах мистецтва, таких як література, музика, кіно, досить поширені терміни “рітейк”, “рімейк” “серія”, “спіраль”, “сага”, “сиквел”, “ремікс”, “кавер-версія”, а ми, на переконання Умберто Еко, «є свідками дискусій із приводу однієї нової теорії мистецтва, який називають “естетикою постмодернізму” і яка переглядає під специфічним кутом зору самі поняття повторення і відтворення (в Італії ця дискусія недавно розквітла під гаслом “нової естетики серійності”)» [8: 324].

Основи цього підходу були викладені у книзі Жиля Дельоза “Відмінність і повторення” (1968), автор якої дослідив філософські проблеми на фоні сучасного мистецтва й описав стан європейської культури, яка переживає кризу традиційних уявлень про світ і людину в ньому. Дельоз є автором багатьох крилатих фраз, наведемо одну з них: “Голова – орган обмінів, а серце – закоханий орган повторення” [3: 14]. Концептуальні поняття французького філософа, винесені у назву книжки, стали засадничими для естетики постмодернізму і знайшли своїх прибічників, яскравим представником яких є Умберто Еко.

Еко, так само як і Дельоз, звертається до поняття тотожності, яке кладе в основу розрізнення понять “інновація” та “повторення”. На його думку, одна річ тотожна іншій, якщо вона має ті самі властивості, що й перша. Наприклад, дві копії одного фільму, два примірники книжки – це копії одного зразка. Постає питання про повторюваність і серійність [4: 14].

Перший тип повторення, за Еко, – це рітейк (англ. retake – ‘знову брати’) або “повторна зйомка” – повторення твору, що мав успіх, зі змінами. У цьому випадку ще раз звертаються до персонажів, які мали успіх в іншому оповіданні, та розповідається те, що з ними відбулося після їх першої пригоди. Приклад рітейка – “Двадцать років потому” Александра Дюма [11], більш свіжі приклади версії “далі буде” – “Зоряні війни”, “Супермен”. Рітейк залежить від комерційного рішення. Не існує ніякого правила, щоб дізнатися, чи повинна друга серія відтворювати першу як фривольна “варіація на тему”, чи ж створити абсолютно нову історію, але з тими ж героями [4: 15].

Рімейк, ремейк (англ. remake – ‘перероблювати, робити знову’) – в сучасному кінематографі та музиці – новіша версія або інтерпретація раніше виданого твору. Рімейк полягає у тому, щоб розповісти заново

історію, яка мала успіх. Історія мистецтва і літератури рясніє псевдорімейками. Усі твори Шекспіра – рімейк попередніх історій [4: 15]. Авторські казки, створені на базі широко відомих народних або літературних казок, є рімейками. Наприклад, у російського письменника С. Я. Маршака "Новая сказочка про дедку и репку" [12: 326–327] – рімейк російської народної казки "Репка" [13: 107–108]; а в українського гумориста Є. М. Дударя "Червона шапочка" [14: 98–100] – рімейк ка́зки з такою ж назвою Шарля Перро [15: 29–31].

Кінокласикою вважається американська романтична комедія "Римські канікули" (1953) про історію кохання юної принцеси, яку зіграла Одрі Хепберн, і американського репортера (у цій ролі виступив Грегорі Пек). Спершу в Італії 1981 р. з'явився рімейк "Шалено закоханий" з Адріано Челентано й Орнеллою Муті в головних ролях, а потім у Росії 2008 р. – "Все можуть королі" з Оленою Поляковою і Гошею Куценком.

Лауреатом премії "Оскар" Американської академії кіномистецтв 2007 р. за кращий фільм, адаптований сценарій і монтаж визнано картину 2006 р. Мартіна Скорсезе "Відступники" ("The Departed") – рімейк популярного гонконгського кримінального трилера "Подвійна рокіровка" (2002).

Кінофільм російського режисера М. С. Михалкова "12" (2007) є рімейком фільму американського режисера Сідні Люмета "12 розгніваних чоловіків" (1957). Російська кінокомедія "Джентльмени, удачі!" 2012 р. – рімейк фільму "Джентельмени удачі" 1972 р.

Рімейком навряд чи може називатися те, що не має з оригіналом загального сюжету, а лише деякі елементи. Це називається швидше "твором за мотивами": у М. Я. Зарудного героїчна драма на три дії за мотивами творів Т. Г. Шевченка "Марина" [16: 5–64]. Такі приклади наведемо з кінематографу. Стрічку 1968 р. "Камінний хрест" (реж. Л. М. Осика) створено за мотивами новел В. С. Стефаника "Камінний хрест" та "Злодій" [17: 76–85; 165–172], а фільм 2002 р. "Чорна рада" (реж. М. В. Засєєв-Руденко) – за мотивами роману П. О. Куліша "Чорна рада" [18: 6–153].

Прикладом рімейку в образотворчому мистецтві є картини М. М. Білоуса, який по-новому прочитав українську художню спадщину і представив артпроект "Цитати" у Національному художньому музеї (2012). Усвідомлюючи, що все, що ми говоримо, було сказано до нас,

М. М. Білоус представив свої рефлексії на твори відомих українських класиків, які є в постійній експозиції музею: Ф. Г. Кричевського, О. О. Мурашка, А. Г. Петрицького, М. К. Пимоненка та ін. Він поєднав оптичне, притаманне авангардистам, та структурне, використовуване, зокрема, поп-митцями, бачення в живописі. Художник запропонував візуальне вирішення класичних картин, використавши так званий хибний тон, суміш трьох основних кольорів: жовтого, синього та червоного. У фокусі художника опинилася людина, її життя, зображені за посередництвом пейзажу і анімалістичного жанру. В результаті глядач отримав квінтесенцію відомого полотна і таким чином зміг освіжити своє сприйняття вже призабутого твору. Наприклад, картини "Воли" і "Літо" – це інтерпретація картин "Воли на оранці" С. І. Світославського (1891) і "Пам'яті Олексія Венеціанова" Г. В. Бородай (1979–1980).

Поняття "серія" (франц. série, від лат. series – 'ряд') поширюється на певну ситуацію й обмежену кількість постійних персонажів, навкруги яких обертаються другорядні персонажі, що варіюються. Останні мають створювати враження, що нова історія відрізняється від попередньої, насправді інтрига не міняється. Серія втішає нас, споживачів, бо вона відповідає нашій інтенції на розгадування того, що відбудеться. Глядач тішить себе думкою, що був достатньо кмітливим, аби вгадати, чим же все закінчиться, і не дати авторові збити себе з пантелику [4: 15–16].

На думку Умберто Еко, «поняття "серійність" і "повторення" мають досить широкий спектр значень. Головне у даному контексті встановити, що означає "багато разів", "один і той же" або "однорідні предмети". Перший смисл слова "повторити" – зробити копію деякого абстрактного зразка. У цьому сенсі одна річ тотожна іншій, якщо вона має ті ж властивості, що і перша» [8: 324].

Наприкінці XX ст. у російській радянській літературі вийшла серія із семи книжок "Категорія життя", яка мала на меті ознайомити читачів з творами, надрукованими в періодиці про тогочасну молодь. Назва цієї серії походить від одноіменного філософського поняття, введеного у науковий обіг німецьким вченим Вільгельмом Дільтеєм на початку минулого століття [5]. Серед авторів видання були росіяни Ю. М. Поляков [19: 14–124], О. А. Проханов [19: 149–178], В. П. Астаф'єв [20: 18–56], І. С. Шмельов [20: 381–477] та ін.

Літератури інших народів репрезентували грузин Тенгіз Чалаурі [21: 164–186], туркмен Атагельди Караєв [21: 289–305], литовець Лаймонас Ініс [22: 289–295], естонець Хілле Карм [22: 395–404], таджик Сайф Рахімов [23: 61–102], узбек Шукур Халмірзаєв [23: 284–292], білорус Віктор Карамазов [23: 367–380], українці В. О. Шевчук [21: 363–372], Є. П. Гуцало [23: 275–283] та А. М. Тютюнник [24: 297–310]. Таке широке представництво дозволило подати панорамну картину внутрішнього світу молодої людини, яка має духовні цінності, усвідомлює відповідальність за те, що відбувається у суспільстві, що знаходиться на етапі кардинальних змін.

Сучасна українська письменниця Люко Дашвар (справжнє ім'я – Ірина Іванівна Чернова) є автором роману "РАЙ.центр" [25]. Життя героїв цього твору прослідковується у трилогії "Биті є" – серії, що складається з романів, названих їхніми іменами: "Биті є. Макар" [26], "Биті є. Макс" [27], "Биті є. Гоцик" [28].

Серійність притаманна образотворчому мистецтву, зокрема техніці шовкографії (повторення одного і того ж зображення), яку називають серіграфією. Шовкографія отримала назву від патента процесу трафаретного друку в 1907 р.: англ. silk screen printing – 'друк шовковим ситом'. Вважається, що цей спосіб друкування виник у глибокій давнині, однак сучасного вигляду трафаретний друк набув у середині XX ст., коли його застосовували переважно з промисловою і комерційною метою. У 1962 р. Енді Ворхол (англ. Andy Warhol, справжнє ім'я Андрій Вархола) – американський художник, режисер, дизайнер, один із засновників поп-арту, українець за походженням – уперше використав техніку шовкографії, яка стала незмінною складовою його стилю. Ворхол створив картини із зображенням знакових символів тогочасного американського життя: банки із супом Campbell's і "Кока-коли", портрети Елвіса Преслі та Мерилін Монро.

У XX ст. шовкотрафаретний друк отримав значне розповсюдження і використання не тільки як спосіб виготовлення копій в ужитковому мистецтві, промисловому дизайні, при створенні факсимільних репродукцій, але й у сфері поліграфії як один із самодостатніх видів авторської друкованої графіки – естампі.

Метод тиражування зображення у наш час використовується досить широко, оскільки технологія шовкографії дозволяє друкувати як на пласких, так і на циліндричних поверхнях виробів з паперу,

текстилю, скла, кераміки і синтетичних матеріалів. Трафаретний друк застосовується не тільки в поліграфії, але й у текстильній, електронній, автомобільній, керамічній та інших галузях промисловості.

Різновид серії – спіраль (франц. spirale, від грец. σπείρα – ʻзвив, вигинʼ), у якій явно нічого не відбувається, і кожний персонаж наполегливо продовжує грати свою роль, при цьому його характер стає все більш глибоким і різноманітним [Eco 1994: 16].

Сага (давньосканд. saga – ʻсказанняʼ) відрізняється від серії тим, що вона простежує еволюцію однієї сім'ї в певний проміжок часу. Сага може розвивати одну-єдину лінію (в об'єктиві опиняється один персонаж – від народження до самої смерті, потім наступає черга його сина, внука і т. д.) або набувати форму дерева, де є патріарх, а різні відгалуження-розповіді пов'язані вже не тільки з прямими нащадками, але і з побічними, так само як і з їхніми сім'ями [Eco 1994: 16].

Прикладом може бути "Сага про Форсайтів" ("The Forsyte Saga") Нобелівського лауреата 1932 р. англійського письменника Джона Голсуорсі. [29]. Це тип роману-епопеї, що називається "роман – сімейна хроніка". Принципове завдання автора полягало в тому, щоб не тільки описати життєві перипетії одного або кількох людей, якщо мова йде про сім'ю, але й розказати про історичні долі, про розвиток історії, про процеси в суспільному житті країни. Інший Нобелівського лауреат 1961 р. – югославський письменник Іво Андрич – є автором балканської саги "Міст на Дрині", написаної у 1945 р. [30]. Дія цього роману розпочинається з 1516 р., а закінчується у 1914 р.

Сиквел (англ. sequel – ʻпродовженняʼ) – твір мистецтва (роман, кінофільм), який є прямим продовженням якого-небудь більш раннього відомого твору з використанням героїв, повторенням манери. Найчастіше сиквел описує події, які безпосередньо відбуваються за подіями попереднього твору. У подібних випадках або використовують другорядні попередні сюжетні лінії, або додають нові конфлікти, які спричиняють нові події. Наприклад, роман Александра Дюма "Двадцять років потому" (1845) [11] є продовженням роману "Три мушкетери" [31], книжка Льюїса Керрола "Аліса в Задзеркаллі" [32] є сиквелом "Аліси в Країні Див" [33].

Французький композитор Жуль Массне за мотивами роману "Історія кавалера де Ґрійо і Манон Леско" (1731), написаного його співвітчизником Антуаном Прево, створив 1884 р. ліричну оперу в

п'яти актах "Манон". Через десять років за його авторства з'явився сиквел – продовження музичного твору "Портрет Манон".

Нерідко сиквели мають однакову з основним твором назву, відрізняючись лише номером. Наприклад, "Шрек" (2001) – американський повнометражний анімаційний фільм режисерів Ендрю Адамсона і Вікі Дженсон за мотивами дитячої книжки Вільяма Стейга "Шрек!" – має сиквели "Шрек 2" (2004), "Шрек 3".(2007). Популярна романтична комедія спільного російсько-українсько-американського виробництва "Кохання у великому місті" (2009) має сиквели "Кохання у великому місті 2" (2011), "Кохання у великому місті 3" (2013).

Кінокартина "Іронія долі. Продовження" (2007) режисера Тимура Бекмамбетова – сиквел фільму Ельдара Рязанова "Іронія долі, або З легким паром!" (1975). За своїм сюжетом новий фільм є одночасно і сиквел, і римейк, оскільки в ньому діти персонажів попередньої стрічки (тобто продовження оригінальної історії) переживають ті ж самі ситуації, що і їх батьки (тобто старий сюжет адаптовано до нових умов).

Межа між типами продовжень може мати умовний характер. Так, наприклад, різниця між серіалом і продовженням (сиквелом) достатньо умовна. Варто пригадати серію мультиплікаційних фільмів сценариста і режисера В. А. Дахна "Козаки" (1967–1995). Головними героями цієї серії є три козаки: Довгань, Коротун і Силач, які потрапляють у карколомні пригоди, зустрічаючись із людьми різних країн і епох, навіть з богами та інопланетянами.

Ми навели приклади сиквелів у кінематографі, однак вони непоодинокі у літературі. Наприклад, румунський поет Міхай Емінеску написав п'ять послань, які відповідно називаються і нумеруються "Scrisoarea I", "Scrisoarea II", "Scrisoarea III", "Scrisoarea IV", "Scrisoarea V" [34: 100–121]. А в поезії Бели Ахмадуліної знаходимо вірші, написані у 1983 р., "Скончание черемухи – 1" та "Скончание черемухи – 2" [35: 344; 345–346]. Видатний чеський письменник Ярослав Гашек написав сатиричний роман "Пригоди бравого вояка Швейка" (*Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války*) (1921–1923) [36], а його співвітчизник Карел Ванек – продовження цього твору "Пригоди бравого вояка Швейка в російському полоні" (*Osudy dobrého vojáka Švejka v ruském zajetí)* (1923) [37].

Ремікс (англ. remix – 'знову, ще раз змішувати') – версія музичного твору, записана пізніше оригінальної версії в сучасному

аранжуванні, скомпонована шляхом перемішування декількох частин вихідної композиції, накладення на неї різних звуків, спецефектів, зміни темпу, тональності тощо. Реміксом називають будь-який варіант композиції або твору. Перші пісенні ремікси були виготовлені на Ямайці наприкінці 1960-х рр., у той час як танцювальні ремікси беруть початок з середини 1970-х рр., коли з'явилася потреба у більш ритмічних і довгих версіях відомих пісень для дискоклубів.

Тісно пов'язана з реміксом кавер-версія (англ. cover – 'обгортка, обкладинка' і version – 'варіант тексту (переклад або оригінал)') – авторська музична композиція (часто відома) у виконанні іншого музиканта чи колективу. Виконання кавер-версії може повністю імітувати оригінал або радикально відрізнятися від нього. Наприклад, українську популярну пісню "Якщо любиш, кохай" (сл. М. М. Ткача, муз. Л. Т. Дутковського) першим виконав Олександр Сєров (1983). Пізніше її співали Ауріка і Лідія Ротару з ВІА "Черемош", ВІА "Світязь", Любов та Віктор Анісімови, Іво Бобул, Віктор Павлік, Анжеліка Рудницька та багато інших артистів.

Отже, наслідування творче є повторенням досвіду попередників з метою перевершити зразок, створивши власний твір високої художньої якості. Розглянуті терміни і поняття, які за ними стоять, мають широке розповсюдження у постмодернізмі та свідчать про активне використання наслідування у різних видах мистецтва і, зокрема, у мистецтві слова – художній літературі.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Шевченко Л. И.* Динамика моделей художественного видения-отражения действительности в русской и русскоязычной прозе о современности рубежа XX–XXI веков. Кн. 1. : монография / Л. И. Шевченко. – К. : Сім кольорів, 2009. – 608 с. 2. *Стріха М. В.* Дзеркало доби імітацій / Максим Стріха // Книжник-review. – 2001. – № 21 (30). – С. 6. 3. *Делез Ж.* Различие и повторение / Жиль Делез ; пер. с фр.: Н. Б. Маньковской, Э. П. Юровской. – СПб. : Петрополис, 1998. – 384 с. 4. *Eco U.* Innovation et répétition: entre esthétique moderne et post-moderne / U. Eco // Réseaux. – 1994. – Vol. 12, № 68. – P. 9–26. 5. *Дильтей В.* Категории жизни / В. Дильтей // Вопр. философии. – 1995. – № 10. – С. 129–143.

ДОВІДНИКИ

6. Лексикон загального та порівняльного літературознавства / Буковин. центр гуманит. дослідж. ; [за ред. А. Волкова (голова) та ін.]. – Чернівці : Золоті литаври, 2001. – 636 с. 7. Капелюшний А. О. Енциклопедія афоризмів і крилатих фраз "Журналістика – це спосіб життя" : близько 4100 висловів 1270 авт. / А. О. Капелюшний. – Л. : ПАІС, 2004. – 576 с. 8. Постмодернизм : энциклопедия / отв. секретарь и ред. А. И. Мерцалова. – Минск : Интерпрессервис ; Кн. Дом, 2001. – 1040 с. – (Мир энциклопедий).

© Пахолок З. О.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

9. *Есин С. Н.* Имитатор / Сергей Есин // Есин С. Н. Типы : романы / Сергей Есин. – М., 1990. – С. 5–126. 10. *Кононенко Є. А.* Імітація : роман / Євгенія Кононенко. – Л. : Кальварія, 2001. – 186 с. 11. *Дюма А.* Двадцать лет спустя : роман : [пер. с фр.] / Александр Дюма ; [коммент. С. Шкунаева]. – М : Правда, 1990. – 768 с. : ил. 12. *Маршак С. Я.* Сочинения. В 4 т. Т. 2 / С. Маршак. – М. : Гослитиздат, 1958.– 574 с. 13. Народные русские сказки А. Н. Афанасьева. В 3 т. Т. 1 / изд. подгот.: Л. Г. Бараг, Н. В. Новиков. – М. : Наука, 1984. – 512 с. – (Литературные памятники). 14. *Дудар Є. М.* Вибрані твори : гумор і сатира / Євген Дудар ; вступ. ст. В. Баранова ; післямова С. Гальченка ; уклад. Ю. Попсуєнко. – К. : Укр. енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2011. – 608 с. – (Бібліотека Української Літературної Енциклопедії: вершини письменства). 15. *Перро Ш.* Сказки матушки Гусыни, или Истории и сказки былых времен с поучениями / Шарль Перро ; [пер. с фр.: С. Боброва, А. Федорова и Л. Успенского ; под ред. А. Андрес ; послесл. Н. Андреева]. – М. : Правда, 1986. – 288 с. : ил. 16. *Зарудний М. Я.* Твори. В 4 т. Т. 3. П'єси / Микола Зарудний. – К. : Дніпро, 1982. – 415 с. 17. *Стефаник В. С.* Твори / Василь Стефаник. – К. : Дніпро, 1964. – 551 с. 18. *Куліш П. О.* Твори. В 2 т. Т. 2. Чорна рада : хроніка, 1663 р. ; Оповідання ; Драматичні твори ; Статті та рецензії / Пантелеймон Куліш. – К. : Дніпро, 1989. – 586 с. 19. Категория жизни : рассказы и повести сов. писателей о молодежи нашего времени / [сост. и предисл. Э. Сафонов]. – М. : Мол. гвардия, 1986. – 448 с. : ил. 20. Категория жизни. "Внутренний" человек : рассказы, повесть, публицистика / [сост. и предисл. В. Коробов]. – М. : Мол. гвардия, 1990. – 478, [2] с. 21. Категория жизни : рассказы и повести сов. писателей о молодежи нашего времени / [сост. и послесл. Э. Сафонов]. – М. : Мол. гвардия, 1984. – 382 с. 22. Категория жизни : рассказы и повести сов. писателей о молодежи нашего времени / [сост. А. Брагин ; предисл. Б. Леонов]. – М.: Мол. гвардия, 1985. – 432 с. : ил. 23. Категория жизни : рассказы и повести сов. писателей о молодежи нашего времени / [сост. и послесл. Эрнст Сафонов]. – М. : Мол. гвардия, 1988. – 397, [3] с. : ил. 24. Категория жизни. Мы и наше время : рассказы, повести, очерки / [сост. и послесл. Э. Сафонов]. – М. : Мол. гвардия, 1989. – 459, [5] с. 25. *Дашвар Л.* РАЙ.центр / Люко Дашвар ; худож. О. Маслов. – Х. : Кн. клуб "Клуб Сімейн. Дозвілля", 2009. – 272 с. : ілюстр. 26. *Дашвар Л.* Биті є : [трилогія]. Кн. 1. Макар / Люко Дашвар. – Х. : Кн. клуб "Клуб Сімейн. Дозвілля", 2011. – 288 с. 27. *Дашвар Л.* Биті є : [трилогія]. Кн. 2. Макс / Люко Дашвар. – Х. : Кн. клуб "Клуб Сімейн. Дозвілля", 2012. – 288 с. : ілюстр. 28. *Дашвар Л.* Биті є : [трилогія]. Кн. 3. Гоцик / Люко Дашвар. – Х. : Кн. клуб "Клуб Сімейн. Дозвілля", 2012а. – 272 с. : ілюстр. 29. *Голсуорсі Д.* Сага про Форсайтів : Власник ; В зашморгу ; Здаємо в оренду : романи / Джон Голсуорсі ; з англ. пер. О. І. Терех ; [передм. А. Іллічевського]. – К. : Дніпро, 1988. – 847 с. 30. *Андрич І.* Міст на Дрині : Вишеградська Зоніка / Іво Андрич ; з сербськохорв. пер. Семен Панько ; [передм. І. Ющука]. – [2-е вид. переробл.]. – К. : Дніпро, 1977. – 335 с. 31. *Дюма А.* Три мушкетери : роман / Александр Дюма ; пер. с фр. [та прим.] Романа Терещенка. – К. : Дніпро, 1992. – 622 с. – (Фантастика. Пригоди. Детектив). 32. *Керрол Л.* Аліса в Задзеркаллі / Льюїс Керрол ; пер. з англ. Валентин Корнієнко ; за ред. Івана Малковича – К. : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2010. – 141, [1] с. : ілюстр. – (Книги, які здолали час). 33. *Керрол Л.* Аліса в Країні Див / Льюїс Керрол ; пер. з англ. Валентин Корнієнко ; за ред. Івана Малковича – К. : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2010. – 121, [1] с. : ілюстр. – (Книги, які здолали час). 34. *Eminescu M.* Poezii ; Proză Literară. V. 1 / M. Eminescu ; ediţie de Petru Creţia. – Bucureşti : Cartea Românească, 1978. – 422 p. – (Mari scriitori români). 35. *Ахмадулина Б. А.* Избранное : стихи / Белла Ахмадулина. – М. : Сов. писатель, 1988. – 480 с. 36. *Гашек Я.* Пригоди бравого вояка Швейка : роман / Ярослав Гашек ; з чес. пер. С. В. Масляк ; [передм. Г. П. Кочура]. – К. : Дніпро, 1990. – 717 с. : ілюстр. – (Шкільна бібліотека). 37. *Ванек К.* Приключения бравого солдата Швейка в русском плену / Карел Ванек. – СПб. : Братство, 1993. – 224 с.

© Пахолок З. О.

ПЕРЕВЕРЗЄВ Д. І.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

НОСТРАТИЧНА ГЛИБИНА ЛЕКСИКИ ПОЕЗІЇ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
(на матеріалі вірша «Тече вода з-під явора»)

У статті досліджені найдавніші лексичні шари успадкованої лексики української мови, використані у вірші Т.Г. Шевченка «Тече вода з-під явора».
Ключові слова: українська мова, історична лексикологія, мова Т.Г. Шевченка, ностратична теорія, віддалена спорідненість мов.

В статье изучены древнейшие лексические пласты унаследованной лексики украинского языка, использованные в стихе Т.Г. Шевченко «Течет вода из-под явора».
Ключевые слова: украинский язык, историческая лексикология, язык Т.Г. Шевченко, ностратическая теория, отдаленное родство языков.

The article studies the oldest strata of Ukrainian inherited lexicon, used in Taras Shevchenko's poem 'Teche voda z-pid yavora' ('The stream flows from under the plane tree').
Key words: the Ukrainian language, historical lexicology, Taras Shevchenko's language, Nostratic theory, distant language kinship.

Актуальність статті випливає з необхідності вивчення ідіолекту, зокрема лексики, Т.Г. Шевченка як основоположника сучасної української літературної мови з точки зору найсучасніших здобутків української і світової історичної лексикології.

Новизна праці зумовлена тим, що результати історичної лексикології XX століття, що з'явилися в галузі вивчення віддаленої спорідненості мов, застосовуються до доробку Т.Г. Шевченка послідовно і з опертям на широку джерельну базу, представлену етимологічними словниками спільного лексичного фонду ностратичних мов.

Міра вивченості питання. Особливості мови Т.Г. Шевченка раніше стали об'єктом наукових досліджень В.С. Ващенка, В.С. Ільїна, П.О. Петрової, В.М. Русанівського [1; 2; 3; 4], глибока архаїчність лексики творів поета була помічена Ю.Л. Мосенкісом [5].

Місце серед інших публікацій автора. Теперішнє дослідження є застосуванням на матеріалі конкретних текстів раніше опублікованих історико-лексикологічних досліджень автора про міру збереженості ностратичних та бореальних коренів певних тематичних груп у сучасній українській літературній мові.

© Переверзєв Д. І.

Мета статті – уточнити і доповнити давно відому тезу про народність віршів Т.Г. Шевченка з точки зору сучасної етимологічної науки, яка оперує значно глибшими історичними горизонтами реконструкції, ніж у середині XX століття.

Предмет дослідження – міра збереженості ностратичної лексики у творах Т.Г. Шевченка.

Об'єкт дослідження – особливості мови Т.Г. Шевченка.

Матеріалом дослідження є текст вірша Т.Г. Шевченка «Тече вода з-під явора».

Методи дослідження – етимологічний аналіз тексту, статистичний.

Для дослідження хронологічної глибини залягання лексики нами обрано цілісний текст Т.Г. Шевченка – вірш «Тече вода з-під явора», який став народною піснею [14:323].

У вірші «Тече вода з-під явора» загалом 77 слів. Однак з точки зору етимологічного дослідження хронологічної глибини залягання української лексики, використаної поетом, треба аналізувати не лексеми в їхніх сучасних межах, а корені, що входять до складу їхніх основ. Отож, шляхом групування слів, які на рівні праслов'янської мови можуть бути розглянуті як спільнокореневі, отримаємо таку картину:

А – 2, *б* – 1, *батько* – 1, *брало*, *брати* – 2, *в* – 1, *вербо-* - 1, *вийшли*, *прийшло* – 2, *випливає* – 1, *вода*, *водою*, *воду* – 6, *гаю* – 1, *города* – 1, *горою* – 1, *дівча* – 1, *дітками* – 1, *долину* – 1, *з, за, з-* – 7, *заспівало* – 1, *звати* – 1, *зеленіють* – 1, *зятем* – 1, *й* – 2, *їм*, *їх* – 2, *калина*, *калинонька* – 2, *качаточка*, *качечка*, *качуром* – 3, *кого* – 1, *край* – 1, *кругом* – 1, *ловить* – 1, *лози*, *-лози* – 2, *мати* – 1, *-меж* – 1, *молодіє* – 1, *на, над* – 2, *ними* – 1, *осокою* – 1, *пишається* – 2, *під, -під* – 2, *погуляти* – 1, *по-* - 2, *порадитись* – 1, *розмовляє* – 1, *ряску* – 1, *садок* – 1, *своїм*, *своїми* – 2, *ставом*, *стала* – 2, *та*, *то* – 2, *тече* – 3, *хати* – 1, *хлюпощуться* – 1, *червона* – 1, *явор* – 2, *яром* – 1.

Для подальшої етимологічної роботи із текстом необхідно для кожного кореня з'ясувати найбільшу глибину його хронологічного залягання (перед посиланням на лексикографічну працю подано порядковий номер кореня в ньому). Для з'ясування праслов'янських та індоєвропейських форм відповідних коренів здебільшого наводяться свідчення ЕСУМ, для з'ясування зв'язків поза межами

індоєвропейських мов – словники В.М. Ілліч-Світича, Б.А. Долгопольського, М.Д. Андрєєва, для паралелей поза межами ностратичної надродини у визнаних сьогодні межах використано дослідження О.С. Мельничука та В.Т. Коломієць. Якщо нами не наведено реконструйованої праформи, то її не наведено і в цитованому джерелі, а тільки постульовано факт етимологічних зв'язків. Деривати вводяться знаком "←".

А – може походити від давньої вказівної частки, «первісного вигуку» [6 1:37].

БАТЬКО 92 бор. *PXw-* «пасти, захисник, той, кого випасають» – укр. *пасти, пес, пустити, полум'я, палити, батько* [7:108 – 109].

БРАТИ 86 бор. *BhR-* «нести, тягар, той, що відносить геть, бродом» – укр. *брати, брід, бресті, бритва* [7:64 – 65]; 8. **bari* «брати» − с.-х., драв., алт., і.-є. **bher* «брати, приносити, нести» – укр. *брати, беру* [8 1:176–177].

ВЕРБО- прасл. **v^{b}rba* від і.-є. **uer-bh-* «гнути, крутити», похідне від і.-є. **ver-* «крутити, гнути»; 153 бор. *WR-* «корінь, прикрито, знайдений, виривати» – укр. *рити, вереск, верба, верея* [7:182 – 183].

ВОДА 199 бор. *XwX-* «вода, родильні води, породжувати, родовий» – укр. *вода, видра, вуй* [7:258 – 260]; *Вода* – псл. *voda* – і.-є. **ued-, *uod-, *ud-* – євраз. **wetV* – бореал. **WVTV* [9].

ГОРА 53 бор. *GwR-* «гора, підноситися, нависати» – укр. *гора, пагорб* [7:63]; 667. **goR'* «пагорб, (невелика?) гора» – с.-х., картв., і.-є. **g^{wh}er-* «гора» – укр. *гора* [10:653]; 929 **kurh* «пагорб, гора» – с.-х., урал., драв., алт., і.-є. **g^{w}orH-/*g^{w}r.H-* «гора» – укр. *гора* [10:880]; Укр. *гора* від прасл. – алт., австронез., дравід. [11:102, 104]; *Гора* – псл. *gora* – і.-є. **g^{w}ar(w)-/-e-* – євраз. **g^{w}VrV* – бореал. **KVRV* [9].

ГОРОДИТИ 677. **gäRd* «обводити, оточувати, обгороджувати» – с.-х., алт., і.-є. **g^{h}erd^h* «обгороджувати, оточувати» – укр. *город, грядка, гряда* [10:663].

ГУЛЯТИ – імовірно, споріднене з *гуля* (бити в гулю (м'яч) → гуляти) [6 1:617], у такому разі 94. **gUl'a* «круглий, куля» – с.-х., картв., алт., і.-є. **ghel-* «круглий наріст, голова» – укр. *голова, гуля* [8].

ДІВЧА 9 бор. *DhXy-* «класти, покладене, годувати, по-усталеному» – укр. *діти, дати, доїти, дійка, діва* [7:100–101].

ДІТКИ ← ДИТЯ споріднене з *дійка, діва, доїти,* що походять від і.-є. **dhei-* «ссати; годувати груддю» [6 2:85]; 9 бор. *DhXy-* «класти,

покладене, годувати, по-усталеному» – укр. *діти, дати, доїти, дійка, діва* [7:100–101].

ДОЛИНА і.-є. **dholo-* «долина» [6 2:89]; ностр. 527. **daeLb* «довбати, копати, протинати» – алт., с.-х., і.-є. **d^helb^h-* «довбати, копати» – укр. *довбати* [10:518]; 120 бор. *DhXw-* «колючий, проткнути, шип» – укр. *довбати, дробити, діл, дупло, давити* [7:135 – 136].

З- – прасл. *iz, iz-* – і.-є. **eghs-, ek*(*s*)- [6 2:212].

ЗВАТИ – ностр. 697. **gäw'* «звати» – с.-х., драв., і.-є. **g^houH* «звати, кликати, викликати» – укр. *звати* [10:683].

ЗЕЛЕНІЮТЬ *Зелений* – псл. **zelenъ(jь)* – і.-є. **g'hel* «зеленіти», **ghel* «жовтий» [6 2:257].

ЗЯТЕМ 900. **kanhae* «народжувати» – драв., і.-є. **genh-/*gneh-* «народжувати» – укр. *зять* [10:854].

ІТИ 172 бор. *XyY-* «іти, дорогами, похідний, час подорожі» – укр. *іти* [7:217 – 218]; Укр. *іти* від прасл. – уральськ., алт., дравідійськ., афразійськ. [11:100, 102]; *Йти* – псл. (*j*)*iti* (**ei-tei*), **jьdǫ,* (**id-*) – і.-є. **ei-* – євраз. **HVjV* – бореал. **HVJV* [9].

КАЛИНА від *кал* «волога земля, бруд» через вологолюбність рослини [6 2:350]. У такому разі: 94 бор. *KX-* «хотіти, бажання, залюбки» – укр. *кипіти, кіт, кін, колода, кий, крушити, квакати, карати, каркати, кус, какати, кал* [7:126 – 127]; Укр. *кал* від прасл. – уральськ., америнд. [11:101].

КАЧКА – звуконаслідувальне [6 2:409].

КОГО ← ХТО ностр. 232. **K.o* «хто» – с.-х., урал., алт., і.-є. **k^uo* «хто» – укр. *хто* [8].

КРАЙ – від і.-є. **(s)krei-* [6 3:100].

КРУГ Укр. *круг* від прасл. – уральськ., алт., австронез. [11:102].

ЛОВИТИ прасл. **loviti* «старатися піймати дичину», і.-є. **lau-/leu-* «ловити, захоплювати» [6 3:277]; 135 бор. *LX-* «місяць, світити, пильно» – укр. *лучина, лучик; ласий, ловити, лаяти* [7:164 – 165].

ЛОЗИ 1280. **Luka^s* «гнучка лозина, батіг» – с.-х., алт., і.-є. **log-* «лозина, молоде деревце» – укр. *лоза* [10:1207].

МАТИ 137 бор. *MX-* «мати, годувальниця, вигодовувати, з малятами» – укр. *мати, молоко, мити, манити* [7:160 – 161]; 1356. **ma'ay* «мати» – с.-х., драв., алт., і.-є. **ma-, *ma-ya* «мати» – укр. *мати* [Dolgoposlky 2008: 1286].

МЕЖА від прасл. **medja,* і.-є. **medhio-* [6 3:431].

МОЛОДИЙ і.-є.; або походить від кореня *метати* (пор. рос. *помёт* «щойно народжені дитинчата тварини») [6 3:502]. У такому разі: 1509. **'meyt.e* «кидати» – с.-х., алт., драв., і.-є. **meit-/met-* «кидати, метати» – укр. *метати* [10:1426].

НА і.-є. **an, *ano* [6 4:9].

ОСОКА 198 бор. *XXw-* «гострий, вирізати, рубило, кам'яна сокира» – укр. *огром, осока, ясен, ость* [7:260 – 262]; 203 бор. *XS-* «нашого роду-племені, з дітьми, своя, особитися» – укр. *особа, осібно, шуряк, оскома, осока, сват* [7:265 – 266]. Можливо, пов'язане із *сікти* [6 4:224], у такому разі: укр. *сікти* від прасл. – уральськ., америнд., афразійськ., алт., австронез., сино-кавказ., чукот.-камч. [11:100].

ПИШНИЙ і.-є. **p(h)u-/*p(h)ou-* «надимати, дути» ← звуконаслідування [6 4:381].

ПІД ймовірно, із прасл. **po* + **-dъ* [6 4:388].

ПЛАВАТИ псл. *pluti* ← **plouti* (**pleuti), plavati* ← *plaviti*, і.-є. **pleu*, євраз. **ṗVlV* [9].

ПО – від і.-є. [6 4:465].

РАДА – або запозичено з герм. мов, або – від *радіти* «піклуватися, турбуватися» від прасл. **raditi/roditi* та і.-є. **re-dh-/*ro-dh-* «турбуватися, бажати, намагатися» [6 5:14].

РОЗМОВЛЯЄ ← МОВА Виводиться з прасл. *mᵇlviti* з паралелями в інших і.-є. мовах; можлива спорідненість зі словом молоти, у такому разі: 302. **moLa* «роздроблювати» – с.-х., урал., і.-є. **mel-* «роздроблювати, молоти» – укр. *молоти, млин, мливо* [8 2:69–70]; 155 бор. *ML-* «подрібнення, розкришивши, дробильний, молоти» – укр. *молоти, мливо* [7:184]; Укр. *молоти* від прасл. – афразійськ., уральськ. [11:101].

РЯСКА з праслов. [6 5:156].

САД спор. з *сидіти* [6 5:163], у такому разі: Укр. *сидіти, сісти* від прасл. – австронез., сино-кавказ. [11:101]; *Сидіти* – псл. *sěděti, sěsti* – і.-є. **sed-* [12:577] – євраз. **'esA* [9].

СВІЙ 2125. **sEw/*šEw* «свій, себе» - і.-є. **swe-* ~ **se-* [10:1980].

СПІВАТИ *Співати* – псл. *vъzpěvati, vъzpěti* ← *pěti* [6 5:373].

СТАТИ 381. **čaha* «зупинятися, стояти» – с.-х., алт., драв., і.-є. **steh-/*sthe-* «стояти» – укр. *стояти* [10:417]; 185 бор. *ST-* «стояти, застигання, постійно, розставлені» – укр. *стояти, застигнути, стегно, стіг, стріла* [7:230–231].

ТЕЧЕ 52 бор. *TKw-* «бігти, поспішати, витікання» – укр. *текти* [7:143]; *Текти* – псл. **tekti* – і.-є. **tek-* «бігти» – євраз. **ṭoKV* – бореал. **TVKV* [9].

У – з прасл., від і.-є. **up-, *ub-* [6 6:9].

УЗЯТИ Укр. *взяти, йняти, вийняти* від прасл. – афразійськ., австронез., африк., уральськ., алт., дравід. [11:106]; 133. **'Ema* «хапати, брати» – с.-х., і.-є. **hem-* «брати» – укр. *йму, йняти, візьму* [8 1:270]; 319. **nama* «стискати, схоплювати» – урал., драв., і.-є. **iem-* «міцно тримати, приборкувати» – укр. *йняти, поймати, понімати* [8 2:85].

ХАТА або з іранського *kata* «т.с.», або зводиться до ностр. **kadΛ* «будувати, плести» [6 6:161].

ХЛЮП – звуконаслідувальне [6 6:185].

ЧЕРВОНИЙ *Червлений* – псл. **čᵇṛv(j)enъ* ← *čᵇrviti* – і.-є.**kᵘrmi-* «черв'як» – євраз. **K.ora* «гризти, черв'як» [9]; 50 бор. *KwR-* «черв'як, звиватися, верткий» – укр. *черв'як, червоний* [7:75 – 76].

ЯВІР із германських мов у праслов'янську, або субстратне [6 6:531].

ЯР з тюрк. мов [6 6:548].

Варто перевести текст вірша Т.Г. Шевченка на запропоновану нами етимологічну нотацію, коли для кожного слова вказується глибина його «хронологічного залягання», тобто період розвитку мови, на якому можна простежити його безпосередній етимон, який через різні етапи формування спершу ностратичної, потім індоєвропейської, праслов'янської прамов перейшов у сучасну українську. Умовні скорочення, використані в етимологічній нотації тексту з посиланням на відповідне лексикографічне джерело:

б. – бореальна мова (за концепцією М.Д. Андрєєва, попередниця і безпосередній предок праіндоєвропейської, приуральської і праалтайської мов);

Б. – борейська мова (за концепцією укладачів ресурсу *Starling,* передувала євразійській та афразійській, двом компонентам, на які вони поділяють ностратичну мову В.М. Ілліч-Світича);

З. – запозичення в праслов'янську мову;

Зв. – звуконаслідувальне;

і.-є. – індоєвропейське;

Н. – ностратичне (за концепцією В.М. Ілліч-Світича та А.Б. Долгопольського, ностратична мова була предком прамов

індоєвропейської, уральської, алтайської, картвельської, дравідійської та афразійської мовних родин), для зручності цим же знаком позначаємо лексику, яку укладачі етимологічної бази даних *Starling* класифікують як євразійську (тобто ностратичну лексику без засміченості в афразійських мовах);

П. – має паралелі поза межами ностратичної (євразійської та афразійської) мовної родини;

С. – субстратне.

Знаком «–» позначаються межі між словами, «+» поєднує корені, що входять до складу композитів, «/» вводить альтернативні або взаємодоповнювальні варіанти етимологічної глибини.

У такому разі вірш Т.Г. Шевченка, записаний із етимологічною нотацією, матиме такий вигляд:

Тече вода з-під явора
Б. – Б. – і.-є. – і.-є. – С.
Яром на долину.
З. – і.-є. – Н./б.
Пишається над водою
Зв. – і.-є. – Б.
Червона калина.
Н./б. – б./П.
Пишається калинонька,
Зв. – б./П.
Явор молодіє,
З. – Н.
А кругом їх верболози
Б. – і.-є./П. – і.-є. – і.-є./б. + Н.
Й лози зеленіють.
Б. – Н. – Н.
Тече вода із-за гаю
Б. – Б. – і.-є. – З.
Та попід горою.
Б. – (по) і.-є. + (пі-) і.-є. + і.-є. (-д) – Б.
Хлюпощуться качаточка
З. – З.
Помеж осокою.
І.-є. + і.-є. – Б.

А качечка випливає
Б. – З. – Н.
З качуром за ними,
і.-є. – З. – і.-є. – і.-є.
Ловить ряску, розмовляє
і.-є. – прасл. – і.-є./Н./П.
З дітками своїми.
і.-є. – і.-є. – Н.
Тече вода край города.
Б. – Б. – і.-є. – Н.
Вода ставом стала.
Б. – Н./б. – Н./б.
Прийшло дівча воду брати,
Б. – і.-є./б. – Б. – Н./б.
Брало, заспівало.
Н./б. – прасл.
Вийшли з хати батько й мати
Б. – і.-є. – З./Н. – С./і.-є./б. – Н./б.
В садок погуляти,
і.-є. – Н.
Порадитись, кого б то їм
і.-є./З. – Б. – Н. – Б. – і.-є.
Своїм зятем звати? [14:323]
Н. – Н. – Н.

Отож серед усіх ужитих у вірші коренів можна виокремити такі групи:

2 відомі щонайглибше на праслов'янському рівні (*заспівало, ряска*);

16 відомі на індоєвропейському рівні (*в, верба, дівча, дитя, долина, й, їм, їх, край, ловити, -між, на, над, ними, під, по, рада, у*);

19 відомі на ностратичному (або євразійському) рівні реконструкції (*батько, брати, йти, город, гора, звати, зелений, зять, лоза, мати, молодий, мова, садок, свій, стати, став, узяти, хата, червоний*);

12 коренів походять від реконструйованих М.Д. Андрєєвим бореальних коренів (*брати, верба, вода, дівча, дитя, калина, ловити, мати, осока, став/стати, текти, червоний*);

7 мають борейські витоки (*а, б, вода, гора, кого, та/то, текти*);

5 є запозиченнями в праслов'янську мову (*гай, рада, хата, явір, яр*);

3 є похідними від звуконаслідування (*качка, пишний, хлюпотатися*);

6 коренів мають паралелі поза ностратичною мовною надродиною (*калина, кругом, осока, мова, садок, узяти*).

Висновки. Народність мови Т.Г. Шевченка з сучасної точки зору полягає в глибокій архаїчності лексики, яку вживає автор. Найбільша група коренів (20 одиниць) за глибиною хронологічної стратифікації в автора датується ностратичним періодом, який передував утворенню головних мовних родин Старого Світу і тривав щонайпізніше до 15 тис. до н.е. [13]. За нею йде група індоєвропейських коренів (16 одиниць), які походять з епохи індоєвропейської єдності. Урешті, народними піснями вірші Т.Г. Шевченка стали через те, що словам, які було дібрано для них, уже понад 10 тис. років, отож вони мають непересічне значення для світогляду і культури не тільки українського народу, а й багатьох інших народів світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Ващенко В.С.* Мова Тараса Шевченка / В.С. Ващенко. – Харків, 1961. – 252 с. 2. *Ільїн В.С.* Мова творів Т.Г. Шевченка / В.С. Ільїн. – К., 1957. 3. *Петрова П.О.* Шевченкове слово та поетичний контекст / П.О. Петрова. – Харків, 1960. 4. *Русанівський В.М.* У слові – вічність: Мова творів Т.Г. Шевченка / В.М. Русанівський. – К.: Наукова думка, 2002. – 240 с. 5. *Мосенкіс Ю.Л.* Українська мова в євразійському просторі: Трипільська генеза милозвучності та віддалені родинні зв'язки / Ю.Л. Мосенкіс. – К.: Вид. дім А+С, 2006. – 223 с. 6. Етимологічний словник української мови: у 7 т. / редкол.: О.С. Мельничук (голов. ред.) та ін. – К.: Наукова думка, 1983–2012. – Т. 1 – 6. 7. *Андреев Н.Д.* Раннеиндоевропейский праязык / Николай Дмитриевич Андреев. – Л.: Наука, 1986. – 328 с. 8. *Иллич-Свитыч В.М.* Опыт сравнения ностратических языков / Владислав Маркович Иллич-Свитыч. – М., 1971–1984. – Т. 1–3. 9. Starling [електронна етимологічна база даних] [Електронний ресурс] Режим доступу: starling.ru 10. *Dolgopolsky, A.* Nostratic Dictionary / Aharon Dolgopolsky. – Cambridge: McDonald Institute for Archeological Research, 2006. – 3116 p. 11. *Мельничук О.С.* Глибинні етимологічні зв'язки в лексиці слов'янських мов / О.С. Мельничук, В.Т. Коломієць // Слов'янське мовознавство. XI Міжнародний з'їзд славістів. Братислава, 30 серпня – 8 вересня 1993 р. Доповіді. – К.: Наукова думка, 1993. – С. 98 – 112. 12. *Младенов С.* Етимологически и правописенъ речникъ на българския книжовенъ езикъ / Стефан Младенов. – София: Книгоиздателство Христо Г. Дановъ-О.О. Д-во, 1941. – XX + 704 с. 13. *Дыбо В.А.* Ностратические языки / В.А. Дыбо, В.А. Терентьев // Языкознание. Большой энциклопедический словарь [глав. ред. В.Н. Ярцева]. – М.: Большая российская энциклопедия, 1998. – С. 338–339.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

14. *Шевченко Т.Г.* Кобзар / Тараса Григорович Шевченко. – Харків: Школа, 2009. – 352 с.

ПИЛИПЕНКО Р. Є.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

КУЛЬТУРНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОСТАТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА В НІМЕЦЬКОМОВНОМУ КОМУНІКАТИВНОМУ ПРОСТОРІ

Статтю присвячено аналізові культурних трансформацій феномена Тараса Шевченка в німецькомовному комунікативному просторі. Продемонстровано низку історичних та культурних тлумачень його постаті. Образ Тараса Шевченка у сучасній культурології розцінено як ключ до успішного міжкультурного діалогу між носіями української ідентичності й представниками інших етносів.
Ключові слова: Тарас Шевченко, культурні трансформації, німецькомовний дискурс пам'яті, пам'ятне місце

Статья посвящена анализу культурных трансформаций феномена Тараса Шевченко в немецкоязычном коммуникативном пространстве. Проанализирован ряд исторических и культурных толкований его личности. Образ Тараса Шевченко в современной культурологии расценено как ключ к успешному межкультурному диалогу между носителями украинской идентичности и представителями других этносов.
Ключевые слова: Тарас Шевченко, культурные трансформации, немецкоязычный дискурс памяти, памятное место

The article is dedicated to the phenomenon of cultural transformations Taras Shevchenko's in the German-speaking communicative space. It is demonstrated historical and cultural interpretations of his figure. The image of Taras Shevchenko in the modern cultural studies is regarded as the key to successful intercultural dialogue between the representatives of Ukrainian identity and members of other ethnic groups.
Keywords: Taras Shevchenko, cultural transformations, German discourse memory, memorial place

Мета статті – дослідити культурні трансформації постаті Тараса Шевченка в німецькомовному комунікативному просторі, його репрезентацію в культурологічних дослідженнях.

Наукова новизна статті полягає в систематизації знань про тенденції розвитку німецькомовної шевченкіани та з'ясуванні її ролі у формуванні німецькомовних поглядів на культурну ідентичність української нації.

Об'єктом статті є культурні трансформації постаті Тараса Шевченка, відбиті в культурологічних і міждисциплінарних дослідженнях.

Предметом статті є суспільні способи актуалізації цих культурних трансформацій.

© Пилипенко Р. Є.

Актуальність дослідження пов’язано з переосмисленням ролі Тараса Шевченка в міжкультурному діалозі між Україною та німецькомовними країнами. Вивчення способів репрезентації діалектної ідентичності мовців сприяє виявленню нових культурних змістів у художніх та культурологічних текстах. До новизни теми віднесено саму культурологічну перспективу вивчення різночитань ролі Тараса Шевченка в німецькомовному середовищі.

Таємниці народів і етносів цікавлять мислителів з давніх-давен. Ще в античності Платон, Аристотель і Августин прагнули пояснити феномен духу народів через їхніх видатних представників. Так, Августин Блаженний розглядав пам'ять про великих людей як «священний простір» Святого духу, завдяки якому християнин пізнає своє місце у світі [Августин, 1999].

З плином часу науковий інтерес до пізнання феноменології народних героїв то згасав, то відроджувався. Останніми десятиліттями дискурси пам'яті героїв і спогадів про них активно виявлено в різних школах літературознавства, філології, філософії, культурології та інших гуманітарних наук. Не є винятком німецькомовні дослідження різноманітних дискурсів пам’яті. Оригінальністю вирізняються розвідки про видатних осіб різних народів. Відповідні інтелектуальні дискурси сприяють новим способам осмислення минулого, сьогодення і майбутнього. Людство по-новому підходить до аналізу проблем національної ідентичності в контексті катаклізмів останніх століть. Так, відома німецька дослідниця А. Ассманн називає трагічній кінець життя великих людей однією з основних причин посилення національної самоідентифікації [Assmann, 2007]. Такі процеси особливо чітко виявляють друга половина XX та початок XXI століття, насамперед під оглядом осмислення національної ідентичності.

Феномен пам'яті про великих людей завжди актуалізувався, коли переписували історію. Образи героїв поставали в суспільних дискурсах, щоб оживити національну пам'ять. Однак спогади нерідко суперечать теперішнім уявленням, перешкоджаючи діалогу між минулим і майбутнім. Перешкодами, з погляду сучасної культурології, є меморіальні розриви в дискурсах пам'яті про великих людей, які відбивають певний ступінь міфологізації та ідеологізації історичних осіб у різноманітних культурних та комунікативних

системах. У центрі уваги досліджень – аналіз трансформацій, яких зазнають образи героїв певного соціуму, вивчення процесів міфологізації і деміфологізації видатних постатей.

Україна та її герої завжди привертали пильну увагу німецькомовних фахівців із найрізноманітніших галузей гуманітарного знання. Так, відомий німецький славіст проф. О. Вйоль зазначав, що Україна – це дивовижна країна, яка є ключем до пізнання східнослов'янського світу [Wöll 2010: 170]. Ставлення до України не раз визначало успіх або невдачу у відносинах між німецькомовними країнами і слов'янським Сходом. Проте оцінка цього чинника не завжди була на користь українського народу. Так, однією з причин падіння популярності героїв України у світі або їхньої демонізації була й залишається репрезентація цих осіб у російському контексті, куди відомі постаті українського народу не завжди вписувалися позитивно.

Утім, важливим чинником стратегічної організації відносин України з іншими державами та джерелом знань про слов'янський світ залишаються національні герої України. Найвідомішим із них, згідно зі звітом Українського Інституту політики та дослідницького Центру з питань Східної Європи Бременського університету, виданим 2010 року, є український поет Тарас Григорович Шевченко, чий позитивний образ посідає чільне місце серед найвизначніших політичних та історичних діячів України. З ним пов'язано згідно з названими дослідженнями, найменшу кількість негативних контекстів [Alwart, 2010: 7].

Такий високий результат свідчить насамперед про те, що постать Тараса Шевченка є джерелом знань про традиції українського народу. Так, на думку Ш. Требста, доки Україна має таких національних героїв, як Тарас Шевченко, вона, незважаючи на великий історичний потенціал нетолерантного ставлення до історичних подій, демонстрованого різними верствами населення, зберігатиме єдність [Troebst, 2013: 17]. І це за наявності низки інших історичних постатей, які належать до протилежних типів культурних спогадів, репрезентованих насамперед по осі «Захід–Схід». Тож об'єднувальна сила такої велетенської постаті, як Тарас Шевченко, є неоціненною для конструктивних політичних сил України.

Значення Тараса Шевченка для сучасного німецькомовного читача осмислюють із погляду гуманітарних наук, які опановують життя української нації в Україні та за її межами. Одним із пріоритетних напрямів цих досліджень є культурологічний, ґрунтований на понятті «місце пам'яті». Цей термін запроваджено французьким ученим П'єром Нора на початку 80-х років XX століття. Ідеться про єдність духовних і матеріальних цінностей, які належать до національної пам'яті і які відбито в національних символах та ритуалах. Поняття «місце пам'яті» охоплює пам'ятки культури та природи, ювілейні події, присвячені великим постатям, свята. Місця пам'яті уособлюють спогад про певну постать. Так, в Україні центральним місцем пам'яті про великого Кобзаря є Тарасова гора в Каневі, де відбуваються ювілейні події, присвячені роковинам дня народження або смерті поета. Й. Альварт кваліфікує це місце як «політизоване святилище», яке постало ще в Радянській Україні [Alwart, 2012: 94-101]. Відтоді воно виконувало функцію згуртування українців. Інсценування, натхнені образом Тараса Шевченка, відбито в численних ритуалізованих формах державних та народних святкувань, в епохальних культурних проектах, зокрема в численних конкурсах читців, у виступах танцювальних та хорових колективів тощо.

Не менш цікавим це місце пам'яті є під оглядом регулювання українсько-російських відносин, адже розвиток цих взаємин виступає важливим фактором ідентифікації України та її громадян як у самій країні, так і за її межами. У німецькомовних культурологічних колах ще існує стереотипне сприйняття України не тільки як зони інтересів Росії, а і як частини метафізичної суті російської душі. З Україною завжди було пов'язано тугу Росії за втраченою величчю і надію на месіанський реванш, що знаходило відображення насамперед у художній літературі.

У Німеччині постать Тараса Шевченка завжди осмислювали у зв'язку із суспільно-політичними реакціями на постать великого Кобзаря в самій Україні. Так, поряд з образом духовного лідера української нації, який домінував і домінує в українознавчих студіях німецькомовних учених, філософського та літературно-критичного осмислення набуває також низка нетрадиційних тлумачень ролі Тараса Шевченка в українському культурному житті. У розвідках

більшості дослідників творчості поета Тарас Шевченко виступає своєрідним місцем пам'яті.

Суперечливі оцінки подій навколо пам'ятників Тарасові Шевченку нерідко використовують політичні сили і у XXI столітті. Так, коли Президент України В. Янукович приїздив до Канева, лідер опозиційних сил Ю. Тимошенко збирала своїх прихильників біля пам'ятника Тарасові Шевченку в Києві. Обидві акції закликали всі політичні сили України не розколювати державу на Схід і Захід. Можливо, варто згадати слова найбільш цитованого в німецькомовному середовищі сучасного українського письменника Юрія Андруховича, який закликає дати Тарасові Шевченку спокій «зі всіма його ідолами та патріотичною метушнею» [Andruchowytsch, 2003].

Постать Тараса Шевченка дотепер залишається місцем пам'яті в політичному дискурсі України. Так, однією із центральних подій, оголошених В. Януковичем, стала заява українського Президента про спільну з Президентом Росії В. Путіним підготовку до 200-річчя з дня народження Тараса Шевченка. Незважаючи на велику кількість меморіальних розривів у дискурсі пам'яті про Тараса Шевченка, український Кобзар для багатьох (навіть для представників непримиренних ідеологічних таборів) залишається месіанським шансом порятунку від суспільного хаосу. Проте цей символ у міжнародних дискурсах деколи може поставати в «незручному» контексті. Так, під час Помаранчевої революції (2004) російські мас-медіа приховували пропагандистську роль Тараса Шевченка, наприклад у візуалізації мітингів.

Для Росії Тарас Шевченко був та офіційно залишається зразком народного борця за свободу братніх народів, до яких традиційно зараховують росіян, білорусів та українців. Але використання образу Тараса Шевченка в контексті боротьби за українську самоідентифікацію поглиблювало меморіальні розриви, розмежовувало «своїх» і «чужих». Нерідко навіть позитивна для Росії (у культурно-історичному аспекті) діяльність Тараса Шевченка викликала сплески антишевченківських дискурсів у засобах масової інформації (на жаль, переважно російськомовних), які намагалися десакралізувати один із головних символів українського народу.

Конкуренція між Росією і Україною в боротьбі за «свій» образ Тараса Шевченка була наслідком відсутності загальновизнаної ідентичності українців, тому цей образ легко ставав інструментом маніпуляції в російсько-українських відносинах. Одним із методологічних способів відродження образу Тараса Шевченка – примирителя, на наш погляд, може стати створення канону пам'яті українців, росіян та інших народів у дискурсі шевченкіани в таких різновидах:

а) пам'яті літератури (її різних топосів «месіанства», «відплати» , «ненависті» , «суперництва» , «ностальгії» , «примирення» тощо);

б) меморіальних жанрів (спогадів);

в) театру пам'яті (інсценування спогадів у культурних і політичних дискурсах).

Ініціативи на взір запропонованих сприятимуть формуванню колективної культури спогадів про Тараса Шевченка, що стане передумовою конструктивного діалогу між українцями та представниками інших народів. Вивчення феномену меморіальних розривів та можливостей їхнього коригування (на матеріалі історіографічних, художніх і дискурсологічних джерел) має спрямуватися на відновлення історичної справедливості та гармонізацію міжнаціональних відносин. Фактор Тараса Шевченка має величезне суспільне значення й у справі духовного примирення всередині України.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Августин А.* Исповедь / Августин Аврелий. – Перевод: М.Е. Сергеенко. – СПб.: Азбука, 1999. – 391 с. 2. *Alwart J.M.* Umdeutung des «nationalen Heiligtums». Aktuelle erinnerungskulturelle Kontroversen um Taras Schewtschenko / Jenny Marietta Alwart // Ukraine-Analysen. – 2010. – № 81.– S. 2-7. 3. *Alwart J.* Mit Taras Ševčenko Staat machen. Erinnerungskultur und Geschichtspolitik in der Ukraine vor und nach 1991 / Jenny Alwart. – Reihe: Visuelle Geschichtskultur 8. – Köln, Weimar, Wien: Böhlau Verlag, 2012. – 217 S. 4. *Andruchowytsch J.* Shevchenko is ok. In: Ders.: Das letzte Territorium / Juri Andruchowytsch. Essays. Übersetzt von Alois Woldan. – Frankfurt am Main, 2003. – S. 97–114. 5. *Assmann A.* Geschichte im Gedächtnis: von der individuellen Erfahrung zur öffentlichen Inszenierung / Aleida Assmann. – München: Beck, 2007. – 219 S. 6. *Troebst S.* Erinnerungskultur – Kulturgeschichte – Geschichtsregion Ostmitteleuropa in Europa / Stefan Troebst // Band 43 : Forschungen zur Geschichte und Kultur des Östlichen Mitteleuropa. – Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2013. – 440 S. 7. *Wöll A.* Kultur als Gegengift. Die kulturelle Spaltung der Ukraine zwischen Ost und West / Alexander Wöll // Business Guide Deutschland − Ukraine 2011. – Berlin: Media & Conferences Wegweiser 2010. – S. 170.

© Пилипенко Р. Є.

ПІДГІРНА Н. М.
Київський національний лінгвістичний університет

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ МОВНОЇ ЕКОНОМІЇ У ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ

У статті розкриваються закономірності функціонування явища мовної економії, причини його виникнення та засоби його реалізації. Також у даній статті представлений аналіз різних поглядів на поняття “лінгвістична економія”.
Ключові слова: мовна економія, смисл висловлювання, розвиток мови, фонетична економія, синтаксична економія, принцип економії.

В статье раскрываються закономерности функционирования явления языковой экономии, причины его возникновения и средства его реализации. Также в данной статье представлен анализ разных точек зрения на понятие “лингвистическая экономия”.
Ключевые слова: языковая экономии, смысл выражения, развитие языка, фонетическая экономия, синтаксическая экономия, принцип экономии.

The article deals with the mechanism of the phenomenon of language economy, its functioning, causes and the means of its implementation. Also, this article presents an analysis of the different points of view on the concept of "linguistic economy".
Key words: the language economy, meaning of expression, language development, phonetic economy, syntactical economy, principle of economy.

Актуальність роботи визначається спрямованістю сучасних лінгвістичних студій на комплексне вивчення способів мовної економії, яка є результатом безперервного зростання потоку інформації і призначена для підвищення ефективності інформаційного обміну. У сучасних умовах гуманізації знань виникає необхідність у лаконічності, доступності та об’єктивності тексту. Одним з актуальних і найбільш перспективних напрямів лінгвістичного дослідження тексту є функціональний підхід, тому що розглядає мову в мовленнєвій діяльності. Саме через діяльнісний прояв, через функціональне використання одиниць і структур мови у комунікації розкривається їхня справжня інформативна значимість.

Зазначене вище, дозволяє сформулювати **мету дослідження:** проведення комплексного аналізу еволюції поглядів на поняття мовної економії задля узагальнення теоретичних основ та принципів дослідження, причин виникнення і закономірностей функціонування цього явища.

Об’єктом дослідження виступає принцип економії мовних засобів у лінгвістиці.

© Підгірна Н. М.

Предмет дослідження складають функціональні особливості мовної економії та її роль у розвитку мови.

Матеріалом дослідження слугують мовні одиниці французької мови, які підпорядковуються явищу мовної економії.

Наукова новизна. Новою є спроба комплексного опису ряду думок та принципів дослідження явища мовної економії у французькій мові.

Функціонування та еволюція мови має динамічний характер. Розвиток суспільства, науки і техніки, літератури і мистецтва, зміни в повсякденному житті носіїв мови провокують появу нових реалій і, відповідно, їхніх позначень. Незважаючи на це, прагнення комунікантів до стислості та лаконічності у спілкуванні приводять до використання економних засобів вираження думки і найоптимальніших способів передачі інформації.

Мова протистоїть надмірності, надлишковим витратам фізіологічних зусиль, незручностям, які переобтяжують роботу пам'яті, складностям у вимові і на письмі, що і викликає у носіїв цієї мови схильність до економії мовних ресурсів. У зв'язку з цим, у вимові випадає все зайве, опускається той чи інший звук у складі слова, слово або словосполучення у реченні, не виконуються правила і норми літературної вимови, але в той же час ці зміни не повинні суперечити розумінню смислу висловлювання.

У мовленні мовці прагнуть за певний час донести до співбесідників якомога більше інформації. З цієї причини економічні мовні засоби вираження думки більше характерні для усного мовлення, ніж для художнього тексту. В усному повсякденному мовленні комуніканти менше зважають на форму вираження думок, адже ключову роль відіграє саме інформативний зміст, а не його оформлення.

Мовна економія завжди привертала до себе особливу увагу мовознавців і висвітлювалася з різних боків багатьма вітчизняними та зарубіжними вченими, серед яких Г. Пауль, П. Пассі, А. Мартіне, Р. О. Будагов, Є. Д. Поліванов, Б. О. Серебренніков [1; 4; 5;6; 8; 9].

Проте думки мовознавців щодо мовної економії є досить неоднорідними. Вченими неоднозначно оцінюється інтенсифікація економії лінгвістичних засобів. На негативний бік цього явища вказують деякі мовознавці, вважаючи, що цей процес збіднює багатство мовних ресурсів, нівелюючи синтаксичну і лінгвістичну

синонімічність, багатоплановість [1:18]. Однак, позитивними рисами вказаного явища є реалізація фактора доцільності мовленнєвих зусиль, акцентування необхідної і уникнення зайвої інформації, ліквідація семантико-граматичного дублювання та запобігання вживання тотожних елементів.

Р. О. Будагов у свою чергу досить критично оцінює дослідників, які визнають той факт, що принцип економії має провідну роль у розвитку мови. На його думку, багато хто з цих вчених навіть не розуміє самого значення слова "економія". Проте незважаючи на таке критичне ставлення до принципу економії, як такого, Р. О. Будагов вважає, що вміння висловлювати думки простою і зрозумілою мовою свідчить про відмінне мистецтво того, хто говорить чи пише. Більше того, подібне мистецтво свідчить не тільки про високу культуру людини, але й про високий рівень тієї мови, якою вона користується. Адже скорочуючись в одних сферах, мова зазвичай розширюється в інших Таким чином, "економічність" мови є однією з її сутнісних властивостей. [1:17–19].

Також Р. О. Будагов наголошував на тому, що поняття "мовна економія" та її роль в еволюції мови потребує комплексного лінгвістичного аналізу. Вчений розрізнює два види "економії":

1) "економія" на рівні окремих слів, словосполучень і речень в окремих мовах;

2) "економія" як загальне поняття, на основі якого і намагаються пояснити важливі процеси розвитку і функціонування мови [1:17].

Загалом, суть лінгвістичної економії була відома ще у класичній давнині, хоча античні лінгвісти і не застосовували термін "економія". Аристотель писав, що маючи бажання висловлюватися стисло (тобто економно) необхідно вживати імена замість понять, наприклад, *"коло"* замість *"плоска поверхня, точки якої рівновіддалені від центру"* [2:180].

Пізніше, у XVII-XVIII ст. термін "мовна економія" зустрічається у роботах вчених, які займалися створенням штучних мов і думка про те, що мовна структура повинна визначатися "економним розподілом" між її частинами набула ще більшої популярності. Зокрема Р. Декарт вважав, що штучна мова на відміну від природної мови повинна мати тільки один спосіб відмінювання і побудови слів, така мова також не матиме неправильних форм, адже всі зміни дієслів та форм словотвору здійснювалися б тільки за допомогою префіксів, що додавалися б до

корінних слів [1:18]. Ці префікси повинні знаходитися у загальному словнику, користуючись яким, можна було б вивчити таку мову протягом шести місяців.

Ідея створення штучної мови, яку можна опанувати всього за кілька місяців була настільки привабливою, що вже у XIX ст., її частково почали розповсюджувати і на природні мови [1:18].

Англійський філософ і вчений Г. Спенсер вважав, що в процесі свого природного еволюційного розвитку мова рухається від складного до простого, тому довгі слова стають короткими, складні речення стають простими [3:171].

Яскравим прикладом такої еволюції є французька мова, у якій чимало слів втратили свої попередні форми, наприклад відбувся процес редукції атонічних голосних *tabula* спростилася до форми *table,* а дієслово *prehendere* спростилося до *prendre* [1:19].

Пізніше ідея мовної економії активно розроблялася младограматиками. Представник цієї школи, Г. Пауль підкреслював ще й той факт, що економія не значить звуження ресурсів мови, а навпаки, у комплексі з другими факторами, вона забезпечує розширення ресурсів мови, ліквідуючи надмірності. Він висловлював думку про те, що для мовної дійсності характерна тенденція до заощаджування і що у мові для всіх випадків наявні такі способи вираження, які мають стільки інформації, скільки необхідно для розуміння. Г. Пауль зауважує, що кількість засобів, що використовуються, залежить від ситуації мовленнєвого контексту або від більшої чи меншої схожості у духовному складі людей, що розмовляють. У певних умовах за допомогою одного слова можна чітко передати думку, для вираження якої в інших умовах необхідно було б вжити довге речення [4:302].

Саме представники младограматичної школи звернули увагу на те, що мова прагне позбутися дублетних утворень, а також на те, що паралельні форми диференціюються семантично і зберігаються тільки за умови такого розрізнення. І як наслідок, під принципом мовної економії почали розуміти не тільки спрощення та зменшення, але й оптимізацію [1:20].

Слід зауважити, що чимало вчених критикували Г. Пауля та інших младограматиків за їхню, наче б то, односторонню спробу звести імпульси розвитку мови до комфорту, до спрощення, до економії мовленнєвих зусиль [1]. Та незважаючи на таку критичну оцінку, младограматична концепція “економії” мови продовжує залишається

популярною і сьогодні, хоча в цю концепцію і вносять ті чи інші поправки та уточнення.

Французький лінгвіст П. Пассі, в свою чергу, досліджував принцип економії мови на фонетичних змінах, розкриваючи суть даних процесів та намагаючись пояснити причини їхнього виникнення, і дійшов висновку, що у мові існує "пошук найменшого зусилля", ось чому в деяких випадках фонетичні зміни можна пояснити саме економією зусиль вимови [5:225]. Також він звернув увагу на те, що у мові існує тенденція до увиразнення необхідного та звільнення від зайвого, що представляє собою реалізацію принципу лінгвістичної економії, результатом якої і є фонетичні зміни, такі як асиміляція двох послідовних звуків, скорочення довгих звуків, а також зникнення надмірних елементів [5:227].

П. Пассі вважає, що принцип економії хоч і не є основною рушійною силою розвитку мови, але є дуже активним. Він зазначає, що у мові зберігається те, що необхідно для розуміння, а все інше не є важливим і воно зникає з мови. Саме П. Пассі висуває тезу про неусвідомлення лінгвістичної економії мовцем. На його думку, зміни, що відбуваються у мовленні людини мають несвідомий характер і йдеться не про свідоме збереження важливих елементів, а про свідоме опущення надлишкових [5:229].

Французький лінгвіст А. Мартіне сформулював принцип економії у ширшому значенні. До лінгвістичної економії вчений зараховує чимало мовних явищ. У зв'язку з цим він зазначає, що термін "економія" є універсальним, адже у ньому відображуються такі феномени як ліквідація непотрібних відмінностей, поява нових відмінностей та збереження існуючого становища. Отже, лінгвістична економія – це синтез діючих сил [6:130].

Згідно з цим принципом, зміни у мові – це компроміс між потребами комунікації і прагненням людини до мінімізації зусиль. У той самий час він вказував на те, що постійне протиріччя між потребами спілкування людини та її прагненням звести до мінімуму свої розумові та фізичні зусилля може вважатися визначальним у зміні мовної системи [7:532-533]. Мовцю слід прикладати стільки мовленнєвих зусиль, скільки необхідно і достатньо для того, щоб його висловлення було зрозумілим для співбесідників.

У комунікації постійно взаємодіють два плани мови – зміст і вираження. Саме у взаємодії плану вираження та плану змісту і

містяться потенціальні можливості для реалізації принципу економії у мові. Суть лінгвістичної економії у цьому випадку полягає у тому, що будь-який предмет, чи поняття реальної дійсності осмислюється у плані змісту таким чином, що у плані вираження йому відповідає сполучення з двох або більше одиниць. Завдяки дії принципу економії ця невідповідність у процесі комунікації зводиться до того, що одна одиниця плану вираження здатна передати одну одиницю у плані змісту. А. Мартіне дійшов висновку, що у будь-якій мовній спільноті зберігається певний баланс між потребою висловлювання і кількістю необхідних для цього висловлювання знаків: із зростанням кількості знаків збільшуються і мовленнєві зусилля, що є неекономним, тоді як збереження рівноваги є істинним проявом економії [7:536].

Принцип економії має універсальний характер, оскільки він є однією з головних причин змін у всіх мовах. Також зазначений принцип проявляє свою універсальність і в тому плані, що знаходить своє вираження на всіх рівнях мовної системи. Беручи до уваги факт ієрархічності мовної системи, можна зробити висновок, що саме її багаторівневість надає їй здатність бути економною і гнучкою, тобто такою, що задовольняє всі потреби вираження людини.

Саме А. Мартіне відзначив той факт, що принцип економії діє на всіх щаблях мови. Адже він наголошував на тому, що практичні потреби спілкування припускають постійну або значну надмірність мовної форми, характерну для всіх її рівнів [7:537].

Явище мовної економії пронизує усіх щаблі мови: фонетичний, словотвірний, морфологічний та синтаксичний.

На фонетичному рівні констатується наявність кількісної та якісної редукції, спрощення дифтонгів, елізія, асиміляція. Яскравим прикладом фонетичної економії може бути розмовна французька мова, адже через швидкість темпу, через відсутність самоконтролю у вимові зникають деякі звуки (голосні й приголосні), цілі склади і навіть невеликі слова (наприклад, заперечна частка *ne*, займенник *il, on*). Так, *peut être* вимовляється як *p(eu)t êt(re)*, *tu as* перетворюється на *t(u) as*, *il y a* скорочується до *y a*, *il ne faut pas* набуває форми *faut pas.*

На фонетичному рівні найчастіше скороченню піддається випадний звук [ə], що представляє собою суто французький феномен: *j(e) suis en r(e)tard, on s(e) voit d(e)main, j(e) reviens d(e) Paris sam(e)di* [10:200].

Ілюстративним матеріалом мовної економії на лексичному рівні слугують скорочення слів, різні види абревіації, апокопи, синкопи та інше. Наприклад: *combine < combination, crado < cradingue, sans dec < sans déconner, de la provoc < de la provocation, du mat < du matin, bus < autobus, SBF < Société des bourses françaises, auto < automobile, HS < hors service* [10:135].

Синтаксична економія передбачає стиснення знакової структури шляхом використання еліптування, граматичної неповності, безсполучникового зв'язку, синтаксичної асиметрії (вилучення логічних ланок висловлювання). Наприклад: *nous préférons mourir que d'être esclaves < nous préférons mourir plutôt que d'être esclaves; magnifique ce coucher du soleil ! < ce coucher du soleil est magnifique* [10:224]. Останній приклад унаочнює емотивну функцію явища мовної економії.

Закон лінгвальної економії у широкому розумінні активно функціонує на всіх рівнях мови, сприяючи більш компактній передачі інформації, для відтворення якої необхідна опора на контекст, ситуацію, на інтелектуальний потенціал носія мови. Пропуск інформації є виправданим у тому випадку, якщо її відтворення буде адекватним з погляду семантики та стилістики, не викличе значних проблем у співрозмовника.

Нетривіальну думку щодо проблеми мовної економії висловив Є. Д. Поліванов. Маючи на меті, розкрити причину економії та розвитку мови загалом вчений зауважив, що першопричиною мовних змін є "лінь". Для Є. Д. Поліванова цей колективно-психологічний фактор, який при аналізі механізму мовних змін завжди буде розглядатися як основа даного механізму називається "людськими лінощами" або ж прагненням до "економії трудової енергії" [8:55].

"Лінь " у Є. Д. Поліванова з'являється не тільки в основі "економії" мови, але й в основі розвитку мови загалом. Мовці "лінуються" використовувати поширені речення, у наслідок чого мова спрощується. Хоча аргументація російського вченого і відрізняється від аргументації А. Мартіне, проте вони обидва висувають єдине універсальне поняття, яке об'єднує і пояснює всі тенденції мови.

На нашу думку, найбільш адекватну оцінку причин, що лежать в основі тенденції до мовної економії, надає Б. О. Серебренніков. Він уважає, що джерелом тенденції до мовної економії є людська фізіологія. Принцип економії у мові вчений називає одним з проявом

інстинкту самозбереження. Адже це, так би мовити, своєрідна реакція проти надмірної витрати фізіологічних зусиль, проти різних незручностей, що ускладнюють роботу пам'яті, деяких функцій головного мозку. Для Б. О. Серебреннікова заперечення визначальної ролі економії у розвитку мови рівноцінно запереченню всіх захисних функцій людського організму [9:27].

Отже, на основі проведеного аналізу еволюції поглядів на явище мовної економії, ми дійшли висновку, що явище мовної економії виникає не випадково, адже зміни як окремих одиниць мови, так і всієї мовної системи загалом, зумовлені рядом причин і вони підпорядковуються певним принципам. Таким чином, поява такого феномену у мові як мовна економія є закономірним, логічно виправданим і необхідним для діалектичного розвитку мови. Хоча думки мовознавців, які займалися дослідженням явища економії мовних засобів не є однорідними, проте вони всі погоджуються, що тенденція до мовної економії має універсальний характер і наявна на всіх рівнях мовної системи. Отже, принцип мовної економії є одним з основних, що впливає на розвиток і функціонування мови.

ЛІТЕРАТУРА

1.*Будагов Р. А.* Определяет ли принцип экономии развитие и функционирование языка? / Рубен Александрович Будагов // Вопросы языкознания. – 1972. – № 1. – С. 17–36. 2.Античные теории языка и стиля / [под. ред. О. М. Фрейденберг]. – Л.: Наука, 1936. – 341 с. 3.*Спенсер Г.* Основные начала / Герберт Спенсер. – К.: Вища школа, 1986. – 375 с. 4.*Пауль Г.* Принципы истории языка / Гиндербург Пауль. – М.: Изд-во иностр. лит-ры, 1960. – 499 с. 5.*Passy P.* Etude sur les changements phonetiques et leurs caracteres generaux / Paul Passy. – P.: Firmin-Didot, 1890. – 270 p. 6.*Мартине А.* Принцип экономии в фонетических изменениях: проблемы диахронической фонологии / Андре Мартине. – М.: Изд-во иностр. лит-ры, 1960. – 301 с. 7.*Мартине А.* Основы общей лингвистики / Андре Мартине // Новое в лингвистике. – Вып.3 .– М.: Прогресс, 1963 – С. 366–566. 8.*Поливанов Е. Д.* Где лежат причины языковой эволюции? / Евгений Дмитриевич Поливанов // История советского языкознания. Некоторые аспекты общей теории языка: хрестоматия. – М.: Высшая школа, 1981. – С. 51–56. 9. *Серебренников Б. А.* Роль человеческого фактора в языке: Язык и мышление. / Борис Александрович Серебренников. – М.: Наука, 1988. – 242 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

10.*Може Г.* Практическая грамматика современного французского языка / Гастон Може. – СПб.: Лань, 1996. – 300 с.

© Підгірна Н. М.

ПОПОВА Н. М.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

МОДЕЛЮВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ КОНЦЕПТОСФЕРИ: СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТА КОГНІТИВНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ

Статтю присвячено розробці комплексної методики дослідження лінгвокультурних концептів. Визначаються методи, доцільність використання яких зумовлено метою та завданнями дослідження. Аналізуються існуючі підходи, відмінності між семантичним аналізом та когнітивною інтерпретацією концептів, розробляється алгоритм семантико-когнітивного аналізу концептів та моделювання національної концептосфери.
Ключові слова: концепт, метод, семантичний аналіз, когнітивна інтерпретація.

Статья посвящена разработке комплексной методики исследования лингвокультурных концептов. Определяются методы, целесообразность использования которых обусловлена целью и задачами исследования. Анализируются существующие подходы, различия между семантическим анализом и когнитивной интерпретацией концептов, разрабатывается алгоритм семантико-когнитивного анализа концептов и моделирования национальной концептосферы.
Ключевые слова: концепт, метод, семантический анализ, когнитивная интерпретация.

A complex methodology of linguocultural concepts' research is developed in the paper. Its methods, determined by the purpose and objectives of the study, are analyzed. The difference between the semantic analysis and cognitive interpretation of concepts are examined and an algorithm for semantic-cognitive analysis of concepts and a method of modeling of national conceptual sphere are elaborated.
Keywords: concept, method, semantic analysis, cognitive interpretation.

Актуальність даної статті зумовлюється увагою мовознавців-когнітологів до механізмів мисленнєво-мовленнєвої дільності, дослідження якої вимагає розробки та обґрунтування методики вивчення концептів, що дозволяє отримати найбільш вірогідні результати й якомога точніше описати національну концептосферу та динаміку її розвитку.

Метою дослідження є встановлення чітких відмінностей між методами семантичного аналізу та когнітивною інтерпретацією лінгвокультурних концептів, розробка алгоритму комплексного аналізу складових концептосфери з метою моделювання її фрагментів.

Наукова новизна дослідження полягає в розробці алгоритму комплексного семантико-когнітивного аналізу лінгвокультурних концептів та способу моделювання національної концептосфери.

© Попова Н. М.

Об'єктом дослідження є мета та завдання семантико-когнітивних досліджень, які зумовлюють вибір і комбінування методів дослідження.

Предметом є методи вивчення лінгвокультурних концептів та способи моделювання національної концептосфери.

Засновники когнітивної лінгвістики Дж. Лакофф і Р. Лангаккер, розпочали втілення новітніх ідей лінгвістичної думки в межах генеративної семантики. З їхніх міркувань стосовно основних постулатів семантики, що базувалися на теорії Н. Хомського, і їх поступового розвитку з часом і виник напрямок лінгвістики, який американські та західноєвропейські лінгвісти називають когнітивною семантикою. Підходи Дж. Лакоффа і Р. Лангаккера втілено у двох працях, що з'явилися в 1987 році. У одній із них "Women, Fire and Dangerous Things. What Categories Reveal about the Mind" [1], розвиваються такі фундаментальні поняття когнітивної лінгвістики, як концептуальний експеренціалізм, теорія протопипів та її вплив на формування мови, ідеалізовані когнітивні моделі та вплив культури на семантичну конфігурацію. Саме тут можна знайти основи когнітивної лінгвокультурології, що у східноєвропейській науці оформилася в окремий напрямок когнітивної лінгвістики (А. Вежбицька, С. Воркачов, В. Карасик, В. Кононенко, В. Маслова, А. Приходько, Г. Слишкін та ін.). Двохтомна праця Р. Лангаккера "Foundations of Cognitive Grammar" [2] дає початок когнітивній граматиці, що також вивчається з погляду семантичного підходу.

Завдяки незалежному розвитку лінгвістики на пострадянських теренах, у вітчизняному мовознавстві з'являється безліч підходів до вивчення взаємодії мови та мислення. Проте найпоширенішим з них стає саме так званий семантико-когнітивний підхід (термін З. Д. Попової та Й. А. Стєрніна), сама назва якого визначена спрямуванням досліджень на вивчення співвідношення семантики мовних знаків та її розвитку із концептосферою народу, що видозмінюється завдяки когнітивним процесам свідомості.

Семантико-когнітивний підхід до вивчення взаємодії мови і мислення розробляється в роботах американських (Ф. Джонсон-Лерд, Д. Румелхарт, Дж. Фауконьєр, Ч. Філлмор), англійських (Л. Талмі), німецьких (Ф. Унгерер, Г. Шмід), іспанських (К. Васкес, І. Інчаурралде, Х. Куенка, Р. Мендоса, Х. Сіфуентес, М. Х. Хілферті,),

російських (М. Болдирєв, В. Карасик, О. Кубрякова, З. Попова, Г. Слишкін, Й. Стернин), українських (О. Кагановська, А. Приходько, О. Снітко), польських (А. Грачко, Г. А. Клепарський А. Кочман-Галадій, П. Сімбаліста) та інших вчених, що присвячені так званій когнітивній семантиці.

Результати їхніх досліджень дають можливість сформулювати постулати когнітивної семантики/семантико-когнітивного підходу, які полягають у наступному:

а) мова є мінливим утворенням, у якому об'єднано окремі математичні формули (стиль генеративістів). Вона є нестабільною системою, яка нерівномірно еволюціонує і не має визначених обмежень між мовними одиницями, тобто існує лише прототипність категорій, але відсутньою є абсолютна подібність однакових елементів конкретної категорії. Таким чином, усі мовні одиниці й форми вивчаються від найбільш закономірних до менш закономірних та нестандартних (так званих винятків);

б) семантичні, граматичні та прагматичні елементи мовних одиниць формують цілісне утворення. Завдяки їхній неподільності існують ідеалізовані когнітивні моделі (за термінологією Р. Лангаккера "когнітивні доміни" [2], Дж. Факоньє "ментальний простір" [3], Ч. Філлмора "фрейми" [4], Л. Талмі "схеми" [5], Р. Шенка і Р. Абельсона "сценарії" [6], Ф. Джонсон-Лерда "ментальні моделі" [7]), що формують мислення людини, оскільки неможливо чітко відділити мовні, енциклопедичні та культурні складові свідомості;

в) метафора та метонімія (на відміну від їхнього класичного визначення в риториці) стають головними засобами зв'язку між реальністю навколишнього світу й мовою, оскільки мова є утворенням, що базується на образності та творчості мислення;

г) першочерговим для функціонування та розвитку мови є її прагматичне використання у повсякденному спілкуванні. Тож, комунікативна необхідність, погляди учасників комунікативного процесу, індивідуальне світобачення, біологічні обмеження, які характеризують людину як біологічний вид тощо, є тими рушіями і тими обмеженнями, які спрямовують розвиток мовної картини світу: необхідність передує використанню, функціонування є важливішими за форму, і значення є важливішим за граматичну абстракцію.

© Попова Н. М.

Виведення цих постулатів стало можливим завдяки існуванню низки конкретних теорії, що беруть свій початок у класичній риториці та психології. У теоретичних постулатах психолінгвістики об'єднано існування невербального мислення та існування в людській свідомості концептосфери, що складається з концептів – мисленнєвих одиниць знання, – які постійно змінюються та розвиваються [8:38]. Науковцям стало зрозуміло, що мовні знаки створюються людьми задля обміну інформацією, тобто найбільш поширених і необхідних концептів. Отже, концептосфера є значно ширшим утворенням, ніж та її частина, що відтворюється мовною картиною світу.

Зважаючи на вищесказане, навіть якщо когнітивна лінгвістика і не є абсолютно новим напрямком науки, то безсумнівно її інтерпретація взаємозв'язків між мовою й мисленням є кардинально відмінною від усіх попередніх підходів.

Базуючись на теорії психолінгвістики, можна стверджувати, що пізнати, хоча б частково, концептосферу індивіда чи певного соціального угрупування можна завдяки вивченню семантики мовних знаків того чи іншого народу в певний історичний період його розвитку. Це основне положення методології когнітивної лінгвістики свідчить про те, що найбільш вживані в конкретний історичний період мовні одиниці, їхні асоціативні зв'язки й ціннісні конотації якраз і будуть відображати найбільш суттєві в дану епоху для даного народу одиниці інформації – концепти, – які об'єднуються в єдину концептуальну систему – концептуальну картину світу цього народу. Відповідно, чим менше використовується мовна одиниця в даний історичний період, і чим менше ціннісних конотації та асоціативних зв'язків вона має, тим більш віддаленим від центру концептосфери є відображуваний концепт, тим більше він залишається поза полем зору народу [9:77].

На основі цього головного положення методології когнітивної лінгвістики було розроблено ряд методів, які дозволяють виявляти особливості національного, групового та індивідуально-авторського мислення. Невербальність мислення свідчить про те, що людина мислить глобальними одиницями мислення – концептами, сукупність яких утворюють її концептосферу. Мова ж є засобом доступу до людської концептосфери, до змісту її складових. Значну частину змісту концептів можна пізнати й пояснити саме завдяки мові.

Тож, для лінгвокогнітивного дослідження вчені почали використовувати лінгвістичні методи, що застосовуються для опису лексичної та граматичної семантики мовних одиниць, які репрезентують концепти в мові.

Розмежувавши "концепт" як одиницю мисленнєвого/когнітивного простору, а "значення" як одиницю семантичного простору [10:26], використовуючи метод семантико-когнітивного аналізу, ми отримуємо можливість проникнути в сутність концептів, вербалізованих мовою. Вивчаючи семантику мовних одиниць, які репрезентують концепти в мові, можна визначити їхнє психолінгвістичне (таке, що відображає об'єм усіх семантичних ознак, включаючи чуттєве сприйняття й розуміння, у свідомості носія мови, й виявляється шляхом асоціативних експериментів) і лексикографічне (відображене в тлумачних словниках) значення, що є складовою змісту концепту, оскільки вміст концепту значно ширший за той, що репрезентується мовними одиницями. Окрім того, концепт не завжди репрезентується мовними засобами, подекуди він може взагалі не відображатися мовою. Проте, щоб через аналіз семантики мовних одиниць проникнути в сферу концептів, необхідною є методика когнітивної інтерпретації отриманих результатів семантичного аналізу, завдяки якій можна робити висновки про ментальні сутності.

Оскільки мова є засобом доступу до ментальних сутностей, з метою моделювання національної концептосфери певного народу та вивчення динаміки її розвитку необхідно скористатися одним із двох можливих напрямків досліджень: від мови до свідомості. Ця можливість використання даних семантико-когнітивного аналізу в науковій літературі називається лінгвістичною концептологією.

Лінгвістична концептологія використовує поняття "концепт" на позначення одиниці національної свідомості, що моделюється за допомогою лінгвістичних засобів. Завданням лінгвістичної концептології є виявлення та опис максимально можливої кількості мовних засобів, що репрезентують концепт у мові та описати максимально повну семантику цих одиниць (слів, словосполучень, фразеологізмів, паремій, текстів, дискурсів, асоціативних полів) з використанням методики концептуальної інтерпретації результатів лінгвістичного дослідження, змоделювати вміст концепту як

глобальної мисленнєвої (ментальної) одиниці в її національній своєрідності та визначити його в концептосфері [10:42].

Семантико-когнітивний підхід до вивчення концептосфери народу є новітнім завдяки когнітивній інтерпретації отриманих шляхом семантичного аналізу результатів. Проте різні вчені використовують різні прийоми інтерпретації, визначаючи їх сукупність як когнітивний аналіз. Незважаючи на різноманітність підходів, вони поєднуються спільною метою: розкрити концепт, залучивши для цього якомога більший об'єм культурної, історичної та побутової інформації.

На думку С. Є. Нікітіної, концептуальний аналіз – це своєрідний спосіб наукового пошуку, аналіз дійсності за допомогою концептів. Автор вважає, що семантичний опис концепту потрібно аналізувати у взаємозв'язку з іншими концептами, описуючи їхні взаємовідносини й поєднуючи усі часткові тлумачення для виявлення "реального семантичного опису-пояснення слова-концепта" [11:142]. Як бачимо, автор практично не диференціює семантичний та когнітивний аналіз, а бачить останній у розширенні попереднього, що суперечить якісній відмінності концепту від семантичного значення слова-репрезентанта – ментальній сутності. Проте справедливим є твердження про необхідність створення переліку регулярних та індивідуальних відносин семантичних полів, тобто тезаурусу, оскільки рух від аналізу мовних одиниць до аналізу складових концептосфери є єдиним доступним людині способом її опису та моделювання у формі, прийнятній для передачі цих знань.

О. С. Кубрякова чітко розмежовує семантичний та когнітивний аналіз, обидва з яких є необхідними для досягнення остаточної мети. Авторка у своїй статті "Об одном фрагменте концептуального анализа слова *память*" стверджує, що "якщо перший спрямовано на експлікацію семантичної структури слова, уточнення денотативних, сигніфікативних та когнітивних значень, що її реалізують, то когнітивний аналіз полягає в пошуку тих спільних концептів, що підведені під один знак і визначають/обумовлюють буття знаку як відомої когнітивної структури. Семантичний аналіз пов'язаний із роз'ясненням слова, концептуальний аналіз – веде до знань про світ" [12:85].

Виходячи із чіткого розмежування в нашому дослідженні концептосфери та її складових – концептів – як системи ментальних сутностей, та мовних одиниць як складових мовної системи, що є вторинною відносно концептосфери, хоч і тісно та нерозривно пов'язаною зі свідомістю, а також базуючись на результатах досліджень багатьох лінгвістів-когнітологів, зокрема, Воронезької та Московської шкіл, ми, рухаючись від простого до складного за принципом діалектичної логіки: у дослідженні національно-маркованих концептів завдяки семантичному аналізу лексем-репрезентантів концептів та взаємодії семантичних полів отримуємо можливість здійснення когнітивної інтерпретації самих концептів та вивчення взаємодії концептуальних полів, що формують і модифікують концептосферу народу.

Концептуальний аналіз, як і будь-який інший аналіз, повинен мати свою, чітко визначену методику дослідження, свій корпус прийомів та підходів, необхідних для досягнення поставленої мети, оскільки він пов'язаний із дослідження ментальних сутностей, які повністю або частково відображаються мовною системою, і оскільки ці ментальні сутності – концепти – є впорядкованими в ієрархічній системі, можна погодитися із твердженням про те, що "концептуальний аналіз є аналізом одних концептів за допомогою інших" [13:4].

Питання полягає в тому, якими ж будуть чіткі орієнтири для уникнення інтуїтивного підходу до інтерпретації концептів, пов'язаного з життєвим досвідом дослідника. Так, А. Вежбицька, пропонує для цього тлумачити концепти через обмежену кількість примітивів – неподільних, таких, що не вимагають подальшого роз'яснення і зрозумілих усім носіям мови слів ("субстантиви": *yo, tú, alguien*; "детермінатори та квантифікатори": *este, ese, aquel, mismo*; "ментальні предикати": *pensar, querer, saber*; "дії та події": *hacer, ocurrir, pasar*; "оцінки": *bueno, malo*; "дескриптори": *grande, pequeño*; "час і місце": *cuando, donde, después*; "метапредикати" (заперечення – *no, tampoco, nunca;* каузація – *por que, por eso, si*); "інтенсифікатори": *muy, tan*; "таксономію й партономію" (вид – *árbol, robusto;* різновид – *almo, alcornoque;* частина – *tronco, rama*) [14:385].

Автори монографії "Логический анализ языка. Культурные концепты" під редакцією Н. Арутюнової називають кілька відправних

пунктів до семантичної моделі понять світосприйняття: 1) набір атрибутів, що вказують на приналежність до того чи іншого концептуального поля; 2) визначення, що обумовлюється місцем у системі цінностей; 3) вказівкою на функції в житті людини [15].

Ми вважаємо, що на особливу увагу заслуговує підхід до концептуального аналізу, розроблений Ю. С. Степановим, який аналізує "внутрішню форму" концепту та порівнює її із сучасним наповненням цього концепту [16:46]. Оскільки аналіз так званої "внутрішньої форми" концепту вчений проводить вивчаючи його етимологічну складову, то умовно його названо етимологічно-історичним, оскільки повному відображенню цього терміну бракує детального аналізу проміжних стадій розвитку концепту. Ю. С. Степанов стверджує, що в усіх концептах міститься сума ідей, що виникли в різний час і в різні епохи. "Історичний час" (хронологія) при цьому не відіграє ніякої ролі. Важливими є лише асоціації, складання ідей, що гармонують одна з одною" [16:58]. Суперечність полягає в тому, що на кожному історичному етапі ця "сума ідей" сприймається по-різному завдяки наявності у свідомості носіїв мови фонових знань з історії, культурології тощо. Тож, чим більша кількість інформації доступна людині, тим більше розмежовуються окремі історичні етапи розвитку концепту.

В. І. Карасик розмежовує такі сторони об'єктивізації концепту, як "позначення" – найменування, що має різні ступені точності, "вираження" – сукупність мовних і немовних засобів, що розвивають зміст концепту та "опис" – дослідження процедури тлумачення значень імені методами контекстуального, етимологічного, пареміологічного аналізів [17:110-111].

Сукупність усіх можливих форм, що більшою чи меншою мірою репрезентують концепт у мові З. Попова називає "номінативним полем" концепту. На її думку номінативне поле вирізняється комплексним характером, включаючи в себе усі традиційні угрупування лексики, що належить до різних частин мови – лексико-семантичні групи, лексико-семантичні поля, лексико-фразеологічні поля, синонімічні ряди, асоціативні поля [10:47].

Ядром номінативного поля концепту є прямі номінації самого концепту, а периферією номінативного поля є номінації когнітивних ознак концепту. Наприклад, до ядра номінативного поля концепту

“toro” увійдуть лексеми *buey, semental, novillo, bovino, res* та ін., а до периферії – *ensabanado, meano, acaramelado, acarnerado, acochinado, albahío, albardado, aldinegro, aleonado, alto de agujas, alunarado, amachorrado, ancho, anteado, acejado, aparejado, apelado, apretado, arromerado, arrosalado, asardado y azabache, fuerte como un toro, tozudo como un buey* та багато інших.

В. А. Маслова по-іншому інтерпретує розподіл концепту за польовим принципом. Вона описує методику проведення концептуального аналізу як розподіл концепту на ядро й периферію, де ядро – це словникові значення лексеми, за допомогою яких виявляється специфіка мовного вираження, а периферія – це суб’єктивний досвід, різні прагматичні складові лексеми, конотації та асоціації [18:60]. Оскільки когнітивні ознаки концепту можуть проявлятися уже в самій лексемі-репрезентанті концепту, то більш доцільним видається його структурування за принципом виявлення ознак його суб’єктивного сприйняття. Інша справа, що когнітивні ознаки можна класифікувати від більш яскравих до менш яскравих.

Тоді, як асоціації, на нашу думку, варто винести за поле концепту, оскільки саме вони слугують засобом зв’язку між концептами свідомості. Таким чином, асоціативна складова концепту є ні чим іншим, як зв’язковою ланкою, тоді як метафора – продукт асоціації – набуває конкретної форми і є мовною одиницею, яка здатна репрезентувати концепт у мові.

У будь-якому випадку вчені сходяться на думці про те, що для семантико-когнітивного дослідження необхідно виділити в мові усі мовні одиниці, які можуть об’єктивувати концепт або його когнітивні ознаки. До таких мовних одиниць належать:

- ключове слово/слова, що найточніше репрезентує/-ють концепт у мові (*honor, fe, toro, flamenco, siesta, democracia*);
- похідні номінації концепту – переносні номінації (*baile de la pasión* – про фламенко);
- одиниці різних частин мови, пов’язані із основними лексичними засобами номінації концепту, що відображають ознаки концепту (*devoto, fiel, consagrar, creer*);
- контекстуальні синоніми та оказіональні номінації;

- стійкі словосполучення, що включають у себе ключове слово-репрезентант концепту або його синонім (*fe ciega, toro bravo, convertirse a una fe*);
- фразеологізми, що включають ім'я концепту (*de buena fe*);
- метафоричні номінації (*alma vuela, se alegra, llora*);
- стійкі порівняння з ключовим словом (*(se puso) tozudo como un buey, (está) fuerte como un toro*);
- паремії (прислів'я, приказки, афоризми), що відображають зміст, актуальний на досліджуваному історичному етапі;
- асоціатори, що отримуються в результаті асоціативного експерименту, і є реакцією на ключове слово-стимул (*toro → hombre, arena, sangre*);
- словникові дефініції та енциклопедичні статті ключових слів-репрезентантів концепту;
- різні види текстів та дискурсів, що розкривають зміст концепту.

Тож, семантичний аналіз вимагає вирішення таких завдань, як 1) встановлення значення лексем на матеріалах словникових статей, 2) аналіз фразеологічних та пареміологічних одиниць з даною лексемою, 3) аналіз семантичного розвитку лексеми-імені концепту 4) визначення інших мовних і немовних способів репрезентації концептуальної інформації (конотації, відтінки значення, експресивне вираження, метафоричні зв'язки тощо) в текстах, дискурсах, комунікативних ситуаціях.

Перехід до концептуальної інтерпретації даних вимагає 1) встановлення основних концептуальних прошарків (ближньої та дальньої периферії) на основі даних про семантичне поле лексеми 2) визначення контекстів, у яких реалізується лексема-ім'я концепту, 3) опису способів представлення концептуально-значимої інформації, 4) визначення динаміки смислових планів, базуючись на аналізі семантичного розвитку лексем-репрезентантів концепту. Опис ядерних та периферійних елементів смислової зони концептів дозволяють реконструювати фрагмент концептуальної картини світу, виявивши особливості бачення даного концепту середньостатистичним представником нації.

Формування асоціативно-смислових полів на основі лексико-семантичних варіантів лексем-імен концептів, виявлення їх

експлікаторів та вивчення частин концептуального поля, суміжних з полями інших концептів, дає можливість опису взаємодії базових елементів концептосфери між собою як складових цієї мінливої системи.

Таким чином, можна зробити **висновок** про те, що найбільш обґрунтовані результати отримуються лише шляхом використання комплексної методології дослідження концептів, яка включає в себе кілька методик, що доповнюють одна одну. **Подальші перспективи** даного дослідження полягають у розробці методів дослідження динаміки розвитку національної концептосфери.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Lakoff G.* Women, Fire and Dangerous Things / George Lakoff. – Chicago : The University of Chicago Press, 1987. – 614 p. 2. *Langacker R.* Foundations of Cognitive Grammar: Theoretical prerequisites / Ronald Langacker. – V. 1. – Redwood : Stanford University Press, 1987. – 540 p. 3. *Fauconnier G.* Mental Spaces: Aspects of Meaning Construction in Natural Language / Gilles Fauconnier. Cambridge : Cambridge University Press, 1994. – 190 p. 4. *Fillmore Ch. J.* Frame semantics / Charles J. Fillmore // Linguistics in the Morning Calm. – Seoul : Hanshin Publishing Co., 1982. – P. 111-137. 5. *Talmy L.* Toward a Cognitive Semantics / Leonard Talmy. – Cambridge : A Bradford Book, The MIT Press, 2000. – Vol. 1: Concept Structuring Systems. – 565 p. 6. *Schank R. C., Abelson R. P.* Scripts, Plans, Goals and Understanding: An inquiry into human knowledge structures / Roger C. Schank, Robert P. Abelson. – Hillsdale : N.J., 1977. – 248 p. 7. *Johnson-Laird Ph. N.* Mental models in cognitive science / Philip N. Johnson-Laird //Cognitive science, 1980. – N. 4. – P. 71-115. 8. *Fernández Jaén J.* Semántica cognitiva diacrónica de los verbos de percepción física del español / Jorge Fernández Jaén. – Tesis doctoral. Departamento de filología española, lingüística general y teoría de la literatura de la Facultad de filosofía y letras de la Universidad de Alicante. – 2012. – 743 p. 9. *Карасик В. И., Слышкин Г. Г.* Лингвокультурный концепт как единица исследования / Карасик Владимир Ильич, Геннадий Геннадьевич Слышкин // Методологические проблемы когнитивной лингвистики. – 2001. – С. 75-80. 10. *Попова З. Д., Стернин И. А.* Когнитивная лингвистика / Зинаида Даниловна Попова, Иосиф Абрамович Стернин. – М. : АСТ: Восток-Запад, 2007. – 314 с. 11. *Никитина С. Е.* О ключевых словах и концептах русского религиозного фольклора / Серафима Евгеньевна Никитина // Язык художественной литературы. – М. : Наука, 2007. – Т. 2. – 427 с. 12. *Кубрякова Е. С.* Об одном фрагменте концептуального анализа слова память / Елена Самуиловна Кубрякова // Логический анализ языка. Культурные концепты / Отв. ред. Н. Д. Арутюнова. – М. : Наука, 1991. – С. 85-91. 13. *Жаботинская С. А.* Когнитивная лингвистика: принципы когнитивного моделирования / Светлана Анатольевна Жаботинская // Лінгвістичні студії. – Вип. 2. – Черкаси, 1997. – С. 3-9. 14. *Вежбицкая А.* Семантические универсалии и описание языков / Анна Вежбицкая. – М. : Языки русской культуры, 1999. – 780 с. 15. Логический анализ языка. Культурные концепты / отв. ред. Нина Давидовна Арутюнова. – М. : Наука, 1991. – 204 с. 16. *Степанов Ю. С.* Константы: Словарь русской культуры: 3-е изд. / Юрий Сергеевич Степанов. – М. : Академический проект, 2004. – С. 42-67. 17. *Карасик В. И.* Языковой круг: личность, концепты, дискурс : монография [2-е изд.] / Владимир Ильич Карасик – М. : Гнозис, 2004. – 390 с. 18. *Маслова В. А.* Когнитивная лингвистика / Валентина Авраамовна Маслова. – Минск : ТетраСистемс, 2008. – 272 с.

© Попова Н. М.

САВЛУК О. М.
Київський національний лінгвістичний університет

РОЗРІЗНЕННЯ ДІЄСЛІВНОЇ ПЕРИФРАЗИ ТА ДІЄСЛІВНОЇ ФРАЗЕОЛОГІЧНОЇ ЄДНОСТІ

У статті висвітлюються поняття “дієслівна перифраза” та “дієслівна фразеологічна єдність”, що будучи описовими дієслівно- іменниковими словосполученнями, класифікуються по- різному. Проаналізовано відмінні характеристики дієслівної перифрази від дієслівної фразеологічної єдності з різних точок зору. Досліджено розмежування даних понять та їх функції у реченні.
Ключові слова: дієслівна перифраза, дієслівна фразеологічна єдність.

В статье освещается понятие "глагольная перифраза" и "глагольная фразеологическое единство", что будучи описательными глагольно-именительными словосочетаниями, классифицируются по-разному. Проанализированы отличительные характеристики глагольной перифразы от глагольного фразеологического единства с разных точек зрения. Исследованы разграничения данных понятий и их функции в предложении.
Ключевые слова: глагольная перифраза, глагольное фразеологическое единство.

The article touches upon the concept of “verbal periphrasis” and “verbal phraseological unity” that being descriptive verb-nouns phrases, classified differently. From different points of view analyzed different features of verbal periphrasis and verbal phraseological unity. Investigated separation of these concepts and their function in the sentence.
Key words: verbal periphrasis, verbal phraseological unity.

Поняття “дієслівна перифраза” та “дієслівна фразеологічна єдність” широко дискутуються сучасною наукою. У свою чергу, це вказує на неузгодженість позицій у визначенні відмінностей дієслівних фразеологічних єдностей та дієслівних перифраз, що пов'язані із визначенням статусу описового сполучення, тому розкриття зазначених проблем знайшло відбиття у даній статті.

Щодо граматичної та семантичної природи сполук дієслова та іменника вчені не дійшли до спільного знаменника. Їх називають описовими зворотами, фразеологічними зворотами, дієслівними лексикалізованими сполученнями, стійкими дієслівними сполученнями, сталими сполученнями нефразеологічного характеру та перифразами. Хоча використовуємо різні терміни для позначення тієї ж самої одиниці, розуміння її сутності зводиться до того, що одні дослідники вбачають у названих сполученнях фразеологізми, інші вважають дані сполуки дієслівними перифразами, що посідають проміжне місце між вільними словосполученнями і фразеологічними одиницями.

© *Савлук О. М.*

Мова не є сукупністю заздалегідь встановлених різноманітних знаків, де є достатнім знати тільки їх значення та положення. Обов'язковим є порівняння ряду фраз, в яких є та ж сама єдність, що залишається відділеною від загального контексту, доводячи, що значення підтверджує розмежування [2:124]. Цей метод, будучи теоретично зрозумілим, є практично складним для визначення сутності слова. Звідси стає зрозумілою фраза Ферденанда де Сосюра: "Потрібно шукати конкретну єдність поза словами".

За своїм походженням та конкретною формою дієслівні перифрази та дієслівні фразеологічні єдності не являються сегментами (частинами) мови, але за своєї основною функцією мають статус мовних єдностей, у значенні конкретних елементів щодо акту мовлення, в якому вони конкретизуються. Їхня внутрішня структура розкриває характерні ознаки продукту мовлення, але, завдяки встановленому зв'язку вони є лінгвістичними елементами [6:123].

В іспанській мові, як і у багатьох інших мовах, слова інколи поєднуються між собою, утворюючи у результаті багатолексематичні еквіваленти стосовно різних граматичних категорій. З іншої сторони, ці два типи конструкцій поєднуються з іншими лексичними елементами для представлення внутрішньої структури сегментації. Отже, потрібно дослідити, чому так звані багатодієслівні звороти вважаються складеними лінгвістичними єдностями [3:225]. Шляхом наближення до поняття складена лінгвістична єдність через часткову асиміляцію дієслівних перифраз та дієслівних фразеологізмів.

Сьогодні вважається, що вивчення лексематичного розмаїття є обов'язковим пунктом для розвитку у вивченні людського спілкування та, зокрема, мов.

Наразі розглянемо таке поняття як фразеологічна єдність. У нашому розумінні, фразеологічна єдність є складеною лінгвістичною єдністю, утвореною поєднанням лексем, сталих у більшій чи меншій мірі в лінгвістичній єдності. Дане визначення об'єднує, за своєю простою і лаконічною формою, різні характеристики, запропоновані дослідниками у галузі фразеології. Зрозуміло, що ми не посилаємось на семантичний зміст, так як не всі фразеологічні єдності несуть в собі ідіоматичне значення. Фразеологічні сполуки не виступають еквівалентами слів на відміну від дієслівної перифрази [1:126].

Наближаючись до вивчення фразеологічної дисципліни, зупиняємо свою увагу на полі перифрастичних конструкцій. Як відомо, багато граматистів у своїх роботах намагалися установити, охарактеризувати і визначити дієслівні перифрази по відношенню до інших складених дієслів. Використані критерії, особливо семантичні, які опираються чи відкидають формальні методи, для опису чи аналізу перифрастичного феномену загалом, або інших дієслівних перифраз, не мають чіткого визначення. Більшість вчених приходить до існування такого феномену як напівперифраза, або суміжних значень [4:30]. Отже, кількість різноманітних описових перифраз відрізняється, багато в чому від одного автора до іншого.

Досліджуючи перифрази, науковці займалися розмежуванням цього типу конструкцій від незалежних синтаксичних конструкцій;без сумніву, віддвигаючи на другий план різницю між дієслівною перифразою та дієслівною фразеологічною єдністю [7:126]. Отже, намагаємось розмежувати між собою ці два типи конструкцій, коли говоримо про одну й ту ж саму формальну структуру ("дієслово у флективній формі + слово зв'язка + інфінітив").

На перший погляд здається, що границі між дієслівною перифразою та фразеологічною єдністю є досить чіткими. Наприклад:

<u>Va a escribir</u> una novela de aventuras por encargo. (перифраза)

<u>Echo de ver</u> mi pluma. ¿La has visto? (фразеологічна єдність)

Таким чином, Вольф Дітріх зазначає: "… можуть розрізнятися між собою лексичні перифрази, тобто, сталі перифрази, що виражають конкретний лексичний зміст, що набуває особливої зміни (особливого відтінку) (наприклад, *morir* та *morder el polvo*), та граматичні перифрази, а саме, перифрастичні вислови власне граматичного змісту, що не мають іншої форми вираження" [5:337].

Гомес Торего є одним із авторів, що більшу частину своєї уваги приділяв розрізненню дієслівних перифраз та дієслівних фразеологічних єдностей: "… основними відмінностями між перифразою та фразеологічною єдністю є наступні:

а) доповнене дієслово може бути іншим дієсловом чи будь-яким іншим граматичним елементом у звороті. Що стосується перифрази, завжди має бути дієслово;

б) у звороті немає можливості синтаксичної сегментації. У перифразі, все йде від розділення допоміжного чи службового та головного дієслова;

в) у зворотах немає місця ні лексичній, ні структурній заміні. У свою чергу в дієслівних перифразах завжди присутня лексична заміна (інколи обмежена), але не структурна;

г) у звороті, значення є новим: не має ні значення дієслова, ні набутого (що може бути іншим дієсловом). Крім того, не існує ні стилістичних, ні часових, ні модальних, ні аспектуальних змін, що стосуються будь-якого допоміжного дієслова. У перифразі, завжди маємо головне дієслівне значення, змінене допоміжним;

д) перше дієслово (якщо є більше ніж одне) відбирає у зворотах підмети і додатки; у перифразах це є друге дієслово" [8:280].

Що стосується першої відмінності, потрібно сказати, що ми звичайно намагаємось розрізнити ці дві конструкції, коли представляємо таку ж саму зовнішню чи формальну структуру ("дієслово у флективній формі + слово- зв'язка + інфінітив").

Стосовно другої відмінності, яку зазначає Гомес Торего означає, що у фразеологічних єдностях спільне значення конструкції досягається за допомогою синтезу двох конкретних лексем, і не так, як у дієслівних перифразах за допомогою однієї лексеми та граматичної підкатегорії.

Третьою відмінністю є неможливість структурної заміни і обмеженої лексичної заміни, що є точками дотику між деякими перифразами та деякими фразеологічними єдностями.

Говорячи про четверту відмінність, Гомес Торего має на увазі ідіоматичний критерій дієслівних фразеологічних єдностей. Таким чином, це означає, що у результаті даного типу єдностей загальний семантичний зміст або не може бути похідним від значення своїх компонентів, або може утворювати непряме чи часткове значення.

Традиційно перифрази не вважаються ідіоматичними, незважаючи на те, що в деяких випадках значення не може виникати просто так, незалежно від кожного із цих компонентів. Точно відомо, що перифрастичний інфінітив ніколи не змінює свого значення за контекстом, але що стосується допоміжних дієслів, то тут немає такої впевненості.

Стосовно п'ятої та останньої відмінності знаємо, що неможливість перифрастичного допоміжного дієслова відбирати підмет і додатки є одним із найбільших вживаних критеріїв багатьма граматистами для розмежування поняття перифрази та фразеологічної єдності. Наприклад:

El médico se puso a aparcar su coche en la esquina.

a) El médico se puso.

b) El médico aparca.

La amenaza anónima dará que pensar a los afectados.

У першому реченні підметом виступає слово *el medico,* дієсловом є *aparcar,* але не *se puso*. Таким чином, прямим додатком даного приклада являється слово *aparcar*, оскільки дієслово *se puso* в значенні "одягатися" не приймає слово *coche* прямим додатком. У другому реченні підмет *la amenaza anónima* супроводжується дієсловом *dará*, але не *pensar*, що уточнює підмет людською рисою.

По-перше, не тільки дієслівні перифрази допускають лексичне заміщення, але також фразеологічні єдності. Насправді, хоча знаємо, що на відміну від вільного порядку слів, деякі фразеологічні єдності допускають можливість граматичних змін завдяки своєму зв'язку, у сучасній науці говориться про існування фразеологічних єдностей із порожніми чи вільними відділеннями: "У таких випадках мова йде про незалежні зміни, всередині даних лексико- граматичних або лексичних меж, цього ж сталого виразу. (…) вільне відділення заповнене непостійними елементами кожен раз, коли вираз вживається у мові".

По-друге, обмежений список інфінітивів, із якими взаємодіють деякі конструкції, традиційно запропоновані як перифрастичні. Наприклад, у випадку "*echar a + infinitivo*", що поєднується із такими словами як *andar, correr, volar* та ще деякими; всі вони вказують на 'фізичний рух'. Фернандес де Кастро відмічав, складені дієслова типу "*echar a + infinitivo*" та "*romper a + infinitivo*" є наближеними до статусу сталих виразів. У свою чергу Олбертс вважає "*echar(se) a + infinitivo*", "*romper a + infinitivo*", "*acertar a + infinitivo*", "*alcanzar a + infinitivo*" та *"estar al + infinitivo"* не перифрастичними конструкціями, а саме, непродуктивними лексичними конструкціями [6:175].

Проведений аналіз свідчить, що фразеологічні єдності мають корінні відмінності від перифрастичних конструкцій. Перші, будучи не тільки лексемами, що залучають семантично складені ситуації

повсякденного життя також є лінгвістичними елементами, що зменшують складність соціальних взаємодій.

Фразеологічні єдності, особливо ідіоматичні, так само як і образна лексика, відносяться до диференційованої граматичної підсистеми, яка складається із значної кількості семантичних, синтаксичних, морфологічних характеристик, включно прагматичних, відмінних в основному від граматичної системи типової мови. У свою чергу, дієслівні перифрази утворюють скінченну парадигму, що є дієслівним дієвідмінюванням, на відміну від дієслівних фразеологічних єдностей, що стосовно лексики утворюють набагато більший перелік (опис). У той час як, допоміжні дієслова перифраз займають важливе місце в лінгвістичній системі, щодо її функціональної продуктивності, якою володіють, будучи скінченними формами багатолексематичних комбінацій.

Таким чином, можна говорити про існування паралелей між так званими перифразами та фразеологічними єдностями, оскільки в обох випадках співпадають у представленні одного й того ж дієслова у флективній формі та слова зв'язки, відмінним є тільки інфінітив. Залежно від того, яким є інфінітив, конструкція може бути як перифразою, так і фразеологічною єдністю.

Отже, урахування особливостей дієслівної перифрази слід визнати принциповим у кваліфікації названих одиниць як не фразеологізованих дієслівно- іменникових сполучень, це доводить, що дієслівні перифрази та дієслівні фразеологічні єдності вимагають поглибленого зіставного аналізу.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Авдеева О. И.* Фразеология на рубеже веков: достижения, проблемы, перспективы / О. И. Авдеева // Филологические науки. − 2000. − № 3. − С. 123−127. 2. *Алефиренко Н. Ф.* Фразеология в свете современных лингвистических парадигм / Н. Ф. Алефиренко. − М. : Элпис, 2008. − 272 с. 3. *Бенвенист Э.* Общая лингвистика / Э. Бенвенист ; [пер. с фр.]. – М. : Прогресс, 1975.– 447 с. 4. *Бытева Т. И.* Перифраза как экспрессивная единица языка: к особенностям семантики / Т. И. Бытева // Языковое бытие человека и этноса: психолингвистический и когнитивный аспекты. − 2000. – Вып. II. – С. 27−32. 5. *Dietrich W.* El aspecto verbal perifrástico en las lenguas españolas / Wolf Dietrich. – Madrid : Gredos, 1983. – 425 p. 6. *Fernández de Castro F.* Las perífrasis verbales en español. Comportamiento sintáctico e historia de su caracterización / Félix Fernández de Castro. – Oviedo : Departamento de Filología Española, 1990. – 360 p. 7. *Gómez Manzano P.* Perífrasis verbales con infinitivo / Pilar Gómez Manzano. – Madrid: Departamento de Filología Española, 1992. – 320 p. 8. *Gómez Torrego L.* Perífrasis verbales / Leonardo Gómez Torrego. – Madrid : Gredos, 1988. – 340 p.

© Савлук О. М.

САВЧУК Р. І.
Київський національний лінгвістичний університет

КОГНІТИВНА НАРАТОЛОГІЯ В КОНТЕКСТІ НОВИХ ДОСЛІДНИЦЬКИХ ОРІЄНТИРІВ СУЧАСНОЇ ЛІНГВІСТИКИ ТЕКСТУ

Статтю присвячено представленню суттєвих здобутків і досягнень наратології як однієї з домінуючих теорій лінгвістики XXI ст. З'ясовуються основні напрями і перспективи застосування наративного аналізу і когнітивної наратології до вивчення художнього тексту як втілення авторської ідентичності.

Ключові слова: когнітивна наратологія, художній наратив, оповідь, художнє текстотворення, наративна структура, наративна форма, наративний код.

Статья посвящена представлению существенных достижений и завоеваний нарратологии как одной из доминирующих теорий в лингвистике XXI века. Обрисовываются основные направления и перспективы применения нарративного анализа и когнитивной нарратологии в изучении художественного текста как воплощения авторской идентичности.

Ключевые слова: когнитивная нарратология, художественный наратив, повествование, художественное текстообразование, нарративная структура, нарративная форма, нарративный код.

The article focuses on revealing essential achievements and acquisitions of narratology as one of the dominant theory in linguistics of XXI century. Main tendencies and perspectives of narrative analysis and cognitive narratology application to the literary text studies as author identity incarnation have been singled out.

Key words: cognitive narratology, literary narrative, narration, literary text formation, narrative structure, narrative form, narrative code.

Постановка наукової проблеми та її значення. Останнім часом дослідження в галузі лінгвістики художнього тексту отримали чимало нових форм, помітно урізноманітнили і збагатили методи аналізу й підходи до вивчення художнього твору як певної ментальності, своєрідного сприйняття письменником дійсності, відношення останнього до реальності, що втілені крізь призму письменницького світобачення і світовідчування.

Так, значну увагу приділено розкриттю особливостей художнього мислення письменника через окреслення символічних і метафоричних знаків, вписаних у текстову тканину його творів (О.П. Воробйова, О.М. Кагановська), встановленню специфіки модерністського або постмодерністського художнього дискурсу з виходом у площину його основних текстотвірних ресурсів (О.А. Бабелюк, І.А. Бехта, М. Ткачук), виявленню кореляцій дискурсивних і текстових характеристик художнього наративу в цілому (В.А. Андрєєва).

© *Савчук Р. І.*

Актуальність пропонованої статті визначається, відтак, спрямованістю сучасних лінгвістичних досліджень на пошук нових способів пізнання й осмислення художнього тексту як когнітивно-семіотичного простору, що має власний наративний код і передає філософські й світоглядні позиції свого творця. Актуальність підтверджується також і орієнтацією мовознавчих студій на комплексне й різноаспектне вивчення наративної природи художніх творів різних жанрів.

Ураховуючи важливість проблеми розуміння й інтерпретації художнього тексту, в тому числі з позицій наратології, включаючи когнітивну, **метою** нашої розвідки є з'ясування основних напрямів і перспектив застосування наративного аналізу і здобутків теорії оповіді до художнього тексту.

Так, **предмет** запропонованої статті становлять основні ресурси наратології в контексті сучасних дослідницько-інтерпретаційних напрямів і теорій у вивченні художнього тексту, а також суттєвий поступ когнітивної наратології у з'ясуванні, наприклад, тенденцій, форм і принципів наративної тектоніки французької художньої прози, виявленні авторських наративних стратегій, втілених у французькому наративному дискурсі.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Без сумніву, слідом за А. Нюнінгом можемо стверджувати про свого роду "відродження" теорії наративу в цілому й наративного аналізу зокрема [1:15] у нинішніх студіях із лінгвістики тексту, когнітивної поетики і семіотики. Довгий час наратологія сприймалася лише як літературознавча дисципліна, зважаючи на те, що йшлося про вивчення наративного дискурсу виключно в аспекті його кореляції з фабулою чи інтригою.

Варто відзначити, що сьогодні наратологія вийшла далеко за межі досліджень із поетики художнього мовлення. На сучасному етапі розвитку наукової думки вона (наратологія), зі своїми основними поняттями і критеріями, стала не лише інструментом, але й одиницею аналізу у філософії, історії, юриспруденції, соціології і навіть медицині (див., наприклад, праці Р. Шерон із наративної медицини або П. Вільямс із наративної юриспруденції).

Відтак, наратологія постає, принаймні, у двох функціональних перспективах. По-перше, вона лишається частиною теорії літератури, з її пильною увагою до наративу (у вузькому розумінні, власне

© *Савчук Р. І.*

текстовому вимірі, – оповіді) як матеріальної форми, як мовлення оповідного тексту. Нагадаємо, що в термінах Ж. Женетта, оповідь – це те, як оповідається, або сам наративний текст [2:391]. У широкому розумінні, наратив постає фундаментальним компонентом соціальної взаємодії, який виконує функції створення та передачі соціального знання, а також самопрезентації індивідів [3].

Отже, наратив являє собою універсальну характеристику культури, яка акумулює та передає власні системи смислів за посередництвом оповіді як процесу розповідання, що відображається в міфах, легендах, казках, епосі, історіях, драмах тощо.

Як інтегрована дослідницька технологія, наратологія вписується у контекст дискурс-аналізу [4:205], оскільки охоплює мовознавчі й літературознавчі інструменти у виявленні взаємозалежності у творі форми і змісту. Згадаємо тут ідею В. Проппа про те, що змістово-ідейну сітку художнього тексту (у лінгвіста це "світ ідей" [5:468]) науково й об'єктивно можна вивчити лише після того, як будуть з'ясовані закономірності в галузі художньої форми. Мовна свідомість автора художнього тексту як суб'єкта текстотворення постає *семантико-стилістичним центром* твору [6:154] і отримує вираження в ньому через експліцитні / імпліцитні маркери або інші дейктичні елементи, що формують *наративний код* твору [7:26].

До певної міри можемо стверджувати, що за останні роки в дослідження з поетики художнього дискурсу, а йдеться здебільшого про французьку лінгвістичну традицію, чітко "вписалась" і закріпилась у ній когнітивна наратологія, додавши чималого дослідницького досвіду й озброївши традиційні стилістику й лінгвістику художнього тексту новими технологіями і методами аналізу. У цьому контексті варто відзначити надзвичайно великий потенціал наратологічних студій в аспекті моделювання наративної ідентичності автора художнього твору, пошуку наративних засобів побудови і відтворення оповідної дійсності, з'ясування динаміки функціонування й розгортання фокалізаційного коду художнього твору.

У 90-х роках когнітивна лінгвістика "відкриває" для себе художній текст як такий матеріал, що дозволяє по-новому займатися вивченням когнітивних здібностей людини [8:6-7]. Так, вивчаючи будову художнього твору, Ж.-М. Адам уводить термінопоняття "епізод" (*séquence*) і визначає 5 типів епізодів, у тому числі й наративний. Кожен епізод складається з одного або кількох синтаксичних речень –

макроречень (*macropropositions*), що мають особливу семантичну функцію в організації художнього цілого. Відтак, епізоди як певні прототипові моделі структурують увесь художній простір твору.

Як окрема дисципліна наратологія виокремилась у річищі структуралізму, а праці таких відомих лінгвістів як Р. Барт, А.-Ж. Греймас, К. Бремон, К.-Л. Стросс, Цв. Тодоров, Ж. Женетт заклали те підґрунтя, на якому базується вся система категорій і понять сучасної наратології. Додамо також, що вагомий внесок у розбудову наратології як теорії оповіді зробили представники школи російського формалізму (В. Пропп, В. Шкловський, Б. Томашевський), теоретики Московьско-тартуської школи на чолі з Ю. Лотманом і Б. Успенським. Не лишились поза увагою наратологів ідеї М.М. Бахтіна, зокрема щодо проблеми образу автора як *contradictio in adjecto* [9:304].

Теорія художнього наративу сягає своїм корінням античних поетики і риторики й виникає власне за експансії останніх [7:10], послуговуючись ідеями і постулатами стилістики художнього мовлення з увагою останньої до стилетвірних мовно-художніх засобів, характерних для творів певного історичного періоду; герменевтики як процесу осягнення смислу тексту та внутрішніх зв’язків у його змісті; семіотики з її акцентом на діалектичній єдності суб’єктивної й об’єктивної структур у художньому творі як знаковому просторі, та загалом підходами різних лінгвістичних шкіл до процесів розуміння й інтерпретації художнього тексту.

Структуралістська наратологія, яку ще називають класичною, вважається другим етапом у становленні наратології як самостійної дисципліни з власними завданнями, способами їх вирішення і методами дослідження. У цей період увага вчених зосереджується на з’ясуванні особливостей таких наративних конституентів як сюжет і подія. Крім того, до аналізу залучаються не лише вербальні, але й невербальні наративні твори, які містять у собі подію та/чи дію. Тому, як теорія оповіді наратологія не фокусується виключно на літературних жанрах роману чи оповідання, і взагалі не обмежується лише художньою літературою, намагаючись розкрити специфіку оповідних текстів будь-якого жанру і будь-якої функціональності [10:9].

Посткласична наратологія або, точніше сказати, постструктуралістський період у становленні сучасної наратології відзначається “наратологічним поворотом”, тобто проникненням наратології й методики аналізу останньої в інші дисципліни. Таким

чином, наратологія отримує нові форми [1:23] і реалізується у таких напрямах як контекстуальний, тематичний й ідеологічний.

Слід зауважити, що більшість із новоутворених напрямів не є власне наратологію, оскільки йдеться лише про одиничне застосування наративних моделей і наратологічних категорій до текстів певних жанрів, або ж до текстів певних історичних епох [ibid.]. Постклясична наратологія постає сьогодні своєрідною "гібридною" формою, сумішшю феміністської, когнітивної, риторичної та культурно-історичної наратологій. Відтак, у науковий узус увійшло й закріпилось на сьогодні термінопоняття "наратологічні концепції" [ibid.:16-18].

Когнітивна наратологія працює нині над вирішенням двох основних проблем. По-перше, виникає питання, яким чином визначається й чим зумовлюється когнітивний статус оповіді (*le statut cognitif du récit*) [11:216], тобто що ж являє собою те текстове знання, яке передається нам, читачам або дослідникам, через відтворення у певній наративній формі. Тут йдеться, звісно, про спосіб організації цього знання і його втілення в оповідному просторі художнього твору. По-друге, чимало зусиль докладається для того, щоб розпізнати спосіб, в який ми вибудовуємо і розуміємо наратив, у тому числі художній, зважаючи на наші когнітивні компетенції.

Поняття *наративної структури* художнього цілого надзвичайно широке й багатозначне, воно щоразу постає під новим кутом зору: як художнє мислення, як жанр, як сюжетно-оповідна форма, як прийоми оповіді тощо. *Наративна форма* як одне із ключових термінопонять наратології трактується дослідниками як оригінальне, творче виявлення текстової діяльності автора, відтвореної в семантиці, наративі й прагматиці тексту [7:7]. Йдеться про певний тип оповіді, який має власну оповідну схему розгортання, характеризується певним набором наративних засобів моделювання дійсності і підпорядковується мовній свідомості суб'єкта текстотворення, що корелює з певним типом оповідача.

Індивідуальні наративні стратегії французьких письменників надзвичайно різноманітні й водночас мало досліджені. Кожна епоха відзначається власними правилами і нормами розгортання художньої комунікації, формує свої особливості організації художнього наративу як ментальної репрезентації авторської ідентичності. Зважаючи на те, що для художньої літератури епічної форми пріоритетним є стиль над сюжетом [12:215-216], тобто те, як оповідається, як вибудовується

наративний код у текстовій тканині, вважаємо, що звернення до наративних параметрів творення, побудови й організації художнього дискурсу, зокрема французького, є цілком на часі.

Художні наративи повідомляють про вигадану або реальну подію чи про ланцюг подій, які виступають організовуючим центром їхньої наративної структури. Зважаючи на класичне трактування подієвості як обов'язкового і невід'ємного атрибута наративу, що в аспекті нових постмодерністських стратегій художнього текстотворення набуває дещо оновленого звучання, доцільним сприймається переосмислення цього структурного рівня поетики, особливо з семіотико-дискурсивних позицій.

Так, видається цілком можливим і досить актуальним виявлення спільності наративних структур, наприклад, у французьких прозових творах певного історичного періоду з метою систематизації найбільш типових наративних стратегій французьких письменників, виокремлення і з'ясування особливостей побудови й розгортання наративних світів як альтернативних художньому дієтетичних персонажних структур у різних типах оповіді (від лінійної оповіді до цитатно-фрагментарної структури художнього наративу).

Набувають вагомого значення дослідження традиційних форм існування прозових творів (гомо / гетеродієгетична оповіді у чистому вигляді), і нетрадиційних, скомплікованих наративних структур із лінійним / нелінійним розгортанням подій та/чи дій на матеріалі французьких прозових текстів, що становить неабиякий інтерес як ще недостатньо вивчений феномен у контексті французького національного літературного розвитку.

У межах твору зі змішаними типами оповіді має місце зміна оповідачів, оскільки оповідь постійно переходить від одного персонажа до іншого. Ще однією особливістю такого наративу є відсутність графічного вирізнення мови персонажу в контексту оповіді. Тут може мати місце часткова / повна десемантизація гетеродієгетичного оповідача, що також перебуває у фокусі уваги текстологів як явище складне і малодосліджене.

Отож, перспективним нам видається з'ясування наративних принципів і наративних тактик текстотворення французької художньої прози певного історичного періоду шляхом розкриття лінгвокогнітивних і семіотичних особливостей французького наративного дискурсу як феномена, що втілює безліч культурних

знаків, кодів, стратегій і представляє безмежні інтерпретаційні можливості з позицій його архітектоніки, комунікативно-прагматичної функціональності, концептуальної організації та стилістики.

Додамо, що під *наративними принципами художнього текстотворення* ми розуміємо спосіб побудови й організації просторової, темпоральної, мовленнєвої і модальної сіток художнього тексту, які визначаються мовною свідомістю письменника як суб'єкта текстотворення і втілюються в оповідному просторі його творів.

Відтак, звернення лінгвопоетологів до наратології і когнітивної наратології зокрема, шляхом з'ясування форм і принципів наративної тектоніки французької художньої прози певного історичного періоду, виявлення наративних засобів моделювання й відтворення оповідної / реальної дійсності у французькому наративному дискурсі відкривають наукові можливості нового прочитання когнітивно-дискурсивної моделі французької прози того чи іншого історичного періоду.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Nünning A.* Narratologie ou narratologies ? Un état des lieux des développements récents : propositions pour de futurs usages du terme / Ansgar Nünning // Pier J., Berthelot F. Narratologies contemporaines : approches nouvelles pour la théorie et l'analyse de récit. – P. : Éditions des archives contemporaines, 2010. – P. 15-44. 2. *Dictionnaire* du Littéraire / [sous la direction de P. Aron, D. Saint-Jacques, A. Viala]. – P. : Presse Université de France, 2002. – 634 p. 3. *Трубина Е.Г.* Нарратология: основы, проблемы, перспективы: [материалы к специальному курсу] / Елена Германовна Трубина. – Екатеринбург: Изд-во Уральск. ун-та, 2002. – 103 с. – Режим доступу: http://www2. usu.ru/ philosophy/socphil/rus. 4. *Крижовецкая О.М.* Современная беллетристика: дискурс и наратив / Оксана Михайловна Крижовецкая // Критика и семиотика: научное издание. – Новосибирск: НГУ, 2009. – Вып. 13. – С. 204 212. 5. *Пропп В.* Структурное и историческое изучение волшебной сказки (ответ К. Леви-Строссу) / Владимир Пропп // Семиотика: Антология / сост. Ю.С. Степанов. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Академический проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2001. – С. 453-471. 6. *Виноградов В.В.* О теории художественной речи / Виктор Владимирович Виноградов. – М. Высшая школа, 1971. – 240 с. 7. *Корольова А.В.* Типологія наративних кодів інтимізації в художньому тексті: [монографія] / Алла Валер'янівна Корольова. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2002. – 266 с. 8. *Kor Chahine I.* Linguistique du texte : Les rapports « Grammaire – Texte » en russe moderne / Irina Kor Chahine. – Université de provence, Aix-Marseille, 2008 / 2009. –189 p. 9. *Бахтін М.М.* Проблема тексту у лінгвістиці, філології та інших гуманітарних науках / Михайло Михайлович Бахтін // Антологія світової літературно-критичної думки XX ст. / За ред. Марії Зубрицької. – [2-е вид., доп.]. – Львів: Літопис, 2001. – С. 416-422. 10. *Шмид В.* Нарратология / Вольф Шмид. – М.: Языки славянской культуры, 2003.– 312 с. 11. *Schaeffer J.-M.* Le traitement cognitif de la narration / Jean-Marie Schaeffer // Pier J., Berthelot F. Narratologies contemporaines : approches nouvelles pour la théorie et l'analyse de récit. – P. : Éditions des archives contemporaines, 2010. – P. 215-232. 12. *Бабелюк О.А.* Поетика постмодерністського художнього дискурсу: принципи текстотворення (на матеріалі сучасної американської прози малої форми): дис. … доктора філол. наук: 10.02.04 / Бабелюк Оксана Андріївна. – К., 2010. – 448 с.

© Савчук Р. І.

СИНГАЇВСЬКА Г. В.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ФОРМАЛЬНО-СТРУКТУРНІ І ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ІСПАНСЬКИХ ПРІЗВИЩ

Стаття присвячена дослідженню прізвищ сучасної іспанської мови. Аналізується специфіка орфографії іспанських прізвищ, що виступає вагомим чинником виконання ними своїх номінативно-ідентифікативних функцій. Детально проаналізовано структурно-словотвірні особливості іспанських прізвищ, визначено найтиповіші словотвірні типи прізвищ, а також їх прагматичні особливості у різних мовних середовищах.
Ключові слова: антропонім, апелятив, прізвище, прізвищева система, словотвірний тип.

Статья посвящена исследованию фамилий современного испанского языка. Анализируется специфика орфографии испанских фамилий, выступающая важным фактором выполнения ими своих номинативно-идентификативных функций. Детально проанализированы структурно-словообразовательные особенности испанских фамилий, определены типичные словообразовательные типы фамилий, а также их прагматические особенности в различных языковых средах.
Ключевые слова: антропоним, апеллятив, фамилия, фамильная система, словообразовательный тип.

The article deals with the study of modern Spanish surnames and focuses on orthography of Spanish surnames, that plays an important role in performing their nominative-identificational functions. It also touches upon structural and word-formative characteristics of Spanish surnames and typical word-formative types of names as well as their pragmatic features in different verbal environments.
Key words: anthroponym, appellative, surname, surname system, the type of word-formation.

Актуальність дослідження. Актуальність наукового опрацювання ономастичної спадщини зумовлена особливостями мовної природи цього своєрідного класу лексики, тісно пов'язаного з проблемами національної ментальності, історико-культурними традиціями народу. Насамперед лінгвістичної кваліфікації вимагає національний антропонімікон, який дає багатий матеріал для розкриття взаємозв'язків між апелятивами та власними назвами, виокремлення реліктових словотвірних моделей та семантичного субстрату антропонімних основ тощо. У цьому аспекті на особливу увагу дослідників заслуговують прізвища як константи антропонімікону, що вирізняються значеннєвою місткістю, різнобарв'ям оригінальних семантичних моделей, словотвірною специфікою, ілюструючи довершену вишуканість народної іменотворчості та її струнку систематику.

Проте лінгвістична багатогранність цього онімного класу зумовлює необхідність його подальшого опрацювання, оскільки остаточно не розв'язано питання лексико-семантичної класифікації прізвищ через

© *Сингаївська Г. В.*

неоднорідність використовуваних дослідниками критеріальних ознак, вимагає деталізації дериватологічний аспект прізвищевих номінацій, оскільки існують проблемні зони у визначенні відповідних способів творення тощо.

У пропонованій статті ставиться завдання дослідити сучасну систему іспанських прізвищ у морфологічному, семантичному та прагматичному аспектах. При дослідженні історії спадкових родових прізвищ особливий інтерес представляють: класифікація прізвищ, походження та лінгвістичний зміст імен, формоутворення імен, запозичення, ареал поширення, а також співвідношення антропонімів і апелятивної лексики та прагматичні параметри функціонування власних імен.

Метою статті є вивчення лінгвістичної (лексико-семантичної та словотвірно-структурної) інтерпретації та прагматичних особливостей сучасних іспанських прізвищ як специфічного у своєму історичному походженні та розвитку класу онімної лексики.

Об'єктом дослідження є сучасні іспанські прізвища.

Предметом дослідження є орфографічні, морфологічні, семантико-стилістичні і прагматичні особливості іспанських прізвищ.

Матеріалом дослідження стали іспанські прізвища з телефонного довідника жителів Мадрида – "Páginas Blancas > Madrid > Vecinos en Pozuelo De Alarcón" (80.879 прізвищ), вибір яких обумовлений необхідністю досить широкого охоплення сучасного родового іменника; спадкові родові прізвища з тлумачних, етимологічних, історичних та антропонімічних словників та довідкових посібників [10–13].

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій. Як відомо, спадкові родові прізвища є найважливішою ланкою, що зв'язує людину з її безпосереднім оточенням і суспільством в цілому. Це пояснюється специфікою функції прізвища в ономастичній системі, яка, індивідуалізуючи ім'я людини з омонімічного ряду імен інших людей, зберігає його приналежність до певної сім'ї, лінгвістично підтримуючи внутрісімейний зв'язок часів. Тому власне особове ім'я розглядається в діалектичному зв'язку з іншими поняттями, в конкретних історичних і соціальних умовах, що дозволяє вивчити іспанські прізвища не тільки як одиниці мови, а й як соціальні знаки та національні лінгвокультурні орієнтири.

Серед іспаністів, які зробили серйозний внесок у вивчення системи імен та прізвищ, їхньої етимології, антропонімічних традицій іспанського народу слід назвати таких вчених як Г.В. Степанов, Н.М.Фірсова,

М.О. Чічіна, Ю.О. Рилов і ін. У зарубіжній іспаністиці серед спеціальних праць, присвячених вивченню іспанських прізвищ, найбільш повним є дослідження Х.Г. Алькантара "Ensayo histórico, etimológico y filológico sobre los apellidos castellanos" [1]. Окремі зауваження з цього питання містяться в роботах Г. Діес Мелкон, Г.Х. Альвареса, А. Де лос Ріос і Ріос, Х.М. Альбайхеса [2;3;4].

Антропонімічна система кожної країни складається історично і не залишається незмінною. Вона, як і саме суспільство, знаходиться в постійному русі та оновленні, і всі зміни, які в ній відбуваються в першу чергу будуть зумовлені тими глибинними політичними, соціальними та економічними процесами, які протікають у цьому суспільстві.

Офіційна легалізація прізвища через цивільний кодекс, який вимагав законного присвоєння особистості фіксованого і незмінного прізвища була введена в Іспанії у 1870 р. Окрім реєстрації населення була визначена структура офіційної повної антропонімічної моделі, яка збереглася до наших днів і складається з імені, наданого при хрещенні, першого прізвища батька та першого прізвища матері.

Іспанське слово *apellido* (прізвище) походить від латинського *apellare (apellitare)*, що означає "звати, називати, позначати". Спочатку воно виступало як індивідуальне особисте прізвище, і не позначало родове загальне ім'я, тому що в давніх іберійських племенах для індивідуальної номінації людини служило особове ім'я, завжди значуще: *Flor (квітка), Luz (світло), Moreno (смаглявий).* Цього іменування було цілком достатньо для ідентифікації особи. З ростом населення в обіг поступово увійшли і закріпилися індивідуальні прізвиська, що вказують на особливу, відмінну рису людини: у зовнішності (*Rubio – блондин, Negro – чорний*), у специфіці його ремесла (*Ajero – продавець часнику, Panadero – булочник*), в його характері (*Bravo – сміливий, хоробрий*). Наступним етапом процесу розвитку прізвищ в Іспанії стали патронімічні прізвища або патроніми. Джерелом патронімічних прізвищ стали іменування, які утворювалися від особистих імен батька чи матері – матроніми – (іноді від імені більш далекого предка) і не передавалися у спадок: *Fernández* – син *Fernando, López* – син *Lope, Martínez* – син *Martín*). Питання про перехід патроніму в прізвище було і залишається одним із складних в іспанській ономастиці.

Іспанські патроніми неоднорідні за своїм походженням: серед них виділяються такі, що, утворені від особистих християнських імен, і родові форми, утворені від мирських іменувань. У граматиці іспанської мови патронімічні іменування морфологічно формувалися шляхом додавання до основи власного особового імені суфіксів *-ez,-iz,-az,-oz, -uz.* Ці закінчення в

іспанських родових іменах походять від видозмінених латинських слів *filius* і *prolis* "син", за якими слідувало ім'я батька в родовому відмінку, тобто *Estebanez* "син Естебана", *Alvarez* або *Alvaroz* "син Альваро" і т.п. [5:139]: *(Osvaldo) Gutiérrez, (Pedro) Melliz, (Conchita) Ferraz, (Antonio) Muñoz*. Вивчивши і систематизувавши досвід класифікації іспанських прізвищ, ми пропонуємо більш детальний поділ даних видів антропонімів на наступні структурно-тематичні групи: 1) прізвища патронімічного характеру, що виражають відносини споріднення першого коліна (син – батько; дочка – батько): *Feliciana Martínez* (Феліціана, дочка Мартіна); *Pedro Alfonso Petriz* (Педро Альфонсо, син Петра); *García Pérez Zabácoz* (Гарсія Перес, син Сабако); *Gascón Pérez Artaz* (Гаскон Перес, син Арта); 2) прізвища, утворені від прізвиськ, найчастіше апелятивного походження: *Calvo* (Лисий), *Torpe* (Дурний); 3) прізвища, що вказують на професію, рід занять: *Manuel Alcalde* (Мер), *Joaquín Herrera* (Коваль); 4) прізвища, похідні від різноманітних топонімів — назв місцевостей, особливостей місцевості або рельєфу (*Arboleda* "алея", "гай", *Arroyo* "струмок", *Pineda* "сосновий ліс"). Топонімічні прізвища можуть бути: а) апелятивного характеру, утворені за допомогою прикметника в родовому відмінку: *Pedro Martín Aragonés* (Педро Мартін Арагонський), *Bellito Gallego*, тобто Белліто Галісійський від *Galicia*; б) такими, що відносяться до місця народження або походження людини (у цьому випадку вживається прийменник *de*, який вказує на таку приналежність: *Juan Antonio de Rosas* – Хуан Антоніо Россельскій; *Ramon Del Río*, де означений артикль відіграє службову, а точніше, з'єднувальну роль). Шляхом злиття прийменника *de* і означеного артикля чоловічого роду однини *el* і множини *los* утворені деякі прізвища: *Delmar, Deloscampos* [5:139]. У цьому аспекті заслуговує на увагу дослідження іспанських прізвищ Арагона, утворених за допомогою артикля від різноманітних назв споруд (цивільних будівель, сільських будівель, місць для розміщення великої рогатої худоби або зберігання зерна тощо), серед яких найтиповішими є такі прізвища: *Lacasa, Lascasas, Las Casas, De las Casas, Del Castillo, Del Corral, Del Pozo, Lasala, Laiglesia, Lacorte, Lafarga, Lagranja, Latienda, Latorre, La Torre, De la Torre, Lapuente, Elpuente* [6].

Як і імена, іспанські прізвища різноманітні за походженням і зовнішнім оформленням. До найбільш частотних прізвищ належать патронімічні утворення з суфіксом *-ez: Pérez (< Pero (Pedro)), Fernández (< Fernando), López (Lope), Sánchez (< Sancho), Martínez (< Martín), González (< Gonzalo), Rodríguez (< Rodrigo), Gómez (<Goma), Álvarez (Álvaro), Díez (Diego), Gutiérrez (< Gutierre), Hernández (< Hernando),*

Jiménez (< Ximeno), Vásquez (< Vasco), Velásquez (< Velasco), Márquez (< Marco), Ibáñez (< Ibán), Ramírez (< Ramiro), Bernárdez (< Bernárdo). Рідше зустрічаються суфікси *-az, -iz, -oz, -z: Díaz (< Diego), Ortiz (< Ordoño), Ruiz (< Ruy), Núñoz (< Nuño), Saenz (< Sancho).* З інших патронімічних суфіксів можна навести ще *-ía*, що зустрічається в поширеному прізвищі *García*.

Як і особові імена, патронімічні прізвища можуть мати регіональні, фонетичні та морфологічні варіанти: *Peláez, Páez, Báez (Pelayo); Sánchez, Sánchiz, Sáez, Sáenz; Méndez, Menéndez, Meléndez (< Mendo, Menendo, Melendo); Díaz, Díez, Diéguez; Fernández, Hernández, Herráez; Núñez, Núñiz, Núñoz* та інші. Іспанське прізвище може збігатися з ім'ям: *Pedro, Juan, Roberto, Diego, Carlos*. У поєднанні з такими прізвищами часто використовуються прийменник *de* і сполучник *y*, що не є обов'язковим. Так, у поєднанні *Sebastián Juan Arbó* (відомий іспанський письменник XX століття) *Juan* – перше прізвище письменника.

Якщо прізвища батьків є омонімічними іменам, то при реєстрації імені та прізвища дитини можуть бути запропоновані наступні варіанти. По-перше, з'єднати імена дефісом (якщо їх два), наприклад, *Juan-Carlos*, а між прізвищами поставити сполучник *y*: *Pedro y Gonzalo*. У результаті повне ім'я дитини буде *Juan-Carlos Pedro y Gonzalo*. Реалізація другого варіанту повного антропоніма полягає в додаванні прийменника *de* перед прізвищем: *Juan-Carlos de Pedro Gonzalo*. Нарешті, у третьому варіанті можна використовувати і прийменник і сполучник: *Juan-Carlos de Pedro y Gonzalo*. Як бачимо, іспанське прізвище може мати змінні – рекомендовані – компоненти. Це зумовило й іншу особливість використання зазначених компонентів: і прийменник і сполучник у складі прізвища пишуться з малої літери (*el señor de Pedro y Gonzalo*); при цьому в алфавітних списках прийменник ставиться в кінці антропоніма: *Pedro y Gonzalo, J.-C. de*.

Більш різноманітними за формою є прізвища, утворені від прізвиськ. Ю.О. Рилов зазначає, що слід розрізняти два терміни: *apodo* (прізвисько) і *mote* (кличка). Apodo має "сімейний характер" і передається з покоління в покоління. Mote носить індивідуальний характер і змінюється у разі зміни соціального оточення (школа, армія). Клички даються зазвичай індивіду на основі його зовнішніх даних, моральних якостей, місця походження [7:145]. В епоху формування прізвищ кличка могла стати прізвиськом і закріпитися за сім'єю її носія.

За патронімічними прізвищами за ступенем значущості для іспанської картини світу йдуть прізвища, що походять від прізвиськ.

Найчастіше в основі прізвиськових прізвищ лежать фізичні та моральні якості людини, за формою вони збігаються з прикметником чоловічого роду, рідко – жіночого (*Bueno, Viejo, Cano, Galán, Amable, Sabio, Cojo, Delgado, Hermoso, Moreno, Rubio, Blanca, Bella*). До прізвиськових прізвищ належать також прізвища-етноніми (*Catalán, Gallego, Cordobés, Alemán*) і прізвища, що містять свідчення про сімейний стан: *Viudo, Viuda, Soltero, Hereder, Exposito* [11].

Великий розряд прізвиськових прізвищ сходить до позначень роду діяльності, титулів, посад: *Alférez, Monje, Fraile, Sastre, Alcalde, Minero, Herrero, Herrera, Guerrero, Moliner, Molinero, Camarero, Conde, Rey, Reina*. Прізвиськовими прізвищами є прізвища – назви рослин (*Avellaneda, Castaños, Cebollas, Jazmín, Encina, Perales, Manzano, Higueras, Trigales, Cebollada, Fresneda*), тварин (*Lobo, Zorro, Gato, Caballo*), позначення явищ природи (*Alba*) або різних предметів (*Mesa, Botella, Barca*). Такі прізвища найчастіше мають форму іменників однини без артикля, хоча зустрічаються і іменники у множині: *Castaños, Cebollas, Lobos, Zapatos, Botines* [11].

Прізвища-топоніми можуть бути іменниками однини чи множини, в тому числі з прийменниками і артиклями (*Bosque, del Bosque; Río, del Río, de los Ríos; Monte, Montes, del Monte, de los Montes; Torre, Torres, de la Torre, de las Torres; Córdoba, de Córdoba*), а також словосполученнями (які пишуться разом або окремо): *Fonseca, Villalobos, Soto Mayor*. Незважаючи на те, що у вищенаведених випадках прийменник і артикль є постійними компонентами прізвища, вони пишуться з маленької літери і в алфавітних списках виносяться в кінець антропоніма: *Ríos y Ríos, A. de los*. Є також випадки написання разом прийменника та основної частини прізвища: *Delmar (< del mar), Dávila (< de Ávila), Daza (< de Aza), Donis (< de Onis)* [5:141].

Іспанські прізвища-прізвиська, що позначають будь-які обставини або факти з життя людини, іноді мають форму словосполучення, яке пишеться разом або окремо: *Buendía, Buenvino, Panseco, Pasaríos, Tres Palmas, Dos Casas, Buena Dicha*. Артикль (без прийменника), зустрічається досить рідко в іспанських прізвищах та зафіксований у двох варіантах написання (окремо та разом), але завжди з великої літери: *Lacalle, Elcano, La Cruz*. Ряд прізвищ-прізвиськ походить від імен святих: *Sanmiguel, Sampedro (Sanper, Semper, Sampir), Sanmartín, Sanjuán (Santibáñez, Sandianes, Saniz), Sanjosé, Sanjorge (Sanjurjo, Santurco, Santjordi), Sanjulián (Santillán, Santullán, Santuliano*). У цілому, слід відзначити особливу роль прізвиськ в номенклатурі іспанських прізвищ. Х. Альбайхес стверджує, що

при введенні в 1871 році обов'язкової реєстрації імені та прізвищ, часто прізвищем стає прізвисько [10:177–178]. В Іспанії прізвиська настільки живучі, що передаються у спадок, як прізвища. Ф. Лусес Хіль пише з цього приводу: "У деяких сільських районах Галісії офіційне прізвище практично не використовується і замінюється прізвиськом, яке передається від батька до дітей і використовується разом з ім'ям, як прізвище. У деяких населених пунктах ніхто не знає і не вживає законного прізвища сусідів, за винятком, мабуть, листоноші і священика, який використовує їх у парафіяльних книгах" [8:35].

Іспанські прізвища в етимологічному відношенні дуже різноманітні; в їх основі можуть лежати як споконвічно романські слова, так і німецькі, іберійські, єврейські та арабські. Арабські прізвища, як відомо, були свого часу заборонені католицькою церквою, але в іспанській мові залишився величезний пласт арабської лексики (особливо в сфері топонімії та позначення роду діяльності), який знайшов відображення і в прізвищах: *Alcalá, Alcázar, Albéitar, Alcalde, Alguacil, Alféizar*. Багато іспанських прізвищ, арабських за походженням, зазнали певних змін у процесі адаптації до вимовних і орфографічних норм іспанської мови, наприклад: *Venegas* від *Ben Egas* або *Avicena* від *Ibn Sina*. З інших мов запозичено не багато прізвищ. Спостерігається своєрідне "пристосування" іноземних родових імен до іспанської мови, які набувають нерідко суто іспанського звучання, наприклад: *O'Brien (ірл.) – Obren, MacDonald (шотл.) – Maldonado, Harris (англ.) – Aris, Junge (нім.) – Yunge, Workuosky (пол.) – Borcosque* [5:141]. Повний іспанський антропонім складається з імені (простого або складного) і обов'язкового подвійного прізвища. Друге ім'я і друге прізвище "виконують додаткові індивідуалізуючі функції" [8:59]. Ім'я використовується в неофіційній обстановці, в першу чергу, в сім'ї. Прізвища – поза сімейного кола (хоча є і відхилення від цього правила). Як вказувалося вище, першим прізвищем іспанця є прізвище батька, другим – перше прізвище матері. Наприклад, якщо прізвище батька *Ordóñez López*, а матері *Gutiérrez García*, то у їхніх дітей прізвище буде *Ordóñez Gutiérrez*. Таким чином, прізвище дітей завжди не збігається з прізвищем батьків, а лише поєднує компоненти їх прізвищ. Повне прізвище, що супроводжується іменами, використовується в юридичних документах, в офіційній обстановці; в документах, що засвідчують особу; в екзаменаційних відомостях, телефонних довідниках, у процедурі суду, в анкетах тощо.

У повсякденному житті в неофіційних умовах, як правило, використовується одне прізвище – перше або друге. Ю.О. Рилов називає

диференціюючу силу прізвища, естетичний фактор, генеалогічні, політичні та інші причини обставинами, які зумовлюють використання одного прізвища. Якщо воно є дуже поширеним (*López, Pérez, García, Fernández*), то зазвичай її носій буде користуватися обома прізвищами (*R. Pérez de Ayala, A. López Salinas*). Навпаки, якщо перше прізвище має велику диференціюючу силу, то друге прізвище з'являється рідко. Наприклад, повне прізвище відомого письменника і філософа М. Унамуно – *M. Unamuno y Jugo*. Під одним прізвищем відомі письменники *C.J. Cela, M. Delibes, J. Goytisolo, A. Machado, C. Laforet, A.M. Matute, P. Baroja* та інші [9:106]. Політичні діячі найчастіше відомі під одним прізвищем. Так, незважаючи на поширеність прізвища *González*, Феліпе Гонсалес користувався тільки першим прізвищем; цьому сприяло досить рідкісне особове ім'я, саме цей компонент став основою для апелятивної деривації: *felipismo, felipesco, felipizar*. Наступник Ф. Гонсалеса на посту голови уряду *José María Aznar* теж відомий тільки під першим прізвищем, яке стало загальним іменником і від якого утворений ряд дериватів – *aznarista, aznarismo, aznarizar*. Отже, прагматика використання одного (першого або другого) або обох прізвищ очевидна.

Нарешті, є випадки, які стосуються періоду несталої норми спадкування прізвища. Так, за прізвищем матері відомі *Luis de Góngora* (згідно сучасної норми він повинен був би носити прізвище *Argote de Góngora*) і *Diego Velázquez* (в даний час його прізвище було б *Rodríguez Velázquez*). У наші дні називають за другим прізвищем, опускаючи перше, відомих письменників, перше прізвище яких є звичайним (має слабку диференціюючу силу), а друге – рідкісним. Так, Ф. Гарсія Лорку можна назвати просто *Lorca* (*La poesía de Lorca*), Б. Переса Гальдоса – *Galdós* (*La obra de Galdós*), В. Бласко Ібаньєса – *Ibáñez* (*las novelas de Ibáñez*).

Іспанець до двох перших прізвищ батьків може приєднати і друге прізвище батька і друге матері (особливо у випадках їх аристократичного походження або особливого звучання) – без їхньої офіційної реєстрації. Таке прізвище може бути використано на візитних картках, в неофіційних документах, листах тощо. Заміжня жінка не змінює своє прізвище, але в повсякденному житті може додавати до свого першого прізвища перше прізвище чоловіка з прийменником *de*: *María López de Pelayo*. Це не офіційне, "паспортне" прізвище, а іменування з прагматичної установкою підкреслити факт заміжжя. Вдова до першого прізвища додає слова *viuda* і перше прізвище чоловіка: *María del Carmen López, viuda de Sánchez*. Цікаво, що вдови відомих адвокатів, лікарів, громадських діячів фігурують

в телефонних довідниках під першим прізвищем чоловіка: *Soto, vda de; Salinas, vda de* [12]. І тут прагматика використання прізвища є очевидною.

Ще раз звернемося до частотності прізвищ. Енциклопедичний словник Еспаса [13] наводить такі дані по процентному співвідношенню 18 найпоширеніших прізвищ: 1) *Pérez* – 11%; 2) *Fernández, García, López, Sánchez*; – по 10%, 3) *Martínez, Martín*; – по 8%; 4) *González*; – 7%; 5) *Rodríguez*; – 4%; 6) *Gómez*; – 3%; 7) *Álvarez, Ruíz*; – по 2%; 8) *Díez, Gutiérrez, Hernández, Jiménez, Muñoz, Ortíz* – по 1%. І хоча в даний час ономастична мода більш різноманітна і вибір імені не обмежується двома-трьома десятками онімів, іспанське прізвище дає більше можливостей для ідентифікації індивіда. По-перше, фактор моди у сфері прізвищ відсутній і прізвища (батька і матері) мають необмежені можливості у своєму комбінуванні, по-друге, саме поєднання прізвищ при бажанні батьків завжди може бути модифіковано як компонентами *de* та *y*, так і додатковими прізвищами.

Характерною рисою іспанського корпусу прізвищ є те, що прізвища з найвищою частотністю "уживаються" з рідкісними і найрідкіснішими, в яких зафіксована як історія іспанської мови, так і історія країни. Іншою особливістю іспанських прізвищ є те, що найбільш рейтингові одиниці – виключно патронімічні. У цілому в сучасній Іспанії в повсякденному житті спостерігається тенденція до використання одного прізвища – першого. Обидва прізвища, як правило, використовуються при спілкуванні в офіційній обстановці, в документах і т.п. Звернення на прізвище можливо і в сім'ї. Наприклад, якщо мати каже синові: *¡Escobar! Quiero hablar contigo.* Це сигнал серйозної розмови. До людей з частотним першим прізвищем зазвичай звертаються, вживаючи обидва прізвища: *García Soto, López Cano, Martínez Ferres, López García* і т.д. Нарешті, в колективі можливе звернення до одного з його членів за другим прізвищем. Тут чітко спостерігається прагматика такого звернення: друге прізвище використовується в якості ідентифікатора особи в ситуації, коли в одному колективі кілька осіб з однаковим першим прізвищем. Втім, остаточно усталених правил і норм не існує і зазначених вище людей можуть називати і за першим прізвищем і за повним (при зміні ситуації в колективі або в іншому колективі і т.д.). Таким чином, людину на ім'я *Juan Carlos López Cano* протягом життя, в різних ситуаціях можуть називати *Juan, Juan Carlos, Juanco, López Cano, Cano, López* і т. д. В результаті, між різними варіантами іменування – які зазвичай чітко маркують умови спілкування – виникають своєрідні відносини синонімії, які є абсолютно не схожими з синонімією у сфері номінальної лексики, що ще раз

підтверджує особливий характер антропонімів як класу слів.

Висновки дослідження. Отже, іспанське прізвище відрізняється значним динамізмом, як в сенсі його набуття (наявність можливості вибору додаткових компонентів, що пишуться через дефіс, а також використання формантів *de* та *y* для утворення прізвищ дітей), так і в сенсі його функціонування в суспільстві: з одного боку, власник прізвища може користуватися як тільки першим прізвищем, так і обома, а також додавати до свого прізвища прізвища предків; при цьому офіційним залишається прізвище, зафіксоване в Registro Civil; з іншого боку, оточення власника прізвища, залежно від обставин, використовує або його перше або друге прізвище, або обидва прізвища. Таким чином, іспанське прізвище надає його носію необмежені можливості для самовираження, а оточуючим – можливість вибору номінації. Зазначені фактори забезпечують неповторну оригінальність іспанського прізвища.

ЛІТЕРАТУРА

1.*Godoy Alcántara J.* Ensayo histórico etimológico filológico sobre los apellidos castellanos desde el siglo X hasta nuestra edad / José Godoy Alcántara. – Madrid : Genealogía y heráldica, 1871. – 290 p. 2.*Díez Melcón P.G.* Apellidos castellano–leoneses (siglos IX – XIII, ambos inclusive) / Gonzalo Díez Melcón. – Granada : Tesis-Universidad de Granada, 1957. – 417 p. 3.*Álvarez Grace de J.* Topónimos en apellidos hispanos / Grace De Jesus Álvarez. – Madrid, 1983. – 587 p. 4.*Ríos y Ríos A. de los*. Ensayo histórico, etimológico y filológico sobre los apellidos castellanos: desde el siglo X hasta nuestra edad. – Madrid : Imprenta de Manuel Tello, 1871. – 259 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.memoriadigitalvasca.es/handle/10357/1137?mode=full&empezar=1&volumen=1
5.*Скрозникова В.А.* Испанцы и испаноязычные народы // Системы личных имён у народов мира / В.А. Скрозникова. – М. : Наука, 1989. – С. 138-143. 6.*Buesa Oliver T., Lagüens Gracia V.* Apellidos con artículo en Aragón, referidos a edificios y otras construcciones / Tomás Buesa Oliver, Vicente Lagüens Gracia. – THESAURUS, 1995. – Tomo L, Núm 1,2 y 3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cvc.cervantes.es/lengua/thesaurus/pdf/50/TH_50_123_253_0.pdf. 7.*Рылов Ю.А.* Системные и дискурсивные свойства испанских антропонимов / Ю.А.Рылов, В.В.Корнева, Н.В.Шеминова, К.В.Лопатина, Е.В.Варнавская / под. ред. проф. Ю.А.Рылова. – Воронеж : Изд-во ВГУ, 2010. – 390 с. 8.*Luces Gil F.* El nombre civil de las personas naturales en el ordenamiento jurídico Español / Francisco Luces Gil. – Barcelona : Editorial Bosch, S.A., 1978. – 302 p. 9.*Рылов Ю.А.* Очерки романской антропонимии. Монография / Юрий Алексеевич Рылов. – Воронеж : ЦЧКИ, 2000. – 163 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

10.*Albaigés J.M.* Enciclopedia de los nombres propios / Josep Maria Albaigés. – Madrid : Espasa Calpe, S.A., 1995. – 589 p. 11.*Faure R., Asunción Ribes M., García A.* Diccionario de Apellidos Españoles / Roberto Faure, María Asunción Ribes y Antonio García. – Madrid : Editorial Espasa Calpe, 2009. – 830 p.12.*Guía Telefónica de Madrid*. Páginas Blancas > Madrid > Vecinos en Pozuelo De Alarcón. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://blancas.guias11811.es/madrid/pozuelo-de-alarcon. 13.Diccionario enciclopédico. – T. I. – Madrid : Espasa Calpe, S.A., 1994. – 302 p.

© *Сингаївська Г. В.*

СКРОБОТ А. І.
Київський національний лінгвістичний університет

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОВНИХ ЗАСОБІВ ТЕКСТУ ІСПАНОМОВНОЇ БІБЛІЇ

У статті розглянуто мовні засоби відображення морально-етичних норм та особливості взаємозв'язку культури і мови в іспаномовному тексті Біблії.
Ключові слова: мова Біблії, лінгвокультура, інтерпретаційність тексту, процес пізнання, етнокультура, концептуалізація світу, експресивні засоби.

В статье рассмотрены языковые средства отображения морально-этических норм и особенности взаимосвязи культуры и языка в испаноязычном тексте Библии.
Ключевые слова: язык Библии, лингвокультура, интерпретационность текста, процесс познания, этнокультура, концептуализация мира, экспрессивные средства.

The article deals with language tools of the reflexion of the moral and ethical norms and the peculiarities of culture and language correlation in the Spanish Bible text.
Key words: Bible language, language culture, text interpretation, cognitive process, ethnic culture, world conceptualization, expressive tools.

Останнім часом у сучасному мовознавстві досліджується культурний вплив на розвиток і функціонування тієї чи іншої мови та вплив мови на видозміни в культурі. Вітчизняні та зарубіжні дослідники все більше переконуються у необхідності ретельного вивчення взаємозв'язку цих двох людських феноменів. У цьому полягає **актуальність** даної статті.

Метою статті є виявлення особливостей взаємозв'язку культури і мови в тексті іспаномовної Біблії. Поставлена мета передбачає розв'язання таких **завдань**:

- проаналізувати тенденції взаємозв'язку культури і мови;
- розкрити лінгвокультурологічні особливості мовних засобів тексту іспаномовної Біблії.

Об'єктом дослідження виступає текст іспаномовної Біблії. **Предметом** є біблійні мовні засоби як відображення морально-етичних норм іспанського суспільства.

Культура є складним феноменом життя певної групи, етносу чи цивілізації і являє собою збережені в їхній колективній пам'яті символьні способи матеріального й духовного усвідомлення світу, моделі його пізнання й інтерпретації, а також способи колективного існування представників різних народів, одного етносу або певної

© Скробот А. І.

його групи [1: 278]. М. Алефіренко постулює, що інформаційно-діяльнісна специфіка людського суспільства – не в самоцінному володінні колективною спадковою пам'яттю, а в наявності особливих систем накопичення, збереження та передачі колективної інформації, найважливішою з яких є мова [2: 58].

Етнокультура – душа народу, яка відображає своєрідність його світогляду, світосприйняття і світорозуміння. Розуміння культури як способа діяльності розроблялось у працях Е.С. Маркаряна, який вважав, що різним елементам культури притаманні особливі функції. Ті елементи культури, котрі знаходяться у сфері когнітивного простору народу, виступають у якості специфічних засобів людської діяльності, виконуючи функції орієнтації людей у навколишньому середовищі, програмування, комунікації і регуляції цих дій у межах соціального цілого та ін. [3: 55]. У діяльнісному просторі, організованому за допомогою ціннісно-орієнтаційних і комунікативних структур, людина отримує можливість усвідомлювати навколишній світ і формувати знання. Механізми включення людської свідомості у реальний світ, що існує у тій чи іншій культурно-історичній парадигмі (М. Коул), істотно відрізняються. За визначенням Т.М. Ушакової, на цій основі вони можуть бути типологізовані як певного роду «мови» – форми практично існуючої свідомості, перш за все мовної свідомості, яка представляє у мовних значеннях динамічний стан суспільної свідомості [4: 22].

Завдяки культурі людина включається не лише у соціальне поле своєї життєдіяльності, але і в систему загальнолюдських форм існування, зумовлених константами всезагальної культури.

Ю.С. Степанов пропонує своє бачення цього феномену. Вчений уявляє собі «образ культури» як певний вібруючий простір, який має температуру, простір, у якому вирують ідеї, образи; простір, де панують звуки, як гармонійні, так і не співзвучні нашій душі. На думку Ю.С. Степанова, людина пронизана культурою. «Концепти – це згустки культурного середовища у свідомості людини» [5: 12-42].

В. фон Гумбольдт під «культурою» розумів ступінь розвитку індивіда. Для того, щоб досягти «індивідуальної форми», людина мала пройти не одну сходину культурного розвитку. Якщо вона досягала вищого рівня або «найвищої культури», тоді риси її

© *Скробот А. І.*

своєрідності проявлялись у найбільш завершеному вигляді [6]. У свою чергу Е. Сепір пропонує розділяти два види культури: зовнішню і внутрішню. Зовнішня культура – та, що не виростає із корінних інтересів і бажань її носіїв, що направлена від певних спільних (загальних) цілей до індивіда. Внутрішня культура, яка, на думку автора, і є справжньою, направлена від індивіда до тих чи інших цілей [7].

Д.С. Лихачов вважає культуру величезним цілісним явищем, певним простором, сакральним полем. У своєму визначенні культури вчений підкреслює, що мова виступає одним із головних проявів культури [8].

Мовні і культурні системи значним чином відрізняються одна від одної, але існують семантичні і лексичні універсалії, що вказують на спільну поняттєву основу, на якій базуються людська мова, мислення і культура. Мова фіксує, зберігає і транслює способи категоризації й концептуалізації світу та внутрішнього рефлексивного досвіду народу, когнітивно-психологічний чинник визначає відображення в культурних явищах специфіки сенсорної сфери етносу (зорових, смакових, слухових, ольфакторних, соматичних відчуттів), її оцінки, просторової орієнтації й оцінки, гештальтування, способів мислення й інших пізнавальних механізмів [1: 280].

Проблема зв’язку мови й культури у проекції на етносвідомість розглядалася ще протягом XIX ст. (Я. Гримм, Ф. Буслаєв, О. Афанасьєв, І. Гердер, В. фон Гумбольдт, Г. Штейнталь, Г. Пауль, О. Потебня, К. Бюлер та ін.).

В.М. Телія зазначає, що для мови й культури характерні спільні ознаки: це форми свідомості, які відображають світогляд народу й людини; вони мають індивідуальні та суспільні форми існування, їм властива нормативність, історизм, а також взаємне залучення однієї сфери до другої [9: 224-226].

Відмінності мови від культури вбачаються насамперед у тому, що культура – продукт соціальної, а не біологічної активності людей, а мова є явищем і культури, і природи. Природа визначає в мові найбільш глибокі риси її структури, закономірності породження та сприйняття тексту, культура зумовлює план змісту мови.

© *Скробот А. І.*

Н.М. Фірсова трактує національну специфіку як «навність специфічних ознак мовних одиниць […], які можуть відображати (експліцитно або імпліцитно) як інтралінгвістичні (фонетичні, лексичні, граматичні, стилістичні), так і екстралінгвістичні (в першу чергу соціальні, історичні, культурні, психологічні, етнічні) факти, притаманні носіям […] мови тієї чи іншої національно-культурної спільноти» [10: 23-24]. У цьому полягає ще одна спільна риса мови і культури, оскільки кожна мова є національною, притаманною для окремої людської спільноти.

Біблія є культурним надбанням суспільства і представлена у вигляді священного тексту. Святе Письмо відображає єврейську культуру, водночас займає головне місце у християнській культурі, є Словом Божим для усього християнського світу, виразником християнської релігії.

У зв'язку з тим, що Біблія є водночас і письмовим документом (текстом), і об'єктом християнської культури, ми вважаємо доцільним простежити співвідношення культури і мови у самому Святому Письмі.

Однією з ключових у Біблії є функція пізнання. Мовні засоби Біблії є носієм культурного знання, через мову ми пізнаємо світ і самих себе, оскільки мова називає і виражає знання і пізнання: *Y Jehová Dios hizo nacer de la tierra todo árbol delicioso a la vista, y bueno para comer; también el árbol de vida en medio del huerto, y el árbol de la ciencia del bien y del mal. (Gén.2:9) Y conoceréis la verdad, y la verdad os hará libres. (Jn.8:32) El cual (Dios) quiere que todos los hombres sean salvos y vengan al conocimiento de la verdad. (1Tim.2:4)* [13].

Переклади Свяшенного Письма на національні мови передають особливості світосприйняття і буття конкретного народу.

Алехадро вон Рехнітц відзначає, наприклад, що єврейська ментальність не має абстрактних понять. Типовим випадком у Святому Письмі є розповідь про створення світу. У катехізисі сказано, що Бог створив всесвіт з «нічого». «Концепт «ніщо» – це геніальна грецька абстракція. Біблійний автор повідомляє, що Бог створив всесвіт, упорядкувавши хаос, існуючий на той час безлад [11]. Наприклад: *En el principio creó Dios los cielos y la tierra. Y la tierra estaba desordenada y vacía, y las tinieblas estaban sobre la faz del abismo, y el Espíritu de Dios se movía sobre la faz de las aguas. Y dijo*

Dios: Sea la luz; y fue la luz. Y vio Dios que la luz era buena; y separó Dios la luz de las tinieblas. Y llamó Dios a la luz Día, y a las tinieblas llamó Noche. Y fue la tarde y la mañana un día. (Gén.1:1-4) [13] (*На початку Бог створив Небо та землю. А земля була пуста та порожня, і темрява була над безоднею, і Дух Божий ширяв над поверхнею води. І сказав Бог: Хай станеться світло! І сталося світло. І побачив Бог світло, що добре воно, і Бог відділив світло від темряви. І Бог назвав світло: День, а темряву назвав: Ніч. І був вечір, і був ранок, день перший)* [12].

Найбільш яскраві, виразні продукти культури об'єктивно виступають не лише як носії інформаційної функції, але і як символи, знаки даної культури». Святе Письмо виступає символом християнської культури в різних країнах світу, у тому числі Іспанії та країнах Латинської Америки.

У культурному відношенні знайомство з Біблією є обов'язковим, адже «це – повернення до духовних основ, шлях пізнання історії і культури народів світу [...] Релігійні заповіді привчають людей до вироблення і прийняття загальнолюдських цінностей і правил співжиття. Біблія, одна із перших книг світу, з'ясувала перспективу людської історії, що почалася з трагічного розриву, самовільного відходу від духовної домінанти буття, від Бога. Біблія усіма книгами, що увійшли до її двох канонів – *юдейського і християнського,* засвідчила марність і безпідставність людських претензій на самостійне світовлаштування, однаково справедливе й добре до всіх, виявивши глибинні природні схильності людини до зла і гріха, до неправди і розбещеності». *Y he dicho: Yo os sacaré de la aflicción de Egipto a la tierra del cananeo, del heteo, del amorreo, del ferezeo, del heveo y del jebuseo, a una tierra que fluye leche y miel. Y oirán tu voz; e irás tú, y los ancianos de Israel, al rey de Egipto, y le diréis: Jehová el Dios de los hebreos nos ha encontrado; por tanto, nosotros iremos ahora camino de tres días por el desierto, para que ofrezcamos sacrificios a Jehová nuestro Dios. (Éx.3:17-18)* [13] *(І сказав Я: Я виведу вас з єгипетської біди до Краю ханаанеянина, і хіттеянина, й амореянина, і періззеянина, і хіввеянина, і євусеянина, до Краю, що тече молоком та медом. І вони послухають слова твого, і прийдеш ти та старші Ізраїлеві до єгипетського царя, та й скажете йому: Господь, Бог євреїв, стрівся був нам. А тепер ми підемо в триденну дорогу в*

пустиню, і складемо жертви Господеві, Богові нашому!) [12] *¿Es Dios solamente Dios de los judíos? ¿No es también Dios de los gentiles? Ciertamente, también de los gentiles. (Rom.3:29)* [13] *(Хіба ж Бог тільки для юдеїв, а не й для поган? Так, і для поган.)* [12].

Святе Письмо є джерелом загальнолюдських цінностей вважається Книгою Книг серед літературних та релігійних творів. Переклади Біблії на велику кількість мов світу свідчать про обмін шедевром релігійного слова між різними етнічними спільнотами, про засвоєння християнських заповідей представниками різних національностей.

Таким чином, культура і мова пов'язані різноманітними взаємовідношеннями. Ці зв'язки можливі, тому що культура і мова спочатку представляють собою єдність генетично, матеріально та функціонально. На матеріалі Святого Письма спостерігаємо онтологічну єдність культури і мови в межах самої Біблії. З одного боку, вона є культурною спадщиною людства, з іншого, її мова відображає культурні зв'язки і загальнолюдські цінності.

Перспективами вивчення взаємозв'язку мови та культури є дослідження мови текстів різних жанрів і стилів у царині культур народів світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Селіванова О.О.* Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: [підручник] / О.О. Селіванова. – Полтава: Довкілля – К, 2008. – 712 с. 2. *Алефиренко Н.Ф.* Культура и языковое сознание / Н.Ф. Алефиренко // Языки и транснациональные проблемы: Мат-лы I междунар. науч. конф. 22-24 апреля 2004 года. Т. II / Отв. ред. Т.А. Фесенко. – М.-Тамбов: Изд-во ТГУ им. Г.Р. Державина, 2004. – С. 56-62. *3. Маркарян Э.С.* Теория культуры и современная наука / Э.С. Маркарян. – М.: Мысль, 1983. – 284 с. *4. Ушакова Т.Н.* Языковое сознание и принципы его исследования / Т.Н. Ушакова // Сб. статей / Отв. ред. Н.В. Уфимцева. – М., 2000. – С. 13-23. *5. Степанов Ю.С.* Константы. Словарь русской культуры / Ю.С. Степанов. – М.: Академический Проект, 2001. – 990 с. 6. *Гумбольтд В. фон* Язык и философия культуры / В. фон Гумбольтд. – М.: Прогресс, 1985. – 448 с. *7. Сепир Э.* Избранные труды по языкознанию и культурологии / Э. Сепир. – М.: Прогресс, 1993. – 656 с. *8. Лихачев Д.С.* Русская культура / Д.С. Лихачев. – М.: Искусство, 2000. – 440 с. 9. *Телия В.Н.* Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты / В.Н. Телия. – М.: Школа «Языки русской культуры», 1998. – 288 с. *10. Фирсова Н.М.* Испанский речевой этикет / Н.М. Фирсова. – М.: ИНФРА-М, 2001. – 183 с. 11. *Rechnitz, Alejandro von.* Para entender la Biblia / A. von Rechnitz. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.portalmisionero.com/bib05.htm.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ:

12. Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту / [пер. І.Огієнка]. – К. : Українське Біблійне Товариство, 2007. – 1375 с. 13. *Santa Biblia. Reina-Valera*, 1960. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://labibliaweb.com/?cat=122.

© Скробот А. І.

СПІЦИНА В. Є.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

РИТОРИЧНІ СТРАТЕГІЇ ПУБЛІЧНИХ ПРОМОВ ПЕРШОЇ ЛЕДІ США МІШЕЛЬ ОБАМИ

У статті йдеться про дослідження риторичного дискурсу у контексті комунікативно-когнітивних параметрів, звертається особлива увага на риторичні стратегії, що використовує у своїх публічних виступах Мішель Обама для здійснення мовного впливу на аудиторію.
Ключові слова: публічний виступ, риторичні стратегії, комунікативна культура

В статье идет речь об исследовании риторического дискурса в контексте коммуникативно-когнитивных параметров, обращается особое внимание.на риторические стратегии, которые использует в своих публичных выступлениях Мишель Обама для оказания речевого воздействия на аудиторию.
Ключевые слова: публичное выступление, риторические стратегии, коммуникативная культура.

The article deals with the study of the rhetorical discourse in the context of the communicative and cognitive parameters, special attention is paid to particular rhetorical strategies used by Michelle Obama in her public speeches to influence the audience.
Key words: public speech, rhetorical strategies, communicative culture.

З огляду на зміну парадигми сучасних лінгвістичних досліджень та пануванню когнітивного підходу в дослідженні окремих мовних явищ, спостерігаємо підвищений інтерес вчених (зокрема, Й. А. Стерніна, Л. С. Чикілевої, А. П. Чудінова) до вивчення засобів маніпулятивного впливу публічних промов, адже вони є різновидом живого спілкування, коли між оратором та аудиторією немає просторових і часових перепон і він безпосередньо впливає на аудиторію. В нашому розумінні, цільову аудиторію-реципієнта промови можна розглядати як єдиного учасника спілкування, оскільки мовний вплив спрямований на весь загал, а не на кожного зі слухачів окремо. В результаті сильного зовнішнього впливу аудиторія може набути властивості так званого *натхненного натовпу*, в якому втрачається значення індивідуальних відмінностей людей, пов'язаних з свідомою діяльністю мозку, і зростає роль несвідомої сфери.

Цілком очевидно, що цей інтерес далеко невипадковий, оскільки мова є дієвим інструментом впливу на свідомість, а за допомогою публічної промови здійснюється вплив на колективну свідомість. В останні десятиліття спостерігається тенденція зміщення дослідницьких інтересів на проблеми масового мовленнєаого впливу (О. С. Іссерс, О. Л. Михалева, К. В. Нікітіна). Цей феномен пов'язаний, перш за все, з

© Спіцина В. Є.

цільовою установкою оратора, який змінює погляди та цінності аудиторії, вносить корективи в її уявлення про світ і безпосередньо впливає на прийняття рішень. У зв'язку з цим актуальним залишається питання про те, що саме робить мовленнєвий вплив ефективним і за допомогою яких лінгвістичних засобів можна підвищити його аргументативність.

Актуальність дослідження зумовлена інтересом сучасної науки до вивчення засобів ефективного комунікативного впливу публічної промови як риторичного і мовного явища. Важливим для дослідження публічної промови є встановлення ролі як лінгвістичних, так і екстралінгвістичних засобів реалізації інтенції оратора, виявлення її лексико-граматичних і стилістичних характеристик. Однією з причин збільшення кількості досліджень у даній сфері є вирішення цілком прагматичного завдання – пошуку найефективніших способів впливу публічної промови на колективну свідомість аудиторії.

Метою статті є виявлення особливостей організації та функціонування публічної промови та її композиційних особливостей, встановлення зв’язку між мовним і позамовних контекстом, визначення загальних та особистісних мовних стратегій Першої леді США М. Обами.

Предметом дослідження виступає риторичний дискурс у контексті комунікативно-когнітивних параметрів.

Об’єктом дослідження є риторичні стратегії, котрі використовує у своїх публічних промовах Перша леді США, **матеріалом** дослідження слугували найновіші публічні промови Мішель Обами.

Сучасні вчені розглядають риторичні стратегії, переважно, із суто лінгвістичних позицій, їх ще не було окреслено із урахуванням здобутків лінгвокогнітології та лінгвоперсонології, чим і зумовлюється **наукова новизна** нашого дослідження.

Окрім основних положень теорій риторичної аргументації, запорукою вдалого публічного виступу є визначення цільової аудиторії, до якої мовець апелюватиме. Відмінності всередині аудиторії існують на рівні емоцій, компетентності, соціально-демографічних характеристик, ідейних позицій і ставлення до оратора. Ці ж фактори бувають джерелами єдності аудиторії і впливають на колективну поведінку слухачів у процесі мовної взаємодії з оратором. Цілком очевидно, що аудиторії, що різняться за цими показниками, по-різному реагують на публічну промову. Необхідно особливо відзначити, що на публічну мову впливають очікування аудиторії: якщо аудиторія знає оратора і знайома з

попередніми виступами, то у неї складається певне уявлення про майбутню промову, крім того, знаючи соціальний статус оратора можна легко здогадатися, якими будуть особливості його публічного виступу. Очікування аудиторії багато в чому визначається тим, якого характеру буде промова, яким є риторичне минуле оратора і в якій обстановці буде виголошена промова [1:3-4].

У сучасній риториці аудиторії відводиться вирішальна роль в оцінці ефективності публічного виступу. Залежно від того, наскільки задум оратора збігається з оцінкою аудиторії, досягається основна мета комунікації – добровільне приєднання аудиторії до основних положень виступу оратора. Для встановлення комунікативного співробітництва оратору необхідно постійно контролювати реакцію аудиторії, її зацікавленість, увагу до повідомлення [2:45].

У нашому розумінні, публічна промова – це монолог, який можна визначити як особливу форму усного мовлення, що представляє собою розгорнуте висловлювання однієї особи, завершене в смисловому плані, всі мовні та комунікативні елементи якого підпорядковані головній думці і основній меті. Публічний виступ є комунікативно орієнтованим, тобто він адресований конкретній аудиторії з метою реалізації задуму оратора.

Звернення до риторичного дискурсу відображає одну з найхарактерніших особливостей сучасної лінгвістики – дослідження в антропоцентричному прояві, зокрема мовного впливу та мовного маніпулювання, що є неможливим без розгляду прийомів як засобів класичної риторики, так і врахування нериторичних засад. Інтерес до риторики зумовлений спробами інтегрувати її в систему сучасного гуманітарного знання. Відродження цієї стародавньої наукової дисципліни реалізується в теорії пізнання, логіці, філософії та філології [3:8].

Комунікативно-когнітивні аспекти риторичного дискурсу полягають у створенні особливої мови як знакової системи, яка слугує не лише способом красномовного вираження думок та засобом майстерного спілкування, а насамперед характеризується дієвістю переконання. Основною ознакою риторичного висловлювання (ще з античних часів) є низка різноманітних персуазивних прийомів; особливо вагомим внеском у риторику є створені Аристотелем три види засобів переконання: логічні докази, моральні докази (довіра до оратора) та емоційні впливи. Проте необхідною умовою промови було поєднання риторичних засобів і

логічного змістового наповнення.

Ораторське мистецтво як комунікативна дія, спрямована на переконання, передбачає: формування певного когнітивного стану адресата – його нового психічного настрою, згоди, прийняття пропонованої думки, бажання діяти певним чином тощо. Отже, можемо дійти висновку, що риторичний дискурс є повноправним видом комунікації, а відповідно окремим дискурсивним типом. Сьогодні він особливо актуальний для текстів публічних виступів, друкованих публікацій, а також інтернет-сайтів. Риторичний дискурс за своєю суттю характеризується як діалогічна структура, що спрямована на вплив, формування системи світогляду, поглядів, суджень. Таким чином, у центрі уваги перебуває вміння, ядро якого становить концепт переконання та заклику [4: 275-276].

На сьогодні риторичній практиці приділяється особлива увага, що зумовлено формуванням нового типу середовища – інформаційно-комунікативного. Комунікативний простір (комунікативне середовище) до XXI століття не був особливим об'єктом дослідження, оскільки проблема самої комунікації не виступала основним практичним питанням гуманітарних технологій. Без урахування комунікативного підходу неможливе вивчення будь-якого мовного твору, адже текст (промова) вже є комунікативним явищем (потенційно виступає комунікативною дією, хоча це не означає, що він включений до процесу комунікації). Комунікативний підхід, як зауважує В. А. Маслова, передбачає виокремлення таких категорій: учасники спілкування (статусно-рольові й ситуативно-комунікативні характеристики); умови спілкування (сфера спілкування, комунікативне середовище); організація спілкування (мотиви, мета, стратегії, варіативність комунікативних середовищ); способи спілкування (канал, режим, стиль і жанр) [5, 27].

Під час визначення кола риторичних стратегії, важливим є взяти до уваги певні культурні та патріотичні особливості американської культури. Слід пам’ятати про специфічні культурні цінності, які формують США, як державу:

1) на лексичному рівні - це слова, що означають культурні реалії: - Емпайр Стейт Білдінг (*The Empire State Building*) та Статуя Свободи (*The Statue of Liberty*), слова, що виражають специфічні культурні цінності, такі як свобода та конкуренція. У цьому відношенні дуже показовою є відома Голівудська посмішка – символ благополуччя, успішності та

оптимізму нації. Усмішка – це вияв ввічливості, уваги до співбесідника та радість за його успіх, усмішка, як спосіб передачі позитивних емоцій – є невід'ємною частиною американської культури, що пояснює її наявність у метафоричному фонді мови. Пісня *«You're Never Fully Dressed Without a Smile»* з класичного бродвейського мюзиклу «Енні» показує, як вміння американців посміхатися і віра у кращі часи допомогли їм пережити епоху Великої депресії;

2) на граматичному рівні слід приділяти увагу конструкціям, що співвідносяться з культурними цінностями (зокрема, превалююче використання умовного способу для вираження ввічливого прохання або відмови як засобу створення мовної ситуації комфорту для співбесідника; обмеження вживання модальних дієслів та наказових конструкцій як втілення поваги до прав та автономії особистості; домінуюче застосування особистих конструкцій як втілення особистої відповідальності за те, що відбувається та контролю над власною долею та тим, що відбувається навколо.

Розглянемо комунікативні стратегії, що використовуються оратором у процесі мовного впливу. Згідно з визначенням Т. Є. Янко, комунікативні стратегії полягають у виборі мовного наміру, семантичних компонентів, визначення обсягу інформації, співвіднесення інформації зі станом свідомості слухачів і фактором емпатії, визначення порядку проходження комунікативних складових, у виборі певного комунікативного режиму, стилю і жанру. Особливий інтерес становить стратегія позитивного представлення будь-якої особистості. Ця стратегія спрямована на здійснення такого мовного впливу на слухачів, коли вони не можуть зробити негативних висновків. Риторичні стратегії, що використовуються для посилення мовного впливу, можуть включати наступні риторичні прийоми: повтор, перебільшення, применшення, метафору.

Визначимо деякі мовні стратегії, що часто використовуються в публічних зверненнях, і визначимо їх функції. До них відносяться стратегії, що виконують наступні функції: *встановлення контакту* (для залучення і підтримки уваги), *структурна* (для структурування інформації, виділення підтем), *ілюстративна* (для підтримки, підтвердження чи пояснення затвердження шляхом узагальнення або наведення прикладів). Можна також виділити прийоми, які використовуються для створення позитивного іміджу у свідомості

слухачів. До даної групи належить *посилення, повтор, пом'якшення, імплікація, контраст, наведення прикладу*. Цілеспрямоване використання стратегій оратором дозволяє збільшити ефективність мовного впливу. Таким чином публічну промову можна розглядати як орієнтовану на зміщення емотивно-когнітивних перспектив слухачів. Принципово важливим є використання одиниць структури, змісту і побудови, характерних для певної культури. Велику роль відіграють також такі характеристики як прецедентність і стереотипність мовлення. Можна зробити припущення про те, що когнітивна модель макроструктури тексту промови стереотипна і пов'язана з контекстуальною моделлю через реалізацію деяких понять, виражених за допомогою лексичних одиниць, які є прецедентними для даного суспільства.

Аналізуючи промови М. Обами, ми дійшли висновку, що для оратора характерними є наступні риторичні стратегії: *повтор, наведення прикладу, імплікація, контраст, використання паралельних конструкцій.*

Таким чином у своїй промові Мішель Обама починає з того, що намагається об’єднатися з аудиторією розповідаючи про минуле свого чоловіка і підкреслює, що цінності, прийняті в їх сім'ї, такі ж, як і у більшості американців. У даному випадку маються на увазі загальнолюдські цінності, які передаються в сім'ях з покоління в покоління: старанна робота (*you work hard*), вміння дотримуватись слова (*your word is your bond and you do what you say you're going to do*), повагу до людей (*you treat people with dignity and respect*)[6:2].

Виступ Мішель Обами відрізняється емоційністю. Настрій оратора передається глядачам. Вона апелює до родинних зв’язків, піднімаючи тему батьків і дітей; деякі глядачі настільки розчулені, що витирають сльози. Якщо порівняти назви промов, можна зауважити, що заголовок зазвичай встановлює первинний контакт з аудиторією. Так, заголовок звернення: “*Being President Doesn't Change Who You Are, It Reveals Who You Are*”[7:1]*“Посада президента не змінює вас, вона показує, хто ви насправді”*[переклад наш – В. С.], можна назвати імпліцитним, він представляє собою незвичайну заяву і привертає увагу слухачів.

Комунікативна мета чи інтенції оратора багато в чому визначають як внутрішню, так і зовнішню форму тексту виступу, структуру змісту та організацію мовних засобів. Частково дійсність також впливає на внутрішню форму, структуру, зміст і опосередковано через промову – на зовнішню організацію виступу. Основна частина звернень першої леді

пов'язана з темою “майбутніх виборів”, які порівнюються з тривалою подорожжю – *journey*. Паралельні конструкції широко використовуються у виступах першої леді: Мішель Обама зазначає, що вона не лише дружина, а й дочка, і сестра, і мати. Вона підкреслює роль дітей у своєму житті і робить плавний перехід до теми “майбутнє”, маючи на увазі не тільки майбутнє її дітей, а й майбутнє дітей всієї країни. Для неї, як для матері, головним і вирішальним моментом, пов'язаним з майбутніми виборами, є майбутнє дітей. В обох виступах простежується створення зв’язку: минуле-сьогодення-майбутнє. В основній частині виступу наводяться додаткові відомості про сім'ю Мішель та сім’ю Барака Обами. Оратор повідомляє факти з минулого Барака Обами, розповідає про свою дружбу з ним і про його професійну діяльність після закінчення коледжу, підкреслює його професійні заслуги та особистісні якості. Вона вважає, що роки президентського правління його не зіпсували – він залишився таким же яким був на початку своєї трудової діяльності (*He's the same man*) [7:5]. Очевидно, що стратегії, що використовуються в основній частині виступів, виконують структуруючу функцію, що використовується для створення позитивного іміджу Барака Обами. З цією метою вживаються імплікації, узагальнення, посилення, пом'якшення, контраст, наводяться особисті приклади.

Широко відомо, що однією з відмінних особливостей американського національного менталітету є почуття гордості за свою країну, усвідомлення винятковості американського народу, його особливого призначення. Концепт величі американців і імідж їхнього президента Барака Обами формується за рахунок використання лексики з позитивною конотацією, наприклад: *proud, good, blessed, cherished, strong, equal, great, success, triumph, pride, courage, grace, wisdom, dignity, respect, aspiration, commitment, justice, ideal, belief, champion, hero, inspire, respect, etc.* Можна припустити, що прослухавши звернення, адресат отримує емоційний заряд, адже лексика з позитивною конотацією впливає на свідомість слухачів і сприяє формуванню в їх свідомості належного іміджу президента. Позитивно забарвлена лексика використовується також у згадці Мішель Обамою заслуг простих американців, які своєю працею сприяють втіленню американської мрії; вона наводить імена співвітчизників, які внесли значний внесок у здійсненні американської мрії, а для багатьох американців сім'я Барака і Мішель Обами є наочним прикладом втілення американської мрії. М.Обама хоче, щоб у її

співвітчизників також була б така можливість (*Barack knows the American dream because he's lived ... and he wants everyone in this country to have that same opportunity...*)[7:5]. В основній частині аналізованих звернень розповідається про проблеми, що стоять перед країною, як про випробування, які загартовують дух американського народу: *So today, when the challenges we face start to seem overwhelming - or even impossible - let us never forget thatdoing the impossible is the history of this nation ... it's who we are as Americans ... it's how this country was built.*[7:6] Основний акцент робиться на ідейному змісті подій, що відбулися, на їх ролі в зміцненні духу американського народу і затвердження американських цінностей. Однак при описі труднощів використовується негативно забарвлена лексика, наприклад: *devastated, frustrated, brink of collapse, go broke.*

Ще одним виявом мовного впливу є використання протиставлення або контрасту. Протиставлення може здійснюватися в межах однієї пропозиції, кількох речень або абзаців. Наприклад: *Serving as your First Lady is an honor and a privilege ... but back when we first came together four years ago , I still had some concerns about this journey we'd begun.* [7:1] У наведеному вище прикладі оратор підкреслює, що для неї велика честь бути першою леді США , але з іншого боку це і велика відповідальність і у неї було багато побоювань з цього приводу. У даному випадку, використовуючи особистий приклад, оратор ділиться своїми особистими переживаннями з аудиторією і здійснює на слухачів імпліцитний вплив.

Розглянемо більш докладно стилістичні особливості аналізованих звернень. При стилістичному аналізі було виявлено, що переважаючими засобами є анафора (*I have seen it in the incredible kindness and warmth that people have shown me and my family ... / / I've seen it in teachers in a near - bankrupt school district ... / / I've seen it in people who become heroes at a moment's notice*), лексичний і синтаксичний повтор (*That is what has made my story, and Barack's story, and so many other American stories possible*). Особливу ритмічність і благозвучність мовлення надають полісиндетон *(with patience and wisdom, and courage and grace / / collection of struggles and hopes and dreams)* і алітерація (*dignity and decency, how hard*). В обох зверненнях використовується метафора (*doorway of opportunity*), гіпербола (*mountain of debt*), порівняння *(like so many of us*), риторичне запитання *(And isn't it the great American story?*). Однією з особливостей стилю М.Обами є використання сполучників *but, and, so*, виразів *you see*

на початку речень, що надає промові розмовний характер. Особливу експресивність мови додає використання контрасту і перенесення обставини місця на початку речення, наприклад : *And in my own life, in my own small way I've tried to give back tothis country that has given me so much.* У промові часто використовуються незакінчені речення, вставні конструкції та еліпсис, що додає виступу особливий ритм і полегшує сприйняття мови на слух та робить промову більш динамічною: *So today, when the challenges we face start to seem overwhelming – or even impossible - let us never forget that doing the impossible is the history of this nation ... it's who we are as Americans ... it's how this country was built*[7:6].

Таким чином, володіння риторичними прийомами, як і раніше, залишається актуальним у сучасному суспільстві. Проте центр уваги громадськості перемістився зі змісту публічних виступів на їх форму та обставини, у яких вони промовляються. Для успішного досягнення адресантом своєї мети більш важливим виявляється створення вдалого іміджу, складовими якого виявляються в однаковій мірі як ораторські здібності промовця, так і його зовнішній вигляд, фото- та телегенічність. Результатом систематичного вивчення особливостей риторики сучасних політичних лідерів є краще розуміння характеру політичної мови, а також мовного середовища політичних процесів, що відбуваються у демократичному суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

1.*Чикилева Л. С.* Когнитивно-прагматические и композиционно-стилистические особенности публичной речи : автореф. дис. на соискание уч. степени д-ра филол. наук : 10.02.04 “Германские языки” / Чикилева Л. С. – М., 2005. 2. *Стернин И. А.* Коммуникативное поведение и национальная культура / Стернин И. А. // Вестник Воронежск. гос. ун-та. – Серия 1 : Гуманитарные науки.– 1996. – № 2. – С.45-64. 3. *Аверинцев С. С.* Риторика и истоки европейской литературной традиции / Аверинцев С. С. – М., 1996 – 448 с. 4. *Івасишина Т. А.* Риторичний дискурс: параметри виміру / Вісник Національної академії Служби безпеки України. – Studia Linguistica. – Вип. 6/2012. – К. 2012 – С.273-276 5. *Маслова В. А.* Современные направления в лингвистике : учеб. пособ. для студ. высш. учеб. завед. / В. А. Маслова. – М. : Изд. центр "Академия", 2008. – 272 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

6. *Obama M.* In Support of Presidential Candidate Barack Obama – Address by Michelle Obama, wife of Presidential Candidate Barack Obama. Denver, Colorado [Електронний ресурс]. – August 25, 2008. – 7 с. – Режим доступу: http://gos.sbc.edu/o/obama.html 7. *Obama M.* Being President Doesn’t Change Who You Are, It Reveals Who You Are – Address by Michelle Obama, First Lady, United States of America, – the Democratic National Convention, Charlotte, North Carolina [Електронний ресурс]. – September 4, 2012. – 7 с. –Режим доступу: http://www.npr.org/2012/09/04/160578836/transcript-michelle-obamas convention-speech

© *Спіцина В. Є.*

СТОЛЯРОВА А. А.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ ТА СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕКСТІВ ІНСТРУКЦІЙ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ НОВОГРЕЦЬКОЮ МОВОЮ

У статті досліджено провідні лексико-граматичні особливості та специфіку будови сучасних текстів інструкцій із застосування медичних препаратів новогрецькою мовою, виявлено та пояснено їхні причини.
Ключові слова: інструкція, жанр, науковий стиль, науково-популярний підстиль, офіційно-діловий стиль, композиція, лексико-граматичні особливості.

В статье исследуются основные лексико-грамматические особенности и специфика строения современных текстов инструкций по применению лекарственных средств на новогреческом языке, выявляются и объясняются их причины.
Ключевые слова: инструкция, жанр, научный стиль, научно-популярный подстиль, официально-деловой стиль, композиция, лексико-грамматические особенности.

The article studies basic lexico-grammatical and compositional features of contemporary texts of pharmaceutical instruction leaflets in Modern Greek. The conducted analysis enabled the author to find out their reasons and to explain them.
Key words: pharmaceutical instruction leaflet, genre, scientific style, popular scientific substyle, the style of official documents, composition, lexico-grammatical peculiarities.

Метою цього дослідження є встановлення та пояснення основних лексико-граматичних і композиційних особливостей сучасних текстів інструкцій із застосування медичних препаратів новогрецькою мовою.

Актуальність цієї розвідки на загальнолінгвістичному рівні зумовлено “зростанням питомої ваги медичного дискурсу в соціальній комунікації”, за зауваженням А. Боцмана [1:1], та оформленням на стику офіційно-ділового та наукового стилів жанру інструкцій, в тому числі й такого типу текстів, як інструкція до медичних препаратів. В межах елліністики актуальність обраної теми дослідження забезпечено недостатньою увагою сучасних фахівців з новогрецької мови – як вітчизняних, так і грецьких – до стилістики цього типу текстів.

Предметом роботи є характерні лексико-граматичні засоби та специфіка будови грецьких текстів інструкцій із застосування лікарських засобів. **Об’єктом** дослідження виступають тексти інструкцій до медичних препаратів різних типів та класів новогрецькою мовою.

© Столярова А. А.

Матеріалом дослідження правили тексти 20-ти інструкцій до лікарських засобів, доступні в мережі Інтернет та наявні в розпорядженні авторки. Загальний обсяг проаналізованого матеріалу становить близько 50-ти сторінок.

Наукова новизна розвідки полягає в тому, що в ній уперше у вітчизняній елліністиці досліджено мову текстів інструкцій до медпрепаратів та виявлено основні лексико-граматичні та композиційні риси цього типу текстів.

Кожна сфера спеціальної комунікації потребує текстів, за допомогою яких міг би відбуватися необхідний в її межах обмін інформацією. Це завдання покликані вирішувати документальні тексти. Із розвитком суспільства збільшується кількість таких сфер спілкування, з огляду на що з'являються нові жанри та типи текстів. Саме тому величезний інтерес для сучасних лінгвістів становить вивчення конкретних виявів мовленнєвої діяльності.

Одним з таких відносно молодих жанрів, що сформувався на стику наукового та офіційно-ділового стилів, є жанр інструкцій. Згідно з визначенням, даним у Великому тлумачному словнику, **інструкція** – це опис порядку дій, перелік правил, що наводяться у послідовності їх виконання [2]. Інструкції поділяють на службові, технічні, дослідницькі, інструкції користувача, медичні та ін.

Нечуваний прогрес у медицині та, зокрема, у фармацевтичній промисловості, дозволив створювати та випускати на ринок величезну кількість препаратів для лікування хвороб, які раніше вважалися невиліковними або такими, що важко піддавалися лікуванню. Попит на продукцію фармацевтичних компаній дедалі зростає. Проте ліки – товар дуже специфічний. Трохи неправильна схема лікування, невелике передозування – і здоров'я, а іноді і саме життя людини опиняється під загрозою. Усе вищезазначене закономірно призвело до поступового вироблення стандартів супровідної документації до ліків – інструкцій із застосування. Точність і чіткість формулювання правил уживання медичного препарату є запорукою успішності комунікації "фармацевтична компанія-виробник – пацієнт", від якої залежить життя та здоров'я людини. Саме цим і зумовлений дедалі зростаючий інтерес лінгвістів до мови інструкцій до медпрепаратів.

Вивченням мовних аспектів інструкцій із застосування лікарських засобів на матеріалі різних мов упродовж останніх семи

років займалися: А. Боцман на матеріалі англійської мови [1], Н. Антонова на матеріалі російської мови [3], Н. Лещенко на матеріалі англійської та української мов [4]. У своїх дослідженнях вони спираються на праці з теорії тексту, функціональної стилістики, теорії мовленнєвої діяльності.

Проблема стильової належності текстів інструкцій до лікарських засобів остаточно не вирішений та викликає багато питань. На цьому одностайно наголошують дослідники, що займалися окремими аспектами цієї проблеми, зокрема Н. Антонова [3:3]. Найпоширенішою є точка зору на інструкцію до медпрепаратів як на текст, що поєднує в собі риси наукового тексту (науковий стиль) і офіційного документа (офіційно-діловий стиль). Такого погляду дотримується як А. Боцман [1], так і Н. Антонова [3]. При цьому А. Боцман зазначає, що домінантною є ознака наукового стилю, натомість ознаки офіційно-ділового стилю є спорадичними. Наявні у текстах і деякі підстильові ознаки текстів природничих дисциплін [1:5]. Жанрові характеристики аналізованих текстів представлені ознаками статей з медичних довідників та наукових журналів, частково – ознаками патентно-ліцензійних матеріалів.

Починаючи розгляд інструкцій до медпрепаратів, необхідно зазначити, що вони можуть бути призначеними лише для фахівців і, відповідно, містити максимум наукової термінології та даних, непотрібних пацієнтові. Друга група складається з інструкцій, призначених виключно для пацієнтів, які, відповідно, містять мінімум термінів і написані значно простішою і дохідливою мовою. Грецькою мовою вони називаються *Φύλλο οδηγιών για το χρήστη*, українською – "*листок-вкладиш. Інформація для пацієнта*". У таких інструкціях максимально проявляються риси науково-популярного підстилю. Нарешті, третя група охоплює інструкції, призначені як для фахівців, так і нефахівців. У межах цієї статті об'єктом аналізу правлять тексти інструкцій, призначених для нефахівців, тобто листки-вкладиші з інформацією для пацієнтів.

Навіть побіжний погляд на тексти обраних для аналізу інструкцій з уживання лікарських засобів дозволяє побачити, що всі вони мають стандартний набір структурно-смислових блоків. Можливі певні незначні відмінності в розташуванні блоків тексту та варіації в назвах рубрик. Проте наголошуємо, що вони є незначними, оскільки основна

інформація, яку необхідно повідомити пацієнтові, залишається тією самою.

Текст кожної з аналізованих інструкцій поділяється на три блоки. Перший блок назвемо інтродуктивно-дескриптивним. Часто він жодним чином не озаглавлений, іноді має заголовок "*Προσδιορισμός του φαρμακευτικού προϊόντος*" (Характеристика медичного препарату). Другий блок називається *"Τι πρέπει να γνωρίζετε για το φάρμακο"* (Що ви маєте знати про лікарський засіб). Третій блок прийнято називати *"Πληροφορίες για την ορθολογική χρήση των φαρμάκων"* (Відомості про правильне уживання ліків). Він є абсолютно ідентичним для всіх ліків, адже містить інформацію про те, як слід поводитися з ними взагалі.

У першій, інтродуктивно-дескриптивній частині інструкції обов'язково присутні такі рубрики: *"Ονομασία"* (Назва), *"Σύνθεση"* (Склад), *"Φαρμακοτεχνική μορφή"* (Лікарська форма), *"Περιεκτικότητα" / "Περιεκτικότητα σε δραστική ουσία"* (Вміст діючої речовини), *"Περιγραφή – Συσκευασία"* (Опис – Упаковка), *"Φαρμακοθεραπευτική κατηγορία"* (Фармакотерапевтична група), *"Υπεύθυνος κυκλοφορίας"* (Відповідальний за поширення), *"Παρασκευαστής"* (Виробник).

Друга частина (*"Τι πρέπει να γνωρίζετε για το φάρμακο"*) є регламентативно-директивною та попереджальною. В ній подано основну інформацію, заради якої пацієнт читає інструкцію: як приймати ліки, які є протипоказання для прийому препарату та можливі побічні ефекти. Отже, обов'язкові рубрики цього блоку такі: *"Γενικές πληροφορίες"* (Загальні відомості), *"Ενδείξεις"* (Показання), *"Αντενδείξεις"* (Протипоказання), *"Ειδικές προφυλάξεις και προειδοποιήσεις κατά τη χρήση"* (Особливі застереження та попередження щодо вживання). До останньої рубрики входять, як правило, такі підпункти: "*Γενικά"* (Загальне), *"Χρήση κατά την κύηση και τον θηλασμό"* або просто *"Κύηση"* та *"Γαλουχία"* (Застосування у період вагітності та годування груддю), *"Χρήση σε παιδιά"* або просто "*Παιδιά"* (Діти), *"Χρήση στους ηλικιωμένους"* або "*Ηλικιωμένοι*" (Літні пацієнти), *"Ικανότητα οδήγησης και χειρισμού μηχανημάτων"* або *"Επίδραση στην ικανότητα οδήγησης και χειρισμού μηχανημάτων"* (Здатність впливати на швидкість реакції при керуванні автотранспортом або роботі з іншими механізмами), *"Ιδιαίτερες*

προειδοποιήσεις για τα περιεχόμενα έκδοχα” (Спеціальне попередження про індиферентні речовини у складі препарату).

Наступні рубрики другого блоку такі: *“Αλληλεπιδράσεις με άλλα φάρμακα και ουσίες”* (Взаємодія з іншими лікарськими засобами та інші види взаємодій), *“Δοσολογία”* (Дози), *“Υπερδοσολογία – Αντιμετώπιση”* (Передозування та боротьба з ним), *“Τι πρέπει να γνωρίζετε στην περίπτωση που παραλείψατε να πάρετε κάποια δόση”* (Що треба знати у випадку пропуску дози), *“Ανεπιθύμητες ενέργειες”* (Побічні ефекти), *“Ημερομηνία λήξης του προϊόντος”* (Термін придатності препарату), *“Ιδιαίτερες προφυλάξεις για τη φύλαξη του προϊόντος*” (Умови зберігання препарату), *“Ημερομηνία τελευταίας αναθεώρησης του φύλλου οδηγιών”* (Дата останнього внесення змін до інструкції), *“Τρόπος διάθεσης”* (Категорія відпуску).

Текст інструкції до медпрепаратів є фрагментарним, з дискретною організацією. Тексти формалізовані, нейтральні, проте сильною є інтенція поради, попередження, іноді навіть досить категорично сформульованих. Деякі можуть містити на початку звернення до пацієнта, у якому виробник закликає уважно прочитати інструкцію. Сучасний грецький текст інструкції до лікарського препарату за своєю структурою більш за все нагадує законодавчі тексти (кодекси, закони), оскільки зараз у переважній більшості інструкцій прийнято кожну з названих нами рубрик та їх підпунктів нумерувати. Власне, прийнята трирівнева система нумерації: 1. – 1.1. – 1.1.1. Важливу роль відіграють і параграфічні засоби – використання різних шрифтів, підкреслення, курсиву, жирного шрифту тощо.

Основних мовленнєвих тактик в аналізованих текстах можна виділити три: тактика інформування через опис (*“Τα δισκία είναι λευκά και κυκλικά. Είναι συσκευασμένα σε 6 blister των 10 δισκίων”*); попередження (*“Η θεραπευτική αγωγή θα πρέπει να πραγματοποιείται κάτω από το προσεκτικό αιματολογικό έλεγχο ...”, “Μην μασάτε ή διαλύετε το δισκίο”*); спонукання до дії (*“Ενημερώστε τον ιατρό σας ή τον φαρμακοποιό σας σχετικά με όποια ιατρικά προβλήματα έχετε ή είχατε στο παρελθόν ...”*).

Аналіз текстів інструкцій на морфологічному рівні дає можливість переконатися, що в них цілком у руслі наукового та офіційно-ділового стилів широко вживаються форми пасивного стану дієслова:

Συνήθως δεν προκαλείται δυσκοιλιότητα ή διάρροια που μπορούν να προκαλέσουν τα επί μέρους δραστικά συστατικά του παρασκευάσματος. [5]

Το Aludrox πρέπει να φυλάσσεται μακριά από παιδιά σε θερμοκρασία μικρότερη των 25°C. [5]

Τα μαλακά καψάκια Navelbine δεν πρέπει να χορηγούνται ταυτόχρονα με ακτινοθεραπεία που το πεδίο της περιλαμβάνει το ήπαρ. [6]

Іншою особливістю текстів інструкцій є, як уже вказувалося, її регулятивний характер. Він досягається широким уживанням форм наказового способу дієслів (у 2-й особі множини):

Φυλάξτε αυτό το φύλλο οδηγιών χρήσης. [7]

Εάν έχετε περαιτέρω απορίες, ρωτήστε το γιατρό σας. [8]

Επιθέσατε κάθε βράδυ πριν την κατάκλιση, λίγη κρέμα πάνω στην ουλή.[9]

Επιλέξτε τη μέρα της εβδομάδας η οποία ταιριάζει καλύτερα στο πρόγραμμά σας. [10]

Πείτε στο γιατρό σας αν είστε έγκυος. [9]

Ще ширше використовуються заперечні форми імперативу (форми залежного способу з часткою να). У такий спосіб виробник попереджає пацієнта про всі можливі небезпеки, які на нього чатують при вживанні відповідного препарату:

Μη μασάτε ή διαλύετε το δισκίο. Μην ξαπλώνετε μετά την κατάπαυση του δικίου Dargol. Μην λαμβάνετε το Dargol πριν σηκωθείτε από το κρεβάτι. Μην προκαλέσετε εμετό και μην ξαπλώσετε. Μην χρησιμοποιείτε το φάρμακο μετά από το μήνα και το έτος που αναγράφονται πάνω στη συσκευασία. [10]

Іноді заперечні форми імперативу замінюють модальним дієсловом *απαγορεύεται:*

Απαγορεύεται η λήψη του φαρμάκου, εάν έχετε έλκος στομάχου ή δωδεκαδακτύλου. [11]

Пом'якшені, некатегоричні форми імперативу, на позначення яких слугують форми залежного способу, практично не вживаються в аналізованих текстах. Мало не єдині приклади, які ми зустріли, такі:

Να φυλάτε το Dargol σε θερμοκρασία δωματίου. [10]

Τα δισκία να μασώνται και να ανακινείται καλά το περιεχόμενο του φιαλιδίου πριν από τη χρήση. [5]

Поради та попередження в текстах аналізованих інструкцій виражаються і за допомогою модальних дієслів, передусім дієслова *πρέπει*:

Το Aludrox πρέπει να φυλάσσεται μακριά από παιδιά ... [5]

Το δισκίο Dargol πρέπει να καταπίνεται με ένα γεμάτο ποτήρι νερό βρύσης. [10]

Κατά τη διάρκεια του θηλασμού θα πρέπει να συμβουλευτείτε το γιατρό σας πριν το χρησιμοποιήσετε. [9]

Δεν πρέπει να διακοπεί πρόωρα η θεραπεία με τη κρέμα Kelosoft. [9]

Η Aspirin-C δεν πρέπει να χορηγείται χωρίς συνταγή γιατρού. [11]

Також, можливий варіант попередження, що характерний передусім для законодавчих текстів, коли замість експліцитного імперативу надають перевагу індикативу, і у такий спосіб наказ формулюється як опис. Напр., замість "*Να φυλάτε το φάρμακο σε θερμοκρασία δωματίου"* або "*Διατηρείστε τη φιάλη κλειστή"* трапляються і такі варіанти, як *"Διατηρείται σε δροσερό μέρος (κάτω των 25°C)"* [12]. Також, можливе формулювання порад із застосуванням таких дієслів:

Δεν συνιστάται η χορήγηση του φαρμάκου σε παιδιά κάτω των 12 ετών. Το ακετυλοσαλικυλικό οξύ, ως αναλγητικό, ενδείκνυται για την ανακούφιση του πόνου. Η χορήγηση Aspirin-C κατά το πρώτο και το τελευταίο τρίμηνο της εγκυμοσύνης αντενδείκνυται. [11]

Припущення, ймовірність певних ситуацій або симптомів можуть виражатися модальним дієсловом *μπορώ* або безособовим *μπορεί,* а також виразами з модальним значенням:

Οι ανεπιθύμητες ενέργειες από τον οισοφάγο μπορεί να επιδεινώσουν αν οι ασθενείς συνεχίσουν να παίρνουν το Dargol. [10]

Τα φάρμακα αυτής της κατηγορίας ενδέχεται να προκαλέσουν αφύσικες κινήσεις κυρίως του προσώπου ή της γλώσσας. [8]

Είναι πιθανόν τροφές ή ροφήματα να μειώσουν την δράση του Dargol.[10]

Είναι απίθανο να εμφανιστούν προβλήματα σε τυχόν χρήση υπερβολικής ποσότητας του φαρμάκου. [9]

Тексти сучасних інструкцій до медпрепаратів написані простою, доступною кожному пацієнтові мовою, в них практично відсутні елементи катаревуси, притаманні як науковому, так і сучасному офіційно-діловому стилям новогрецької мови. Ані архаїзованих закінчень, ані застарілих форм дієприкметників, прийменників або

прислівників ми практично не зустріли. Трапилися тільки архаїзовані дієприкметники у складі медичних термінів *αναβράζοντα δισκία* (розчинні таблетки), *μασώμενα δισκία* (жувальні таблетки) і *θεράπων ιατρός* (лікуючий лікар). Зрідка трапляються і застарілі вже форми імперативу. Напр.:

*Διατηρ**εί**στε τη φιάλη κλειστή*. [5]

*Επιθέσ**ατε** κάθε βράδυ πριν την κατάκλιση λίγη κρέμα πάνω στην ουλή*.[9]

Провідною рисою текстів інструкцій з уживання лікарських засобів на лексичному рівні, звичайно ж, є наявність значної кількості медичних термінів – передусім назв хвороб, симптомів, діючих речовин: *ακετυλοσαλικυλικό οξύ, ασκορβικό οξύ, δραστική ουσία, ρευματοειδής αρθρίτιδα, ηπατική ανεπάρκεια, νεφρική ανεπάρκεια, έλκος στομάχου, σακχαρώδης διαβήτης, γαστρεντερική αιμορραγία, υπογλυκαιμία* тощо. Важливо зазначити, що сучасна грецька медична термінологія значною мірою складається з т. зв. термінів-елліногенів (по-гр. *ελληνογενείς ξένοι όροι*), тобто слів, що були створені західними вченими на основі давньогрецьких коренів, оскільки давньогрецька нарівні з латиною традиційно слугували “будівельним матеріалом” для створення нових термінологічних одиниць в різних наукових галузях. Ці слова були легко асимільовані катаревусою, а згодом практично без змін (крім морфологічних) успадковані книжною димотикою. Саме тому в них часто відчутна книжність: *το ήπαρ* замість *το σικώτι*, *γαστρικός* замість *στομαχικός* тощо.

Назви деяких діючих речовин в аналізованих інструкціях залишають англійською мовою (яка поступово займає місце латини, витісняючи останню):

Δραστικά συστατικά: Aluminium Hydroxide, Magnesium Hydroxide, Alendronate sodium. [17]

΄Αλλα συστατικά: Confectioner’s Sugar, Starch Maize, Hydrogenated Vegetable Oil, Peppermint Oil, Flavor compound. [5]

Присутність англійської лексики не обмежується назвами діючих та додаткових речовин у складі ліків, вона трапляється і в інших частинах текстів інструкцій. При цьому англійські слова залишаються абсолютно незасвоєними, пишуться латинським шрифтом, іноді навіть з морфологічними ознаками, притаманними англійській мові, напр., із закінченням -s на позначення множини:

Κυτίο που περιέχει 1 blister από αλουμίνιο με foil ασφάλειας. [6]

*Συσκευασία 30 ζακχαρόπηκτων (πράσινα) σε blister**s**.* [13]

Вважаємо це за значний недолік інструкцій, що не сприяє успішності комунікації виробника з пацієнтом. Крім того, це свідчить про те, що на даному етапі грецька мова не спроможна "перетравити" величезну кількість англійських слів, що необмеженим потоком потрапляють до неї з кожним новим відкриттям та винаходом, більшість з яких робляться за межами Греції.

Для того, щоб тексти інструкцій були доступнішими для пацієнтів та не викликали труднощів для розуміння, часто складний термін замінюють простим, зрозумілішим нефахівцю. Напр., термін *θηλασμός* в інструкціях досить часто замінюють загальновживаним словом *γαλουχία.* Крім того, іноді адресант вдається до пояснювального метатексту, що береться в дужки:

Η Aspirin-C μπορεί να προκαλέσει ανεπιθύμητες ενέργειες όπως ναυτία, εμετό και γαστρεντερική αιμορραγία (μαύρα κόπρανα). [11]

Аналіз синтаксису речень в текстах досліджуваних інструкцій свідчить про те, що він у загальних рисах є характерним для науково-популярного підстилю та офіційно-ділового стилю. Проте порівняно з текстами класичних документів та наукових статей в них значно більша кількість простих речень, напр.:

Το Dargol ενδείκνυται για την θεραπεία της μετεμμηνοπαυσιακής οστεοπόρωσης. [10]

Το Dargol μειώνει τον κίνδυνο καταγμάτων της σπονδυλικής στήλης και του ισχίου. [10]

Πιείτε το διάλυμα αμέσως μετά τη διάλυση. [8]

Серед складнопідрядних речень перше місце утримують підрядні умовні речення, що вводяться за допомогою *αν / εάν* та *σε περίπτωση που*:

Αν πάρετε μεγαλύτερη δόση πόσιμου διαλύματος Xozal από την κανονική, στους ενήλικες μπορεί να προκληθεί υπνηλία. [7]

Σε περίπτωση που θεωρείτε ότι το φάρμακο σας προκάλεσε κάποια ανεπιθύμητη ενέργεια παρακαλούμε να τη γνωστοποιήσετε στο θεράποντα ιατρό σας. [10]

Εάν πάσχετε από άνοια, εσείς ή ο φροντιστής συγγενής σας θα πρέπει να ενημερώσει το γιατρό σας. [8]

Σαν συνήθης προφύλαξη, αν είστε μεγαλύτερος των 65 ετών, η αρτηριακή σας πιέση θα πρέπει να παρακολουθείται από το γιατρό σας. [8]

Часто вживаються в аналізованих інструкціях і підрядні речення мети:

Για να είναι αποτελεσματικό και ασφαλές το φάρμακο που σας χορηγήθηκε θα πρέπει να λαμβάνεται σύμφωνα με τις οδηγίες που σας δόθηκαν. [14]

Μην πάρετε διπλή δόση για να αναπληρώσετε τη δόση που ξεχάσατε. [8]

Також досить поширені підрядні речення причини, в яких пояснюється, чому не можна вдаватися до певних дій:

Η ταυτόχρονη χορήγηση Navelbine με itraconazole πρέπει να αποφεύγεται, γιατί μειώνεται ο μεταβολισμός του αντιμιτωτικού παράγοντα από το ήπαρ. Απαιτείται ιδιαίτερη προσοχή κατά τη συγχορήγηση του φαρμάκου με mitomycin C γιατί αυξάνεται ο κίνδυνος τοξικότητας. [6]

Проведене дослідження дозволяє дійти висновку, що інструкція з уживання лікарських засобів як тип тексту належить до жанру інструкцій і має багато спільного з іншими типами текстів цього жанру, зокрема з інструкціями до побутових електроприладів, які також призначені для нефахівців, а пересічних користувачів. Водночас інструкції до медпрепаратів мають відмінну будову, оскільки у них інше призначення. Аналіз будови текстів листків-вкладишів дозволив побачити, що їхня організація схожа на організацію законодавчих текстів, адже кожний блок та пункт пронумеровані, як статті і пункти текстів законів.

Написані загалом простою мовою, практично без елементів книжної катаревуси, вони містять певну кількість медичних термінів, що наближає їх до текстів наукового стилю. Водночас складні терміни в них нерідко замінюють загальновживаними еквівалентами або подають у дужках роз'яснення, оскільки кожний пацієнт, незалежно від рівня освіти і фаху, має в точності зрозуміти, як уживати препарат та які побічні ефекти йому загрожують. Усе це дозволяє стверджувати, що тексти листків-вкладишів загалом лежать у площині науково-популярного підстилю.

Так само, як і інструкції до побутової техніки, листки-вкладиші до медпрепаратів вирізняються імперативним характером, який досягається досить широким уживанням наказового способу дієслів,

заперечних форм імперативу, а також модальних дієслів на позначення поради. Розгляд синтаксичного рівня досліджуваних текстів дозволив побачити, що в них досить високий відсоток простих речень, а серед складнопідрядних речень, так само як і в інструкціях до побутової техніки, провідне місце належить підрядним умовним та підрядним реченням мети.

Перспективи подальших досліджень. Предметом подальших досліджень може стати порівняльне вивчення текстів інструкцій до медичних препаратів новогрецькою та українською мовами.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Боцман А. В.* Структурно-семантичні та прагматичні особливості фармацевтичних текстів (на матеріалі англомовних інструкцій до вживання лікарських препаратів) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / Андрій Васильович Боцман ; КНУ ім. Т. Шевченка. – К., 2006. – 20 с. 2. *Большой* толковый словарь [Електронний ресурс] / [гл. ред. С. А. Кузнецов]. – СПб. : Норинт, 1998. – 1536 с. – Режим доступу : http://kuznetsov-dictionary.info/ 3. *Антонова Н. Ю.* Коммуникативная точность специального текста (на материале инструкций по применению лекарственных препаратов) : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 "Теория языка" / Наталья Юрьевна Антонова ; Волгоградск. гос. пед. ун-т. – Волгоград, 2011. – 22 с. 4. *Лещенко Н. О.* Лексичні особливості україномовних та англомовних інструкцій з уживання медичних засобів (на матеріалі мережі Інтернет) / Н. О. Лещенко // Лінгвістичні дослідження : зб. наук. праць ХНПУ ім. Г. С. Сковороди / гол. ред. Л. А. Лисиченко. – Харків, 2012. – Вип. 33. – С. 8–13.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

5. *Інструкція* із застосування медичного препарату ALUDROX [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.pfizer.gr/sites/gr/Products/non.../Aludrox_PIL_01.02.2011.pdf 6. *Інструкція* із застосування медичного препарату NAVELBINE [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.pierre-fabre.gr/pdf/PIL_NavelbineSoft.caps.pdf 7. *Інструкція* із застосування медичного препарату XOZAL [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ucbpharma.gr/_up/...gr/.../Xozal_oral_sol_PIL_07_02_2012.pdf 8. *Інструкція* із застосування медичного препарату OLENXA [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.targetpharma.gr/images/products/files/olenxa62.pdf 9. *Інструкція* із застосування медичного препарату KELOSOFT [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.dekaz.gr/assets/pdf/KELOSOFT.pdf 10. *Інструкція* із застосування медичного препарату DARGOL [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.minervapharm.gr/assets/pils/DARGOL.pdf 11. *Інструкція* із застосування медичного препарату ASPIRIN-C [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.myhealthbox.eu/el/EL/.../ASPIRIN/1045622 12. *Інструкція* із застосування медичного препарату PYRALVEX [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.myhealthbox.eu/el/.../pyralvex/1029463 13. *Інструкція* із застосування медичного препарату LIBRAX [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ifet.gr/drugs/ingredients/LIBRAX%20PIL%20(01.03.2010).doc 14. *Інструкція* із застосування медичного препарату MEGARUBICIN [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.opusmateria.gr/wp-content/uploads/.../megarubicin_fyllo_odigion.pdf 15. *Інструкція* із застосування медичного препарату PEVARYL [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.janssen-cilag.gr/bgdisplay.jhtml?itemname=pevaryl_leaflets&product=none 16. *Інструкція* із застосування медичного препарату CLOPIXOL [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.lundbeck.com/upload/gr/files/.../ClopixolAcutardPIL10v005GR.pdf 17. *Інструкція* із застосування медичного препарату EBIXA [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.lundbeck.com/upload/gr/.../EbixaTabs10mgPIL(EMA101025).pdf 18. *Інструкція* із застосування медичного препарату NAPROSYN [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.minervapharm.gr/.../PIL%20Naprosyn%20tabs_500_MN%2070244%20A.pdf 19. *Інструкція* із застосування медичного препарату SANORVIL [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.dekaz.gr/assets/pdf/SANORVIL.pdf

© Столярова А. А.

ТОЛСТОВА О. Л.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЛІНГВОКОГНІТИВНІ ОСОБЛИВОСТІ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ ПРОСТОРУ ЗАСОБАМИ ІСПАНСЬКОЇ СОМАТИЧНОЇ ФРАЗЕОЛОГІЇ

У статті розглянуто лінгвокогнітивні особливості концептуалізації простору засобами соматичної фразеології на матеріалі іспанської мови. Аналіз має двовекторний характер: з одного боку, проаналізовано фраземи на позначення простору із залученням соматичної концептосфери, з іншого, досліджено одиниці, в яких просторові знаки в інтегрованому змісті фразеологізму позбавляються буквальної семантики і позначають інші культурні коди.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, простір, локатив, концепт, концептуальна метафора.

В статье рассматрены лингвокогнитивные особенности концептуализации пространства средствами соматической фразеологии на материале испанского языка. Анализ имеет двухвекторный характер: с одной стороны, проанализированы фраземы с семой пространства с привлечением соматической концептосферы, с другой стороны, исследованы единицы, в которых пространственные знаки в интегрированном содержании фразеологизма лишены буквальной семантики и обозначают другие культурные коды.

Ключевые слова: фразеологическая единица, пространство, локатив, концепт, концептуальная метафора.

Article deals with the interpretation of lingvocognitive features of space conceptualization based on Spanish somatic phraseology. Analysis is bivectoral: on one side, the article examines Phrasemes on denotation of space with bringing in a somatic sphere of concepts, on the other side, the units in which spatial signs of phraseological unit are deprived of literal semantics and designate other cultural codes.

Key words: Phraseme, space, locativ, concept, conceptual metaphor.

Соматичний код характеризується відсутністю чітких меж з іншими культурними кодами. Він визначає багато з них, зокрема просторові уявлення людини. Простір і час належать до понять, які формують основу людського світосприйняття. Простір є фундаментальною категорією з огляду на її роль у концептуалізації та категоризації позамовної дійсності. Цей факт зумовлено насамперед особливим онтологічним статусом простору, який проявляється у багатовекторній інтерпретації досліджуваної категорії та наявності її філософського, міфологічного, семіотичного, лінгвального та когнітивного аспектів.

Актуальність дослідження фразеологізмів на позначення просторових концептів пов'язана з унікальним характером

© Толстова О. Л.

фразеологічного мапування простору, особливою лінгвосеміотичною природою фразеологізмів, а саме, їх здатністю транслювати еталони та стереотипи національної культури; крім того, просторові моделі є джерелом метафоричних та метонімічних переносів, що позначають інші культурні коди, їхнє дослідження дає цінний матеріал щодо етноспецифічних особливостей картини світу.

Метою статті є проаналізувати реалізацію універсального концепту ПРОСТІР у соматичній фразеології іспанської мови, а саме двовекторну динаміку просторової орієнтації – фраземи на позначення простору із залученням соматичної концептосфери, та одиниці, в яких просторові знаки в інтегрованому змісті фразеологізму позбавляються буквальної семантики і позначають інші культурні коди.

Дослідження здійснено **на матеріалі** лексикографічних джерел [8-10]. **Об'єктом** дослідження є соматичні фразеологізми іспанської мови з експліцитною та імпліцитною семантикою простору. **Предметом** – лінгвокогнітивні особливості концептуалізації простору засобами соматичної фразеології.

Простір (ESPACIO) є макроконцептом, що має складну структуру та семантику, і включає в себе такі концепти як MOVIMIENTO, ORIENTACIÓN, POSICIÓN, INICIO, FINAL, RECIPIENTE тощо. Концепт "простір" складається з таких елементів, як: предмет локалізації та місце локалізації, які разом з концептуалізантом утворюють центр концепту; фонові елементи: напрямок руху, зона взаємодії просторових об'єктів; периферійні складові концепту: відстань, межа, розмір, – що знаходить своє мовне вираження у багатокомпонентних локативних конструкціях [1:6]. Серед локативних соматичних фразем, відповідно до семантики, можемо виділити три основні групи: 1) фраземи з експліцитною семантикою простору, у яких соматизм виражає предмет локалізації 2) фраземи, у яких людина та частини її тіла виступають локусом, місцем локалізації, найчастіше вмістилищем абстрактних сутностей; 3) фраземи з імпліцитною семантикою простору, які мають просторові знаки у структурі, проте останні позбавлені буквальної семантики; це одиниці, створені на основі орієнтаційної метафори.

Структура зовнішнього (фізичного) світу традиційно в усіх культурах описуються за допомогою серії просторових протиставлень: високий – низький, довгий – короткий, зовнішній – внутрішній, широкий – вузький, далекий – близький, правий – лівий тощо. При

цьому антропоцентричний чинник відіграє важливу роль у сприйнятті та концептуалізації простору.

Аналіз матеріалу демонструє, що для вираження таких концептів, як “початок”, “кінець”, “верх”, “низ”, тощо в іспанській мові з достатньою мірою регулярності використовуються соматизми, які служать областю-джерелом для подальшого визначення концептуалізації простору. Більше того, в цілому ряді випадків виявляється, що саме соматизми можуть бути використані в якості єдиної можливої номінації для позначення вказаних концептів, що пов’язано з антропоцентричним характером мислення і мови. Саме людина є основою та мірилом створеної нею просторової моделі. Тут відбувається нашарування соматичного коду на локативний [2:235]. Як зазначають Дж.Лакофф та М.Джонсон, “орієнтаційні протиставлення випливають з того, що наше тіло має певні властивості та функціонує певним чином в оточуючому нас фізичному світі” [3:396]. Особливу значимість має вертикальна вісь, що обумовлено будовою тіла людини: саме тіло людини структурує простір, задає його

Серед фразеологізмів, що експліцитно позначають простір, можемо виділити наступні підгрупи:

- фразеологізми на позначення просторового співположення: *hombro con hombro, boca a boca, boca con boca, cabeza con cabeza, pecho a pecho, frente a frente, barba a barba.*
- фразеологізми на позначення відстані, зокрема, близькості: *a dos dedos de..., estar a la mano, estar a manos de uno, tener a mano una cosa, haber a las manos una cosa, debajo de las narices, ante las narices, boca con boca.*

Людина та частини тіла людини використовуються для позначення зони мінімальної відстані від спостерігача у локативних ситуаціях. Соматизми можуть виступати як в ролі об’єкта локалізації, так і локалізованого предмета. Зазначимо, що вектор “далеко” не корелює з людським виміром, на відміну від просторового параметру “близько, поряд”. Якщо “далеко” не може безпосередньо оцінюватися людиною, оскільки така локалізація сприймається як умовна, поза зоровим відчуттям мовця, то вектор “близько” контролюється відчуттями [4:179]. Крім того, людині зручно співвідносити певні об’єкти з тим, що їй добре відомо, тобто із власним тілом.

Наступну підгрупу становлять фразеологізми на позначення положення у просторі:

- позаду: *a espaldas (de), de espalda(s);*
- перед: *ante sus narices*
- навпроти: *frente a..., en frente (enfrente), de cara, cara a, a frente, frente por frente, dar frente (a), por frente a ....*
- зліва: *a (la) mano izquierda; a la mano siniestra (або zoca, zurda).*
- фразеологізми на позначення напрямку, положення людини у просторі відносно інших об'єктів : *pecho arriba, boca arriba, boca abajo.* Тут людина виступає об'єктом локалізації.
- фраземи на позначення відносної кількості: *alma nacida (або viviente), a pedir de boca, a qué quieres boca.*

Типовими ознаками, що приписуються в наївній анатомічній картині світу іспанського етносу різним частинам тіла, є просторові характеристики, зокрема, можливість мислитися як вмістилище, властивість змінювати конфігурацію. У концептосфері "людина" модель "вмістилище" відіграє надзвичайно важливу роль. Масовість мовних фактів, що фіксують осмислення багатьох реалій цієї концептосфери крізь призму вмістилища, пояснюється дією аналогії: за аналогією з базовою асоціацією *людина – вмістилище* осмислюються і його частини. Проте актуалізація цієї моделі має свої специфічні ознаки з різними соматизмами:

- *cabeza* сприймається як вмістилище ідей, думок, різноманітної інформації, досвіду*: no caber en la cabeza, encajársele a uno en la cabeza, hablar de cabeza, írsele a uno una cosa de la cabeza, metérsele a uno en la cabeza, pasarle a uno una cosa por la cabeza, subírsele a uno una cosa a la cabeza.*
- *boca* – вмістилище слів, вербалізованої інформації: *pasar de boca a oído, oír (saber) una cosa de boca de uno, saber uno una cosa de (la) boca (або por la boca) de otro, no caberle una cosa a uno en la boca, no caérsele una cosa de la boca a uno, poner en boca de uno (algún dicho), subírsele a uno a la boca una cosa, andar en boca(s) de ...*
- *cuerpo* – їжі, відчуттів, емоцій, душі: *bullirle a uno en el cuerpo unas cosa, no calentársele a uno nada en el cuerpo, no pudrirse una cosa dentro del cuerpo, quedarse uno con una cosa en el cuerpo.*
- *pecho, corazón, alma* – емоцій, почуттів та інших психічних станів: *abrir uno el pecho a otro, no caberle a uno una cosa en el pecho, quedarse uno con una cosa en el pecho, no pudrirsele a uno una cosa en el pecho, abrir uno su alma a otro, llevar a uno en el alma, clavársele una cosa en el alma, pesarle (або sentirle) a uno en el alma una cosa, abrir uno su corazón a otro, clavarle (або clavársele) a uno en el corazón, ponérsele a uno una*

cosa en el corazón, salirle a uno del corazón una cosa.

Третю групу, виділених нами локативних соматичних фразеологізмів становлять одиниці з імпліцитною просторовою семантикою, які утворюють так звані орієнтаційні метафори. В орієнтаційних метафорах немає структурного впорядкування одного поняття в термінах іншого, проте є організація цілої системи, понять за зразком деякої іншої системи. Ці метафори спираються на просторові опозиції (“верх-низ”, “центр – периферія”, “більше – менше”, “глибокий-мілкий”). Наприклад, з факту, що люди й більшість ссавців встають просинаючись та лягають щоб заснути, отримуємо метафору CONSCIENTE ES ARRIBA, INCONSCIENTE ES ABAJO (*Él cayó dormido, ¡Levántate!, Él cayó bajo su influencia*.).

Іспанські дослідники Ф. Х. Манхон Посас та Х. Люке Дюран виділяють в іспанській мові базові асоціації з чотирма основними напрямками [5:74 – 76]:

- Верх – влада, радість, ейфорія, вищість, зверхність: *arriba ese ánimo, estar en las nubes, estar por encima del bien y del mal.*
- Низ – підпорядкування, бідність, психологічна депресія: *tener la moral por los suelos*, *estar bajo.*
- Вперед – сміливість, мужність: *ser un echao p'alante*.
- Назад – боягузтво: *cuando hay que dar la cara, siempre se echa para atrás.*

На матеріалі соматичної фразеології можемо виділити ряд орієнтаційних метафор, зокрема, – LO BUENO ES ARRIBA LO MALO ES ABAJO. Традиційно координата „зверху” використовується для позитивної оцінки різноманітних явищ й об’єктів: щастя – зверху, сум – знизу, здоров’я та життя – зверху, хвороба й смерть – знизу, влада чи сила – зверху, підпорядкування – знизу, гарне – верх, погане – низ тощо [6]. В іспанських соматичних фраземах:

- Влада, вищість: *poner encima de (або sobre) los ojos una cosa*
- Гордість: *con la frente levantada, con la frente alta (або altiva), llevar la cabeza muy alta*
- Успіх, радість, ейфорія: *ir con la cabeza muy alta.*
- Відновлення свого положення, видужання після хвороби: *levantar uno el cuello, alzar cabeza, levantar cabeza.*
- Звернення до Бога: *alzar (або levantar) los ojos al cielo.*

Проте в той же час – наглість, фамільярність: *subirse uno a las barbas de otro.*

Низ – негативні асоціації:

- Залежність, підпорядкування, покірність: *bajo el pie, debajo del pie, servir debajo de la mano de uno, caer en (або entre) las uñas de uno, agachar (або bajar) uno las orejas, agachar la cabeza, bajar la cabeza, bajar los ojos (2);*
- Страх: *bajársele (або caersele) la sangre a los talones (або a los zancajos);*
- Бідність: *no alzar cabeza;*
- Програш, провал, нездійснення планів, розчарування: *caer de cabeza (2), darse con las narices en el suelo, caer uno boca abajo, dar uno un boca abajo;*
- психологічна депресія, хвороба: *pecho por el suelo, no levantarla cabeza, con las orejas bajas (або caídas, gachas); con las orejas gachas como los cebones (або los cerdos, los cochinos, los gochos, los gorrinos, los guarros, los lechones, los marranos, los puercos); con las orejas gachas como perro castigado, no levantar cabeza;*
- Сором, зніяковіння: *caérsele la cara de vergüenza a alguien, bajar la frente, no levantar uno los ojos (del suelo);clavar los ojos en el suelo.*
- Прихованість намірів: *bajo mano, (por) debajo de la mano;*
- Непродуманість дій, складність: *andar cabeza abajo, andar boca abajo;*
- Неробство: *con los brazos caídos;*
- Старанність, ретельність: *sin levantar ojo.*

Але також позитивні асоціації – покровительство, захист: *tomar bajo su mano a uno.*

Наступна орієнтаційна метафора ADELANTE ES BUENO, ATRÁS ES MALO. У просторовому протиставленні «вперед – назад». Рух уперед має позитивні позитивні асоціації, а саме:

- Рішучість, мужність: *echar el cuerpo adelante, pie adelante, de pecho, dar (або poner) el pecho a una cosa, echar el pecho al agua, acometer (або atacar) de frente;*
- Вищість, перевага: *echarle el pie adelante a uno, ponerle a uno el pie delante;*
- Успіх: *pie adelante;*
- Відкритість намірів, ясність: *delante de los ojos; en los ojos, poner a uno delante de los ojos una cosa.*
- Назад – загалом негативні асоціації:
- Боягузтво, несміливість, нерішучість: *echar uno el pie atrás,*

guardarse uno las espaldas, dar uno la espalda a uno, echar el cuepro atrás, meter uno detrás las orejas;

- Залежність, покірність: *pecho por el suelo, tener (або traer) a uno debajo de los pies (або bajo el pie, debajo del pie); tenerle a uno el pie encima;*
- Зрада, безсовісність: *a espaldas (vueltas), por las espaldas, hablar uno por las espaldas, echar(se) (або tirarse) el alma atrás (або a las espaldas);*
- Відсутність здорового глузду: *vivir de espaldas a la realidad;*
- Відставання: *pie atrás, echar (el) pie atrás.*

Орієнтаційна метафора DERECHO ES BUENO, IZQUIERDO ES MALO. Як зазначає І.Д.Коваленко, "в індоєвропейському мовному ареалі поняття "лівий" співвідноситься з такими ознаками, як слабкий, неправильний, невпорядкований, непарний, негативний, непрямий, нечіткий, а "правий", відповідно, з такими атрибутами, як сильний, правильний, упорядкований, парний, позитивний, прямий, чіткий" [6:18]. Це пов'язано, зокрема, з тим, що традиційно ліва рука є менш пристосованою для практичної діяльності і виконання певних дій нею є не таким зручним та ефективним. Тому, у багатьох соматичних фразеологізмах цієї групи (зокрема, з парними частинами тіла) можемо спостерігати антагоністичну символіку правої та лівої частин організму: права сторона позначає, як правило – позитивне, добре начало, зокрема, професійна майстерність, а ліва – негативне, зле. А саме, ліва сторона:

- Поганий настрій: *levantarse uno con el pie izquierdo;*
- Неумілість: *tener uno (mucha) mano izquierda.*

Права сторона – позитивні асоціації:

- Допомога, близький друг: *brazo derecho, mano derecha, ser uno la mano derecha de alguien, el ojo derecho;*
- Вправність: *saber uno dónde tiene la mano derecha.*

Психокогнітивний механізм аналогізації векторів «вгору-вперед-праворуч» із позитивною оцінністю, а векторів «униз-назад-ліворуч» із негативною ґрунтується, по-перше, на архетипових уявленнях про землю як буденне, позбавлене романтики, добре пізнане, і небо як недосяжне, невідоме, до чого завжди прагнула людина; по-друге, на пов'язаній із цим релігійній свідомості та первісній картині Всесвіту; по-третє, на знаннях законів земного тяжіння й анатомічної будови людини, що орієнтована рухатися, дивитися вперед, а не назад, працювати здебільшого правою рукою; по-четверте, на ритуалах і

звичаях правобічної переваг, тощо [4:169-170]

Як бачимо, у багатьох випадках виявляється, що саме соматизми можуть бути використані як єдина можлива номінація для позначення концепту ПРОСТІР, отже, саме людина є основою та мірилом створеної нею просторової моделі. Просторовий вектор "близько" співвідноситься з соматизмами *narices, mano;* "позаду" – *espalda;* "навпроти, перед" – *frente,* "знизу" – *pies;* соматизм *boca* позначає положення людини у просторі по відношенню до інших об'єктів. Просторовий вектор "далеко" в іспанській мові, як правило, не корелює з людським виміром, оскільки сприймається як той, що знаходиться поза зоровим відчуттям мовця. Також здійснений аналіз підтверджує базисність семантичних просторових протиставлень виділених різними дослідниками (Дж. Лакофф, М. Джонсон, Ф. Х. Руіс де Мендоса, В. Н. Топоров).

Перспективним є комплексний когнітивний аналіз концепту «простір», для виокремлення усіх його структурних елементів.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Ющенко М. П.* Концептуалізація простору у французькій мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.05 / Ющенко Мирослава Петрівна. – КНУ імені Тараса Шевченка. – Київ, 2007. – 20 с. 2. *Красных В. В.* Этнопсихолингвистика и линвокультурология: Курс лекций. – М.: ИТДГК "Гнозис", 2002. – 284 с. 3. *Лакофф Дж., Джонсон М.* Метафоры, которыми мы живем // Теория метафоры: Сборник / Общ. ред. Н.Д.Арутюновой, М.А.Журинской. – М.: Прогресс, 1990. – С.387–415. 4. *Селіванова О. О.* Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти): Монографія. – К. – Черкаси: Брама, 2004. – 276 с. 5. *Luque Durán J. De D., Manjón Pozas F. J.* Introducción a la historia de la tipología lingüística. – Granada Lingvistica, 1997. – 199 p. 6. *Кондратьева О. Н.* Вертикальная ось "верх – низ" в характеристике концептов внутреннего мира человека (на материале русских летописей). – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.teneta.rinet.ru/rus/ke/kondrateva.htm 6. *Коваленко І. Д.* Просторові відношення і опозиція "кривий – прямий" у лексико-семантичних системах індо-європейських мов // Слов'янський вісник. – Рівне, 2003. – Вип.3. – С. 18. 74. 7. *Адрєєва І. О.* Лінгвокогнітивні параметри концептуалізації простору засобами англійської фразеології: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. / Андрєєва Ірина Олександрівна ; Одеський національний університет імені І.І Мечникова. – Одеса, 2007. – 21 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

8. *Испанско-русский* фразеологический словарь: 30 000 фразеологических единиц / Э.И. Левинтова, Е.М.Вольф, Н.А.Мовшович, И.А.Будницкая; под ред. Э.И.Левинтовой. – М. : Рус. яз., 1985. – 1080 с. 9. *Садиков А. В., Нарумов Б. П.* Испанско-русский словарь современного употребления. – 3-е изд., стереотип. – М.: Рус. яз., 2000 – 748 с. 10. *Diccionario* de la lengua española. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.elmundo.es/diccionarios/

© *Толстова О. Л.*

ТУЧКОВА О. О.
Київський національний лінгвістичний університет

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДГРУНТЯ ДОСЛІДЖЕННЯ СТРУКТУРИ ОБРАЗУ АВТОРКИ У ФРАНЦУЗЬКОМУ ЖІНОЧОМУ АВТОБІОГРАФІЧНОМУ РОМАНІ XX СТОЛІТТЯ

У статті йдеться про методологічні дослідження структури образу авторки у французькому жіночому автобіографічному романі XX століття, звертається особлива увага на прояв гендерних ознак на різних рівнях вивчення образу авторки.
Ключові слова: французький жіночий автобіографічний роман, образ авторки, супутній образ, категорія форми і змісту, категорія вираження, гендерні риси.

В статье идет речь о методологическом подходе к исследованию структуры образа автора во французском женском автобиографическом романе XX века, обращается особое внимание на проявление гендерных признаков на разных уровнях структуры образа автора.
Ключевые слова: французский женский автобиографический роман, образ автора, категория формы и содержания, категория выражения, гендерные признаки.

The article deals with the methodological principals for researching the structure of French women autobiographical roman of XX century, paying special attention at the detection of gender particularities on the different levels of author image.
Key words: French women autobiographical roman, image of author, category of shape and content, category of manifestation, gender particularities.

Актуальність роботи визначається її антропоцентричною спрямованістю, відповідає загальній тенденції інтересу сучасного мовознавства до вивчення ролі людського чинника у художньому тексті, зокрема в автобіографічному романі. Вивчення гендерних особливостей дозволяє проникнути у прихований зміст тексту автора-жінки. **Метою** дослідження є виокремлення методологічного підґрунтя для дослідження структури образу авторки у французькому жіночому автобіографічному романі XX століття. **Об'єктом** є способи і засоби структури для відображення образу авторки у французькому жіночому автобіографічному романі. **Предмет** вивчення становить структура образу авторки у французькому жіночому автобіографічному романі. Матеріалом слугують романи Колетт « La Naissance du jour », « Sido », А. Ерно « La Place », « La Honte ». **Наукова новизна** полягає в тому, що уперше на матеріалі французького жіночого автобіографічного роману встановлено з урахуванням гендерних особливостей структуру образу авторки. Образ автора є центральною стильовою характеристикою як для кожного окремого художнього твору, так і для художньої літератури в цілому. На думку В. В. Виноградова, образ автора є і

© *Тучкова О. О.*

стилістичною індивідуалізацією літературно-художнього тексту, і загальною видоспецифічною ознакою художньої літератури як особливого функціонального стилю. Образ авторки у французькому жіночому автобіографічному романі XX століття допомагають розкрити такі чинники, як певний спосіб організації мовлення, особливості індивідуального відбору, індивідуального уживання або, навпаки, невживання синтаксичних і лексичних одиниць. І якщо в будь-якому іншому художньому творі автор має дотримуватись певних правил будови художнього тексту згідно його жанру, наприклад, композиційних чи сюжетних вимог, то формат автобіографічного роману дозволяє слухати себе і своє бажання розповісти про себе. Це може бути автобіографічний роман з відкритою, оціночною, емоційною будовою мовлення, або, навпаки, – відсторонений, стриманий характер викладення подій. Об'єктивність і суб'єктивність, конкретність і узагальненість, логічність і непослідовність, стримана розсудливість і емоційна риторичність – ось якості, які характеризують спосіб організації мовлення у французькому жіночому автобіографічному романі XX століття. У такий спосіб читач упізнає авторку, відрізняє її за вже сталим, неповторним стилем мовлення, який зберігає свою індивідуальність у різноманітності. Будова жіночого автобіографічного роману направлена на розкриття індивідуальності жінки письменниці, її особливого стилю письма, хоча існують спільні для всіх жінок проблеми, питання і заборонені теми. Все це допомагає авторці відтворити життя звичайних жінок, бути до них ближче, адже потім саме вони стануть її читачками.

"В образі автора, як у фокусі, сходяться усі структурні якості словесно-художнього цілого" [1:65]. За В. В. Виноградовим "структурні якості" художнього твору направлені на створення образу і становлять його склад. Вчений виокремив три основні напрямки вивчення образу автора у художньому творі: співвіднесення мовленнєвої партії оповідача і мовленнєвих партій персонажів, композиційно-мовленнєва структура і мовностилістична структура тексту. Саме дані категорії В. В. Виноградов називав субкатегорії, які створюють одне ціле – образ автора. Проектуючи думку вченого на особливості будови автобіографічного роману, зазначимо, що мовленнєві партії оповідача і інших персонажів не можуть бути наявними в достатній кількості в автобіографічному романі, адже головною ідеєю твору є зображення певного періоду життя авторки, що передбачає дескриптивний метод

представлення ретроспективних подій, де іншим персонажам приділяється менше уваги, а значить, і відповідна кількість реплік. Зазвичай, ретроспективний погляд на минуле вимагає від автора застосування дескриптивного методу представлення персонажів. Співвіднесення мовленнєвих партій оповідача і персонажів відіграють другорядну роль в автобіографічному романі, на відміну від решти ознак, а саме, композиційно-мовленнєвої і мовностилістичної структури тексту.

Таким чином, базуючись на вище згаданому твердженні вченого і особливостях композиційної будови автобіографічного роману, а саме, наявність мовленнєвих партій оповідача і персонажів у незначній кількості, ми розробили два основні напрямки дослідження образу авторки у жіночому французькому автобіографічному романі XX століття. Це композиційно-мовленнєва і мовностилістична структури тексту. До їх сфери належать трансформації категорії образу авторки. Вміст даних категорій дозволяє прослідкувати за розвитком, модифікацією, можливо, і трансформацією такої категорії, як образ авторки, що яскравіше виокремлює індивідуальний стиль письменниці.

Автобіографічний роман – це певна образна система художнього твору, де головним є образ автора, а доповнюють і допомагають йому розкритися супутні образи – образи інших персонажів, тобто людей, які відіграли важливу роль у житті автора. Образна система автобіографічного роману відображає відносини між персонажами, їх світогляд, внутрішні переживання. В автобіографічних творах немає концентрованого опису чи певної характеристики образу автора, він створюється протягом всього автобіографічного роману, а іноді і цілої низки романів. Таким чином, образ автора є деконцентрованим, тобто розмитим по всьому автобіографічному роману. Образ автора в автобіографічному романі може бути довершеним і недовершеним. Перший вражає своєю цілісністю, тобто простежується хронологія подій, охоплюється період від дитячих років і до похилого віку, описується фізичний стан і моральні якості автора, його погляди, світосприйняття. У такий спосіб у читача складається повна картина образу автора. Образ набуває окреслення, стає об’ємним. Автор постає як реальна фізична особа, і у читача відбувається поєднання автора як фізичної особи, яка написала цей твір, і образу автора, створеного у тексті. З’являється відчуття, що він дізнався щось потаємне з приватного життя письменниці, що додає цікавості безпосередньо

твору і авторці як особистості. В межах одного автобіографічного роману образ може бути неповним, недовершеним, тобто описується певний період чи яскраві події з життя автора, фізичний портрет може бути відсутній, лише невеликі за обсягом замальовки протягом всього твору. Такий автобіографічний роман не формує у читача цілісної картини образу автора, він залишається напіввідкритим для читача, і кожний наступний автобіографічний твір розкриває нову сторінку із життя автора. Від роману до роману образ автора може змінюватись. Зважаючи на вище згадані риси образу автора в автобіографічному романі, було розроблено два основні напрямки, за якими можна вивчати образ авторки у французькому жіночому автобіографічному романі XX століть: категорія форми і змісту (композиційно-мовленнєва структура, за В.В. Виноградовим) і категорія вираження (мовностилістична структура, за В.В. Виноградовим). Вивчення категорії форми і змісту образу передбачає аналіз композиційних особливостей, вміст зображених подій, піднятих проблем, відносини з іншими персонажами. Другий напрямок дослідження вважаємо за потрібне поглибити вивченням не тільки лінгвостилістичних, але й прагматичних засобів, які допомагають яскравіше висвітлити, розкрити і донести до читача образ авторки у всій його повноті. Образ авторки розкривається для читача через ставлення оповідача до певних подій, його участь у них, взаємовідносини з іншими персонажами. Події, участь в них, ставлення до інших персонажів будемо називати супутніми образами. Власне супутні образи є певним механізмом для розкриття сутності образу авторки. Взаємовідносини оповідача і супутніх персонажів, його ставлення до подій – все це в сукупності і створює образ авторки. Таким чином, можемо констатувати, що образ авторки проявляється через супутні образи, через події і ставлення до них, через певні теми для обговорення.

Образ авторки у французькому жіночому автобіографічному романі проявляється через дві категорії, а саме, категорію форми і змісту і категорію вираження. У категорії форми і змісту образу найхарактернішими подіями, а точніше, найважливішими подіями для авторів-жінок французького автобіографічного роману Колетт “La Naissance du jour”, “Sido”, А. Ерно “La Place”, “La Honte” є події з дитинства, їх сім'я, зокрема стосунки з матір'ю та/чи батьком, чоловіки, заміжжя, діти. Треба підкреслити, що саме дані образи мали вплив на становлення і формування французьких жінок-письменниць XX

століття, над ними вони розмірковують, до них висловлюють своє ставлення. Адже вищезгадані супутні образи, події і теми для міркування є присутніми в кожному обраному для вивчення французькому жіночому автобіографічному романі XX століття. Лінгвостилістичні засоби підкреслюють жіночу особливість письма авторок у категорії вираження, саме вони допомагають сповна розкрити їх жіночність, чутливість, яку вони так старанно приховують за незалежністю і свободою від чоловіка і обставин життя. Так, наприклад, Колетт метафорично зображує свій внутрішній стан, своє ставлення чи реакцію на події і людей через стани природи, погодні явища, рослинний чи тваринний світ. Окрім того, що гендерні риси наявні в індивідуальному стилі письма, вони ще проявляються і в особливостях категорії форми і змісту.

Гендер є певним конструюючим принципом, який впливає, а, можливо, навіть і керує процесом побудови автобіографічного роману. Адже сам формат автобіографічного роману дозволяє не дотримуватися сюжетно-композиційних правил, як то, наприклад, в іншому типі оповіді, і навпаки, проявити всю свою жіночу особливість на письмі. Таким чином, виписуючи автобіографічний роман, гендерні ознаки, тобто чоловічі і / або жіночі риси, будуть наявними на письмі. Образ персонажу в художньому творі не є аморфним, він так чи інакше відображає людину з певними соціокультурними нормами, зі своїми психологічними особливостями, видом діяльності, гендерними ознаками, тобто образ наділений у художньому просторі гендернми ознаками. Гендерні риси, наявні в образі, проявляються не тільки на рівні дискусійних проблем, а також на рівні будови тексту і його вмісту, тобто лінгвостилістичні особливості мовлення авторки. Виявляється певна необхідність виділити і додати до вищезгаданих ще одну категорію образу авторки, а саме гендерні ознаки образу. Отже, виділимо окрему категорію образу, таку, як *гендерні ознаки*, тобто сукупність гендерних рис в образі авторки, які існують на різних рівнях структури образу. У категорії форми і змісту проявляються маскулінність і фемінність образу авторки через моделі поведінки, риси характеру, види діяльності.

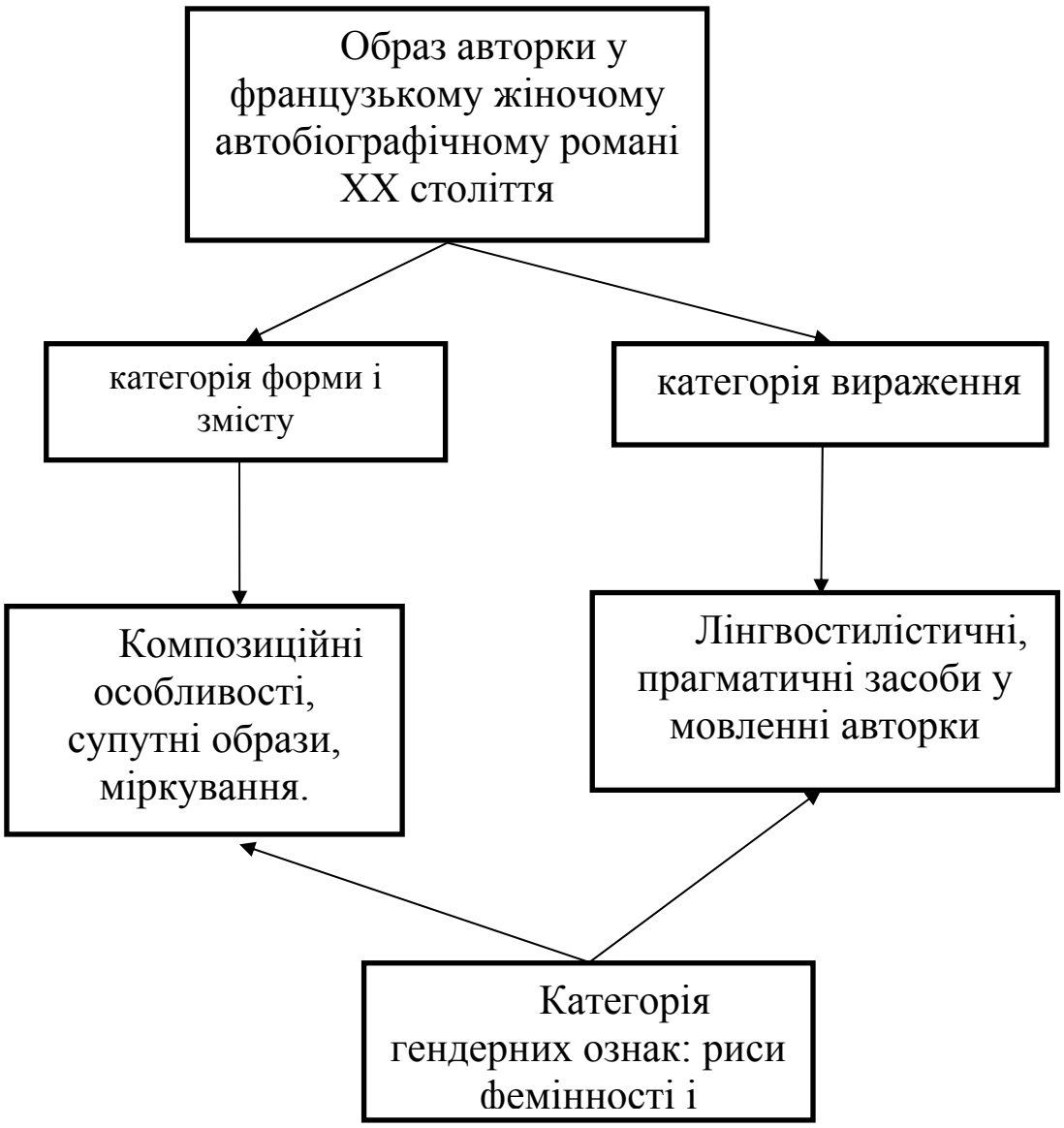

Рис. 1 **Структурні компоненти образу авторки у французькому жіночому автобіографічному романі XX століття**

Гендерні риси образу авторки також реалізуються в категорії вираження, а саме, на рівні лінгвостилістичних і прагматичних засобів. Таким чином, додавання до константних категорій образу авторки ще однієї категорії для вивчення − категорії гендерних ознак − поглиблює, деталізує аналіз структури образу авторки у французькому жіночому

автобіографічному романі XX століття. Вивчення категорії форми і змісту образу авторки у французькому жіночому автобіографічному романі XX століття передбачає аналіз композиційних особливостей. Під композицією літературного твору розуміється впорядкована сукупність функціонально розрізнених елементів, послідовність структурних домінант різних рівнів тексту. Змістова наповненість художнього твору розподіляє в необхідному напрямку смисловий вектор літературного тексту. Формально сильні позиції перебувають на певних позиціях лінійного текстового простору, адже зміцнюють найсуттєвішу частину інформації всієї понятійно-смислової системи літературного тексту. Композиційної особливості чи не найперші, до прочитання тексту, мають змогу окреслити і змоделювати образ авторки у читача, в них так само проявляється гендерний відбиток жіночого письма. Ілюстративний матеріал демонструє певну варіацію в композиційній організації французького жіночого автобіографічного роману XX століття, що, на нашу думку, пояснюється не тільки приналежністю до різних літературних течій у межах одного романного різновиду, але й часовою протяжністю XX століття, в якому поступово зміцнювався гендерний статус жінки. Ідентифікація образу авторки в сильних позиціях, досліджуваних автобіографічних романів, а саме у заголовку, в епіграфі, у зачину і у кінцівці, також пов’язана з лінгвокультурологічними особливостями розуміння жінкою свого місця у соціумі XX століття.

Розвиток жіночого письма зумовив розробку методологічного підґрунтя дослідження образу авторки у французькому жіночому автобіографічному романі XX століття. Аналізу підлягають категорія форми і змісту і категорія вираження. Гендерні ознаки в образі вивчаються у двох категоріях дослідження. В першій категорії, що зумовлює вивчення композиційних особливостей французьких жіночих автобіографічних романів XX століття, супутніх образів, де виокремлюються теми для міркування і ставлення авторок до оточуючого світу. В категорії вираження, що зосереджена на аналізі лінгвостилістичних і прагматичних засобів французьких автобіографічних романів. У такий спосіб поданий методологічний підхід всебічно розкриває образ авторки у французькому жіночому автобіографічному романі XX століття, залучаючи дослідження таких наук, як стилістика, прагматика, гендерологія.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Виноградов В. В.* О языке художественной литературы / Виктор Владимирович Виноградов. – М : Гос. изд-во худ. лит-ры, 1959. – 652 с. 2. *Лотман Ю. М.*, Структура художественного текста, М., 1970 – 325 с.

© *Тучкова О. О.*

ФІЛОНЕНКО Н. Г.
Київський національний лінгвістичний університет

ЗОЛОТИЙ ПЕРЕТИН У СТРУКТУРНІЙ І СМИСЛОВІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ РОМАНУ ЛОРАНА ГОДЕ "*LE SOLEIL DES SCORTA*"

У статті зроблено спробу дослідити функцію золотого перетину у формуванні смислу художнього тексту. Проведено аналіз залежності розташування рекурентних центрів від композиційних особливостей художнього тексту. Золотий перетин у тексті художнього твору здатний відігравати роль універсального когнітивного коду і системної структурної домінанти.
Ключові слова: художній прозовий текст, структура тексту, золотий перетин, рекурентний центр, макротема, інваріант.

В статье сделана попытка исследовать функцию золотого сечения в формировании смысла художественного текста. Проведен анализ зависимости расположения рекуррентных центров от композиционных особенностей художественного текста. Золотое сечение в тексте художественного произведения может играть роль универсального когнитивного кода и системной структурной доминанты.
Ключевые слова: художественный прозаический текст, структура текста, золотое сечение, рекуррентный центр, макротема, инвариант.

The article attempts to explore the function of golden ratio in shaping the meaning of a literary text. The dependence of the location of the recurrent centers of composite features in a literary text is analyzed. Golden ratio can act as a universal cognitive code and system dominant in structuring literary prose text.
Keywords: artistic text, text structure, golden ratio, recurrent center, macro theme, invariant.

Метою статті є розкриття текстотвірної ролі синтаксичних і структурних особливостей, зокрема золотого перетину, художнього прозового тексту твору Л. Годе *"Le soleil des Scorta"* у формуванні його сюжетної перспективи і вираженні змісту.

Актуальність статті визначається існуючою у сучасних текстологічних розвідках тенденцією до комплексного підходу у дослідженнях структурних характеристик художнього прозового тексту, які мають ключове значення в інтерпретації його смислу і змісту крізь призму когнітивно-дискурсивної парадигми.

Об'єктом дослідження є композиційне і синтаксичне структурування тексту твору Л. Годе *"Le soleil des Scorta"*. **Матеріалом дослідження** є текст роману сучасного французького письменника Л. Годе *"Le soleil des Scorta"*, який був нагороджений у 2004 році найпрестижнішою щорічною французькою літературною премією Goncourt, за кращий роман французькою мовою. **Предметом дослідження** є текстотвірні властивості золотого перетину у якості засобу композиційного й синтаксичного структурування твору Л. Годе *"Le soleil des Scorta"*.

© ***Філоненко Н. Г.***

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній уперше досліджуються текстотвірні особливості золотого перетину як засобу структурування тексту прозового твору сучасного французького письменника.

Необхідним фундаментом для текстотворення є системний устрій тексту, який позначається на пропорційному гармонійному зв'язку між структурними і смисловими елементами. Художньому тексту притаманна системність, адже творення тексту починається з формування його системи [1:282]. Зв'язність, єдність і цілісність є ознаками системності та необхідними умовами організації художнього прозового тексту. Структурно-композиційна узгодженість текстових сегментів художнього прозового тексту забезпечують цілісність, зв'язність і єдність зовнішньої форми та внутрішнього змісту.

Одним з проявів системності у композиційній і структурній організації сучасного французького художнього прозового тексту є золотий перетин, який має художнє, естетичне і когнітивне функціональні навантаження. Цілісний художній текст має матричну модель організації [2:102], яка виникає на предлінгвальному когнітивному етапі у вигляді певної «суперструктури» [3:97], інваріантної структурної матриці, яка, у свою чергу, визначає ієрархію складників тексту і підпорядковується правилу золотого перетину [4:72-73]. Саме визначення художнього прозового тексту як єдиного цілого уможливлює пошук золотого перетину.

Шедеври світового мистецтва відзначаються цілісністю та гармонією, вираженнями яких є симетрія і правило золотого перетину, або божественна міра краси [5]. Правило золотого перетину віднаходиться у: пропорціях тіла і органів людини, біоритмах головного мозку, рослинному і тваринному світі, компонентах генного апарату людини і тварин, будові планетарних систем і ґрунтових шарів, енергетичних взаємодій елементарних частин, у всіх видах мистецтва, зокрема у музиці та архітектурі [5:260].

У синтаксичній і структурній організації художнього прозового тексту правило золотого перетину використовується автором як універсальна композиційна і ритмотвірна основа, що виконує не тільки естетичну функцію. Принцип золотого перетину у гармонізації будови художнього прозового тексту може застосовуватись автором як свідомо так й інтуїтивно.

Завдяки цій пропорційній закономірності, що визначається числом φ=1,618, встановлюються структурно-смислові, композиційні, сюжетотвірні гармонійні центри художнього тексту.

© *Філоненко Н. Г.*

При глибинному і поверхневому кодуванні автором і декодуванні художнього тексту читачем, саме єдина для автора і читача функціональна смислова залежність впливає на кодування інформації в рекурентних центрах у художньому тексті на семіотичному, семантичному, структурному, синтаксичному рівнях [6:100-101]. Рекурентні центри художнього тексту, які є структурно-смисловими, композиційними, сюжетотвірними одиницями, що на макроструктурному рівні об'єднують текстові сегменти з різними сюжетними перспективами, а на мікроструктурному рівні впливають на темо-рематичне членування [там само], закладаються автором у матрицю-суперконструкт художнього тексту за правилом золотого перетину.

Структура тексту твору Лорана Годе *"Le soleil des Scorta"* налічує десять розділів, що відзначаються певною однорідністю у плані структурування абзаців, обсягів речень і загальної кількості речень. Дев'ятий розділ є за обсягом найменшим і вирізняється з-поміж інших меншою кількістю речень, що визначається логікою фабули твору, авторським уявленням про художній час, а саме: у розділі описується землетрус, який швидко руйнує життя персонажів.

Для встановлення меж речення доцільно використовувати пунктуаційний критерій як визначальний, оскільки один з найуживаніших авторських синтаксичних експресивних засобів Л. Годе – парцеляція, або у термінах Ш. Балі – дислокація [7:356], яка має експресивно-синтаксичне навантаження і слугує для оформлення як внутрішнього мовлення персонажів, невласне прямої мови, так і для посилення емоційної насиченості фрагментів наприклад:

Le sourire aux lèvres. C'est ainsi que j'avais pensé les choses. Le sang qui coule. La vie qui s'échappe. Mon sourire, jusqu'au bout, pour les narguer...

У тексті художнього твору парцелят покликаний формувати логічний центр, тому що через утворення нового речення у ньому відзначається смислова завершеність [6:37]. Для десяти розділів досліджуваного роману у реченнях, які координуються з числом золотого перетину φ =1,618 (0,382 та 0,618), віднаходяться гармонійні центри, які відіграють ключову роль у сценарії прогресії тексту.

У першому розділі LES PIERRES CHAUDES DU DESTIN загальна кількість речень – 560. Перший гармонійний центр – 213 речення, закінчує структурно-смисловий фрагмент, який формує сюжетну перспективу, а саме опис тієї дії родоначальника клану Скорта Luciano Mascalzone, що визначили його трагічну загибель:

Un apaisement profond de la chair, une sieste de riche, sans appréhension.

Другий гармонійний центр розміщується у 346 реченні:

La pluie de pierres ne reprenait pas et Luciano Mascalzone aurait aimé repousser le curé pour que les Montepucciens achèvent ce qu'ils avaient commencé mais il n'avait plus de force.

Це речення розпочинає новий структурно-смисловий фрагмент, у якому описується головна для сюжетної розгортки тексту подія – смерть головного персонажу розділу. Крім зазначеного, повтор у цьому реченні лексичної одиниці *pierres*, наявній у сильній позиції – назві розділу, свідчить про дистанційну координацію глибинного і поверхневого структурних рівнів тексту роману. Наведена лексема відіграє функцію ключового знака концептуального щабля [8:34].

Загальна кількість речень другого розділу LA MALÉDICTION DE ROCCO – 650. 248 речення є першим гармонійним центром і одночасно локальним рекурентним центром, яким автор закінчує уривок із рівним характером подій. Наступне речення починає інший структурно-смисловий фрагмент (й, відповідно, абзац), який визначає подальше стрімке розгортання сюжету і завершується реченням другого гармонійного центру. Речення другого гармонійного центру є ключовим рекурентним центром макротематичного рівня (401-402):

Lorsque l'encre fut sèche, il tendit le papier à Rocco, se signa et dit : «Qu'il en soit ainsi.»

Воно є сюжетно конститутивним, адже син померлого родоначальника клану заповідає весь спадок (який він нажив злочинним шляхом) церкві і залишає своїх нащадків злидарювати, що визначає увесь їхній подальший життєвий шлях.

Третій розділ LE RETOUR DES MISÉREUX нараховує 513 речень. У першому гармонійному центрі, а саме 195-196 реченнях завдяки ключовому словосполученню *le départ de ses enfants* встановлюється вертикальний смисловий зв’язок із сильною позицією тексту – назвою розділу:

La Muette souffrait de fièvre malarique. Pendant les premières semaines qui suivirent le départ de ses enfants, elle avait fait face, mais très vite ses forces déclinèrent.

Крім того, 195 речення є початком структурно-смислового фрагменту, який описує смерть матері нащадків клану Скорта. Однією з провідних макротем роману є любов і взаємна підтримка членів родини Скорта. 317 речення збігається з другим гармонійним центром і фокусує опис повернення синів Скорта до могили їхньої матері на почутті синовньої

любові до матері:

Que la Muette sente le souffle de ses fils dans la nuit.

Отже, макротема родини, що є смисловою домінантою у романі Лорана Годе *"Le soleil des Scorta"*, віддзеркалюється у двох гармонійних центрах третього розділу.

У четвертому розділі LE TABAC DES TACITURNES налічується 456 речень. Перший гармонійний центр, який є локальним і сюжетним продовженням попереднього розділу, міститься у 174 реченні:

Personne ne voulait l'enterrer.

Характеристики другого гармонійного центру, який розташовується у 281 реченні, збігаються з функціями другого рекурентного центру першого розділу:

Un bureau de tabac.

Цей парцелят передає вертикальний зв'язок глибинного і поверхневого структурних рівнів тексту, що підтверджується наявністю у сильній позиції назви і у другому рекурентному центрі ключової лексеми – *tabac*.

У п'ятому розділі LE BANQUET наявні 498 речень. Перший і другий гармонійні центри випадають на 190 *Domenico, Faelucc' et Peppe* (парцелят), та на 307 речення *A table !*, якому передує найдовше речення у цьому розділі, що покликані висвітлити макротему родини (так само, як і у третьому розділі):

Le regard de Carmela se posa sur les enfants avec douceur : Lucrezia et Nicoletta, les deux filles de Domenico qui avaient été affublées de belles robes blanches ; Vittorio, le fils de Giuseppe et Mattea à qui sa mère donnait le sein en murmurant : « Bois, couillon, bois, c'est tout pour toi » ; et Michele, le dernier du clan qui braillait dans ses langes et que toutes les femmes se passaient de main en main.

Значний обсяг цього речення, перелік імен членів родини у ньому та у першому гармонійному центрі, підтримують тему розростання клану Скорта. Подібно до структурних характеристик других гармонійних центрів першого і четвертого розділів, другий гармонійний центр п'ятого розділу призначений відображати нелінійну глибинну когерентність концептуального рівня завдяки приналежності лексем *le banquet* та *A table !* до єдиного семантико-когнітивного поля.

Кількість речень шостого розділу LES MANGEURS DE SOLEIL – 665. У назві розділу, що є алюзією на картину іспанського абстракціоніста Ж. Міро Le mangeur de soleil, віддзеркалюється макротема сонця, яка

вкладається автором у сильну позицію заголовку твору у ключову символьну лексему *soleil*, через яку репрезентується багатовимірний символьний гіперконцепт СОНЦЕ. Символіка сонця простежується й у другому гармонійному центрі (411 речення):

L'huile d'olive, c'est le sang de notre terre.

Концептуалізація символу сонця відбувається через асоціативний зв'язок у словосполученнях *l'huile d'olive* та *notre terre*. Отже, символ сонця є емоційно-смисловою домінантою, яка проявляється у сильних позиціях і дискретно у всьому тексті роману.

У першому гармонійному центрі (254 речення) розпочинається нова сюжетно-смислова лінія:

Lorsqu'ils arrivèrent au port, une chose inattendue se produisit.

Отже, другий гармонійний центр є більш значущим за інформаційною ємністю, ніж перший.

Сьомий розділ TARANTELLE нараховує 711 речень. Тарантела – італійський національний стрімкий темпераментний танець, експресивність якого передається через ритмічно організовані парцеляти першого гармонійного центру:

Là. Dans cette rue. Maintenant. La violer. Peu importe ce qui adviendrait après. Elle est si près. Son bras. Là. Qui se débat mais qui n'est pas assez fort.

Наведена серія парцелятів є емоційно насиченим внутрішнім монологом персонажа. Вона покликана передати силу почуття персонажа і підтримує смислову домінанту пристрасного кохання до жінки. Зміна обсягів наведених речень – циклічне зростання і скорочення – утворюють особливий ритм тексту.

У другому гармонійному центрі, який розташовується у 439-440 реченнях, автор закінчує сюжетну лінію і відображує сюжетно конститутивну подію, отже цей центр є рекурентним, пов'язаним на вертикальному рівні з четвертим розділом:

Les habitants de Montepuccio finirent par maîtriser les flammes. L'incendie ne se propagea pas aux maisons voisines, mais du bureau de tabac, il ne restait rien.

Восьмий розділ LA PLONGÉE DU SOLEIL налічує 452 речення. Перший гармонійний центр (172 речення) є кульмінацією прощання з коханням головного персонажа:

Il aida la femme à mettre pied à terre, porta l'enfant, puis, se tournant vers elle une dernière fois, le visage heureux, il lui dit « ciao » et cela, pour lui, voulait dire bien plus.

Другий гармонійний центр (279 речення) є емоційно насиченим:

Alba était son obsession.

Так само як і перший рекурентний центр сьомого розділу, перший і другий рекурентний центри восьмого розділу розпочинають і закінчують сюжетну лінію із смисловою домінантою пристрасного рокового кохання до жінки.

Дев'ятий розділ TREMBLEMENT DE TERRE є за обсягом найменшим (190 речень). Перший рекурентний центр цього розділу (72 речення) показово збігається з назвою розділу: *Le tremblement de terre.*

У другому рекурентному центрі підтримується макротема сім'ї і любові до матері: *Mais il n'écoutait pas et poursuivait ses recherches comme un enfant perdu dans la foule.*

Десятий розділ LA PROCESSION DE SANT'ELIA. Перший центр золотого перетину випадає на 173-174 речення і міститься у серії парцелятів, яка описує життєві цінності персонажа: *Le silence sur l'argent, la parole donnée. L'hospitalité. Et la rancune tenace.*

Роздуми персонажа про закінчення життя випадають на другий рекурентний центр десятого розділу і останній гармонійний центр у структурі твору, який символічно завершує оповідь: *Ma vie est derrière moi.*

У магістральному гармонійному центрі роману Лорана Годе *"Le soleil des Scorta"* віднаходяться провідні макротеми сім'ї, щастя та злиднів:

J'ai réfléchi. J'ai tenté de faire la liste des moments de bonheur que j'ai connus — Il y en a beaucoup ? — Oui. Beaucoup. Enfin, je crois. Suffisamment. Le jour de l'âchât du bureau de tabac. La naissance de Vittorio. Mon mariage. Mes neveux. Mes nièces. […] j'essaie de n'en retenir qu'un, le souvenir le plus heureux de tous, sais-tu lequel me vient à l'esprit? — Non. — […] Ce banquet. Nous avons mangé et bu comme des bienheureux. […] ***Est-ce qu'il n'y a pas de joies plus grandes dans la vie d'un homme ? N'est-ce pas le signe d'une vie misérable ?***

Головний золотий перетин міститься у двох питальних реченнях, відповідь на які шукає не тільки персонаж, але й сам автор. У словосполученнях *bureau de tabac, ce banquet, nous avons mangé et bu*, що є ключовими і сюжетно значимими для всього роману повторюються заголовки четвертого, п'ятого та опосередковано шостого розділів.

Золоті перетини у романі Л. Годе *"Le soleil des Scorta"* збігаються з ключовими рекурентними центрами художнього тексту, які є структурно-смисловими, композиційними, сюжетотвірними одиницями, що на макроструктурному рівні об'єднують текстові сегменти з різними

сюжетними перспективами й охоплюють вертикальний план організації тексту. Отже, дослідження структурних і синтаксичних особливостей тексту роману *"Le soleil des Scorta"* сучасного французького письменника Л. Годе свідчить про функціонування рекурентних центрів як структурно-смислових інваріантів, що вбудовуються у матрицю-суперконструкт художнього тексту за правилом золотого перетину завдяки існуванню у ній відповідних сюжетних вузлів та наявності їхніх когнітивних познак у авторському ментальному сценарії розгортки тексту.

Таким чином, правило золотого перетину є композиційною нормою макротематичного рівня художнього тексту. Воно відіграє роль системної домінанти структурування сучасного французького художнього прозового тексту і функціонує як спосіб забезпечення його цілісності та зв'язності. Цей композиційний засіб є універсальним когнітивним кодом, спільною опорою для дихотомічного буття художнього тексту, яке здійснюється у мовно-розумової діяльності автора при породженні художнього прозового тексту і у сприйнятті й інтерпретації цього тексту читачем.

Перспективи дослідження. Аналіз текстотвірних особливостей засобів структурування художнього прозового тексту сучасного французького автора було здійснено у межах когнітивно-дискурсивної парадигми. Дослідження окремих когнітивних характеристик структурної і синтаксичної організації сучасних французьких художніх текстів відкриває шлях для виявлення когнітивних механізмів продукування художнього тексту в цілому, визначення когнітивної процедури формування і відображення смислу через синтаксичні одиниці у тексті та висвітлення ролі авторського вибору у текстотворенні.

ЛІТЕРАТУРА

1.*Лотман Ю.М.* Структура художественного текста / Юрий Михайлович Лотман // Лотман Ю.М. Об искусстве. – СПб.: «Искусство – СПБ», 1998. – С. 14 - 285. 2.*Adam J.-M.* Linguistique textuelle. Des genres de discours aux textes / Jean-Michel Adam. – Paris: Nathan, 2004 – 234 p. 3.*Adam J.-M.* Eléments de linguistique textuelle: théorie et pratique de l'analyse textuelle / Jean-Michel Adam. – Editions Mardaga, 1990. – 265 p. 4. *Герман И. А.* Лингвосинергетика / Ирина Александровна Герман. – Барнаул: Издательство Алтайской академии экономики и права, 2000. – 168 с. 5.*Шевелев И.Ш.* Золотое сечение. Три взгляда на природу гармонии / Шевелев Иосиф Шефтелевич, Марутаев Михаил Александрович, Шмелев Игорь Павлович. – М.: Стройиздат, 1990. – 343 с. 6.*Кошевая И.Г.* Текстообразующие структуры языка и речи. / Инна Георгиевна Кошевая. – М.: Книжный дом «Либроком», 2012. – 182 с. 7.*Балли Ш.* Французская стилистика / Шарль Балли. – М.: Изд-во иностр. лит-ры, 1961. – 394 с. 8.*Кольцова Л.М., Лунина О.А.* Художественный текст в современной лингвистической парадигме / Людмила Михайловна Кольцова, Ольга Анатольевна Лунина. – Воронеж: ВГУ, 2007. – 51с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1.*Gaudé L.* Le soleil des Scorta / Laurent Gaudé. – Actes sud, 2004. – 250 p.

© *Філоненко Н. Г.*

ЧЕРНИШОВА Ю. О.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ОРИГІНАЛ, АДЕКВАТНІСТЬ, ПЕРЕКЛАДНІСТЬ У КОНТЕКСТІ РЕЛІГІЙНОГО ПЕРЕКЛАДУ

У контексті правомірності виділення релігійного перекладу як особливого виду перекладу висвітлюється, що такі перекладацькі категорії, ключові для загальної теорії перекладу, як оригінал, адекватність, довільність мовного знаку, перекладність отримують у релігійному перекладі специфічне трактування.

Ключові слова: релігійний переклад, релігійний текст, теорія перекладу, оригінал, адекватність, перекладність.

В контексте правомерности выделения религиозного перевода в качестве особого вида перевода обосновывается, что такие переводческие категории, ключевые для общей теории перевода, как оригинал, адекватность, произвольность языкового знака, переводимость получают в религиозном переводе особую трактовку.

Ключевые слова: религиозный перевод, религиозный текст, теория перевода, оригинал, адекватность, переводимость.

Distinguishing religious translation as particular type of translation, the Author explaines, that translation categories, key for general theory of translation, such as original, adequacy, arbitrariness of linguistic sign, translatability, are treated specifically in religious translation.

Key terms: religious translation, religious text, theory of translation, original, adequacy, translatability.

Активізація релігійного життя в Україні, збільшення кількості перекладної релігійної сучасної літератури (молитов, проповідей, віровчительних текстів, теологічних творів, релігійних текстів медійного дискурсу) зумовлюють необхідність вдосконалення методик їх перекладу та **актуальність** визначення засад релігійного перекладу. При цьому під релігійними текстами ми розуміємо не тільки традиційні тексти (у випадку християнства біблійні та богослужбові), а й перераховані сучасні тексти релігійного змісту в ситуації релігійної комунікації.

Запропонована стаття є продовженням низки досліджень, спрямованих на вивчення та аналіз мовних та концептуальних особливостей перекладу сучасних релігійних текстів. **Об'єктом** дослідження слугували сучасні італійські релігійні тексти та їх переклади українською мовою, а **предметом** – засади релігійного перекладу та їх специфіка у контексті загальної теорії перекладу.

Мета дослідження полягає у визначенні особливостей трактування у контексті релігійного перекладу таких ключових для загальної теорії перекладу категорій, як оригінал, адекватність/ еквівалентність перекладу,

© *Чернишова Ю. О.*

перекладність.

Специфіка релігійної комунікації, релігійного тексту, і, відповідно, перекладу сучасних релігійних текстів ([1], [2]. [3] та ін.) змушують нас зробити висновок, що релігійний переклад – це особливий вид перекладацької діяльності, окремий вид міжмовного посередництва, а його засади визначаються, передусім, прескриптивною церковною позицією [2] і не завжди корелюються із принципами загальної теорії перекладу.

Якщо говорити про перекладацькі категорії, то варто звернути увагу на той факт, якою мірою для релігійного перекладу взагалі можна користатися такими ключовими з точки зору сучасного лінгвістичного перекладознавства категоріями, як ***оригінал, адекватність/ еквівалентність, перекладність***.

Як зазначає І. В. Богачевська, релігійні тексти входять до більш широкого класу повідомлень, в яких інформація зберігається не в тексті і не з нього відповідно отримується адресатом, але знаходиться поза текстом, причому потребує наявності головного тексту – Одкровення як обов'язкової умови свого виникнення [4:4]. Весь релігійний дискурс постає "мультиплікацією" певної релігійної інформації, метою якої є, в першу чергу, забезпечення фіксації, смислового збереження та трансляції в просторі й часі Божественного Одкровення. Внутрішня прецедентність релігійного дискурсу означає, що, перекладаючи сучасний релігійний текст, перекладач насправді має стандартно відтворювати чимало релігійних одиниць, які вже отримали мовне вираження в мові перекладу. Таким чином, переклад часто відбувається між біблійними відповідниками в італійській та українській версіях.

Проблема еквівалентності й точності з'явилася у перекладознавстві лише з переходом гуманітарного прогресу до технічного, тобто тоді, коли почали перекладати інформаційні тексти, які, скоріше, можна назвати нелітературними [5:33]. Саме при перекладі інформації, документів необхідне те, що в теорії перекладу називають еквівалентністю, точністю. Якщо ж говорити про історію художнього та релігійного перекладу, то питання вірності оригіналу, точності й еквівалентності не виникало, оскільки переклад здійснювали для різних цілей та завдань, і в загальному вигляді він орієнтувався або на культуру оригіналу, або на культуру перекладу.

На наш погляд, специфічною особливістю релігійних текстів, і, відповідно, їх перекладу, є те, що такі тексти мають на меті навіть не сказати істину, а вказати на неї, "провести" до неї, показати шлях.

У християнстві це пов'язано з уявленням про те, що виразити Божественну Істину людською мовою в принципі неможливо. Те, наскільки людська мова придатна для розповіді про Бога, є проблемою богословського та філософського осмислення мови релігії, з'ясування логіки й антиномії релігійної комунікації в християнській релігії, християнської можливості богопізнання та збереження отриманого знання у слові. Безумовно, їх не можна не враховувати при перекладі релігійних текстів, оскільки перекладацькі стратегії безпосередньо залежать від ставлення до проблеми перекладності всередині самої християнської релігії.

У християнстві існує вчення про два види слова: *внутрішній та зовнішній логос*. Внутрішній логос є безпосереднім баченням речей, інтуїтивним пізнанням, він властивий людям усіх часів і всіх народів і є однією з субстанціальних якостей людини як образу та подоби Божої. Натомість зовнішнє (профористичне) слово існує на поверхні внутрішнього логосу, це площина рефлексії, воно, як і мова, безперервно змінюється, в той час як внутрішній логос – незмінний. Якщо зовнішній логос збігається з внутрішнім, то він є засобом прояву останнього, його матеріалізацією, інакше воно є оболонкою порожнечі. Вважається, що унікальним прикладом гармонії між внутрішнім і зовнішнім словом є Святе Письмо, звідси й необхідність чіткого відтворення тих засобів, які використовує Біблія для розповіді про Бога.

Отже, в рамках християнського вчення Слово Бога має онтологічний статус: називаючи, Бог створював речі. Людська мова – це вже не божественна мова. Таким чином, як зазначає Д. О. Ольшанський, сакральний смисл релігійного тексту – це повернення до божественної мови: мова людини лише називає та описує світ, у той час як першопочаткова мова була подібна внутрішньому світінню речі. Людська мова є лише подібністю (знаковою реальністю) речі, але не несе істинного онтологічного змісту речі. Тому, на думку Д. О. Ольшанського, проблема перекладу, поставлена в рамках іудео-християнської традиції, розуміється як найвища мета релігійного (та наукового) пізнання, що прагне до розуміння й адаптації божественної мови до мови людей [6].

Християнська традиція виділяє по відношенню до мови *три сфери божественного* [7:83]: те, що не піддається пізнанню; те, що піддається пізнанню, але не може бути передане через слова; те, що піддається пізнанню та може бути передане через слова.

Християнська релігійна традиція, як і всі релігійні практики світу, визнає, що сутність Бога не піддається пізнанню, і словами людей її не

можна виразити. Сучасники зазначають, що "богословська мова – це щось земне, це – творіння людини, а не сама Істина... вона лише допомагає виразити Істину… богословські мови недосконалі, оскільки не можуть повністю містити в собі всі аспекти божественної істини. Користуючись культурою своєї країни, будь-яка церква випрацьовувала свої богословські поняття та намагался з їхньою допомогою виразити якомога досконаліше божественну Істину. Але жодна церква ніколи на землі не зможе цього зробити" [8:130–131]. Потрібно бути дуже обережним, щоби правильно розуміти текст відповідно до вкладеного до нього смислу. Це важливо завжди, а особливо тоді, коли людська мова намагається виразити божественну істину [8:128].

Церква із самих початків розуміла й усвідомлювала надзвичайні функції релігійної мови. Релігійний текст намагається виразити певну позамовну реальність, в якій навіть крайні опозиції зливаються в єдність. Але виразити цю реальність мовою, побудованою на бінарних опозиціях, можна лише за умови використання певних мовних стратегій. Це таке використання мови, метою якого, як слушно вважає Ю. А. Степанчук, є "показати" щось, а не "сказати" щось, зробити так, щоб людина сконцентрувалася на пошуках іншого, небуквального смислу [9].

Таким чином, ***адекватність релігійного перекладу*** можна вбачати у збереженні засобів, що допомагають вказати людині шлях до Бога, апелювати до сокровенної глибини душі людини, тобто у збереженні та відтворенні засобів об'єктивації специфічних релігійних смислів. У релігійному перекладі вимоги та засоби досягнення адекватності базуються, в першу чергу, на особливостях і стратегіях релігійної комунікації.

Певне протиріччя між загальною теорією перекладу і теорією релігійного перекладу вбачаємо також і в ***трактуванні довільності/неконвенційності мовного знака***. Так, у рамках загальної теорії перекладу, як зазначає В. Н. Комісаров, особливу важливість для розуміння сутності перекладу має довільність мовного знака. Довільність знака означає, що певне значення не обов'язково має бути пов'язано з даною формою, і, навпаки, певна форма може виражати й інше значення [10:41–42]. Натомість у релігійному перекладі спостерігаються прояви "неконвенційного" ставлення до мовного знака, яке відображається в необхідності чіткого та стереотипного відтворення релігійних одиниць, клішованості засобів вираження.

Питання ***ясності перекладу*** також набуває в релігійному перекладі

специфіки. Якщо Л. Л. Нелюбін характеризує ясність як показник якості перекладу, що передбачає ясність викладу в перекладеному тексті, відсутність двозначностей, неясностей і складних зворотів, що ускладнюють сприйняття тексту [11:265], то в релігійному перекладі не можна очікувати на повну ясність навіть з огляду на складну герменевтику релігійних текстів.

Так, розуміння не виключає нерозуміння, – зазначає В. В. Бібіхін, говорячи про розуміння Божественного Слова [12:29], а С. Головащенко наполягає: "Читач мусить-таки долати ймовірні утруднення, пов'язані з "входженням" до іншого історичного та культурного часу, з необхідністю дізнаватися про значення та смисл незвичних понять і термінів. Нарешті, читач має постійно докладати зусиль, щоб осягнути філософську глибину та духовну велич біблійного тексту саме як тексту релігійного. Справді, Слово, закарбоване в Біблії, варто робити зрозумілим. Але його осягнення завжди вимагатиме праці, інтелектуального й духовного напруження" [13:120].

Отже, на нашу думку, релігійний переклад – особливий вид перекладу, принципи якого не завжди корелюються із загальною теорією перекладу, але визначаються, передусім, церковними приписами та традицією.

Крім цього, необхідно підкреслити, що переклад сучасного релігійного тексту має враховувати ***широкий контекст християнської мовної традиції з урахуванням її етнокультурної специфіки***. Як зазначає О. І. Чередниченко, "особливість перекладацької інтерпретації полягає в тому, що вона оперує елементами двох контекстних систем (оригіналу та перекладу)… Саме в зіткненні двох контекстних систем криється головна проблема перекладу, оскільки ані перша, ані друга з них не обмежуються контекстом мовного повідомлення" [14:174]. Під контекстом як перекладознавчою категорією О. І. Чередниченко розуміє "не випадкове словесне оточення, а цілісну змістово-стилістичну систему, яка активно впливає на кожний її складник, визначаючи його реальну і потенційну текстову функцію. Саме таке тлумачення контексту випливає з діалектичної єдності частини і цілого у процесі перекладу" [14:180]. Таким чином, переклад тексту потребує врахування широкого контексту культур, і у випадку перекладу релігійних текстів ідеться про ***контекст християнської мовної та перекладацької традиції***.

Таке тлумачення контексту релігійних текстів співвідноситься з поняттям ***"герменевтичного кола"*** (сформульованого ще В. Дільтеєм),

згідно з яким весь твір можна зрозуміти на основі інтерпретації окремих слів та їх сполучень, хоча повне розуміння частини передбачає розуміння цілого. Тому у релігійному перекладі кожне окреме перекладацьке рішення має прийматися в системі всієї сукупності специфічних особливостей, властивих цьому виду перекладу.

Перш за все, це означає, що досліджуючи концептуальні та мовні аспекти перекладу сучасних італійських релігійних текстів, доходимо висновку про те, що мовні особливості пов'язані з особливостями концептуалізації складного комплексу понять, важливих для релігійних текстів. Переклад сучасних релігійних текстів відбувається у двох площинах: у контексті перетину світської та релігійної культур і між різними етноконфесійними культурами. Розбіжності двох мовних картин світу зумовлені розбіжностями культур, а, отже, їх можна узагальнити як мовно-концептуальні.

Контекстом, в якому мають прийматися перекладацькі рішення, повинен бути контекст християнської писемної та перекладацької традиції. Поняття християнської писемної традиції досліджувалося І. В. Богачевською, яка виокремлює поняття "християнського наративу"– текстової традиції, цілісної сукупності текстів певної жанрової структури, пов'язаних спільним способом використання мови [4:5]. ***Християнську наративну традицію*** (як вияв християнського релігійного дискурсу) дослідниця визначає як засіб трансляції християнських світоглядних стереотипів шляхом утворення нормованих стереотипних текстових форм [4:24].

Релігійна комунікація постає системою відтворення та поширення релігійної інформації "з жорстким канонізованим типом кодування" [4:6]. І це перший вимір традиції, в яку має бути вписаний текст перекладу. Не тільки зміст переданої інформації, але й спосіб її репрезентації в релігійній комунікації, форма організації релігійних текстів є факторами, що визначають перекладацькі стратегії.

Крім цього, мовні традиції оформлення різняться в християнських культурах, їх слід брати до уваги при перекладі. Переклад має бути орієнтований на мовну традицію цільової християнської спільноти.

На наш погляд, переклад сучасних релігійних текстів передбачає застосування репродуктивних та адаптивних стратегій: репродуктивних – в аспекті відтворення традиції вербалізації релігійних смислів (традиції "з жорстким канонізованим типом кодування"), адаптивних – стосовно орієнтації на традицію вербалізації цих смислів у цільовому дискурсі.

До професійної компетенції перекладача має входити, таким чином, обізнаність з формами християнської культури, як у порівнянні зі світською культурою, так і в порівнянні її етноконфесійних варіантів.

Висновки. Концептуальні засади релігійного перекладу відрізняють його від функціональних видів перекладу, які традиційно виділяє лінгвістична теорія перекладу. Релігійний переклад – це особливий вид перекладу, який протиставляємо світському перекладу. Такі ключові для загальної теорії перекладу категорії як оригінал, адекватність, довільність мовного знаку, перекладність отримують у релігійному перекладі специфічне трактування.

Звичайно, вищезазначені особливості перекладу релігійних текстів потребують подальшого студіювання. Одним із перспективних напрямків дослідження нам видається розробка понятійного апарату теорії релігійного перекладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Чернишова Ю.О.* Принципи релігійного перекладу в інструкції *Liturgiam authenticam* // Проблеми семантики слова, речення та тексту : зб. наук. праць. – Вип. 29 / відп. ред. Н.М. Корбозерова. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2012. – С. 189195. 2. *Чернишова Ю.О.* Прескриптивні стратегії в перекладі сучасних релігійних текстів (до питання про функції релігійної мови та еквівалентність перекладу) // Проблеми семантики слова, речення та тексту: зб. наук. праць. – Вип. 23 / відп. ред. Н.М.Корбозерова. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2009. – С. 396–406. 3. *Чернишова Ю.О.* Герменевтичний підхід до перекладу сучасних релігійних текстів // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики: зб. наук. праць. – Вип. 16 / відп. ред. Н.М.Корбозерова. – К.: Логос, 2009. – С. 532–541. 4. *Богачевська І. В.* Християнська наративна традиція : філософсько-релігієзнавчий аналіз : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філос. наук : спец. 09.00.11 / Ірина Вікторівна Богачевська. – К., 2007. – 36 с. 5. *Галеева Н. Л.* Перевод в культуре: уточнение статуса и понятий / Наталья Леонидовна Галеева // Критика и семиотика. – 2006. – Вып. 9. – С. 24–35. 6. *Ольшанский Д. А.* Насилие и жертвоприношение: религиозный смысл перевода [Электронный ресурс] / Дмитрий Александрович Ольшанский. – Режим доступа : http://www.topos.ru/veer/51/perevod_ olshansky.html. 7. *Богачевская И. В.* Язык религии в контексте национального самосознания : Монография / Ирина Викторовна Богачевская. – К., 1999. – 180 с. 8. *Суттнер Э.-Х.* Язык Церкви и межконфессиональный диалог: православие и католичество / Эрнст–Христофор Суттнер // Язык Церкви : Материалы Международной богословской конф. (Москва, 22–24 сентября 1998). – М., 2002. – 352 с. 9. *Степанчук Ю. А.* Проблема мистического текста. Интерпретация и невыразимость [Электронный ресурс] / Ю. А. Степанчук. – Режим доступа : http://www.humanities.edu.ru/db/msg/46547. 10. *Комиссаров В. Н.* Современное переводоведение: Уч. пособие / Вилен Наумович Комиссаров. – М. : ЭТС, 2001. – 424 с. 11. *Нелюбин Л. Л.* Толковый переводоведческий словарь / Лев Львович Нелюбин. – 6-е изд. – М. : Флинта: Наука, 2009. – 320 с. 12. *Бибихин В. В.* Понимание божественного слова / Владимир Вениаминович Бибихин // Слово и событие. – М. : Эдиториал УРСС, 2001. – С. 21–52. 13. *Головащенко С. І.* Бібліезнавство. Вступний курс : Навч. посібник / Сергій Іванович Головащенко. – К. : Либідь, 2001. – 496 с. 14. *Чередниченко О. І.* Про мову і переклад / Олександр Іванович Чередниченко. – К. : Либідь, 2007. – 248 с.

© Чернишова Ю. О.

ЗМІСТ

Агєєва В. О. Інтеграція архетипної і стереотипної символіки у семантичній структурі лексем *fire* і *вогонь* …….. 3

Андрійченко Ю. В. Особливості вираження мовного сексизму в іспанській мові ……. 10

Артемова Л. В. Риторичне питання як композиційний та експресивний елемент авторської публіцистики *(на матеріалі жанру колонки газети "El País")* ……. 16

Берегова О. А. Евфонічні прийоми декодування референта …. 24

Братель О. М. Етноспецифічне підґрунтя аргентинських поетичних образів ……... 29

Власенко М. С. Специфіка прагматичних компонентів різних видів законодавчих документів ……. 39

Волосенко І. В. Симулятивні комунікативні стратегії і тактики у молодіжній німецькомовній блогосфері ……. 48

Галицька Є. А. Семантична специфіка назв парфумерно-косметичних товарів у ракурсі фіеймового аналізу …… 57

Гордієнко О. І. Способи створення ефекту саспенсу в сучасному сентиментально-пригодницькому романі *(на матеріалі творів Г. Мюссо)* ……. 70

Дмитрук О. В. Стереотипи як основа для маніпуляцій свідомістю …… 77

Єсипович К. П. Роль пропозиційних моделей у формуванні когнітивного простору фольклорного тексту …….. 82

Киричок К. О. Семантичні типи конструкцій з дієсловами каузації позитивного емоційного стану в німецькій, французькій, російській та українській мовах …….. 89

Korbozerova N. M. Peculiaridades fonéticas y morfológicas de los dialectos peninsulares del español antiguo ……... 105

Костюк М. М. Звукосимволізм у творчості французьких поетів кінця XIX століття ……... 109

Курченко О. О. Умови успішності перформативного мовленнєвого акту на прикладі подяки в іспанській мові …….. 116

Махоніна-Лонгінова О. В. Переклади французької масової літератури в Україні та Росії …….. 125

© Зміст

Моренець І. М. Продуктивність дієслівного словотворення в сучасній іспанській мові за допомогою суфіксів *-e-(a), -iz-(a), -ec-(e)-, -ific-(a)-* та *-a- (за формальними критеріями)* …….. 135

Назаров Н. А. Український фольклор і донаукові уявлення про слово як джерела уточнення сучасних процедур етимологізації ……... 144

Охріменко В. І. Смислова структура модального оператора *in effetti (на матеріалі італійської мови)* …….. 152

Падалка Ю. М. Епістемічна та деонтична модальність в іспанській мові …… 158

Пахолок З. О. Види творчого наслідування у постмодернізмі ….. 164

Переверзєв Д. І. Ностратична глибина лексики поезії Тараса Шевченка *(на матеріалі вірша «Тече вода з-під явора»)* ……... 174

Пилипенко Р. Є. Культурні трансформації постаті Тараса Шевченка в німецькомовному комунікативному просторі …….. 183

Підгірна Н. М. Функціональні особливості мовної економії у французькій мові ……. 189

Попова Н. М. Моделювання національної концептосфери: семантичний аналіз та когнітивна інтерпретація …… 197

Савлук О. М. Розрізнення дієслівної перифрази та дієслівної фразеологічної єдності ……... 208

Савчук Р. І. Когнітивна наратологія в контексті нових дослідницьких орієнтирів сучасної лінгвістики тексту …….. 214

Сингаївська Г. В. Формально-структурні і прагматичні особливості іспанських прізвищ ……... 221

Скробот А. І. Лінгвокультурологічні особливості мовних засобів тексту іспаномовної Біблії …….. 231

Спіцина В. Є. Риторичні стратегії публічних промов першої леді США Мішель Обами …….. 237

Столярова А. А. Лексико-граматичні та структурні особливості текстів інструкцій із застосування лікарських засобів новогрецькою мовою …….. 246

Толстова О. Л. Лінгвокогнітивні особливості концептуалізації простору засобами іспанської соматичної фразеології ……... 257

Тучкова О. О. Методологічні підгрунтя дослідження структури образу авторки у французькому жіночому автобіографічному романі XX століття …… 265

© Зміст

Філоненко Н. Г. Золотий перетин у структурній і смисловій організації роману Лорана Годе "*Le soleil des Scorta"* …… 272
Чернишова Ю. О. Оригінал, адекватність, перекладність у контексті релігійного перекладу ……... 280
Зміст ……. 287
Contents ……... 290

CONTENTS

Ageeva V. A. The integration of archetypic and stereotypic symbolics in the semantic structure of a lexeme fire and огонь ……... 3

Andriichenko J. V. Particulary distinct of linguistic sexism in Spanish ……... 10

Artemova L. V. Modern Spanish author social and political journalism: the genre of critics 16

Beregova O. A. Ephonical devices of decoding of recipient …… 24

Bratel O. M. Specific ethnic background of the Argentinean poetic images …… 29

Vlasenko M. S. The specifics of pragmatics components of various kinds of legislative documents…… 39

Volosenko I. V. Simulative communicative strategies and tactics in German language youth blogosphere …….. 48

Galytska E. A. Semantic specification of the name of parfume-cosmetic goods in the aspect of frame analysis ……. 57

Hordiyenko O. I. Suspense in romantic suspense romance: ways of creation *(on the material of G. Musso's novels)* ……. 70

Dmytruk O. V. Stereotypes as the Basis for Mind Manipulation …. 77

Yesypovych K. P. The role of the propositional models in the formation of the cognitive space of the folklore text ……. 82

Kyrychok K. O. Semantic types of constructions with the positive emotional state causative verbs in German, French, Russian and Ukrainian …… 89

Korbozerova N. M. Peculiaridades fonéticas y morfológicas de los dialectos peninsulares del español antiguo …… 105

Kostiuk M. M. Sound symbolism in the works of French poets of the late nineteenth century ……. 109

Kurchenko O. O. Felicity conditions for performative speech acts: thanking in Spanish …… 116

Makhonina-Longinova O. V. Translation of french mass literature in Ukraine & Russia ……... 125

Morenets I. M. The productiveness of verb word formation in modern Spanish with the help of *-e-(a), -iz-(a), -ec-(e)-, -ific-(a)-* and *-a-* suffixes *(according to formal criteria)* …….. 135

Nazarov N. A. Ukrainian folklore and prescientific views on word as source for improvement of contemporary etymologizing procedures ……. 144

Okhrimenko V. I. Sense structure of modal operator *in effetti (in Italian)* …… 152

Padalka Y. M. Epistemic and deontic modality in the Spanish language ……. 158

Pakholok Z. O. Types of creative imitation in postmodernism 164

Pereverziev D. I. Nostratic depth of Taras Shevchenko poems' vocabulary *(on the material of poem 'The stream flows from under the plane tree')* ……. 174

Pylypenko R. E. Cultural transformation of figure Taras Shevchenko's in the German-speaking communication space …….. 183

Pidhirna N. M. Functional peculiarities of linguistic economy in the French language ……... 189

Popova N. M. Modeling of national conceptual sphere: semantic analysis and cognitive interpretation ……. 197

Savchuk R. I. Cognitive narratology as a new research methodology in modern text linguistics ……. 208

Savluk O. M. Distinction of the verbal periphrasis and verbal phraseological unity ……... 214

Syngayivska G. V. Formal, structural and pragmatic peculiarities of Spanish surnames …….. 221

Skrobot A. I. Linguistic and culture peculiarities of the language tools in the Spanish Bible text ……... 231

Spitsyna V. Y. Rhetorical strategies of public speeches of the First Lady of the USA Michelle Obama …… 237

Stolyarova A. A. Lexico-Grammatical and Structural Peculiarities of Pharmaceutical Instruction Leaflets in Modern Greek …….. 246

Tolstova O. L. Lingvocognitive features of space conceptualization by Spanish somatic phraseology …… 257

Tuchkova O. O. Methodological principals of analysis of structure of author image in French women autobiographical romans of XX century ……. 265

Filonenko N. G. Golden Ratio in the structural and semantic organization of Laurent Gaudet's novel "*Le soleil des Scorta*" ……. 272

Chernyshova Y. O. Original, Adequacy, Translatability in the Context of Religious Translation ……... 280
Zmist ……. 287
Contents ……... 290

Підп. до друку 25.11.2013. Формат 60×84 1/16. Папір. офс. Гарнітура "Таймс". Друк. офс.
Ум. друк. арк. 17,0. Обл.-вид. арк. 17,8. Наклад 300 прим. Зам. 841.

Віддруковано у видавництві "ЛОГОС" з оригіналів автора.
Свідоцтво ДК № 201 від 27.09.2000 р.
01030, Київ-30, вул. Богдана Хмельницького, 10, тел. 235-6003